Biblioteca
BM
muzeologică

Muzeul Național de Istorie

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

5
1982

biblioteca
BM
muzeologică

Muzeul Național de Istorie

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

V

Comitetul de redacție

Prof. dr FLORIAN GEORGESCU – redactor responsabil –
VALERIU LEAHU, dr. LUCIA MARINESCU, dr. LUCIAN CHIȚESCU

BUCUREȘTI
1982

Secretar de redacţie: AL. D. VASILE

Desene şi coperta: DOMNIŢA RAFAILIDIS

Traduceri: PAULA GORNESCU, DANIELA NICULESCU

Materialele arheologice publicate în prezentul volum au fost restaurate în laboratoarele Muzeului Naţional de Istorie al R. S. România

BIBLIOTECA
31587

INTRODUCERE

Al cincilea volum din seria "Cercetări arheologice" editată de Muzeul Naţional de Istorie al Republicii Socialiste România include cu precădere în sumar rapoartele preliminare asupra săpăturilor efectuate de specialiştii instituţiei noastre în anul 1980, lor adăugîndu-li-se şi un mănunchi de studii, note şi articole cu teme diverse, continuate într-unul sau altul dintre domeniile investigaţiei specifice. Luînd cunoştinţă de acestea, cititorii vor reţine, desigur, ritmul alert pe care dorim să-l menţinem în acţiunea de valorificare a cercetărilor arheologice, deopotrivă cu direcţiile prioritare pe care au evoluat preocupările noastre.

Astfel, cunoaşterea mereu mai aprofundată a marilor valori ale civilizaţiei neo-eneolitice din spaţiul carpato-danubiano-pontic a constituit în continuare, pentru noi, obiect de studiu, la fel cum cercetarea culturii materiale şi spirituale a tracilor de pe teritoriul României ne apare ca un domeniu pe cît de important, pe atît de necesar a fi investigat. Moştenirea geto-dacilor - aşezările şi necropolele celor "mai drepţi şi mai viteji dintre traci" - din diferite etape istorice şi sectoare geografice ale evoluţiei lor ne-a preocupat pe tărîm arheologic şi în anul 1980. Nu am neglijat nici studiul civilizaţiei romane de pe teritoriul ţării noastre - împletirea acestei civilizaţii cu cea făurită de geto-daci fiind şi pentru specialiştii Muzeului Naţional de Istorie temă majoră, prioritară. Cît priveşte explorarea unor mărturii de cultură şi a unor monumente din epoca medievală cititorii volumului de faţă vor putea constata că ea a ocupat în anul 1980 un loc important, rezultatele fiind, în consecinţă, din cele mai consistente.

Semnalînd asemenea realităţi, care definesc în continuare programul nostru de săpături arheologice, ne exprimăm şi acum nădejdea că volumul de faţă, întocmai ca precedentele, va fi util specialiştilor, că el va marca o contribuţie la eforturile de cunoaştere mereu mai adîncită a trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat al ţării.

Tocmai de aceea dorim, în cele ce urmează, să avizăm cititorii asupra a ceea ce apare mai interesant, inedit şi mai purtător de semnificaţii în fiece raport de săpătură, articol sau studiu incluse în volum.

Descoperiri cu totul deosebite sînt astfel consemnate în raportul preliminar asupra săpăturilor efectuate la Ariuşd, jud. Covasna. Cercetarea e localizată într-o staţiune bine cunoscută tuturor arheologilor

din țară și de peste hotare - acolo unde s-a identificat și studiat pentru prima dată aspectul sud-est-transilvănean al marelui complex cultural cu ceramică pictată de tip Cucuteni-Ariușd. În 1980 a fost investigat un complex de locuire cu trăsături specific meșteșugărești, autorii semnalînd "că sîntem în fața unei construcții ... de proporții și de un caracter neobișnuit, nefntîlnit pînă în prezent în aria culturii cu ceramică pictată", emițînd în consecință ipoteza "unei construcții-atelier de olărie, cu funcții însă mai complexe", prefigurînd, poate, existența "unui cartier de olari". Ineditul este evident, pregnant și tot atît de promițător pentru cunoașterea unor aspecte de viață și organizare economică la populațiile din perioada finală a epocii eneoliticului de pe teritoriul României.

Cercetările efectuate în 1980 în stațiunea de pe Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău, au urmărit cu precădere, după cum informează autorii raportului, stabilirea stratigrafiei. Drept urmare, informația comunicată are un caracter accentuat tehnic. Dar chiar așa, sînt semnalate descoperiri care, sîntem siguri, vor fi în viitor de cel mai acut interes: un ring de piatră din epoca bronzului, două locuințe și un complex de cult din faza B a culturii Cucuteni, mai multe locuințe din faza A a aceleeași culturi; apoi "vestigiile unor locuințe care par să facă tranziția spre cultura Cucuteni propriu-zisă", ținînd seama că materialele ceramice au o serie de caracteristici arătînd că ele "nu sînt încă cucuteniene, dar nici nu mai pot fi încadrate în faza Precucuteni III" ; în continuare, noi resturi de locuințe precucuteniene - iar din toate: importante cantități de semințe carbonizate, unelte (sînt semnalate cele din obsidiană), vase și fragmente ceramice etc. Se conturează astfel, pe baza cercetărilor de la Poduri, existența unei stațiuni arheologice complexe, care ar putea deveni un viitor punct-"pilot" în investigarea civilizației neo-eneolitice carpato-dunărene și în cunoașterea culturii Cucuteni.

Specialiștii preocupați de acest din urmă domeniu vor găsi date interesante și în următorul raport de săpătură - cel de la Preuțești, jud. Suceava. Aici interesul este însă sporit și prin comunicarea rezultatelor obținute în explorarea unui sistem de fortificație al unei așezări ce datează din prima epocă a fierului.

La Giurcani, în jud. Vaslai, s-a trecut în anul 1980 la exploatarea unui nou tumul, din grupul celor trei existenți aici. Mormintele de înhumație descoperite se divid, în funcție de ritualul utilizat, în două categorii: unele, datînd din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, aparțin triburilor din stepele nord-pontice intruse și în spațiul carpato-danubiano-pontic; celelalte aparțin sarmaților timpurii din sec. I-II e.n. Atît unele, cît și celelalte sînt fără îndoială interesante, pentru că descoperirile funerare de tipul culturii stepice apar încă extrem de puține comparativ cu numărul deosebit de mare al tumulilor identificați, iar antichitățile sarmatice timpurii de pe teritoriul României abia încep a fi mai bine studiate și cunoscute.

Valoroase ni se par şi datele comunicate în raportul asupra săpăturilor practicate la Valea Iaşului, jud. Argeş. Caracterul în bună măsură particular al materialelor arheologice din perioada timpurie a epocii bronzului va fi desigur sesizat de specialişti. De aceea, prudent, autorul a evitat omologările categorice, consemnînd conştiincios, bine informat, analogiile către care trimit descoperirile. Dar, astfel, aspectul cultural identificat se dovedeşte cu prisosinţă interesant, invitînd la noi explorări şi verificări. Apare clar că peisajul etno-cultural de la începutul epocii bronzului este, pe teritoriul ţării noastre, divers, complex.

Pentru civilizaţia tracilor timpurii din spaţiul carpato-danubiano-pontic se dovedesc însă semnificative descoperirile de la Daia, jud. Giurgiu, aparţinînd purtătorilor culturii Tei. Acest grup cultural este, cum bine se ştie, reprezentativ pentru epoca bronzului de pe teritoriul României şi de aceea orice nouă descoperire de tip Tei trezeşte interesul legitim al cercetătorilor. În raportul de săpături de la Daia datele referitoare la influenţa civilizaţiei epocii bronzului din Macedonia asupra culturii triburilor din Muntenia vor fi, neîndoielnic, recaptate de specialişti. Raportul în discuţie se dovedeşte, odată în plus, interesant şi prin publicarea unui grup de vase getice, databile în veacul al IV-lea î.e.n., între care o cană cu toartă, lucrată la roată, cu decor zoomorf incizat, constituie deocamdată un unicum la nordul Dunării.

O contribuţie consistentă la progresul cercetărilor arheologice româneşti apreciem că este marcată prin publicarea raportului asupra săpăturilor efectuate la Petrişoru-Racoviţeni, jud. Buzău. Cercetarea a dus la identificarea unui nou grup cultural pe harta epocii bronzului carpato-danubiano-pontic, căruia i-au fost deja definite aria de răspîndire, poziţia cronologică şi fizionomia etno-culturală. Este un grup de populaţii de origine răsăriteană, intrus în etapa finală a perioadei mijlocii a epocii bronzului în aria locuită de triburile Monteoru, cu care noii veniţi vin în contact şi de care vor fi chiar influenţaţi. "Aspectul cultural Petrişoru-Racoviţeni", cum, cu îndreptăţire, este numit de descoperitor, aduce astfel elemente noi în studiul mişcărilor de populaţii ce au avut loc pe teritoriul României către finele epocii bronzului.

Foarte succint, raportul asupra săpăturilor de la Valea Argovei, jud. Călăraşi, comunică totuşi un fapt arheologic mai rar constatat în teren: un mormînt-cenotaf, în tumul, ce se poate data între sfîrşitul epocii eneolitice şi finele bronzului.

Raportul asupra cercetărilor întreprinse în raza comunei Nicolae Titulescu, jud. Olt, introduce pe harta arheologică a ţării noastre puncte şi staţiuni noi, aparţinînd culturilor Cernavoda III, Tei, geto-dace şi din sec. IV şi IX-X e.n.

În raportul preliminar asupra campaniei de săpături arheologice de la Micia (com. Veţel, jud. Hunedoara) sînt comunicate cu precădere rezultatele obţinute prin continuarea explorării castrului roman. Date interesante, valoroase, pentru că ele confirmă existenţa a două etape

în istoria stabilimentului militar şi pentru că printre vestigiile aflate figurează şi piese mai deosebite: o statuetă de bronz reprezentînd pe Amor şi o alta, din bronz aurit, înfăţişînd pe zeiţa Fortuna.

Următoarele şase rapoarte marchează interesul major, şi deja semnalat, pentru cercetarea arheologică a epocii feudale a istoriei ţării noastre.

Astfel, la Fierbinţi-Malu Roşu, jud. Ialomiţa, pe lîngă vestigii din veacurile VI-VII e.n. din perioada formării poporului român, au fost investigate resturile unei aşezări din sec. al XVII-lea.

La Netezi, în jud. Neamţ, au fost explorate resturile unui complex de locuire, ce definesc o reşedinţă feudală, datată prin numeroase indicii (monede, ceramică specifică) încă din vremea lui Petru I Muşat. Locuinţa şi biserica, întemeiate de boierul Bratul Netedul, alcătuiesc, după cum apreciază justificat cercetătorii, cea dintîi reşedinţă feudală cu ziduri de piatră cunoscută pînă în prezent, în mediul rural, la est de Carpaţi. Aşadar, suficiente elemente pentru a susţine importanţa săpăturilor, valoarea deosebită a descoperirilor înregistrate.

În raportul asupra săpăturilor efectuate în 1980 la Curtea de Argeş - printre cele mai vechi oraşe medievale româneşti, cea dintîi reşedinţă a Ţării Româneşti - sînt consemnate preocupările cercetătorilor de a obţine date noi referitoare la începuturile aşezării şi la evoluţia sa ulterioară. Dintre rezultatele comunicate reliefăm descoperirea unui cuptor din sec. XV-XVI, a unor resturi de ziduri datate în sec. al XVIII-lea, a unor urme de locuire, de factură diversă, din sec. XVI-XVII.

În raportul de săpături intitulat "Date arheologice referitoare la mănăstirea Partoş, jud. Timiş" sînt comunicate în primul rînd materialele ce definesc un nivel de locuire din sec. al XIV-lea, constituind însă continuarea unei existenţe începută cu cel puţin două veacuri mai înainte. Cu deosebire interesante sînt apoi datele arheologice care aduc mărturii suplimentare despre expansiunea ordinelor ecleziastice apusene în regiunea sud-vestică a României, pe fundalul unui fenomen ce nu-i numai strict religios, ci şi social-politic, de rezistenţă faţă de elementele intruse, de păstrare a "legii româneşti".

Paleta preocupărilor, atotcuprinzătoare pentru studiul arheologic al mărturiilor şi monumentelor din evul mediu românesc, e întregită şi prin cercetările efectuate în 1980 la Polata, jud. Gorj. Acolo au fost investigate fundaţiile în piatră ale unor clădiri din sec. XV-XVI, obţinîndu-se date interesante cu privire la sistemul de construcţie, deopotrivă cu recoltarea unui material ceramic caracteristic.

Cum va rezulta însă din lectura volumului de faţă, atenţia maximă, eforturile concentrate ale specialiştilor muzeului pe tărîmul arheologiei medievale au fost acordate obiectivului aflat la Piua Petrii, în jud. Ialomiţa, unde, de şase ani încoace, sînt cercetate vestigiile unui important centru economic al Ţării Româneşti, "Oraşul de Floci". Printre rezultatele consistente ale campaniei din 1980 semnalăm descoperirea a trei ateliere de prelucrarea osului, datate în sec. XVI-XVII, restu-

rile mai multor locuințe de suprafață aparținînd populației din oraș, o nouă necropolă a așezării, cu înmormîntări datate în sec.al XVI-lea și numeroase mărturii de cultură materială (printre acestea, foarte multe vase întregi și fragmentare contribuind la definirea trăsăturilor proprii ale ceramicii din Orașul de Floci). De altfel, toate datele campaniilor de săpături întreprinse pînă acum la Piua Petrii încep să contureze din ce în ce mai clar fizionomia acestui important centru meșteșugăresc și de negoț, cu un rol atît de activ în viața economică a Țării Românești.

Capitolul de studii și note al volumului V "Cercetări arheologice" este inaugurat de valorosul studiu: "Contribuții la cunoașterea economiei animale în cultura Boiaa în lumina materialelor de la Căscioarele, jud.Călărași". Tema însăși este interesantă și, am spune, așteptată, cunoscînd că în cercetarea celei mai vechi epoci a istoriei României abordarea unor atare aspecte ale investigației se dovedește pînă acum cu totul sporadică. Meritul de căpetenie al autoarei este acela al explorării domeniului de pe pozițiile unei adîncite specialități,al unei depline competențe și, în plus, al unei viziuni decis istorice. Iată de ce considerăm că observațiile și încheierile din acest studiu vor fi întîmpinate cu interes maxim, ținînd seama și de faptul că epoca pietrei șlefuite se definește ca treaptă importantă în evoluția societăților omenești primare tocmai prin rolul covîrșitor pe care l-au avut progresele experimentale și înnoirile din economia populațiilor.

În continuare, într-un studiu restrîns, dar dens: "Aplice de bronz geto-dace cu reprezentări animaliere" sînt prezentate două aplice de bronz geto-dace, recent intrate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie. Antichitățile sînt ele însele de cel mai mare interes, dovedindu-se în repertoriul artei traco-geto-dace din veacurile V-IV î.e.n.piese cu multe ipostaze inedite. Va fi posibil ca nu toate noutățile și aprecierile autorului să fie unanim împărtășite de specialiști, fapt însă firesc într-un domeniu - cel al artei traco-geto-dace - ce apare încă mult dezbătut, în sfera căruia confruntările de opinii sînt în actualitate. Dar chiar așa, publicarea aplicelor zoomorfe de la Dăbuleni,jud.Dolj, și dintr-o localitate dobrogeană încă neidentificată marchează o contribuție pe care, cu certitudine, literatura de specialitate o va recepta.

O săpătură de salvare efectuată în 1974 la Frătești,jud. Giurgiu, prilejuiește autorului posibilitatea comunicării unor date noi referitoare la o necropolă din feudalismul timpuriu. Cele șaptesprezece complexe funerare identificate, precumpănitor de incinerație,susțin cu argumente noi încadrarea cronologică în veacurile VII-VIII e.n. Datarea însă este suficientă pentru a recomanda valoarea descoperirii,deoarece necropolele aparținînd etapei timpurii a culturii Dridu sînt încă neinvestigate, în ciuda interesului maxim, acut al arheologiei de la noi pentru perioada finală a etnogenezei românești.

În studiul "Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș

al mitropoliei Moldovei: biserica Mirăuților din Suceava" sînt puse în valoare rezultatele unor cercetări efectuate în 1976. Cea mai importantă concluzie este desigur aceea a stabilirii ca dată de edificare a monumentului anii de domnie ai lui Petru I Mușat, subliniind și prin aceasta eforturile voievodului de consolidare a operei de făurire a statului feudal centralizat și independent - Moldova.

Preocupările de studiu similare, cantonate însă într-o altă arie geografică și istorică, sînt consemnate în studiul lui Gh.I.Cantacuzino: "Aspecte ale cercetării arheologice privind începuturile urbane ale Tîrgoviștei". Sînt semnalate, astfel, resturi de locuire anterioare sec.al XIV-lea și le susține concluzia că Tîrgoviștea, dezvoltată inițial din structurile unui vechi sat, dobîndește către finele sec.al XIV-lea nete trăsături urbane. În acest proces, viața economică a constituit factorul decisiv, mărturiile arheologice care probează evoluția meșteșugurilor și negoțului în oraș fiind clare, categorice. În sfîrșit, cercetările arheologice atestă existența și treptata înmulțire a clădirilor și locuințelor de zid, începînd din sec.al XV-lea, accentuînd așadar caracterul urban al vechii cetăți de Scaun a Tîrgoviștei.

Am inseriat în finalul volumului V "Cercetări arheologice" o lucrare cu un caracter particular - deși, cum se va vedea, atașată strict domeniului de specialitate: "Pagini din scrisori, pagini de arheologie. Din corespondența prof.Gheorghe Cantacuzino", adunate și publicate de George Trohani. Se valorifică astfel o parte din corespondența regretatului cercetător, intrată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie al Republicii Socialiste România, laolaltă cu alte manuscrise și cărți. Materialele reproduse acum permit, de o parte, cunoașterea unor aspecte ale stilului de muncă, de informare și verificare ale arheologului român, de alta furnizează celor interesați date și opinii dintre cele mai interesante referitoare la rituri și ritualuri neolitice, la vestigii romane din țara noastră (în acest sens semnalăm o scriseare a arheologului Nicolae Gostar), în fine, cu privire la unele tipuri de înmormîntări feudale. Introducem astfel în circuitul de specialitate elemente utile studiilor arheologice, care, altfel, ar fi putut să se piardă...

Din sumarele noastre considerații și avizări pe marginea rapoartelor, studiilor și notelor incluse în volum avem nădejde că cititorii vor aprecia contribuția pe care lucrarea o aduce în cercetarea arheologică românească, consistența informației oferite, varietatea preocupărilor colectivului de specialiști ai Muzeului Național de Istorie.

Noi dorim lucrării de față succesul pe care l-au înregistrat volumele precedente ale seriei "Cercetări arheologice". Vom avea atunci, îndreptățiți, satisfacția datoriei împlinite.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU
Directorul Muzeului Național de Istorie
al Republicii Socialiste România

INTRODUCTION

Le cinquième volume de la série "Recherches archéologiques" éditée par le Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie comprend les rapports préliminaires sur les fouilles effectuées par les spécialistes de notre institution en 1980 aussi bien que plusieurs études, notes et articles qui traitent des thèmes divers en continuant l'investigation dans les domaines specifiques. En informant les lecteurs sur ce point nous leurs attirons l'attention sur le rythme alerte que nous désirons maintenir dans l'action de mise en valeur des recherches archéologiques et aussi des directions prioritaires vers lesquelles ont évoluées nos préoccupations.

C'est ainsi que la connaissance toujours plus approfondie des grandes valeurs de la civilisation néo-énéolithique de l'espace carpato-danubien-pontique a coustitué, pour nous, un objet d'étude ininterrompu,aussi bien que les recherches sur la culture matérielle et spirituelle des Thraces sur le territoire de la Roumanie qui nous apparait comme un domaine aussi important que nécessaire d'être investigué. L'héritage des Géto-Daces – les établissements et les nécropoles des plus "honnêtes et des plus vaillants entre les Thraces" – des différentes étapes historiques et seeteurs géographiques de leur évolution nous a préoccupé du point de vue archéologique en 1980 aussi. On n'a guère négligé l'étude de la civilisation romaine sur le territoire de notre pays – étant donné que l'entrelacement de cette civilisation avec celle créée par les Géto-Daces est un thème majeur, prioritaire pour les spécialistes du Musée National d'histoire aussi. En ce qui concerne l'exploitation de certains témoignages de culture et de certains monuments de l'époque médiévale les lecteurs du présent volume pourront constater qu'elle a occupé en 1980 une place importante, ce qui a produit l'effet correspondant.

En signalant ces réalités qui définissent toujours notre programme des fouilles archéologiques,nous manifestons de nouveau notre espoir que le présent volume, aussi bien que les précédents, soit utile aux spécialistes et qu il marque une certaine contribution aux efforts de connaître toujours plus profondément le passé, plus ou moins éloigné de notre pays.

C'est pour ça que nous désirons, par la suite, d'aviser les lecteurs sur ce qui apparait plus intéressant, inédit et plus significatif dans chaque rapport sur les fouilles, article on étude inclus en ce volume.

Des découvertes d une particulière importance sont consignées dans le rapport préliminaire sur les fouilles effectuées à Ariuşd, dép. de Covasna. L'investigation est localisée dans une station bien connue par tous les archéologues roumains ou étrangers - lieu où on a identifié et étudié pour la première fois l'aspect sud-est-transylvain du grand complexe culturel à la céramique peinte du type Cucuteni-Ariuşd. En 1980 a été investigué un habitat dont les traits étaient spécifiquement artisanaux, tel qu'on résulte des dits des auteurs qui signalent "qu'on est en présence d une construction... de proportions et dont le caractère est inaccontumé et qu'on n'a pas trouvé jusqu'à présent dans l'aire de la culture à la céramique peinte" ce qui les détermine à émettre l'hypothèse d'une construction - atelier de poterie, dont les fonctions étaient, parait-il, plus complexes", qui ait indiqué peut-être l'existence "d'un quartier de potiers". L'inédit est évident et très prometteur pour la connaissance des aspects de vie et d'organisation économique chez les populations de la période finale de l'époque énéolithique sur le territoire de la Roumanie.

Les investigations effectuées en 1980 dans la station située sur la Colline de Ghindaru, commune de Poduri, dép.de Bacău, ont poursuivi avant tout, tel que nous sommes informés par les auteurs du rapport, d'établir la stratigraphie. Par la suite la dite information a un caractère purement technique. Dans ce cas même on signale des découvertes, qui, nous sommes sûrs, vont devenir dans l'avenir extrémement intéressantes: un ring en pierre de l'âge du bronze, deux habitations et un complexe de culte de la phase B de la culture de Cucuteni, plusieurs habitations de la phase A de la même culture, puis "les vestiges de certaines habitations qui, parait-il, font la transition vers la culture de Cucuteni proprement - dite", compte tenant du fait que les matériaux céramiques ont une série de caractéristiques spécifiques. On démontre qu'ils ne sont pas encore du type de la culture de Cucuteni, mais en même temps on ne peut plus les encadrer dans la phase de Pre-Cucuteni III"; on signale ensuite d'autres vestiges d'habitations appartenant à la culture de Pré-Cucuteni - où ont été trouvés: d'importantes quantités de grains carbonisés, des outils (on signale ceux en obsidiane), des vases et des fragments céramiques etc. Prend contour ainsi, à base des recherches de Poduri, l'existence d'une station archéologique complexe, qui peut devenir dans l'avenir un point - "pilote" dans l'investigation de la civilisation neo-énéolithique carpato-danubienne et dans la connaissance de la culture de Cucuteni.

Les spécialistes préoccupés par le domaine ci-dessus mentionné vont trouver des données intéressantes dans le suivant rapport sur les fouilles de Preuţeşti, dép. de Suceava. Ici l'intérêt s'accroît par la communication des résultats obtenus dans l'exploitation d'un système de fortification d'un établissement qui date du premier âge du fer.

A Giurcani, dans le dép.de Vaslui, en 1980 a commencé l'exploi-

tation d'un autre tumulus du groupe de trois y existents. Les tombes à l'inhumation y découvertes se divisent, conformément au rituel utilisé, en deux catégories: quelques unes, datant de la période de transition de l'énéolithique vers l'âge du bronze, appartiennent aux tribus des steppes nord-pontiques intruses dans l'espace carpato-danubien-pontique aussi; les autres appartiennent aux Sarmates anciens des Ier-IIe siècles de n.è. Tant les unes que les autres sont sans doute intéressantes, parce que les découvertes funéraires du type de la culture de steppe apparaissent encore assez peu nombreuses si on les compare avec le grand nombre de tumulus identifiés,et les antiquités sarmates anciennes sur le territoire de la Roumanie sont à peine étudiées et connues.

D'une grande valeur sont aussi les données communiquées dans le rapport sur les fouilles pratiquées à Valea Iaşului, dép.d'Argeş. Le caractère assez particulier des matériaux archéologiques de la période ancienne de l'âge du bronze sera certainement saisi par les spécialistes. Pour cette raison, prudemment, l'auteur a évité les homologations catégoriques, en consignant, consciencieusement et bien informé, les analogies suggérées par les dites découvertes. Mais de la forme, l'aspect culturel identifié prouve son haut degrès d'intérêt, en invitant à d'autres exploitations et verifications. Apparaît clairement le fait que le paysage ethno-culturel du début de l'âge du bronze est complexe et divers sur le territoire de notre pays .

Pour la civilisation des Thraces anciens de l'espace carpato-danubien-pontique sont toujours significatives les découvertes de Daia,dép.de Giurgiu, qui appartiennent aux porteurs de la culture de Tei. Ce groupe cultural est, fait bien connu, représentatif pour l'âge du bronze sur le territoire de la Roumanie et pour cette raison toute nouvelle découverte du type Tei éveille un légitime intérêt chez les chercheurs. Dans le rapport sur les fouilles de Daia, les données qui se réfèrent à l'influence de la civilisation de l'âge du bronze de Macédoine sur la culture des tribus de Valachie seront, sans aucun doute, receptées par les spécialistes. Le respectif rapport prouve, une fois de plus, son intérêt, en comprenant la publication d'un groupe de vases gètes, qu'on peut dater au IVe siècle av.n.è.,parmi lesquels se détache une tasse à l'anse, travaillée au tour, au décor zoomorphe incisé et qui constitue, pour le moment, un unicum au nord du Danube

Une consistente contribution au progrès des recherches archéologiques roumaines est marquée par la publication du rapport sur les fouilles effectuées à Petrişoru-Racoviţeni,dép.de Buzău. L'investigation a mené à l'identification d'un nouveau groupe culturel sur la carte de l'âge du bronze carpato-danubien-pontique dont l'aire de diffusion, la position chronologique et la phisionomie ethno-culturelle ont été déjà définies. C'est un groupe de populations d'origine orientale, intrus pendant l'étape finale de la période moyenne de l'âge du bronze dans l'aire où habitaient les tribus de la culture de Monteoru, avec

lesquelles les nouveaux venus seront en contact jusqu'à se laisser influencés. "L'aspect culturel de Petrişoru-Racoviţeni", nom légitimement donné par celui qui a fait la découverte, nous apporte ainsi de nouveaux éléments dans l'étude des mouvements des populations qui ont eu lieu sur le territoire de la Roumanie vers la fin de l'âge du bronze. Très succinct, le rapport sur les fouilles de Valea Argovei, dép. de Călăraşi, nous communique quand-même un fait archéologique plus rare constaté sur place: une tombe-cénotaphe, dans un tumulus, qui peut être daté entre la fin de l'époque néolithique et la fin de l'âge du bronze.

Le rapport sur les investigations entreprises sur l'étendue de la commune de Nicolae Titulescu, dép. d'Olt introduit sur la carte archéologique du pays d'autres points et nouvelles stations, appartenant aux cultures de Cernavoda III, Tei et géto-daces et des IVe et IXe-Xe siècles de n.è.

Dans le rapport préliminaire sur la campagne de fouilles archéologiques de Micia (commune de Veţel, dép.de Hunedoara) on communique spécialement les résultats obtenus par l'exploitation du camp romain. Des données intéressantes, de grande valeur, parce qu'elles confirment l'existence de deux étapes dans l'histoire de l'établissement militaire et parce que parmi les vestiges qu'on a trouvé, figurent aussi des pièces remarquables: une statuette en bronze représentant le dieu Amor et une autre, en bronze doré, représentant la déesse Fortuna.

Les suivants six rapport marquent l'intérêt majeur et déjà signalé pour l'investigation archéologique de l'époque féodale de l'histoire de notre pays.

C'est ainsi qu'à Fierbinţi-Malu Roşu, dép.de Ialomiţa, à côté des vestiges des VIe-VIIe siècles av.n.è. de la période de formation du peuple roumain, ont été investigués aussi les vestiges d'un établissement du XVIIe siècle.

A Netezi, dans le département de Neamţ, ont été étudiés les vestiges d'un habitat qui représente une demeure féodale, datée à base de nombreux indices (monnaies, céramique spécifique) déjà depuis le règne de Pierre Ier Muşat. L'habitation et l'église, fondées par le boyard Bratul Netedul constituent tel que d'une manière justifiée considèrent les investigateurs, la première résidence féodale pourvue de murs en pierre connue jusqu'à présent dans le milieu rural, à l'est des Carpates. Voilà des élément suffisants pour soutenir l'importance des fouilles, la grande valeur des découvertes y faites.

Dans le rapport sur les fouilles effectuées en 1980 à Curtea de Argeş- une des plus anciennes villes médiévales roumaines et la première résidence princière de la Valachie - sont consignées les préoccupations des investigateurs d'obtenir des nouvelles données concernant le début de l'établissement et son évolution ultérieure. Parmi les résultats communiqués on doit mettre en relief la découverte d'un

four des XVe-XVIe siècles de certains décombres de murs datés au XVIIIe siècle et de quelques traces d'habitat de facture diverse, des XVIe-XVIIe siècles.

Dans le rapport des fouilles intitulé "Données archéologiques concernant le Monastère de Partoş, dép.de Timiş "sont communiqués premièrement des matériaux qui définent un niveau d'habitat du XIVe siècle, mais qui constitue la continuation d'une existence commencée au moins deux siècles avant. Très intéressantes sont aussi les données archéologiques qui apportent des témoignages supplémentaires sur l'expansion des ordres ecclésiastiques occidentaux dans la région du sud-ouest de la Roumanie à base d'un phénomène qui n'est pas strictement religieux, mais aussi social et politique, de résistance vis-à-vis des éléments intrus, de conservation de la "loi roumaine".

La diversité des préoccupations, qui comprend les plus différents aspects au cadre des études archéologique concernant les témoignages et les monuments du Moyen Age roumain est amplifiée aussi par les investigations faites en 1980 à Polata, dép.de Gorj. C'est là qu'ont été investigués des fondements en pierre de plusieurs édifices des XVe-XVIe siècles, ce qui a offert des données intéressantes concernant le système de construction et aussi la récolte d'un matériel céramique caractéristique.

Mais tel qu'on résulte de la lecture du présent volume la plus grande attention, les plus importants efforts des specialistes du musée en archéologie médiévale ont été orientés vers l'objectif situé à Piua Petrii, dans le dép.de Ialomiţa, où, depuis six ans, sont investigués les vestiges d'un important centre économique de la Valachie, "La Ville de Floci". Parmi les résultats consistents de la campagne de 1980 noua signalons la découverte de trois ateliers où on travaillait l'os et qui ont été datés aux XVIe-XVIIe siècles, les décombres de plusieurs habitations de surface appartenant à la population de la ville, ane nouvelle nécropole de l'établissement, avec des sépultures datées au XVIe siècle et d'autres nombreux témoignages de culture matérielle (parmi ceux-ci un grand nombre de vases intacts et de fragments qui contribuent à la définition des traits propres de la céramique de la Ville de Floci). De fait, toutes les données des campagnes de fouilles entreprises jusqu'alors à Piua Petrii contourent de plus en plus clairement la phisionomie de cet important centre artisanal et commercial qui a joué un rôle très actif dans la vie économique de la Valachie.

Le chapitre dédié aux études et aux notes du Ve volume des "Recherches archéologiques" est inauguré par l'étude de grande valeur: "Contribution à la connaissance de l'économie animale de la culture de Boian à la lumière des matériaux de Căscioarele,dép.de Călăraşi". Le thème même est intéressant et, on peut dire, attendu, étant donné que, dans l'investigation de la plus ancienne époque de l'histoire de la Roumanie, des aspects similaires de l'investigation ont été abordés jusqu'à présent seulement d'une manière sommaire. Le principal mérite de

l'auteur est celui de l'exploitation du domaine faite de l'angle d'une spécialisation approfondie, d'une compétence complète et au plus, d'une vision vraiment historique. Voilà pourquoi nous considérons que les observations et les conclusions de cette étude seront reçues avec le plus grand intérêt, étant donné aussi le fait que l'époque de la pierre polie est définie comme un échelon de premier ordre dans l'évolution des sociétés humaines primaires précisément à cause du rôle déterminant joué par les progrès expérimentaux et les nouveautés de l'économie des populations.

Ensuite, dans une étude restreinte mais dense "Appliques en bronze avec des représentations animalières" on présente deux appliques en bronze géto-daces, récemment entrées dans le patrimoine du Musée National. Les antiquités sont, elles-mêmes, du plus grand intérêt parce que dans le repertoire de l'art thraco-geto-dace des Ve-IVe siècles av.n.è., ces pièces présentent plusieurs hypostases inédites. C'est possible qu'il-y-ait des nouveautés et des appréciations qui ne soit pas unanimement partagées par les spécialistes, fait d'ailleur naturel dans un domain-celui de l'art thraco-géto-dace - qu'on débat encore beaucoup et dans la sphère duquel les confrontations d'opinion sont toujours en actualité. Même comme ça la publication des appliques zoomorphes de Dăbuleni, dép.de Dolj et d'une localité encore non-identifiée de Dobroudja, marque une contribution, que, certainement, la littérature de spécialité va recepter.

Une fouille de sauvegarde effectuée en 1974 à Frăteşti, dép. de Giurgiu permet à l'auteur de communiquer certaines nouvelles données concernant une nécropole du feudalisme ancien. Les dix-sept complexes funéraires identifiés, qui sont en grande majorité d'incinération a base de nouveaux arguments permettent de conclure qu'on peut les encadrer chronologiquement aux VIIe-VIIIe siècles de n.è. Cette même datation est suffisante pour récommander la valeur de la découverte, parce que les nécropoles qui appartiennent à l'étape ancienne de la culture de Dridu ne sont pas encore investiguées, en dépit du grand intérêt de l'archéologie roumaine pour la période finale de l'ethnogenèse de notre peuple.

Dans l'étude "Contribution archéologiques a la connaissance de la première localisation de la Métropolie de la Moldavie: l'eglise de Mirăuţi de Suceava" on met en valeur les résultats de certaines investigations effectuées en 1976. La plus importante conclusion est certainement celle d'établir, comme date d'édification du monument, les années du règne de Pierre Ier Muşat, en soulignant ainsi les efforts du voivode pour la consolidation de l'oeuvre de création de l'état féodal centralisé et indépendant de la Moldavie.

Des préoccupations d'étude similaires mais orientées dans une autre aire géographique et historique, sont consignées dans l'étude de Gh.I.Cantacuzino "Aspects des recherches archéologiques concernant

les débuts de la vie urbaine à Tîrgoviste". On signale ainsi les décombres d'un habitat antérieur au XIVe siècle ce qui soutient la conclusion d'après laquelle Tîrgoviste, développée initialement des structures d'un ancien village, acquiert vers la fin du XIVe siècle des traits urbains certes. Dans ce processus la vie économique a constitué le facteur décisif, étant donne que les témoignages archéologiques qui prouvent l'évolution des métiers et du commerce dans la ville sont claires et catégoriques. En fin, les investigations archéologiques attestent l'existence et la continuelle augmentation du nombre des édifices et des demeures pourvues de murs en pierre, dès les VIe siècle, ce qui accentue le caractère urbain de l'ancienne capitale de Tîrgoviste.

A la fin du Ve volume des "Recherches archéologiques" a été ajouté un travail ayant un caractère particulier - quoique, tel qu'on va voir, il est strictement attaché au domaine spécifique: "Pages de lettres, pages d'archéologie - la correspondance du prof. Georges Cantacuzino" amassées et publiées par George Trohani. On met en valeur ainsi une partie de la correspondance du feu investigateur, qui est entrée dans le patrimoine du Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie, à côté d'autres manuscrits et livres. Les matériaux y reprotuits permettent, d'un côté, de connaître certains aspects sur le style de travail, d'information et verification de l'archéologue roumain, et de l'autre côté fournissent aux intéressés des données et des opinions des plus intéressantes sur les rites et les rituels néolithiques, sur les vestiges romains de notre pays (dans ce sens nous signalons une lettre de l'archéologue Nicolae Gostar) et en fin, concernant certains types de sépultures féodales. On introduit ainsi, dans le circuite de spécialité, des éléments utiles pour les études archéologiques, qui, autrement, pouvaient se perdre à jamais.

De nos sommaires considérations et avis en ce qui concerne les rapports, études et notes inclus dans le présent volume, nous espérons que les lecteurs apprécient la contribution que cette oeuvre apporte à l'investigation archéologique roumaine, la consistence de l'information y offerte, la variété des préoccupations du collectif de spécialistes du Musée National.

Nous désirons que le présent ouvrage ait le même succès qu'ont enrégistré les précédents volumes de la série des "Recherches archéologiques". De la forme, nous pourront jouir d'une manière justifiée, de la satisfaction du devoir accompli.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU

Directeur du Musée National d'Histoire
de la République Socialiste de Roumanie

INTRODUCTION

The 5th volume of "Cercetări arheologice" issued by the History Museum of the Socialist Republic of Romania, includes mainly summaries of the preliminary reports on the excavations performed in 1980 by the specialized staff of our institution. To these, studies, notes and papers on different themes, dealing with the research-works carried out in various specific fields, are added. Readers will most surely notice the alert rhythm we wish to preserve in turning to good account the results of the research studies, as well as the main lines of interest we have focussed upon.

Thus, the ever deeper knowledge of the great values belonging to the neo-eneolithic civilization in the Carpathian-Danubian-Pontic area, has constituted our main object, just as the study of the material and spiritual culture of the Thracians on the Romanian territory has been of utmost importance to us, requiring, therefore thorough investigations. The inheritance of the Geto-Dacians - i.e. settlements and necropolis of "the most honest and most valiant of all Thracians" from different geographical zones and historical periods of their evolution was our top archaeological concern in 1980, as well. The study of the Roman civilization on our country's territory, as well as the merging process between the Dacian and Roman civilizations were neither neglected, these being priority themes for the archaeologists of the Museum. As for the monuments of the Middle Ages, in 1980 it was also contained among our major interests, consequently its results being most positive.

In signalling such facts, which help to further define the profile of our archaeological excavation programme, once again we express our hopes that the present volume - just like the previous ones - will prove of use to specialists and will contribute to the deeper knowledge of the more or less remote past of our country.

That is why we wish to call the reader's attention upon the most interesting, original and significance-bearing novelties brought by each and every excavation report, paper or study included in this volume.

Several remarkable discoveries are introduced by the preliminary report on the excavations carried out at Ariuşd, Covasna county. The survey took place on a site well known both to Romanian and foreign archaeologists - the very place where the South-East-Transyl-

vanian aspect of the great cultural complex with painted pottery of the Cucuteni-Ariuşd type was identified and studied for the first time. In 1980, investigating a building complex with features typical for handicraftsmen inhabited zones, the archaeologists pointed out that they were faced with "a construction of unusual proportions and character, never before encountered within the area of the painted pottery culture", and consequently put forward the hypothesis of "a pottery workshop, yet with more complex functions, anticipating probably the existence of a potters' district". Obviously, the novelty is both striking and promising for the knowledge of certain sides of the life and economic organization of a population living on the Romanian territory during the final period of the eneolithic era.

The report on the 1980 archaeological research works performed at Dealu Ghindaru, Poduri, Bacău county, informs us that its authors' attention was focussed on establishing the stratigraphy of the place. Whereof, the communicated information is of a stressed technical character. Nevertheless, they draw the attention to discoveries which are sure to become of the greatest interest in the future: a stone floor dating from the Bronze Age, two dwellings and a religious complex belonging to stage B of the Cucuteni civilization, several dwellings belonging to the stage A of the same civilization. Then, there come "the vestiges of several dwellings which seem to make the transition to the Cucuteni civilization", if we take into account the ceramic elements which, by certain characteristics, prove not to belong to the Cucuteni stage yet, and still cannot be accounted as belonging to the Pre-Cucuteni III stage anymore". Further on, new Pre-Cucutenian remnants of dwellings are mentioned, all of them containing important quantities of carbonized seeds, tools (obsidian tools are pointed out), ceramic vessels and fragments of pottery etc. Hence, the research works at Poduri outline the existence of a complex archaeological site, which could become a landmark for the investigation of the Carpathian-Danubian neo-eneolithic civilization and for the knowledge of the Cucuteni one.

The specialists concerned with this latter domain will also find interesting data in the next excavation report - the one on the excavations at Preuteşti, Suceava county. Yet, the importance of this is increased by the report on the results of survey carried out upon the fortification system of a settlement dating from the earliest stage of the Iron Age.

In 1980, the archaeologists started the diggings of a tumulus from the group of the three ones existing at Giurcani, Vaslui county. According to the inhumation ritual, the torabs discovered can be devided into two categories: some of them, dating from the period of transition from the Eneolithyc to the Bronze Age, belonged to the tribes living in the North-Pontic steppe, that had also penetrated the Carpathian-Danubian-Pontic area; the other ones belonged to the early Sarmatians of

the 1st and 2nd centuries A.D. No doubt, both the former and the latter are interesting, since the discovered burrial vestiges of the steppe civilization type are still extremely few as compared to the extremely large number of identified tumuli, and since the early Sarmatian antiquities on the Romanian territory only now begin to be better studied and known.

The data delivered by the report on the excavations at Valea Iaşului, Argeş county, also seem to be of particular value. The partly peculiar character of the archaeological materials dating front the early period of the Bronze Age is sure to be noticed by specialists. Therefore, the well-informed author prudently avoided any categorical acknowledgements, scrupulously, recording the analogies which the discoveries hint at. As a matter of fact, the identified cultural aspect proves to be fully interesting, calling for new surveys and identifications. It clearly points out that the ethno-cultural background on our country's territory at the beginning of the Bronze Age is varied and complex.

Yet, for the early Thracians' civilization on the Carpathian-Danubian-Pontic area, of extreme significance are the discoveries at Daia, Giurgiu county, belonging to the Tei culture. As it is well known this cultural group is representative for the Bronze Age on the Romanian territory and therefore, any new discovery of the Tei-type arouses the legitimate interest of the researchers. Undoubetdly the data on the impact that the Macedonian Bronze Age civilization had on the eulture of the Muntenian tribes, comprised in the Daia report, will be properly received by specialists. Once more this report proves interesting by publishing a group of Getic vessels, datable in the 4th c. B.C. among which a pot with bail shaped on potter's wheel, with engraved zoomorphic design, which, for the time being constitutes an unicum for the North-Danubian area.

A major contribution to the development of the Romanian archaeological research-works was brought by the report on the excavations at Petrişoru-Racoviţeni, Buzău county. The survey led to the identification of a new Bronze Age cultural group on the Carpathian-Danubian-Pontic zone, its spreading area, cronology and ethnology having already been set. Towards the end of the Middle Bronze Age this group of peoples originating from the East penetrated the space inhabited by Monteoru tribes establising contacts with and even being influenced by them. Hence, the new elements in studying the populace migrations on the Romanian territory towards the end of the Bronze Age forewarded by "The Cultural Aspect Petrişoru-Racoviţeni".

The report on the excavations at Valea Argovei, Călăraşi county, briefly communicates a rather unusual archaeological site event - i.e. a cenotaph tumulus tomb, which can be dated between the ends of the eneolithic and Bronze Age.

The report on the studies carried out in Nicolae Titulescu village, Olt county, brought to light new settlemants belonging to Cernavoda III,

Tej and Geto-Dacian cultures and to cultures from the 4th and 9th-10th centuries.

The results of the digging at the Roman castrum of Micia (Veţel village, Hunedoara county are comprised in a preliminary report. Valuable data confirming the existence of two stages in the history of the military fort, among which a bronze statue of Cupid and a gilt-bronze one of Tyhe (Fortune), are mentioned.

The next six reports come to prove the researchworkers' major interest in the Middle Ages of our country.

Thus the excavations at Fierbinţi-Malu Roşu (Ialomiţa), besides vestiges from the period of formation of the romanian people i.e. 6th-7th c.A.D., also produced remnants of a settlement from the 17 th century.

The remhanis of a building complex, defining a feudal residence dating, according to numerous proves (coins, specific pottery from the age of Petru Muşat I, were investigated at Netezi (Neamţ). The dwelling and curch built by boyard Bratul Netedul constitute the first known feudal stone-walled residence in the rural area at the East of the Carpathians.

The report on the 1980 excavations at Curtea de Argeş - one of the oldest Romanian towns, the first capital of Wallachia - shows the archaeologists concern with new data regarding the beginnings of the settlement and its later evolution. An oven from the 15th - 16th centuries, wall remnants from the 18th c. and dwelling traces of different styles from the 16th - 17th c., are the most interesting results.

Proofs that demonstrate the existence of a settement during the 14th c , this being actually the confirmation of a settlement founded at least two centuries before, are delivered in "Archaeological Data on Partoş Monastry (Timiş county)". Extremely remarkable are then the archaeological data which bring more evidence about the expansion of the Western clerical orders in Romania's South-Western area - a phenomenon which met with the resistence of the people against the intruding elements for preserving the "Romanian law".

The stone foundation of certain buildingr from the 15th-16thc, were surveyed in 1980 at Polata (Gorj) allowing for new data about the construction system and for a rich collection of characteristic pottery.

The specialists of the museum in mediaeval archaeology have focussed their ettention on the archaeological site at Piua Petrii (Ialomiţa) where they have been investigating the vestiges of an economic center of Wallachia "Oraşul de Floci" for six years. Three workshops for bone processing from the 16th-17th c., dwelling remnants, a new necropolis dating in the 16th c., and numerous proofs of material culture(pots found whole or fragmentary emphasizing the characteristics of the pottery from Oraşul de Floci) are the most interesting vestiges discovered in 1980. The study results make more and more evident the aspect of this handicraft and commercial center which

played an active part in the economic life of Wallachia.

The chapter "Studies and Notes" begins with the important study: "Bone Material from Căscioarele, Călăraşi county: A Contribution to the Animal Economy of the Boian Culture", which brings forth certain aspects of the oldest ages in the history of Romania, period, investigated sporadically up to now. The author has made a top merit of exploring this field as a real, full competent specialist. Therefore, we consider that both notes and conclusions will be met with the highest interest taking into account that the polished stone age defines itself as an important stage in the evolution of early human society because of the overwhelming part played by the experimental evolution and changes in peoples' economy.

The two latest Geto-Dacian bronze appliqués of the patrimony of the History Museum with unique angravings belonging to the Thracian-Gedo-Dacian art from the 6th-5th c.B.C. are presented in the brief but thorough study" Geto-Dacian bronze appliqués with animal engravings. "The novelties and considerations put forward might not be shared unanimously by specialists-that is quite natural-because the Thracian-Geto-Dacian art has always incited to controversies. Nevertheles the study on the zoomorphic appliqués from Dăbuleni (Dolj county) and from a Dobrudjean place unidentified yet emphasize a contribution which will be surely grasped by the archaeological literature.

The archaeologists, performing a rescue excavation at Frăteşti, Giurgiu county, in 1974, have communicated new data concerning a necropolis of the early feudalism. The 17 identified funeral complexes - of which mostly cremation ones - support with new arguments the chronological dating i.e. 7th-8th c. A.D. The dating is quite sufficient for revealing the remarkable importance of this discovery because the necropolises of the early ages of Dridu culture have not been investigated yet in spite of the archaeologists' top interest in the final period of the Romanian ethnogenesis.

The study "Archaeological data about the first settlement of the metropolitan church in Moldavia: Mirăuţilor "Church at Suceava" comprises the results of the survey carried ont in 1976, whose main goal was to establish - as data for the foundation of the church - the age of Petru Muşat I, at the same time underlining the voievode's endeavour to consolidate the centralized independent feudal state of Moldavia.

Similar preoccupations but with references to another geographical-historical area "are dealt with in Gh.I.Cantacuzino's paper": Aspects of the archaeological research-work regarding the urban beginnings of Tîrgovişte. Bilding resmnants dating before the 14th c. come to support the conclusion that the old village Tîrgovişte became a city towards the end of the 14th c. and to prove that economic life was a definite factor thereof.

Last but not least, the study "Pages of letters, pages of archaeology. From prof.Gh.Cantacuzino's correspondence" comprises let-

ters of the late archaeologist collected and publised by George Trohani The materials included in the present volume allow on the one hand for a better knowledge of the Romanian archaeologists' manner of working, investigation and verification and on the other hand for bringing forth interesting data and considerations regarding the neolithic rites and rituals, the Roman vestiges in our country (for this, mention should be made to the archaeologist Nicolae Gostar's letter as well as some types of feudal funerals.

We express our hopes that the brief considerations and data presented in the reports, studies and notes of this volume will be looked upon as a contribution to the Romanian archaeological research-work and a proof of the varions concerns of the specialized staff of the History Museum of the Socialist Republic of Romania as well.

We wish the present volume the success of the previous ones issued under the title "Cercetări arheologice". Hence , the satisfaction that our duty has been properly carried out.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU
Director of the History Museum
of the Socialist Republic of Romania

INTRODUCCIÓN

El quinto volumen de la serie de las "Investigaciones arqueológicas" editado por el Museo Nacional de historia de la República Socialista de Rumania comprende especialmente en su sumario los informes sobre las excavaciones efectuadas por los especialistas de nuestra institución en 1980, a los cuales se añade un grupo de estudios notas y artículos que tratan diferentes temas concernientes a uno u otro de los dominios de la investigación específica. Al conocer todo esto los lectores se darán ciertamente cuenta del vivo ritmo que quisiéramos mantener en la acción de valoración de las investigaciones arqueológicas y al mismo tiempo de las direcciones más importantes hacia los cuales evoluaron nuestras preocupaciones.

De este modo, el conocimiento cada vez más profundizado de los grandes valores de la civilización neoeneolítica del espacio carpato-danubiano-póntico ha constituído a continuación, para nosotros, un objeto de estudio,así como la investigación de la cultura material y espiritual de los Tracios que vivían en el territorio de Rumania nos aparece como un dominio tan importante que necesario para estar investigado. La herencia de los Geta-Dacios - los establecimientos y las necrópolis de los "más honestos y más valientes de entre los Tracios"- de las diferentes etapas históricas y sectores geográficos de su evolución-nos preocupó también en el campo arqueológico durante el año 1980. Tampoco hemos dejado el estudio de la civilización rumana en el territorio de nuestro país - el enlace de esta civilización con la creada por los Geta-Dacios es también para los especialistas del Museo Nacional de Historia un tema de gran importancia. En cuanto a la exploración de ciertos vestigios culturales y algunos monumentos de la época medieval, los lectores del presente volumen podrán constatar que ella ha ocupado en 1980 también un lugar muy importante y los resultados fueron, por consiguiente, de los más consistentes.

Al señalar tales realidades, que definen a continuación nuestro programa de excavaciones arqueológicas, expresamos una vez más nuestra esperanza de que el presente volumen,tal como los precedentes, sea útil para los especialistas y que contribuya a los esfuerzos para conocer aún más profundamente el pasado más o menos alejado del país.

En este sentido queremos, en las siguientes líneas,advertir a los lectores sobre lo que aparece más interesante, inédito y lleno de significado en cada informe,artículo o estudio incluídos en el volumen.

Descubrimientos peculiares se encuentran así señalados en el informe preliminar sobre las excavaciones hechas a Ariuşd, dep. de Covasna. La investigación está localizada en un punto conocido a todos los arqueólogos del país o extranjeros - es el lugar donde se ha identificado y estudiado por primera vez el aspecto sur-este-transilvano del gran conjunto cultural con cerámica pintrada, del tipo Cucuteni-Ariuşd. En 1980 se ha investigado un habitat con rasgos específicamente artesanales sobre el cual los autores senalan: "que nos encontramos delante de una construcción... de amplias proporciones y que tiene un carácter no muy corriente, que hasta la fecha no se ha encontrado en el área de la cultura con cerámica pintada" y emiten por consiguiente la hipótesis "de una construcción - taller de alfarero, pero cuyas funciones son aún más complejas", que, quizás pueda figurar la existencia "de un barrio de alfareros". Lo inédito es evidente y muy prometedor para el conocimiento de ciertos anpectos de vida y organización económica de las poblaciones que vivieron durante el período final de la época eneolítica sobre el territorio de Rumania.

Las investigaciones hechas en 1980, en el punto llamando Dealul Ghindaru, pueblo de Poduri, dep.de Bacău, fueron orientadas especialmente, así como nos declaran los autores del informe, para establecer la estratigrafía. Como consecuencia, la información que se nos ofrece tiene un carácter puramente técnico. A pesar de esto se nos señalan ciertos descubrimientos que, estamos seguros, demostrarán en el futuro su máximo interés; un ring de piedra de la edad del bronce, dos habitaciones y una sede para la práctica del culto datados en la fase B de la cultura de Cucuteni, algunas habitaciones de la fase A de la misma cultura, en más "los vestigios de algunas habitaciones que parecen hacer la transición hacia la cultura de Cucuteni propiamente dicha", dado que los materiales cerámicos tienen una serie de característicos y así como se indica "no son todavía pertenecientes a la cultura de Cucuteni pero tampoco se pueden considerar como haciendo parte de la fase Precucuteni III"; a continuación, otros vestigios de habitaciones de la cultura de Precucuteni - y como objetos; importantes cantidades de granos carbonizados, útiles (se señalan los de obsidiana), vasijas y fragmentos cerámicos, etc. Aparece de esta forma, a base de las investigaciones de Poduri, al contorno de un yacimiente arqueológico complejo que existe allí y que pudiera volverse en el futuro en un verdadero punto-"pilote" en la investigación de la civilización neoeneolítica carpato-danubiana y también en el conocimiento de la cultura de Cucuteni.

Los especialistas preocupados por este último dominio van a encontrar datos interesantes en el siguiente informe sobre las excavaciones de Preuteşti, dep.de Suceava. Pero aquí el interés está aún más grande por la comunicación de los resultados obtenidos en la investigación de un sistema de fortificaciones de un establecimiento que data de la primera edad del hierro.

A Giurcani, en el departamento de Vaslui, en 1980 ha empezado la explotación de otro túmulo de los tres que alla existen. Las tumbas de inhumación descubiertas se dividen, conforme al ritual utilizado, en dos categorías: unas que datan del período de transición del eneolítico a la edad del bronce, pertenecen a las tribus de las estepas del norte del Ponto que penetraron también en el espacio carpato-danubiano-póntico; las demás pertenecen a los Sarmatas antiguos de los I-II siglos d.de J.C. Tanto unas que las otras son, sin duda alguna, interesantes, porque los descubrimientos funerarios del tipo de la cultura de estepa aparecen todavía muy pocos si los comparamos con el gran número de túmulos identificados y los objetos sarmatas antiguos que aparecieron en el territorio de Rumania sólo están para estudiarse y conocerse.

De gran valor se nos parecen también los datos del informe sobre las excavaciones hechas a Valea Iaşului, dep.de Argeş. El carácter más bien peculiar, de los materiales arqueológicos del período antiguo de la edad del bronce sera ciertamente observado por los especialistas. Por esta razón el autor, muy prudente, ha evitado las homologaciones categóricas pero ha consignado con atención y bien informado, las analogías que existieran para estos descubrimientos. Pero de esta forma, el aspecto cultural identificado se presenta como muy interesante e invita a nuevas exploraciones y verificaciones. Resulta claramente que el paisaje etnocultural del comienzo de la edad del bronce es en el territorio de nuestro país diverso, complejo.

Para la civilización de los Tracios antiguos del espacio carpato-danubiano-póntico resultan significativos los descubrimientos de Daia, dep.de Giurgiu, pertenecientes a los representantes de la cultura de Tei. Este grupo cultural es, tal como se conoce, representativo para la edad del bronce en el territorio de Rumania y por eso cualquier nuevo descubrimiento de tipo Tei despierta el legítimo interés de los investigadores. En el informe sobre las excavaciones de Daia, los datos concernientes a la influencia de la civilización de la edad del bronce de Macedonia sobre la cultura de las tribus de Valaquia serán, sin duda alguna, observados por los especialistas. El dicho informe es, una vez más, interesante, por la publicación de un grupo de vasijas getas, que se pueden datar en el IV siglo a.de J.C., donde se destaca una taza con asa, trabajada al torno, con decoración zoomorfa hecha por incisiones y que constituye, hasta la fecha un unicum al norte del Danubio.

Una importante contribución al progreso de las investigaciones arqueológicas rumanas consideramos que está representada por la publicación dol informe sobre las excavaciones hechas a Petrişoru-Racoviţeni, dep.de Buzău. La investigación condujo a la identificación de un nuevo grupo cultural en el mapa de la edad del bronce carpato-danubiano-póntico, cuya área de difusión ya se ha definido, tal como la posición cronológica y fisionomía etnocultural. Es un grupo de poblaci-

ones de origen oriental intruso durante la etapa final del período mediano de la edad del bronce, en el área donde vivían las tribus Monteoru, con las cuales entra en contacto el dicho grupo, hasta dejarse influído por éstas. "El aspecto cultural de Petrişoru-Racoviţeni" como justificadamente lo ha nombrado el descubridor, aduce nuevos elementos en el estudio de los movimientos de las poblaciones que tuvieron lugar en el territorio de Rumania hacia el final de la edad del bronce.

Muy en breve el informe sobre las excavaciones de Valea Argovei, dep.de Călăraşi, nos comunica un hecho arqueológica menos corriente encontrado allí; una tumba - cenotafio, en túmulo, que se puede datar entre el final de la época eneolítica y el final de la del bronce.

El informe sobre las excavaciones hechas en el territorio del pueblo de Nicolae Titulescu, dep.de Olt introduce sobre el mapa arqueológico de nuestro país nuevos puntos que pertenecen a las culturas de Cernavodă III, Tei, geta-dacia y de los siglos IV y IX-X d.de J.C.

En el informe preliminar sobre la campaña arqueológica de Micia (pueblo de Veţel, dep.de Hunedoara) se nos comunican especialmente los resultados obtenidos mediante la continuación de la exploración del campo romano. Datos interesantes, valiosos, porque confirman la existencia de dos etapas en la historia del establecimiento militar y porque por entre los vestigios encontrados hay también unas piezas peculiares; una estatuilla en bronce representando al dios Amor y otra, en bronce dorado, representando a la diosa Fortuna.

Los siguientes seis informes indican el gran interés ya señalado, del cual goza la investigación arqueológica de la época feudal de la historia de nuestro país.

De esta forma, a Fîrbinţi-Malu Roşu, dep.de Ialomiţa, al lado de unos vestigios de los siglos VI-VII d.de J.C., del período de la formación del pueblo rumano, fueron investigados los escombros de un establecimiento del siglo XVII.

A Netezi, en el departamento de Neamţ fueron explorados los escombros de un habitat, cuya forma define una residencia feudal, datada a base de numerosos indicios (monedas, cerámica específica) en la época de Pedro I Muşat. La casa y la iglesia, fundadas por el boyardo Bratul Netedul, forman, así como justamente consideran los investigadores, la primara residencia feudal dotada de muros de piedra, que se conoce hasta hoy día en el campo, al este de los Cárpatos. He aquí suficientes elementos para sostener la importancia de las excavaciones, el peculiar valor de los descubrimientos hechos aquí.

En el informe sobre las excavaciones hechas en 1980 a Curtea de Argeş - una de las más antiguas ciudades medievales rumanas y primera residencia de Valaquia - están anotadas las preocupaciones de los investigadores en obtener nuevos datos concernientes al comienzo del establecimiento y a su ulterior evolución. Entre los resultados que se nos comunican hay que poner de relieve el descubrimiento de un horno de los siglos XV-XVI, de unos encombros de muros datados en

el siglo XVIII; de unos restos de habitat, de factura diferente, de los siglos XVI-XVII.

En el informe titulado "Datos arqueológicos concernientes al Monasterio de Partoş, dep.de Timiş" se nos comunican primeramente detalles sobre los materiales que definen un habitat del siglo XIV, pero que en realidad constituye la continuación de la existencia que comenzó unos dos siglos antes. Muy interesantes se revelan los datos arqueológicos que representan testimonios suplementarios en apoyo de la tesis de la expansión de las ordenes eclesiásticas occidentales en la región del sur-oeste de Rumania, cuyo telón de fondo no es sólo un fenómeno estrictamente religioso, sino también socio-político, de resistencia frente a los elementos intrusos, en el sentido de la conservación de la "ley rumana".

La variedad de las preocupaciones, multifacéticas en cuanto al estudio arqueológico de los monumentos del Medio Evo rumano esta completado también por las investigaciones hechas en 1980 a Polata, departamento de Gorj. Se investigaron allá los fundamentos de piedra de unos edificios de los siglos XV-XVI y se obtuvieron interesantes datos en lo que concierne el sistema de construcción y se logró sacar un material cerámico característico.

Pero así como resultará de la lectura del presente volumen, la máxima atención y todos los esfuerzos de los especialistas del museo en el dominio de la arqueología medieval, se concentraron sobre el objetivo que se encuentra en Piua Petrii, dep.de Ialomiţa. Alla desde hace seis años, se están investigando los vestigios de un importante centro económico de Valaquia "La Ciudad de Floci". Por entre los resultados más importantes de la campaña de 1980 señalamos el hallazgo de tres talleres para el procesamiento del hueso, que fueron datodos en los siglos XVI-XVII, los escombros de varias casuchas que pertenecieron a la población de la ciudad, otra nueva necrópolis del establecimiento, con sepulturas datadas en el siglo XVI y numerosos testimonios de cultura material (tal como vasijas completas o fragmentarias que contribuyen a la definición de los rasgos propios de la cerámica de la Ciudad de Floci). Es que, todos los datos de las campañas de excavaciones hechas hasta la fecha a Piua Petrii comienzan a precisar cada vez más claramente la fisionomía de este importante centro artesanal y comercial, cuyo papel fue tan activo en la vida económica de Valaquia.

El capítulo qus comprende los estudios y las notas del quinto volumen de las "Investigaciones arqueológicas" está encabezado por el valioso estudio: "Contribuciones al conocimiento de la economía animal de la cultura de Boian a la luz de los materiales de Căscioarele, dep. de Călăraşi". El tema mismo es interesante, y, pudiéramos decir, esperado, dado que en la investigación de la más antigua época de la historia de Rumania, el tratar tales aspectos del dominio no se hizo sino de una manera esporádica. El mérito cabal de la autora es el de

explorar este dominio del ángulo de una profundizada especialización , de una gran competencia y, aún más, de una visión claramente histórica. He aquí por qué consideramos que las observaciones y las conclusiones de este estudio serán receptadas con máximo interés, teniendo en cuenta también el hecho de que la época de la piedra pulida se define como un escalón muy importante en la evolución de las sociedades humanas primarias exactamente por el papel determinante que han tenido en los progresos experimentales y las novedades de la economía de las poblaciones.

A continuación, en un estudio restringido pero denso titulado "Apliques de bronce geta-dacias con representaciones animales" se presentan dos apliques en bronce geta-dacias que entraron recientemente en el patrimonio del Museo Nacional. Los objetos son ellos-mismos del mayor interés pues presentan, en el repertorio del arte tracio-geta-dacio de los siglos V-IV a.de J.C., inéditas hipóstasis. Es posible que no todas las novedades y consideraciones del autor sean unánimemente aceptadas por los especialistas. Pero esto es natural en un dominio - el del arte tracio-geta-dacio - que por ahora se está discutiendo mucho y en la esfera del cual las confrontaciones de las opiniones quedan actuales. Pero aún así, la publicación de las apliques zoomorfas de Dăbuleni, dep. de Dolj y de una localidad de Dobrogea todavía no identificada, constituye una contribución,que, ciertamente, la literatura de especialidad notará.

Una excavación de salvamento hecha en 1974 a Frăteşti, dep. de Giurgiu permite al autor de comunicar ciertos datos inéditos concernientes a una necrópolis del feudalismo antiguo. Los diecisiete conjuntos funerarios identificados allí, la mayoría de incineración, ofrecen nuevos argumentos para encuadrarlos cronológicamente entre los siglos VII-VIII d.de J.C. Esta misma datación es suficiente para recomendar el valor del hallazgo, pues las necrópolis que pertenecen a la étapa antigua de la cultura de Dridu todavía no fueron investigadas, a pesar del máximo interés que, para la arqueología nuestra, presenta el período final de la etnogénesis rumana.

En el estudio "Contribuciones arqueológicas al conocimiento de la primera sede de la iglesia metropolitana de Moldavia: la iglesia de Mirăuţi de Suceava" se ponen de relieve los resultados de unas investigaciones hechas en 1976. La principal conclusión es, ciertamente, la de establecer como fecha de la edificación del monumento, los años del reino de Pedro I Muşat, lo que subraya una vez más los esfuerzos del vaivoda en consolidar la obra de creación del estado feudal centralizado e independiente de Moldavia.

Preocupaciones de estudio similares, pero orientadas en otra área geográfica e histórica, están anotadas también en el estudio de Gh.I.Cantacuzino "Aspectos de la investigación arqueológica concerniente a los comienzos de la urbanidad en Tîrgovişte".Se señalan aquí escombros de un habitat anterior al siglo XIV lo que sostiene la con-

clusión de que Tîrgoviste, que se desarrolló inicialmente de las estructuras de una antigua aldea, adquiere hacia el final del siglo XIV claros rasgos urbanos. En este proceso, la vida económica constituyó el factor decisivo y los testimonios arqueológicos prueban la evolución de las profesiones y del comercio de la ciudad, hecho que resulta muy claramente. Por fin, las investigaciones arqueológicas confirman la existencia y el gradual aumento de los edificios y de las casas con murallas de ladrillos ya desde el siglo XV, lo que acentúa el carácter urbano de la antigua ciudad - capital de Tîrgoviste.

Al final del quinto volumen de las "Investigaciones arqueológicas" hemos incluído un trabajo que tiene un carácter particular-pero, como vamos a ver estrictamente relacionado con el dominio de especialidad: "Páginas de las cartas, páginas de la arqueología. De la correspondencia del profesor Gheorghe Cantacuzino" recogidas y publicadas por George Trohani. Se valora de esta forma parte de la correspondencia del difunto investigador, que entró en el patrimonio del Museo Nacional de historia de la República Socialista de Rumania, junto a otros manuscritos y libros. Los materiales ahora publicados permiten, por un lado, conocer ciertos aspectos y la forma de trabajar, de informarse y verificarse del arqueólogo rumano y por otro lado ofrece a los interesados datos y opiniones interesantísimas sobre los ritos y rituales neolíticos, los vestigios romanos de nuestro país (hay que señalar una carta del arqueólogo Nicolae Gostar) y por fin sobre ciertos tipos de sepulturas feudales. Se introducen de esta forma en el circuito de especialidad unos elementos útiles en los estudios arqueológicos que, de otra forma, se hubieran perdido.

De nuestras breves consideraciones sobre los informes, estudios y notas presentes en este volumen, esperamos que los lectores destaquen la contribución de este trabajo en la investigación arqueológica rumana, así como la consistencia de la información y la variedad de las preocupaciones del colectivo de especialistas del Museo Nacional.

Nosotros deseamos que este trabajo goce del mismo éxito que los precedentes volúmenes de la serie de "Investigaciones arqueológicas". Porque así,nosotros también gozaremos de la satisfacción de haber cumplido con nuestro deber.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU

Director del Museo Nacional de historia
de la República Socialista de Rumania

I. RAPOARTE DE SĂPĂTURI

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA ARIUȘD, JUD. COVASNA

de EUGENIA ZAHARIA,
DOINA GALBENU
și SZEKELY ZOLTAN

În 1979-1980 săpăturile arheologice de la Ariușd au fost consacrate degajării și cercetării în continuare a unui mare complex neolitic, cercetat de Szekely Zoltan în anii 1977-1978 și semnalat în comunicarea sa prezentată, sub titlul de Cuptoarele de ars pâlc de la Ariușd, la a XIII-a sesiune anuală de rapoarte ținute la Oradea în 1979[1].

In urma acelor cercetări se descoperiseră 11 cuptoare (considerate de olărie), cu o singură încăpere, ovale și de dimensiuni normale, 1,20-1,40 m. În această cercetare din anii 1977-1978 s-a lucrat în întregime jumătatea dinspre nord a construcției, secționând-o pe o lungime de 11 m. În aceeași secțiune s-a atins și marginea de nord a unei locuințe situată imediat la est de "Cuptoare", pe o lungime de 6 m. Săpături mai vechi (Làszlo) au tăiat aceste complexe, una fiind plasată între locuință și "Cuptoare", distrugînd posibilitatea de a stabili raportul dintre ele, lucru care ar fi fost necesar, ținînd seama de apropierea lor și de natura complexului "Cuptoare"[2].

În stadiul actual al cercetărilor, în afara cuptoarelor - asupra cărora a prezentat o comunicare colegul Szekely Zoltan - s-a dezvelit din această mare construcție o suprafață de 55 m^2 spre sud și sud-vest, fără să i se fi putut atinge marginile. La acest nivel, construcția se prezintă ca o suprafață mare de chirpici, în pantă spre sud și sud-vest, având goluri mari, ovale. Fragmente ceramice, vase fragmentare și întregi, bucăți de gardină, pietre, rîșnițe, foarte puține oase de animal, cenușă, cărbune se găsesc la acest nivel (pl.I).

Secțiunea menționată mai sus a tăiat construcția pînă la bază, oferindu-se elemente importante pentru cercetarea ei. La bază există o podea amenajată în lutul galben, care, cam în mijloc, are o ridicătură cu un pinten înalt de 40-50 cm. De o parte și de alta acestui pinten, podeaua, care este puternic arsă (între 5-20 cm), se lasă în pantă spre vest, probabil tot în pantă și spre sud, după indicațiile pe care ni le dă nivelul superior al construcției. La vest de pintenul podelei se află o spinare ca un zid de lut puternic ars, gros de 40-50 cm și înalt de 60 cm, cu lipituri verticale, mai multe fețuieli. Lîngă acest perete median al construcției s-au păstrat resturile a două bazine cu marginea cvadrilobată, arse puternic (aproximativ 60-70 cm).

Tot la vest de pinten se află o vatră ovală (la nivelul superior al

pintenului), probabil vatra unui cuptor cu cupolă, formată din lipituri succesive pînă la nivelul ei superior (40-45 cm).

La aproximativ 1 m spre SV de această vatră s-a dezvelit o porţiune unde erau patru fîşii de lipitură groasă pe lemn, aşezate distanţat şi radial, sub care s-au găsit vase pictate sparte pe loc. În acest loc sînt indicii sigure de existenţa unui cuptor de ars oale.

În apropierea acestor resturi, într-o secţiune mai veche (1978) N-S, care a atins la nivelul superior resturile construcţiei, s-a găsit un strat de oase calcinate gros de cîţiva cm. Din observaţiile de pînă acum, sînt numai oase de animal. Acest strat de oase calcinate zace pe o lipitură de chirpici şi este acoperit de dărîmături de chirpici care formează un strat de 10-20 cm grosime.

După indicaţiile care rezultă din secţiunile Szekely (1978), acestea se întind spre sud cu încă 7 m din marginea săpăturilor noastre, şi cu 2-3 m încă spre vest.

Din rezultatele obţinute pînă în prezent reiese că sîntem în faţa unei construcţii din chirpici, de proporţii şi de un caracter neobişnuit, nefîntîlnit pînă în prezent în aria culturii cu ceramică pictată. Deocamdată sîntem siguri că este un complex de cuptoare, de tipul cu o încăpere (vatra şi cupolă), numit obişnuit cuptor de gospodărie, precum şi indicaţii privind prezenţa unui cuptor de oale de o parte şi de alta a unui perete median, de care erau prinse şi două bazine făcute din lipitură de lut. Deocamdată putem face ipoteza doar a unei construcţii-atelier de olărie, cu funcţii însă mai complexe - după cum rezultă din mărimea construcţiei şi prezenţa oaselor calcinate -, care urmează a fi lămurită numai după degajarea completă a resturilor de chirpici. Existenţa în această vreme a unui atelier de olărie şi poate şi a unui "cartier de olari", situat în aria sud-estică a aşezării, are implicaţii de importanţă deosebită pentru cunoaşterea stadiului de dezvoltare social-economică a populaţiilor din aria cu ceramică pictată în general, unde pînă în prezent nu se cunosc decît cuptoare de ars oale izolate.

Complexul a fost adîncit în pămîntul viu şi este acoperit de depunerea de pămînt castaniu-măsăros, care aparţine penultimului nivel de locuire. După pămîntul cenuşos-verzui care acoperă nivelul de chirpici, complexul aparţine celui de al treilea nivel de locuire (cenuşiu-verzui III) stabilit în săpăturile ultime de la Ariuşd.

În cercetările viitoare vom încerca dezvelirea integrală a complexului pentru a se putea începe cercetarea lui, stabilirea corectă a caracterului şi a funcţiilor pe care le-a îndeplinit construcţia de chirpici.

Locuinţa alăturată complexului de cuptoare a fost lucrată parţial. Resturile de chirpici formează o masă dreptunghiulară orientată aproximativ ENE-VSV. Latura lungă, de sud, a fost tăiată de secţiunea S-V Szekely, iar latura de vest, dinspre cuptoare, de o secţiune veche, László. Latura întreagă este cea de sud, care şi intră cu 50-60 cm în malul încă nesăpat. Pe această latură, de-a lungul ei, s-au păstrat

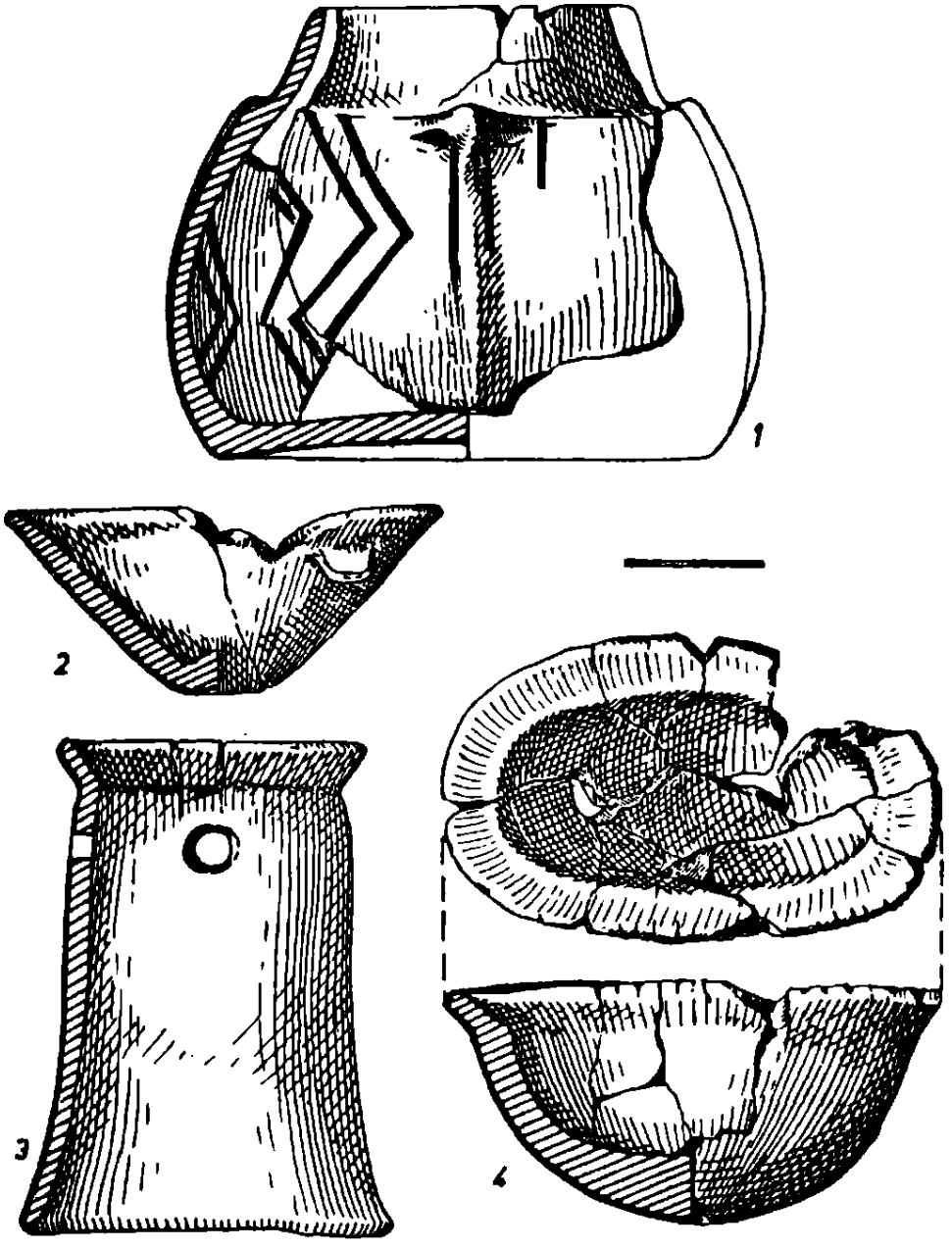

Pl.I.-Ceramică descoperită în zona cuptoarelor.

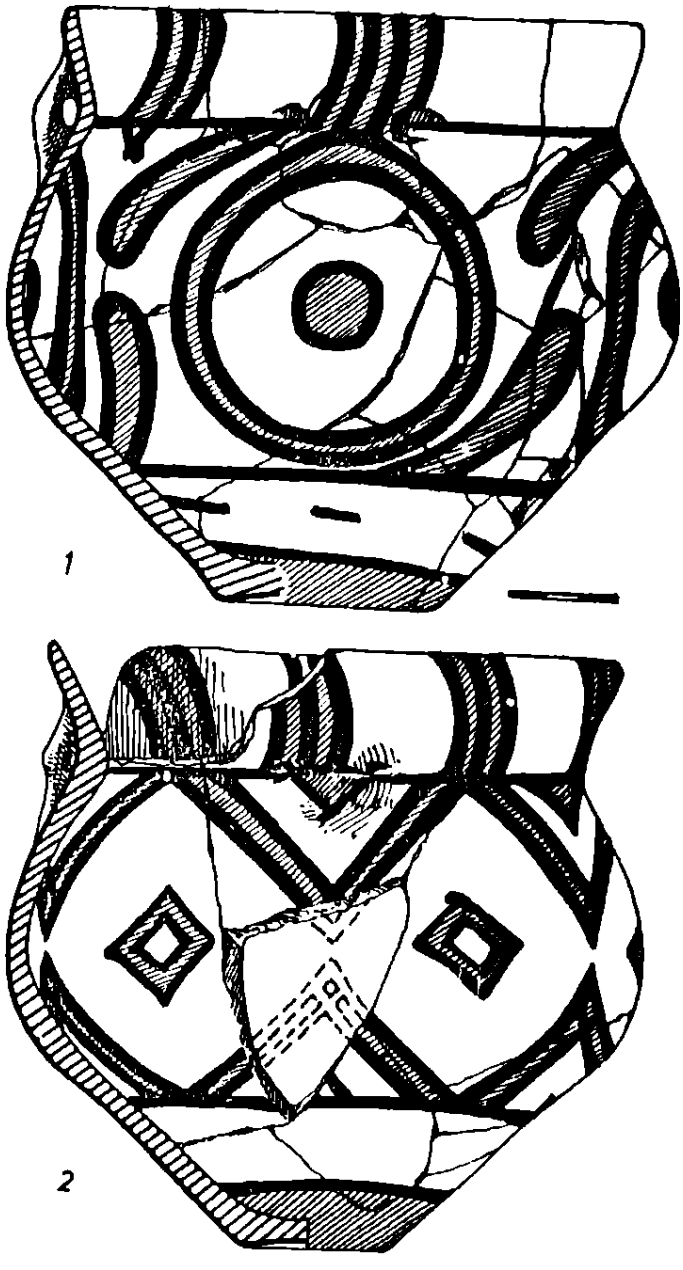

Pl.II.-Vase descoperite în locuinţă.

lipiturile de margine, care se ridică pe perete. La jumătatea suprafeţei de chirpici sînt lipituri transversale (S-N), care ar indica un perete despărţitor. În marginea de vest, lipituri groase de chirpici formează un fel de laviţă înaltă de 20-25 cm. Aceasta face corp comun cu restul locuinţei şi a fost tăiată de şanţul vechi László. Au fost degajate două vetre, una în spre marginea de SV, şi alta în jumătatea de est a locuinţei, de formă dreptunghiulară (120 x 0,80). Spre nord există o gardină rectangulară, deschisă spre vatră.

Numeroase fragmente ceramice, fragmente mari de vase şi vase întregi s-au găsit şi între resturile de chirpic (pl. II). În secţiune, resturile de chirpici ale locuinţei au o grosime de 40-50 cm. La nivelul la care s-a lucrat pînă acum, resturile aparţin pereţilor şi nu podelei locuinţei.

Stratigrafia locuinţei zace pe lutul galben şi pe urme de cenuşă de la defrişare şi este acoperită de depunerile ultimelor nivele de locuire.

N O T E

1 Materiale şi cercetări arheologice, a XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1979.

2 Pentru săpăturile efectuate aici, v. şi Eugenia Zaharia, Doina Galbenu şi Szekely Zoltan, Raport preliminar asupra săpăturilor din 1979 de la Ariuşd, jud. Covasna, în Cercetări arheologice, vol. IV, Bucureşti, 1981, p.3-6.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES D'ARIUŞD, DÉP. DE COVASNA

Résumé

En 1980 les fouilles archéologiques d'Ariuşd ont été consacrées au dégagement et à l'investigation d'un grand complexe néolithique. Selon les résultats obtenus jusqu'à présent on constate qu'il s'agit d'une construction en torchis dont les proportions et le caractère inusités la détache au cadre de l'aire de la culture d'Ariuşd-Cucuteni.

Pour le moment nous avançons l'hypothèse qu'il s'agit d'une construction-atelier de poterie dont les fonctions étaient plus complexes.

Ce complexe appartient au troisième niveau d'habitat établi dans les dernières fouilles d'Ariuşd.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Céramique découverte dans la zone des fours.
Pl.II.-Vases découverts dans l'habitation.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN TELL-UL CUCUTENIAN DEALUL GHINDARU, COM. PODURI, JUD. BACĂU

de DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI şi SILVIA ANTONESCU

Staţiunea arheologică Dealul Ghindaru (com. Poduri, jud. Bacău) a fost descoperită în anul 1978, iar din anul 1979 a fost începută investigarea sistematică a tell-ului cucutenian, care-şi propune efectuarea unei cercetări complexe, interdisciplinare[1].

În campania 1980 obiectivul principal propus a fost stabilirea stratigrafiei staţiunii. Pentru îndeplinirea acestei sarcini au fost trasate două secţiuni transversale (S II şi S III), orientate nord-sud. Una dintre secţiuni (S II) măsoară 22/3 m, fiind trasată la 1,50 m spre est de S I/1979. Cealaltă secţiune (S III), cu dimensiunile de 75/3 m, a fost amplasată la 0,50 m spre est de S II. În acest fel a putut fi obţinut un profil transversal continuu al aşezării.

Aşa cum se întîmplă, de obicei, în staţiunile cu mai multe nivele, stratigrafia este destul de complicată. Pe alocuri straturile de pămînt nu se diferenţiază uşor, şi de cele mai multe ori sînt discontinui. În încercarea de stabilire, cît mai exactă, a stratigrafiei am ţinut seama nu numai de schimbarea culorii straturilor de pămînt, ci şi de suprapunerea locuinţelor. Acest element ne-a permis diferenţierea unor refaceri în cadrul aceleiaşi faze cronologice. Suprafaţa destul de mică săpată pînă în prezent nu ne permite alcătuirea unei scheme stratigrafice definitive, dificultăţile fiind accentuate de faptul că pînă în prezent nu a putut fi studiat în întregime materialul ceramic recoltat. De aceea în raportul preliminar nu prezentăm decît o schiţă preliminară, sumară şi perfectibilă a stratigrafiei depunerilor arheologice de pe Dealul Ghindaru.

În stadiul actual al cercetărilor situaţia stratigrafică se prezintă astfel :

I. În stratul vegetal, cu o grosime de 0,15-0,25 cm, au fost descoperite sporadic fragmente ceramice datînd din epoca bronzului. Din păcate pînă în prezent nu au fost descoperite complexe de locuire. Fragmentele ceramice din epoca bronzului sînt amestecate, datorită lucrărilor agricole, cu fragmente Cucuteni B şi chiar Cucuteni A. În acest nivel a fost constatată prezenţa unui ring din epoca bronzului, care suprapune traseul unui şanţ, probabil circular, săpat în aceeaşi perioadă. Ringul este construit în epoca bronzului, fiind constituit din pietre de rîu de dimensiuni mari, unele arse destul de puternic. Este vorba de ceea ce consideraserăm, în campania trecută, ca fiind mantaua unui mormînt Costişa[2]. Acum putem preciza că mormîntul cu urnă din 1979

reprezintă o înmormîntare secundară, posterioară construcţiei ringului. Menţionăm că ringul are lăţimea de 6-7 m şi pînă în prezent a fost investigată aproximativ o treime din suprafaţa lui. Ringul are o anumită înclinare în plan, pietrele care formează circumferinţa interioară apar la -0,15-0,20 m, în timp ce circumferinţa exterioară se găseşte la adîncimea de 0,80 m. Rostul construcţiei, în stadiul actual al cercetărilor, nu poate fi precizat. Sub ring, urmînd acelaşi traseu, se află un şanţ, care se adînceşte pînă la 5,80 m. Şanţul a fost săpat tot în epoca bronzului, pe fundul lui fiind descoperite fragmente ceramice datînd din aceeaşi epocă. Utilitatea sau semnificaţia acestui şanţ încă nu poate fi descifrată. Cele două complexe, ringul şi şanţul, din epoca bronzului se află în apropierea marginii de nord a terasei, această parte fiind din vechime distrusă de alunecări de teren.

II. Al doilea nivel este format din depuneri aparţinînd fazei Cucuteni B. Stratul nu este continuu, depunerile găsindu-se în special în apropierea locuinţelor, unde ating grosimea maximă de 0,60 m.

În acest nivel au fost descoperite şi cercetate parţial două locuinţe. Cea mai interesantă este locuinţa 14 aflată în spaţiul rezervat de şanţul şi ringul din epoca bronzului. Parte din locuinţă a fost evident distrusă în epoca bronzului cînd, probabil, a fost superficial răvăşită şi porţiunea păstrată. Locuinţa 14 avea o vatră cruciformă, cu o fază de refacere, şi o masă ovală, de asemenea refăcută. Unul din braţele şi partea centrală a vetrei cruciforme erau smulse şi deplasate la cîteva zeci de centrimetri de resturile aflate <u>in situ</u>. Vatra a fost modelată din mai multe bucăţi cu un interesant sistem de îmbinare. În "miezul" vetrei a fost găsită o cupă cu picior plotată în stil ψ, spartă ritual şi înglobată în chirpici. În apropierea vetrei cruciforme a fost găsit şi un creuzet, folosit, probabil, pentru topirea aramei. Un complex de vase <u>in situ</u> din locuinţă cuprindea şi un vas cu torţi pastilate. Inventarul ceramic al locuinţei ne permite încadrarea ei în etapa Cucuteni B_1. Astfel, vatra de la Poduri este, pînă în prezent, cea mai veche vatră cruciformă cunoscută în aria cucuteniană.

Spre centrul aşezării, în apropierea unei locuinţe Cucuteni B, a fost descoperit un interesant complex de cult. Acesta era format din patru craniі de bovidee aşezate în cruce. În apropierea sa se afla o vatră, în aer liber, construită pe un "pat" de pietre. Fragmentele ceramice descoperite în vatră şi printre craniile de bovidee (probabil bour) se încadrează în faza Cucuteni B. Menţionăm că în apropierea vetrei a fost surprinsă o parte dintr-un pavaj alcătuit din pietre de rîu. Printre pietrele pavajului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice Cucuteni B şi oase de animale. Legătura dintre pavaj, vatră şi complexul cu craniі de bovidee este evidentă. Probabil aici a fost săvîrşită o ceremonie (poate ceremonii repetate) rituală. Este posibil ca tot aici să fi avut loc sacrificiul animalelor şi apoi ospăţul ritual. Pînă în prezent nu cunoaştem analogii în întreg spaţiul populat de triburile Cucu-

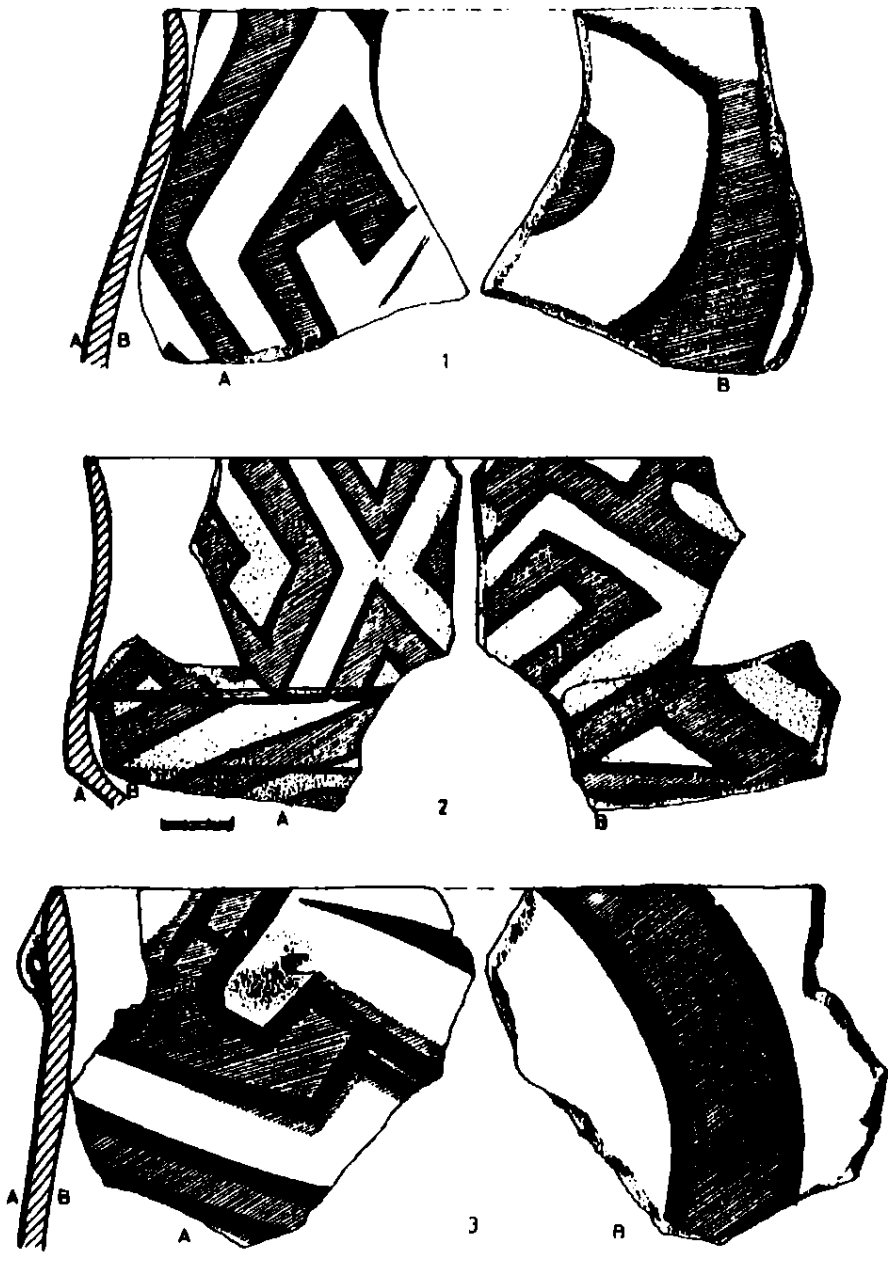

Pl.I.- Ceramică tricromă: 1,3 - locuinţa 12; 2- locuinţa 13.

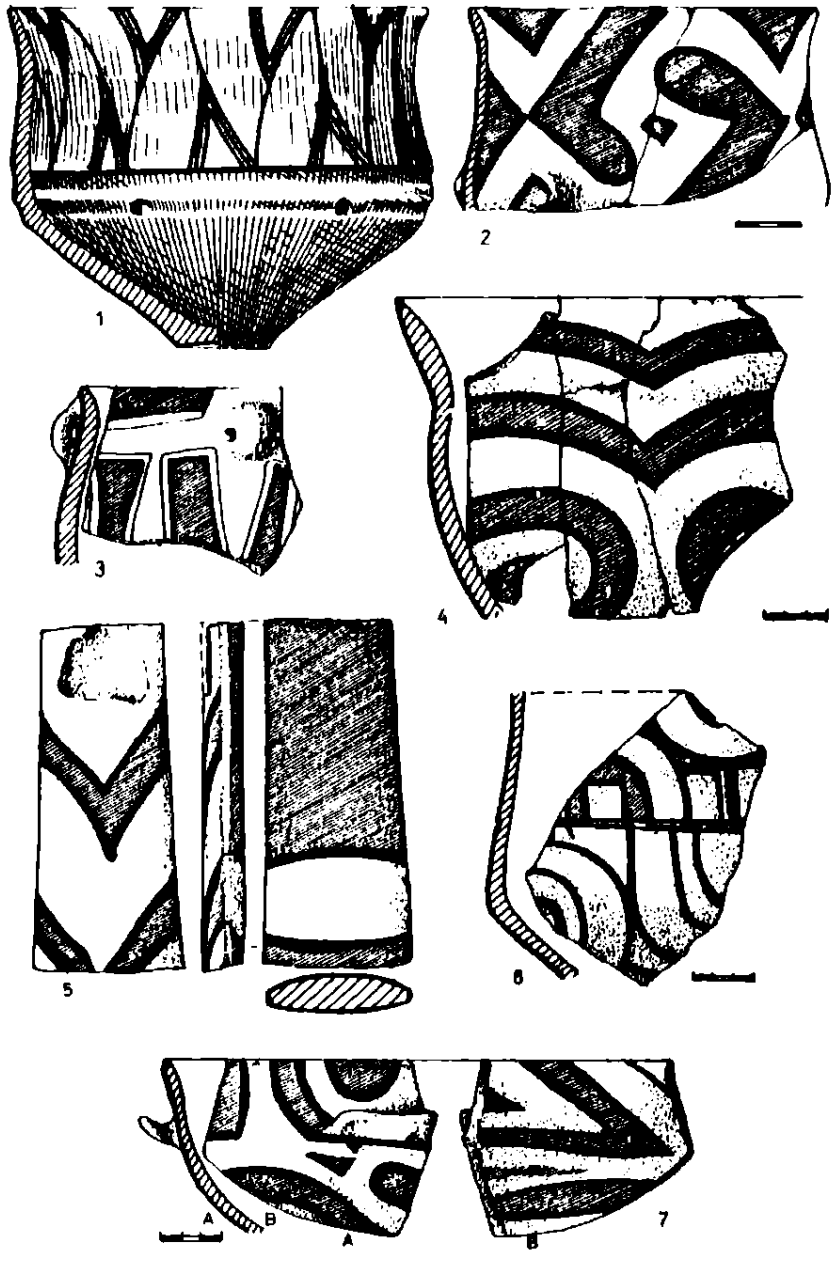

Pl.II.-Ceramică bicromă : 1, 3 ; ceramică tricomă: 2,4-7 (1-4,6,7 - locuinţa 13; 5 - locuinţa 12). 1 - scara 1/2.

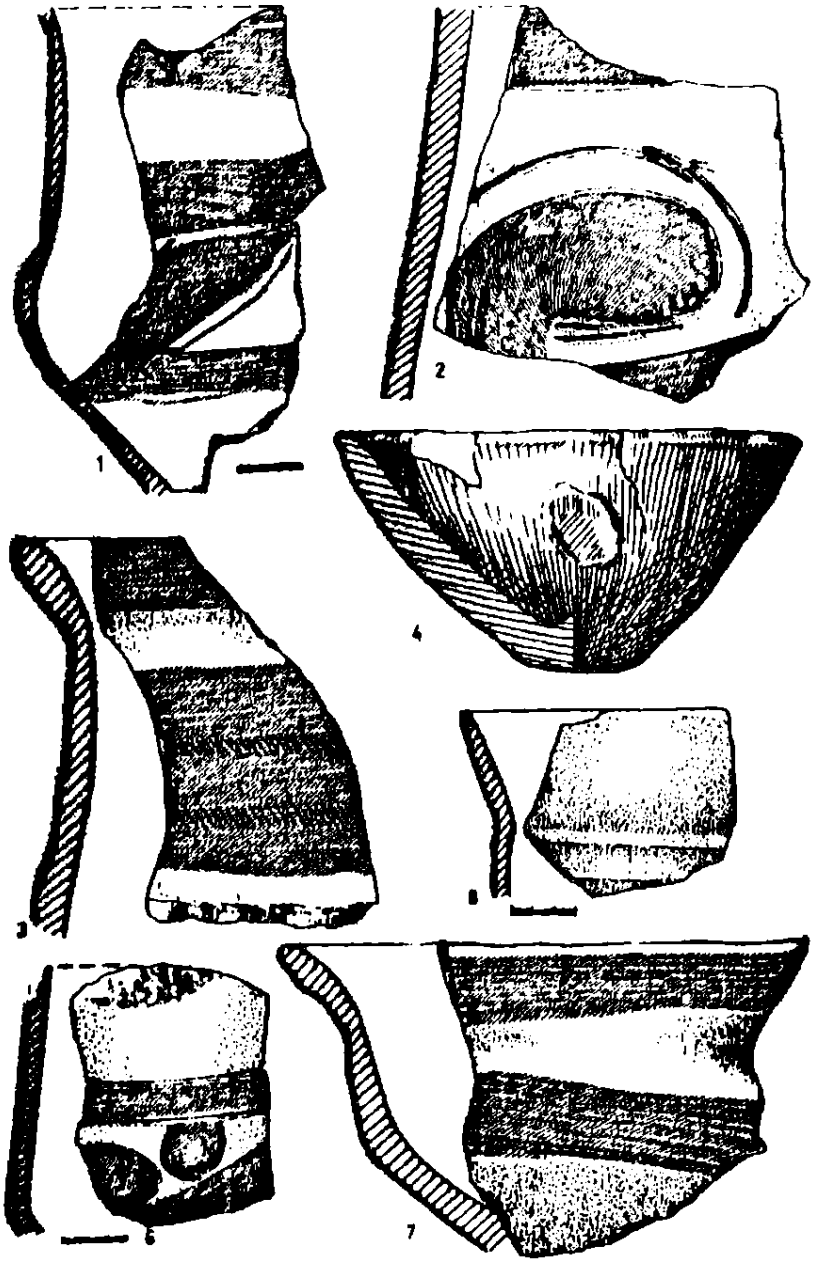

Pl. III.–Ceramică cu decor incizat şi lustruit: 1,2,6 ; ceramică cu decor canelat şi lustruit: 3,5 ; ceramică cu decor monocrom lustruit: 7 (1–4 –locuinţa 12; 2,5,6 – locuinţa 13; 3,7 – locuinţa 15).

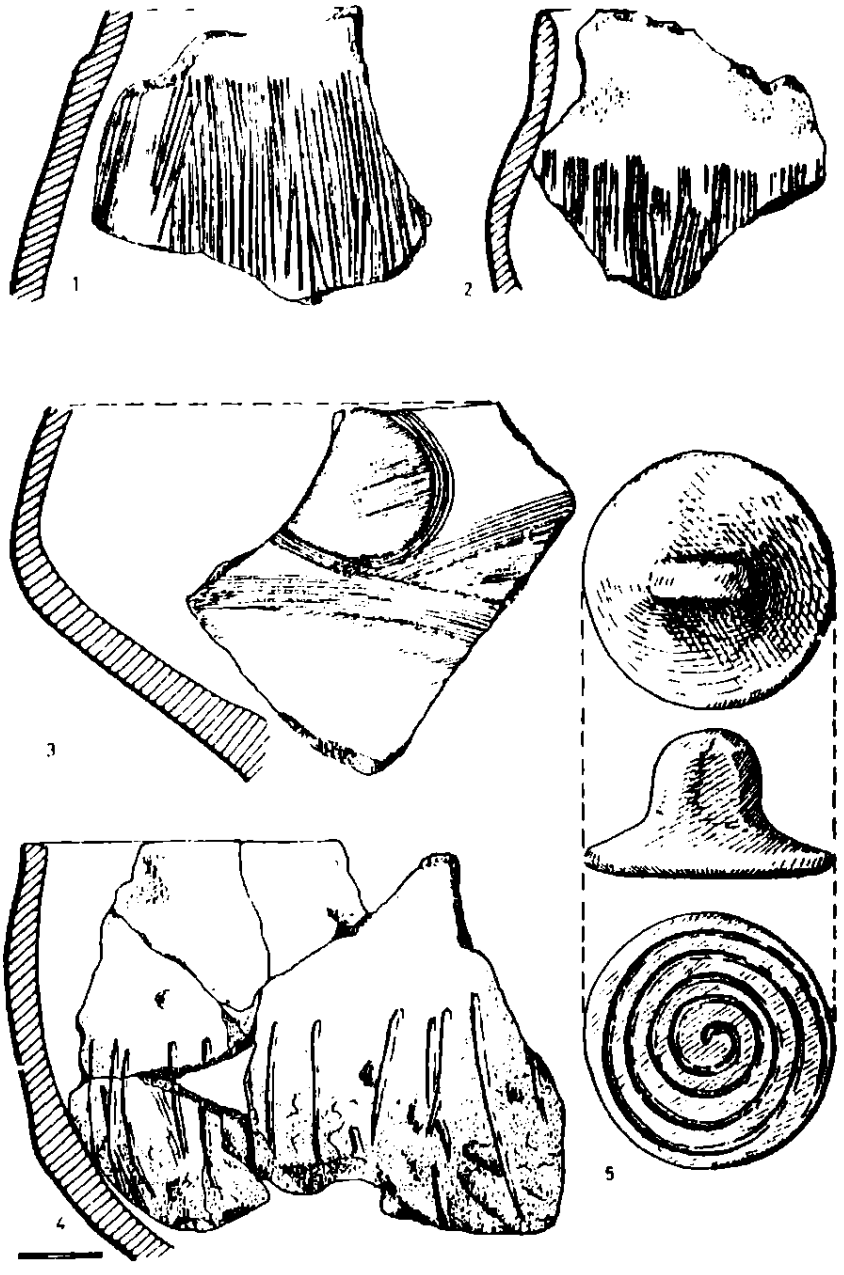

Pl.IV.- Ceramică de uz comun : 1,2,4 ; ceramică cu decor incizat, monocrom, lustruit; 3; printaderă: 5 (1 - locuinţa 12; 2-4 locuinţa 15).

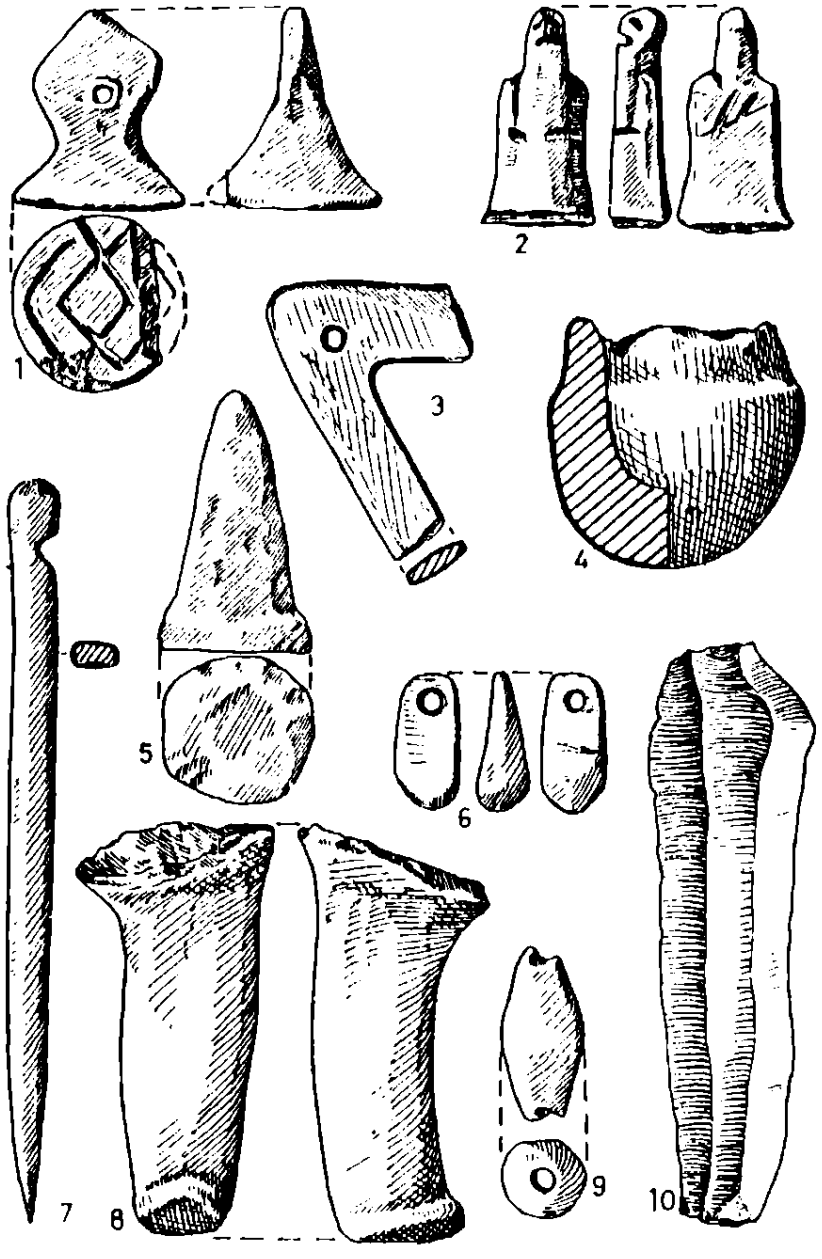

Pl.V.- 1 - printaderă; 2 - idol antropomorf; 3 - piesă de os; 4 - vas miniatural; 5 - con de lut; 6 - pandantiv de os; 7 - ac de os; 8 - picior de idol de lut; 9 - perlă de lut; 10 - lamă de silex.

teni-Tripolie. Complexul ritual de care ne ocupăm subliniază importanţa cultului taurului la populaţiile eneolitice din zonă.

În campania 1980, depunerile Cucuteni B au putut fi observate stratigrafic, apărînd sub forma unui strat de pămînt de culoare cenuşie-negricioasă, cu grosime mai mare în zona locuinţelor. Stratigrafic, nu au putut fi încă determinate două etape de locuire în cadrul fazei Cucuteni B. Din analiza materialelor ceramice apare certă existenţa etapelor Cucuteni B_1 şi Cucuteni B_2. Rămîne pentru viitor să surprindem o suprapunere a locuinţelor din etapa Cucuteni B_2 peste complexe Cucuteni B_1.

III. În zona cercetată, pînă în prezent, stratul Cucuteni A-B nu are continuitate. Depunerile mai consistente se grupează în partea sudică a S III, unde au fost descoperite şi două locuinţe investigate parţial. In momentul de faţă nu putem preciza dacă Dealul Ghindaru a fost locuit în ambele etape ale fazei Cucuteni A-B. Dar existenţa unor fragmente ceramice pictate în stilurile specifice etapei A-B ar putea semnala o locuire mai îndelungată din această fază. Rămîne ca şi acest aspect să fie elucidat în campaniile viitoare.

IV. În zonele în care depunerile Cucuteni B sînt doar sporadice, la aproximativ aceeaşi adîncime cu locuinţele aparţinînd fazelor Cucuteni B şi A-B, au fost descoperite resturile a două locuinţe Cucuteni A pe care înclinăm să le atribuim etapei Cucuteni A_3. Din observaţiile preliminare rezultă că specia ceramică predominantă este cea tricromă. În locuinţele menţionate, destul de prost conservate, şi în stratul corespunzător lor se pare că speciile ceramice bicromă şi cu decor canelat sînt sporadice. Fragmentele ceramice cu decor adîncit sînt şi mai rare. Trebuie însă să remarcăm că porţiunile dezvelite din locuinţe sînt destul de prost conservate, răvăşite uneori de locuitorii perioadelor posterioare. Astfel, existenţa unui nivel Cucuteni A_3 rămîne încă ipotetică.

V. Depunerea cea mai consistentă, constatată pînă acum aparţine etapei Cucuteni A_2. În acest strat au fost descoperite mai multe nivele de refacere. Locuinţele din această perioadă sînt întotdeauna prevăzute cu platforme de lut pe podine din bîrne despicate. Inventarul complexelor Cucuteni A_2 este deosebit de bogat. Se vede clar că este perioada de locuire intensă a aşezării de pe Dealul Ghindaru, care de altfel corespunde perioadei de maximă dezvoltare a culturii Cucuteni.

VI. Sub depunerile aparţinînd etapei Cucuteni A_2 au fost descoperite vestigiile unor locuinţe care par să facă tranziţia spre cultura Cucuteni propriu-zisă. Materialul ceramic are o serie de caracteristici care, după părerea noastră, nu sînt încă cucuteniene, dar nici nu mai pot fi încadrate în faza Precucuteni III. Formele ceramice sînt încă de puternică tradiţie precucuteniană, dar decorul şi mai ales tehnica picturii se schimbă profund. Acum apare destul de frecvent o specie

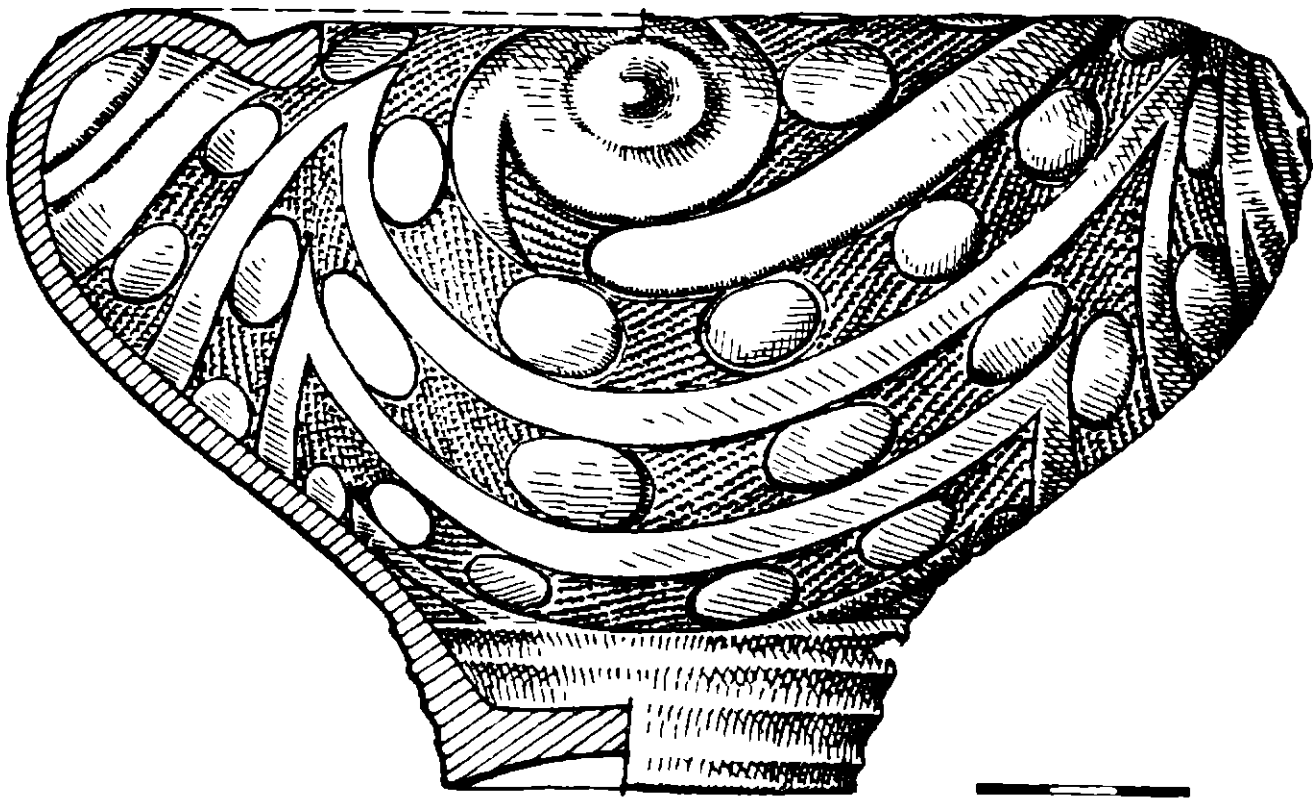

Pl.VI.-Vas cu decor incizat şi imprimat - locuinţa 31. Scara 1/2.

ceramică pictată cu alb înainte de ardere, de obicei asociată şi cu decor incizat sau cu pictură roşie crudă.

VII. Următorul nivel, în care au fost descoperite două locuinţe, se încadrează în etapa finală a fazei Precucuteni III. Etapă în care apar unele elemente ce anunţă apariţia culturii Cucuteni. Pictura cu alb înainte de ardere apare sporadic şi este de calitate mai slabă decît în nivelul descris mai sus. Şi aici decorul pictat este asociat cu decorul realizat prin incizare.

VIII. Sub vestigiile aparţinînd nivelului Precucuteni III tîrziu a fost descoperit un nivel, reprezentat de două locuinţe cercetate aproape în întregime, care au furnizat ceramică tipică Precucuteni III. Am folosit pentru acest nivel denumirea de Precucuteni III "clasic", termen utilizat şi pentru campania din 1979[3]. Intr-una din locuinţe a fost descoperită o "construcţie" din chirpici în care a fost găsită o mare cantitate de grîu carbonizat. In inventarul ceramic al locuinţelor specia ceramică cu pictură înainte de ardere nu mai apare. Decorul caracteristic al vaselor este alcătuit din incizii şi "imprimări".

IX. In ultimul nivel au fost descoperite resturile a două locuinţe din faza Precucuteni II, acestea reprezentînd probabil vestigiile primei locuiri de pe Dealul Ghindaru. Inventarul locuinţelor pare mult mai sărac decît al locuinţelor aparţinînd fazei Precucuteni III. Materialul ceramic, incomplet studiat, pare să plaseze aceste locuinţe spre sfîrşitul fazei Precucuteni II.

Menţionăm că în campania 1980 nu s-a confirmat existenţa unui nivel cu ceramică liniară[4]. Probabil fragmentele ceramice descoperite în campania 1979 proveneau fie dintr-un nivel sporadic cu ceramică liniară, depuneri de acest fel nemaifiind întîlnite în săpătura din 1980, fie datorîndu-se unor tradiţii liniar ceramice în mediul precucutenian.

Grosimea stratului arheologic de pe Dealul Ghindaru atinge 4,30 m, constituind cea mai mare depunere arheologică cunoscută în neoliticul moldovenesc. Stratigrafia tell-ului de pe "Dealul Ghindaru" permite urmărirea evoluţiei "complexului cultural Precucuteni-Cucuteni" începînd cu faza Precucuteni II şi pînă la încheierea evoluţiei sale.

Observaţiile preliminare de pe şantier ne permit să afirmăm că Dealul Ghindaru nu a fost părăsit, în acest interval, decît poate pentru foarte puţină vreme. Din stratigrafia staţiunii, cît şi din studiul materialelor arheologice recoltate, a tehnicii de construcţie a locuinţelor reiese clar nu numai continuitatea de locuire, dar şi evoluţia firească a culturii Cucuteni din cultura Precucuteni, legătura dintre ele fiind de necontestat. Reamintim faptul că cercetătorii români, şi în special prof. Vl. Dumitrescu, au susţinut că regiunea în care ia naştere cultura Cucuteni poate fi localizată în zona subcarpatică a Moldovei şi sud-estul Transilvaniei. Situaţia stratigrafică din tell-ul de pe Dealul Ghindaru probează fără putinţă de tăgadă acest lucru. Nivelele VII şi

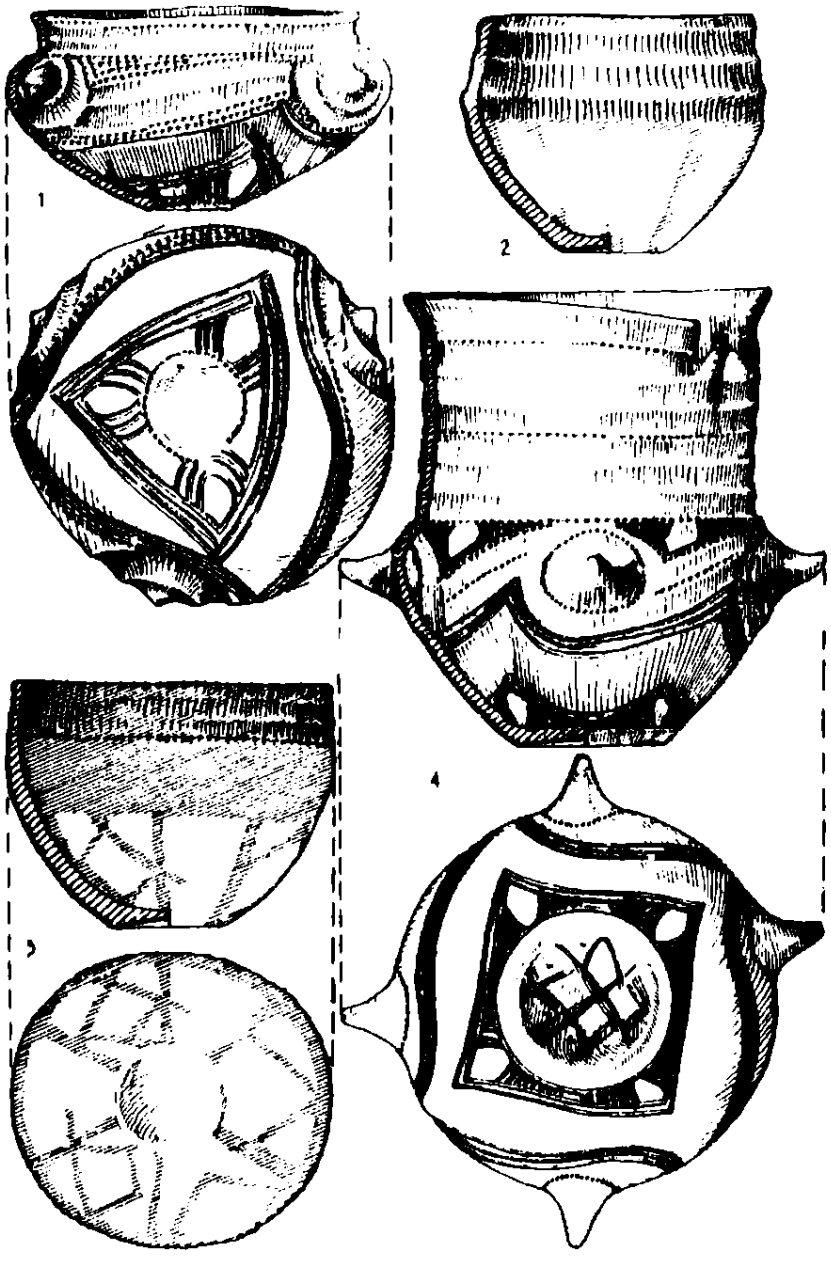

Pl.VII.-Ceramică cu decor canelat, incizat şi imprimat -locuinţa 31. 4 - scara 1/2.

VI permit urmărirea transformărilor intervenite în cadrul culturii Precucuteni, aducînd noi date, deosebit de importante, pentru elucidarea originii culturii Cucuteni şi a tehnicii picturii înainte de ardere.

Săpăturile întreprinse aduc noi date importante privind viaţa economică a locuitorilor aşezării. Astfel a fost stabilită cu certitudine folosirea uneltelor de obsidiană în faza Cucuteni A. Prelucrarea obsidianei era făcută în aşezare, deoarece au fost descoperite şi deşeuri de prelucrare. Materia primă era adusă din afara ariei locuite de purtătorii culturii Cucuteni, probabil în schimbul sării[5]. Bogatul material osteologic recoltat va permite stabilirea, după efectuarea expertizei paleontologice, importanţei creşterii animalelor domestice în raport cu vînătoarea. Subliniem faptul că aşezarea se află în zona submontană, probabil în acel timp puternic împădurită.

Din diferite zone ale aşezării, dar mai ales din straturile precucuteniene, au fost recoltate cantităţi importante de seminţe carbonizate. În acelaşi scop au fost strînse mai multe probe de cărbune de lemn din toate nivelurile staţiunii, cu excepţia straturilor Cucuteni A-B şi B. Pe baza analizelor antracologice, în viitor vom încerca să stabilim materialele de construcţie folosite la ridicarea locuinţelor aparţinînd culturilor Precucuteni şi Cucuteni.

Materialul arheologic propriu-zis este deosebit de bogat. A fost recoltată o mare cantitate de ceramică din toate nivelurile tell-ului. Numeroase sînt şi uneltele şi armele de piatră, silex, os şi corn care au fost descoperite, mărturii ale îndelungatei vieţuiri de pe Dealul Ghindaru.

Cu privire la viaţa spirituală a locuitorilor de pe Dealul Ghindaru remarcăm descoperirea locuinţei (L_{14}) prevăzută cu vatră cruciformă şi a complexului cu capete de bovidee, care pare să acrediteze, pentru prima dată, ideea unor ceremonii rituale însoţite de sacrificii de animale. Mărturii ale bogatei vieţi spirituale a locuitorilor aşezării de la Poduri au fost descoperite în toate straturile depunerii arheologice. Astfel, în nivelul Cucuteni A_2 au fost descoperite, în locuinţe, două complexe cu vase pictate cuprinzînd şi vase pentru libaţii[6] care, alături de numărul mare de figurine din lut ars, ne oferă bogate informaţii despre viaţa spirituală a locuitorilor acestei aşezări.

În încheierea raportului notăm cîteva observaţii sumare asupra construcţiilor descoperite. Locuinţele din nivelul Cucuteni B erau fără platforme, construcţiile fiind oarecum mai şubrede, dar întotdeauna prevăzute cu instalaţii de încălzire. Construcţiile din faza Cucuteni A, în special cele din etapa Cucuteni A_2, sînt mult mai solide, fiind ridicate pe platforme de lut aplicat pe podine din bîrne despicate. În unele cazuri au fost surprinse gropile de la stîlpii care susţineau acoperişul sau pereţii. Gropile stîlpilor se conturau clar în nivelările pe care erau ridicate locuinţele. Maniera de construcţie cu ajutorul stîlpilor înfipţi în pămînt pare să fi fost intens folosită şi în vremea culturii Precucuteni.

Numeroasele informaţii obţinute cu privire la viaţa locuitorilor

de pe Dealul Ghindaru îmbogăţesc cunoştinţele noastre asupra complexului cultural Precucuteni-Cucuteni. Dar importanţa cercetărilor arheologice din tell-ul cucutenian de aici constă în special în stratigrafia staţiunii, care va permite elucidarea unor aspecte încă neclare în cronologia şi evoluţia complexului Precucuteni-Cucuteni. Putem aprecia, fără teamă de a exagera, că ne aflăm în faţa unei aşezări unicat pentru întreaga arie de răspîndire a marelui complex cultural Precucuteni-Cucuteni-Tripolie, situaţie ce impune continuarea cercetărilor de aici.

NOTE

* Colectivul şantierului a fost format din Dan Monah (responsabil şantier), Ştefan Cucoş (responsabil adjunct), Dragomir Nicolae Popovici şi Silvia Antonescu (membri). La săpături au participat în diferite perioade Gheorghe Dumitroaia, Marius Alexianu şi I.Mareş.

1 D.Monah, S.Antonescu, Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din comuna Poduri, judeţul Bacău, în Materiale şi cercetări arheologice, XIV, Tulcea, 1980, p.86 şi urm.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

5 Ibidem. Ipoteza unor schimburi bazate pe exploatarea sării a fost menţionată în legătură cu aşezarea Siliştea-Prohozeşti.

6 Vezi discuţia asupra acestor vase la St.Cucoş, în SCIVA, 25, 1974, 1, p.125 şi urm.; D.Monah, în MemAntiq., IV-V, 1972-1973, p.269 şi urm.

LES FOUILLES ARCHEOLOGIQUES DU TELL APPARTENANT À LA CULTURE DE CUCUTENI AU POINT NOMMÉ "DEALUL GHINDARU", COMMUNE DE PODURI, DÉP. DE BUZĂU.

Résumé

Les fouilles archéologiques entreprises sur le territoire de la commune de Poduri - au point nommé "Dealul Ghindaru" - pendant la compagne de 1980 ont eu comme premier objectif d'établir la stratigraphie de la station. Dans ce but ont été tracé deux sections S II et S III orientées sur la direction nord-sud dont les dimensions étaient 22 x 3 m et respectivement 79 x 3 m.

Pendant les fouilles ont été dégagés des restes d'habitat appartenant aux cultures de Précucuteni (IIe et IIIe phases), Cucuteni (phases A A-B et B) et aussi Monteoru et Costişa.

De ce point de vue on détache la succession stratigraphique y surprise, en étant déterminées aussi des phases nouvelles.

Les résultats, très riches, ont permis la connaissance plus approfondie de la vie des porteurs des cultures de Précucuteni et Cucuteni au point nommé "Dealul Ghindaru".

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.- Céramique trichrome: 1,3 - habitation 12; 2 - habitation 13.

Pl.II.-Céramique bichrome: 1,3 ; céramique trichrome: 2,4-7; (1-4; 6,7 - habitation 13; 5 - habitation 12). 1 - à l'échelle 1/2.

Pl.III.-Céramique (polie) au décor incisé: 1,2,6; céramique(polie) aux cannelures: 3,5; céramique au décor monochrome poli: 7 (1,4 - habitation 12; 2, 5, 6 - habitation 13; 3,7 - habitation 15).

Pl.IV.-Céramique usuelle: 1, 2, 4; céramique au décor incisé, monochrome, poli: 3; pintadère: 5 (1 - habitation 12; 2-4 - habitation 15).

Pl.V.-1 - pintadère; 2 - idole anthropomorphe; 3 - piece en os;4-vase en miniature; 5 - cone en terre glaise; 6 - pendentif en os; 7 - aiguille en os; 8 - pied d'un idole en terre glaise; 9 - perle en terre glaise; 10 - lame en silex.

Pl.VI.-Vase au décor incisé et imprimé - habitation 31.A l'échelle 1/2.

Pl.VII.-Céramique aux cannelures, incisée et imprimée- habitation 31. (4 - à l'échelle 1/2).

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC PREUŢEŞTI "CETATE", JUD. SUCEAVA

de DRAGOMIR POPOVICI
şi NICOLAE URSULESCU

În campania anului 1980 au continuat cercetările arheologice din punctul "Cetate" de pe teritoriul satului Preuteşti, com. Preuţeşti, jud. Suceava.

Colectivul şantierului şi-a propus pentru această campanie, drept prim obiectiv, completarea datelor legate de elementele de fortificare de pe latura sudică a promontoriului, mai precis, cercetarea zonei de acces spre cetate, a şanţului şi valului de apărare observat aici, precum şi corelarea cu eventualele complexe de habitaţie de pe platoul dintre acestea şi fortificaţia propriu-zisă.

În campania precedentă (1979), amintim că se trasase o secţiune, S IV, pe centrul laturii de acces şi care constituia în acelaşi timp un tronson al axului longitudinal al întregului promontoriu. Alte secţiuni, S V, S VI, trasate la E şi V de S IV, certificaseră existenţa unui şanţ şi a unui val de pământ puternic aplatizat[1]. Reieşea clar deci, în condiţiile în care pe traseul S IV nu apăreau nici şanţul şi nici valul de apărare adiacent, că în această situaţie aveam de a face cu o întrerupere[2] a elementelor de fortificare în acest punct, practicată intenţionat, tocmai cu scopul de a permite accesul spre interiorul platoului, spre fortificaţie. Rămînea de lămurit în cursul acestei campanii modul în care fusese realizată această întrerupere şi eventual surprinderea unor elemente de detaliu.

Pentru aceasta s-a trasat S VII la distanţa de 0,30 m est de S IV/1979, cu dimensiunile de 15 x 3 m. La 0,30 m est de S VII s-a trasat S VIII, cu dimensiunile de 11 x 3 m, astfel încît, în cele din urmă, să dezvelim complet zona centrală a jumătăţii estice a elementelor defensive de pe latura de sud.

În urma cercetărilor s-a constatat că şanţul de apărare se contura la 0,20 m adîncime sub un strat de pămînt de culoare neagră. El a fost surprins pe traseul S VII, la 1,20 m de profilul de est şi la 4,68 m de capătul de sud al aceleiaşi secţiuni. Spre est, şanţul de apărare se lărgea, ajungînd pînă la lăţimea maximă de 1,80 m şi o adîncime de pînă la 2,10 m.

În timp ce capătul său estic nu a putut fi surprins datorită amplasării în acest loc a unei borne topografice, începutul său în centrul zonei de acces a putut fi observat foarte clar. În plan avea forma literei V cu vîrful rotunjit, formă pe care o păstra şi în profilul de E al S VII. Treptat, apoi s-a putut observa că şanţul apărea sub forma literei U.

Valul de pămînt, puternic aplatizat, era amplasat imediat lîngă şanţul de apărare, pe latura de nord a acestuia[3]. La partea sa superioară, ca şi în pămîntul de umplutură din şanţ au apărut foarte puţine bucăţi de chirpici, în general de mici dimensiuni şi cenuşă. Cîteva fragmente ceramice cucuteniene, foarte puternic corodate, au apărut pe traseul S VIII, în pămîntul de la baza valului.

Pe traseul S VII şi S VIII s-au putut observa cîteva urme de bîrne carbonizate, cu diametre variind între 4-8 cm, care ne-ar putea indica prezenţa unei palisade uşoare. Foarte probabil că unele dintre acestea (observate pe traseul S VII) să fi fost legate şi de existenţa unei structuri de lemn menită să interzică accesul spre interiorul platoului.

Traseul şanţului şi al valului adiacent a mai fost cercetat pe latura de est prin secţiunile S X (9 x 1 m) şi S XII (11 x 1 m), situaţiile înregistrate aici fiind identice cu cele observate în timpul campaniei precedente[4].

Al doilea obiectiv al acestei campanii l-a constituit continuarea cercetării suprafeţei cuprinse între fortificaţie şi elementele defensive de pe latura de sud.

Pentru aceasta S IV/1979 a fost prelungită cu un segment de 14 m lungime. Au mai fost trasate S IX (12 x 1 m) şi S XI (16 x 1 m), la vest şi respectiv est de S IV, perpendiculare pe aceasta de la urmă. În nici una din aceste secţiuni nu a fost surprins vreun complex de locuire. În cazul S XI, spre limita sa estică, au fost recoltate cîteva fragmente ceramice cucuteniene extrem de corodate. Această situaţie ne permite afirmaţia că zona din faţa fortificaţiei propriu-zise nu a fost locuită nici în perioada de construire şi folosire a sa şi nici în timpul locuirilor anterioare.

Ultimul obiectiv al acestei campanii l-a constituit terminarea cercetării locuinţei cucuteniene surprinsă pe traseul S II şi al Cas.II[5], în zona valului estic al fortificaţiei.

S-a observat că locuinţa prezenta două faze de refacere, foarte apropiate în timp una de cealaltă. Inventarul său era constituit în special din ceramică de bună calitate, arsă la roşu-cărămiziu, cu nisip cu granulaţie fină în compoziţie, pictată tricrom.

Deosebit de interesant este şi faptul că în zona sa centrală, sub vatră, s-a observat prezenţa unor boabe de grîu carbonizate, fiind probabil ca aici să avem de a face cu un rit de fundaţie.

În colţul de sud-vest al locuinţei, sub nivelul acesteia, s-a surprins şi o groapă cu resturi (fragmente ceramice pictate tricrom pe fond brun, oase, plăci de chirpici provenind de la pereţii unei locuinţe, ca şi de la platformă). Printre obiectele descoperite în ea, deosebită apare o cupă din lut, amestecat cu multă pleavă, azvîrlită cu partea concavă în jos şi care pare să provină de la partea superioară a unui idol de lut, de genul celor descoperiţi la Truşeşti sau la Mărgineni-Cetăţuie. Această descoperire ridică la trei numărul pieselor de

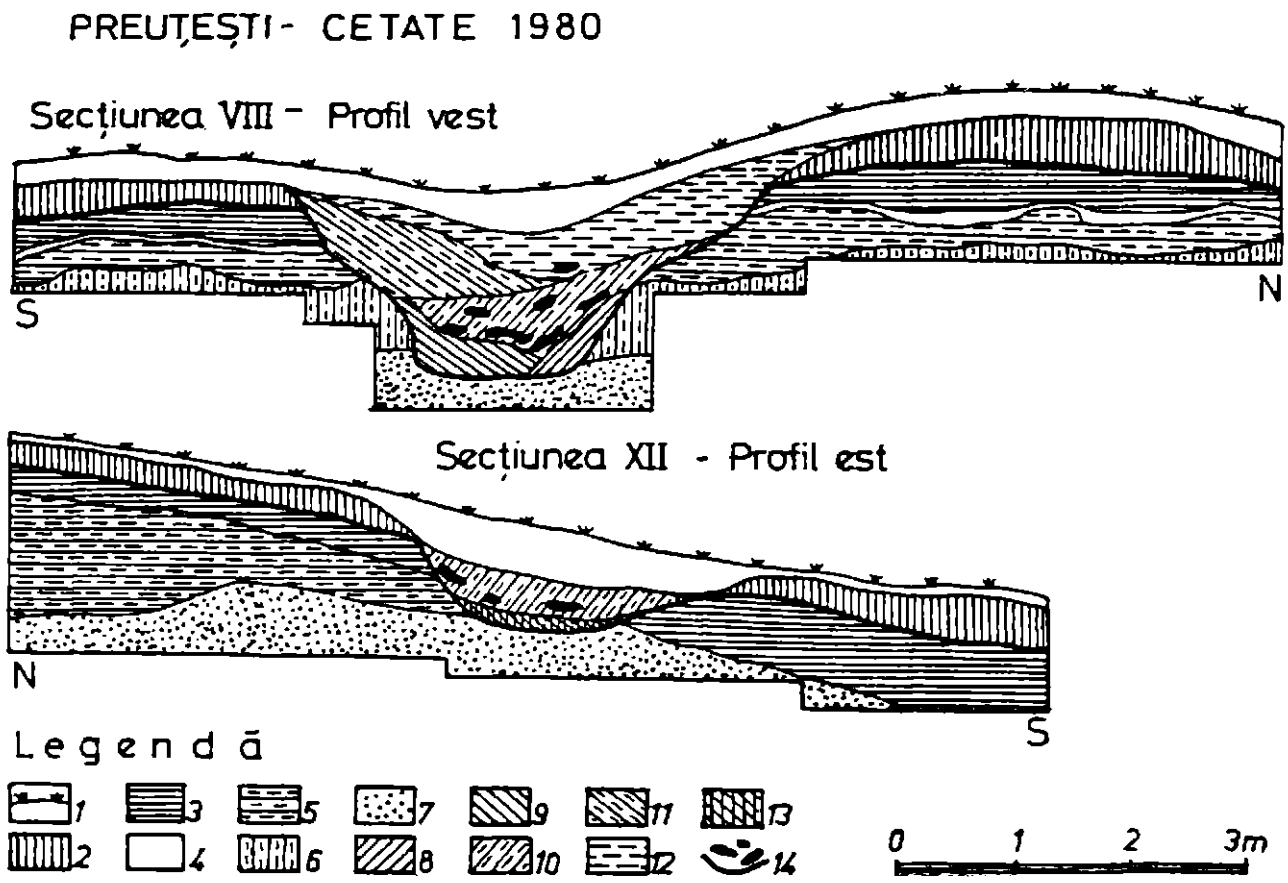

Fig.1.- 1 - strat vegetal; 2 - pămînt maroniu-roşcat, argilos, amestecat cu nisip; 3 - strat maroniu-argilos; 4 - argilă verzui-negricioasă; 5 - strat nisipos-gălbui; 6 - argilă; 7 - nisip; 8,9 - depunere în şanţ (din timpul folosirii); 10 - depunere din timpul distrugerii; 11,12 - depunere cu cenuşă; 13 - depunere pe fundul şanţului (din timpul folosirii); 14 - depunere negricioasă ulterioară.

acest gen descoperite în Moldova şi, ceea ce este mai important, toate, databile în faza A a culturii Cucuteni.

Avînd în vedere rezultatele cercetărilor arheologice din acest punct se impune continuarea lor, atît pentru definitivarea tuturor aspectelor legate de sistemul de construcţie al fortificaţiei hallstattiene de aici, cît şi pentru surprinderea altor complexe de locuire cucuteniană.

NOTE

1 Vezi D.Popovici şi N.Ursulescu, Şantierul arheologic Preuteşti-Cetate, jud.Suceava, 1979. Raport preliminar, în Cercetări arheologice, IV, Bucureşti, 1981, p.59 şi urm.
2 Ibidem, p.59.
3 Ibidem, p.55.
4 Ibidem. p.56.
5 Ibidem.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE PREUŢEŞTI-CETATE, DÉP. DE SUCEAVA

Résumé

Pendant la campagne de 1980 les investigations archéologiques faites au point nommé "Cetate" sur le territoire du village de Preuţeşti (commune de Preuţeşti, dép.de Suceava) ont eu en vue spécialement les éléments de fortification placés du côté sud du plateau, éléments surpris et partiellement investigués pendant la précedente campagne. On a observé ainsi que le fossé et le vallum de défense ici existents étaient interrompus dans la zone centrale probablement à cause d'une entrée, nécessaire pour pouvoir permettre l'accès vers la fortification proprement-dite.

En même temps on a investigué la zone comprise entre le côté sud de la forteresse et le fossé qui barrait l'accès vers celle-ci, mais sans trouver des traces d'habitat, ce qui nous a permis de conclure que l'espace respectif n'a pas été habité.

On a fini aussi l'investigation de l'habitation de type Cucuteni surprise sur le tracé de la section S II et dans la cassette no.II. Nous avons remarqué les traces d'un rituel de fondation et aussi un fragment d'idole en terre glaise similaire à ceux découverts à Truşeşti et à Mărgineni-Cetăţuie.

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- 1 - couche végétale; 2 - terre brune-brique, argileuse, melée de sable; 3 - couche brune argileuse; 4 - argile verte-noirâtre; 5 - couche sablonneuse jaunâtre; 6 - argile; 7 - sable ; 8,9 - dépôts dans le fossé (du temps de l'emploi); 10 - dépôt du temps de la destruction ; 11,12 - dépôt de cendres; 13 - dépot au fond du fossé (du temps dé l'emploi); 14 - dépôt noirâtre ultérieur.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 1980 DE LA GIURCANI, JUD. VASLUI

de COSTACHI BUZDUGAN

Săpăturile arheologice efectuate de Muzeul Naţional de Istorie al R.S.România în anii 1980-1981 la Giurcani au avut ca obiectiv cercetarea tumulului al doilea (T.2) din grupul celor trei movile situate în punctul "Argeaua" de pe şesul inundabil al Elanului, între rîul cu acelaşi nume şi drumul judeţean Murgeni-Găgeşti, la circa 1500 m de capătul de sud al Giurcanilor[1].

Situat între alte două movile, la 350 m faţă de cea cercetată în anul 1979, tumulul nr.2, unul dintre cei mai mari din grupul celor trei, are forma rotundă, diametrul de 28 m, iar înălţimea de 0,80 m de la suprafaţa actuală a solului (pl.I). Iniţial, tumulul, pentru ridicarea căruia s-a folosit pămînt din jur, va fi avut o înălţime mai mare, ea a fost însă redusă în decursul timpului, fie prin acţiunea de eroziune, fie prin depuneri aluvionare pe terenul din jur.

Cercetarea a început prin deschiderea a două secţiuni (AB şi CD), care se intersectează în centrul tumulului, despărţindu-l în patru sectoare aproximativ egale.

Săpăturile practicate au permis constatarea că structura tumulului, asemănătoare cu a celui cercetat anterior, indică următoarea succesiune stratigrafică: solul vegetal actual, a cărui grosime nu depăşeşte 0,20 m, suprapune un strat de pămînt brun-măzăros, gros de 0,35 m, iar acestuia îi urmează pămîntul negru, uneori cu dungi gălbui. În acest strat, ca şi în restul pămîntului din mantaua tumulului, de altfel, au apărut vestigii arheologice sporadice, în special fragmente ceramice din diferite perioade istorice, oase de animale, aşchii şi unelte de silex, printre care şi un răzuitor lucrat pe lamă trapezoidală (pl.III/1).

În mantaua tumulului, la adîncimi cuprinse între 0,30-0,85 m, au fost identificate trei morminte de înhumaţie, două în jumătatea de sud (M.1 şi M.2) şi unul în cea de nord (M.3).

Mormîntul nr.1, descoperit la adîncimea de 0,85 m, prezintă, într-o stare de conservare relativ bună, scheletul unui matur întins pe spate, cu mîinile aduse pe lîngă corp, orientat nord-sud (pl.II/2). Piciorul drept indică o malformaţie, avînd femurul şi oasele gambei de o grosime exagerată şi foarte spongioase. În zona sternului erau două mărgele de sticlă, de formă cilindrică (pl.III/2). Lîngă genunchiul stîng s-a găsit o fusaiolă de lut, de formă tronconică (pl.III/3). iar în regiunea oaselor picioarelor se afla o cană de lut, aşezată în poziţie oblică, cu gura spre sud-vest.

Cana, modelată cu mîna, din pastă fină, de culoare gălbui-cenuşie, are corpul bitronconic şi gîtul înalt, lărgindu-se uşor spre gură. Buza este uşor trasă în afară. Zona de interferenţă a gîtului cu umărul este marcată printr-o linie incizată superficial, perceptibilă doar pe unele porţiuni. Fundul este puţin scobit. Cana a avut o toartă mică, prinsă cu un capăt de gîtul vasului şi cu celălalt de umăr, care a fost ruptă din vechime (pl. III/4).

Mormîntul nr.2, identificat la adîncimea de 0,60 m, prezintă scheletul unui matur aşezat în poziţie chircită, pe partea dreaptă, cu capul spre nord-nord-est şi picioarele la sud-sud-vest (pl. II/1). Lîngă cuşca toracică, în partea de vest, se aflau fragmente ceramice foarte friabile şi resturi de ofrande, marcate de oase în stare de descompunere.

Mormîntul nr.3, apărut la adîncimea de 0,30 m, a fost distrus în mare parte de lucrările agricole. Din schelet se mai păstrau doar resturi ale oaselor gambei şi ale femurului stîng, după care s-a putut deduce că defunctul fusese aşezat pe spate, în poziţie întinsă, orientat vest-sud-vest - est-nord-est (pl. II/3).

Din prezentarea mormintelor se observă că, în funcţie de ritualul de înmormîntare, ele fac parte din două grupe funerare diferite: morminte cu schelete chircite şi morminte cu schelete întinse pe spate.

Mormîntul nr.2 aparţine primei grupe, care, pe lîngă ritualul de înmormîntare specific, se caracterizează prin inventar funerar sărăcăcios sau prin lipsa totală a acestuia. Această grupă, foarte bine reprezentată în tumulul nr.1 de la Giurcani[2], este caracteristică pentru complexul cultural răspîndit pe teritoriul României şi în stepele nord-pontice în perioada de trecere de la neoeneolitic la epoca bronzului.

Prin ritualul de înmormîntare, mormîntul în discuţie, analog cu cele şapte morminte cu schelete chircite din tumulul nr.1 de la Giurcani, se înscrie în aria descoperirilor mai vechi din Moldova de la Broşteni şi Bogonos[3], Corlăteni şi Glăvăneşti[4], Folteşti[5], Stoicani[6], Holboca[7], Gîrceni[8] şi Valea Lupului[9], datate grosso modo în perioada de tranziţie de la neoeneolitic la epoca bronzului.

Mormintele nr.1 şi nr.3 aparţin grupei a doua. Ritul funerar al înhumaţiei şi ritualul de înmormîntare, caracterizat prin morminte cu schelete aşezate pe spate, cu picioarele întinse şi braţele aduse pe lîngă corp, constituie trăsături specifice înmormîntărilor sarmatice în general[10]. Inventarul funerar al mormîntului nr.1 (M.2 fiind fără inventar), deşi sărăcăcios, prezintă totuşi elemente de coloratură sarmatică. Mărgele, fusaiole de factura celei descoperite în M.1 se întîlnesc în inventarul mormintelor sarmatice în mod curent[11]. Dar cana de lut are unele trăsături formal-tipologice caracteristice înmormîntărilor sarmatice mai vechi. Ea se apropie de unele forme descoperite la Vlăsineşti[12], şi Vaslui[13] în Moldova şi într-o necropolă sarmatică timpurie de lîngă Voronej[14], din U.R.S.S., datată în sec.I e.n.

Pe baza datelor menţionate, se poate afirma că aceste două morminte aparţin sarmaţilor timpurii şi se datează în sec.I-II, fiind deci

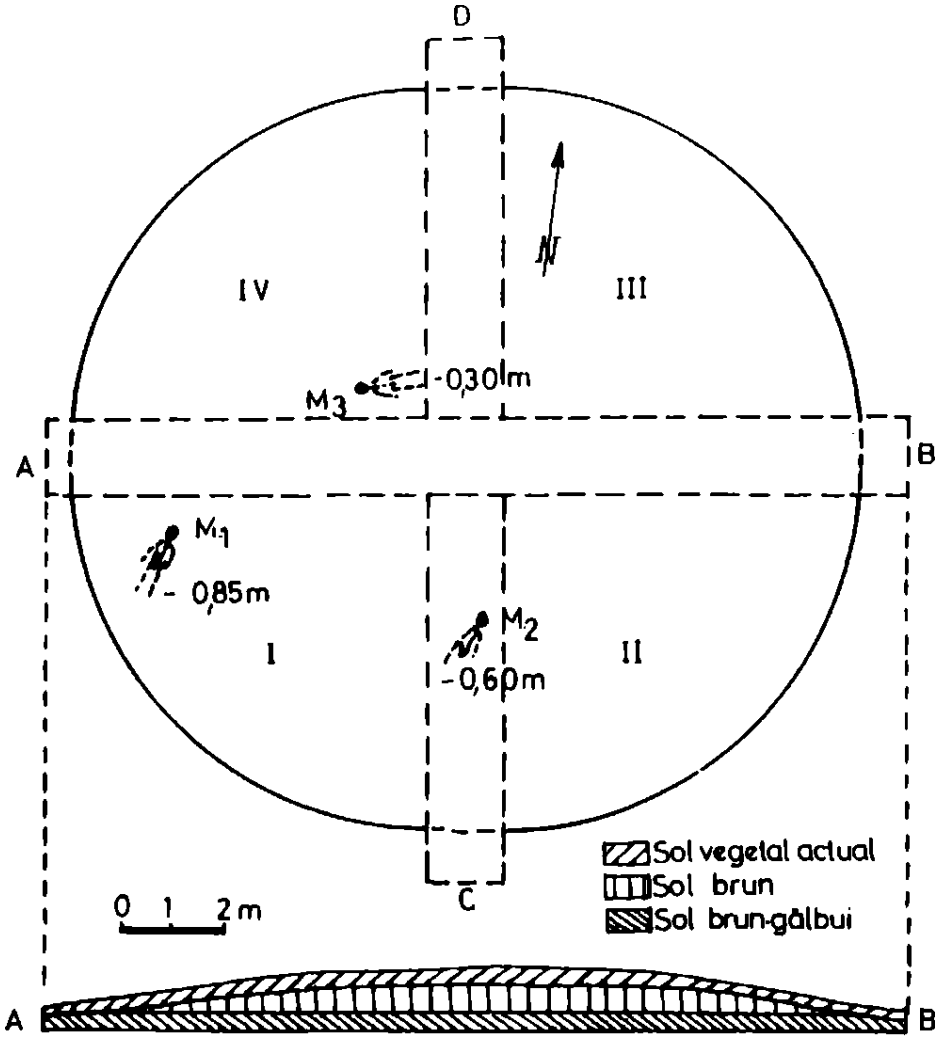

Pl.I – Planul şi profilul tumulului nr.2 de la Giurcani

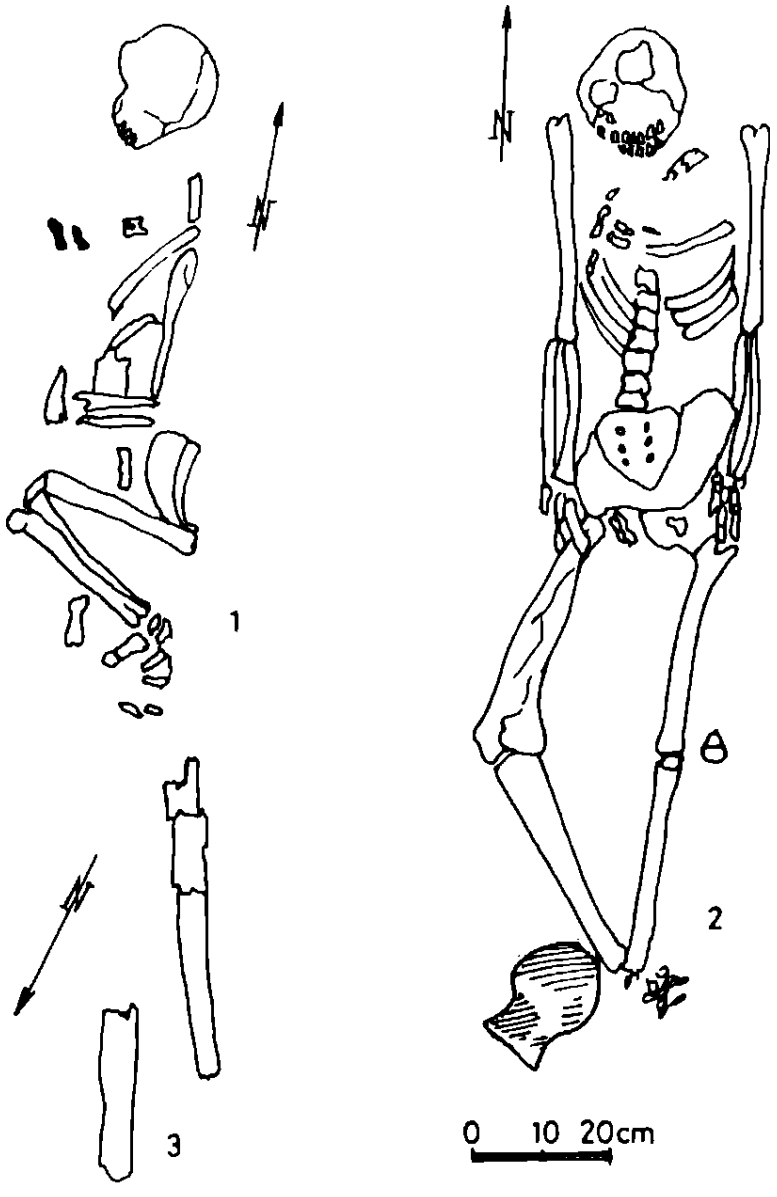

Pl. II – Morminte descoperite în tumulul nr. 2 de la **Giurcani**: 1, M. 2; 2–3, M. 1, M. 3.

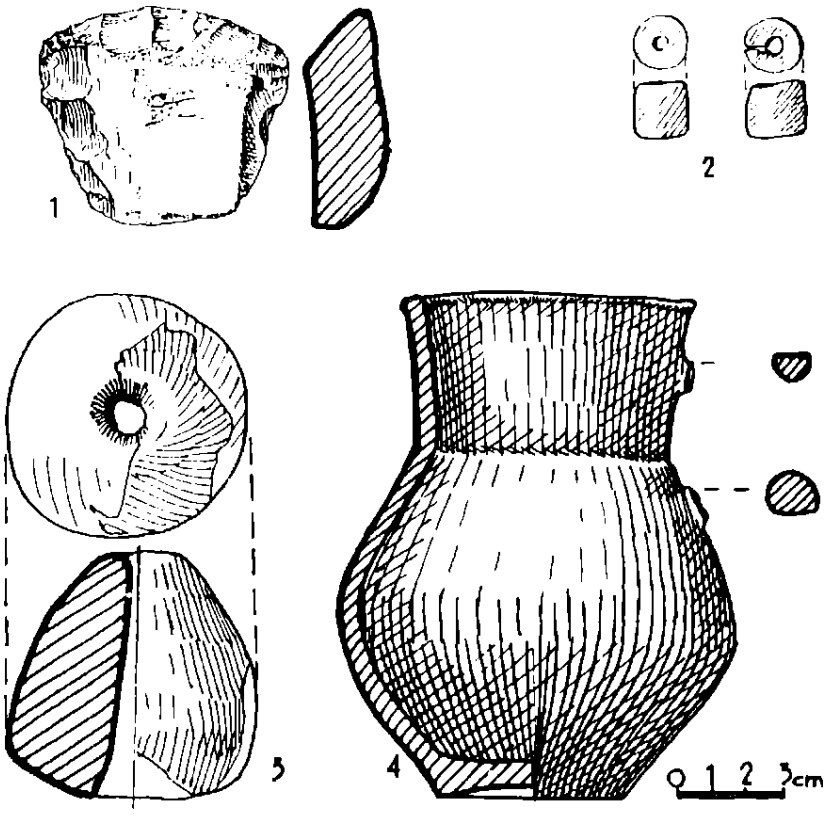

Pl. III – Obiecte descoperite în tumulul nr. 2 de la **Giurcani** şi inventarul mormîntului nr. 1 : 1, răzuitor de silex ; 2, mărgele de sticlă; 3, fusaiolă de lut ; 4, cană de lut.

contemporane cu mormintele sarmatice descoperite în tumulul nr.1 de la Giurcani.

N O T E

1 Pentru datele privind amplasarea acestui tumul vezi C. Buzdugan, Cercetări arheologice, vol.IV, Bucureşti, 1981, p.7.
2 Ibidem, p.15 şi 16.
3 M.Petrescu-Dîmboviţa, SCIV, 1, 1950, 2, p.110-125.
4 Idem, SCIV, 1, 1950, 1, p.29.
5 Idem, SCIV, 2, 1951, 1, p.249-266.
6 Idem, Materiale, vol.I, 1953, p.116-132.
7 Vlad Zirra, SCIV, 3, 1952, p.99-103.
8 Adrian C.Florescu şi Marilena Florescu, Materiale, vol.VI, 1959, p. 221-227.
9 M.Dinu, Materiale, vol.VI, 1959, p.203-209.
10 Gh.Bichir, SCIV, 12, 1961, 2, p.264; "Pontica", 5, 1972, p.139.
11 Idem, "Dacia", N.S., 21, 1977, p.174; "Pontica", 5, 1972, p.145.
12 Idem, "Pontica", 5, 1972, pl. X/4,6.
13 Ibidem, pl.VIII/6.
14 P.A.Medvedev, în SA, 4, 1981, fig.2/7.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ANNÉE 1980 DE GIURCANI. DÉP. DE VASLUI.

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées en 1980 dans le tumulus no.2 situé au point nommé "Argeaua" sur le territoire du village de Giurcani, commune de Găgeşti, dép.de Vaslui ont occasionne la découverte de trois tombes d'inhumation.

Une de ces tombes (no.2) avec le squelette en chien de fusil,a éte atribuée - à base des analogies avec d'autre nombreuses découvertes faites en Moldavie - à la période de transition du néo-énéolithique a l'âge du bronze.

Les autres deux tombes (M.1 et M.3) avec les squelettes assis à la renvers, les pieds tendus et les bras allongés au long du corps, présentent les caractéristiques des enterrements sarmates. A base de l'inventaire céramique de la tombe no.1 et des éléments de rituel ces tombes sont attribuées aux sarmates anciens et elles sont datées aux Ier-IIe siècles de n.è.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl. I.-Plan et profil du tumulus no.2 de Giurcani.

Pl.II.-Tombes découvertes dans le tumulus no.2 de Giurcani: 1, M_2; 2-3, M_1, M_3.

Pl.III.-Objets découverts dans le tumulus no.2 de Giurcani et l'inventaire de la tombe no.1; 1, grattoir en silex; 2, perles de verre; 3, fusaïole de terre cuite; 4, broc de terre cuite.

SĂPĂTURILE DE LA VALEA IAŞULUI, JUD. ARGEŞ

de AUGUSTIN ULANICI

Lucrări de amenajare a unui drum de ţară au ocazionat identificarea unei aşezări din perioada timpurie a epocii bronzului în com. Valea Iaşului, la 5 km nord de Curtea de Argeş[1].

Cercetarea arheologică a staţiunii s-a desfăşurat în perioada 26 aug.-9 sept.1980 şi a căpătat un caracter de salvare dată fiind permanenta stare de degradare-surpare a terenului.

Terasa, atît cît s-a păstrat, prezintă o lungime de 150 m şi o lăţime de 40 m. Ea are o înclinaţie de la est la vest datorită repetatelor prăbuşiri de pămînt de pe o terasă superioară.

Pe acest teren s-a practicat un şanţ (25 x 1,5 m) cu două casete adiacente la extremitatea vestică, casete care au atins marginea terasei, suprafaţa săpată însumînd în final 100 m^2.

Stratigrafia a fost dificil de stabilit. Din cauza fenomenelor amintite, humusul actual are o grosime ce variază între 25-55 cm şi chiar mai mult. Urmează un strat de pămînt castaniu-lutos cu numeroase pelicule de humă. Depunerea prezintă o grosime cuprinsă între 30-50 cm. Vestigiile arheologice constau din cîteva fragmente ceramice mult împrăştiate şi, datorită pămîntului umed-acid, prost conservate sau dezagregate complet.

La adîncimea de 80 cm (un eventual nivel de călcare) se constată frecvent urme de arsură (cărbune şi cenuşă), cochilii de melci de grădină (helix pomatia), cîteva fragmente ceramice şi bolovani de rîu, toate acestea masate fiind spre marginea terasei.

De la adîncimea de 80 cm se prefigurează un alt nivel de cultură, constituit dintr-un sol galben-cenuşiu humos, mult răscolit. Şi aici, pînă la o adîncime de circa 1,15 m, se remarcă urme de cărbune mult diseminat. Fragmentele ceramice, raportate la cele din nivelul superior, apar într-o cantitate mai mică. Inventarul material mai cuprinde cîteva silexuri, în majoritate atipice, o rîşniţă din gresie păstrată fragmentar, cît şi oase de animale, particule de chirpici. Unele din aceste obiecte erau masate într-o anumită zonă a şanţului, ceea ce sugerează existenţa urmelor unei locuinţe.

Spre capătul estic al şanţului, la adîncimea de 1,35 m, într-un pămînt mult răscolit, s-a găsit un mic creuzet cu tub de scurgere, rudimentar modelat din lut ars.

Cu toate că stratigrafia a fost greu de precizat, se prefigurează două niveluri de locuire, care - datorită atît alunecărilor repetate de

pămînt de pe podul terasei, şi de pe fruntea acesteia, cît şi a inundaţiilor frecvente - sînt mult răscolite şi întrepătrunse.

Uneltele şi materialul litic întrunesc un număr scăzut. Pe lîngă două dăltiţe rudimentare din os, se remarcă şi cîteva silexuri atipice şi o rîşniţă din gresie păstrată fragmentar. Singurul obiect păstrat relativ bine este micul creuzet din lut ars (pl.I/1).

După tehnica de prelucrare a pastei se pot distinge trei mari categorii ceramice:

a) Ceramica grosolană modelată dintr-o pastă care conţine ca degresanţi pietricele numeroase, nisip, cioburi şi cochilii de melci pisate, paiete de mica şi rare granule de calcar. Arderea s-a făcut la cărămiziu-cenuşiu în diferite nuanţe. Vasele au fost lucrate cu multă neglijenţă, prezentînd un caracter arhaic[2]. Cantitativ, ceramica din această categorie se impune într-un procentaj ridicat, circa 80% din totalitatea materialului.

b) Cea de a doua categorie cuprinde o ceramică relativ fină, arsă la negru-cenuşiu, a cărei pastă conţine ca degresanţi mici partieule de mica şi nisip fin, arderea dînd pereţilor vaselor o culoare cărămizie sau cenuşie.

c) A treia categorie este reprezentată de o ceramică fină, arsă la negru-cenuşiu, a cărei pastă conţine ca degresant particule de mica. Pasta este omogenă şi densă în spărtură. Ceramica acestei categorii apare într-un procentaj infim şi se remarcă în nivelul superior.

Materialul arheologic - ceramica -, mult fragmentat şi în cantitate insuficientă, a permis totuşi "recunoaşterea" unor forme şi tipuri de vase:

1. Castroane adînci cu pîntecele bombat, gura evazată spre exterior sau cilindrică. Buzele sînt alveolate. Alte fragmente prefigurează castroane cu gura adusă către interior. Toate sînt modelate din pastă grosolană (pl.I/2-5).

2. Vase de uz comun, cu fundul plat şi talpa lăţită, cu pîntecele bombat, gîtul scurt, arcuit şi gura uşor evazată spre exterior. Acestea sînt în general lucrate cu multă neglijenţă din pastă cărămizie-cenuşie, care conţine pietricele în cantităţi apreciabile (pl.I/6).

3. Recipiente în formă de "borcan" (pl.I/7,8,10) - destul de numeroase -, cu gura cilindrică, buza alveolată, gîtul şi umărul abia schiţate. Pe cîteva fragmente de acest fel sînt dispuse protuberanţe conice[3].

4. "Vase de bucătărie", cu corpul bombat, gîtul scurt şi gura uşor evazată, grosolan lucrate (pl.I/9, 11-13).

5. Cănile cu pîntecele arcuit; au torţi din bandă lată, pornite din buză şi prinse pe linia umărului. Acestea sînt modelate dintr-o pastă de bună calitate (pl.II/2).

6. O serie de fragmente sugerează vase de provizii de mari dimensiuni - cu gura largă, evazată (pl.II/1,3-7).

Torţile, puţine la număr, sînt din bandă lată. O tortiţă perforată

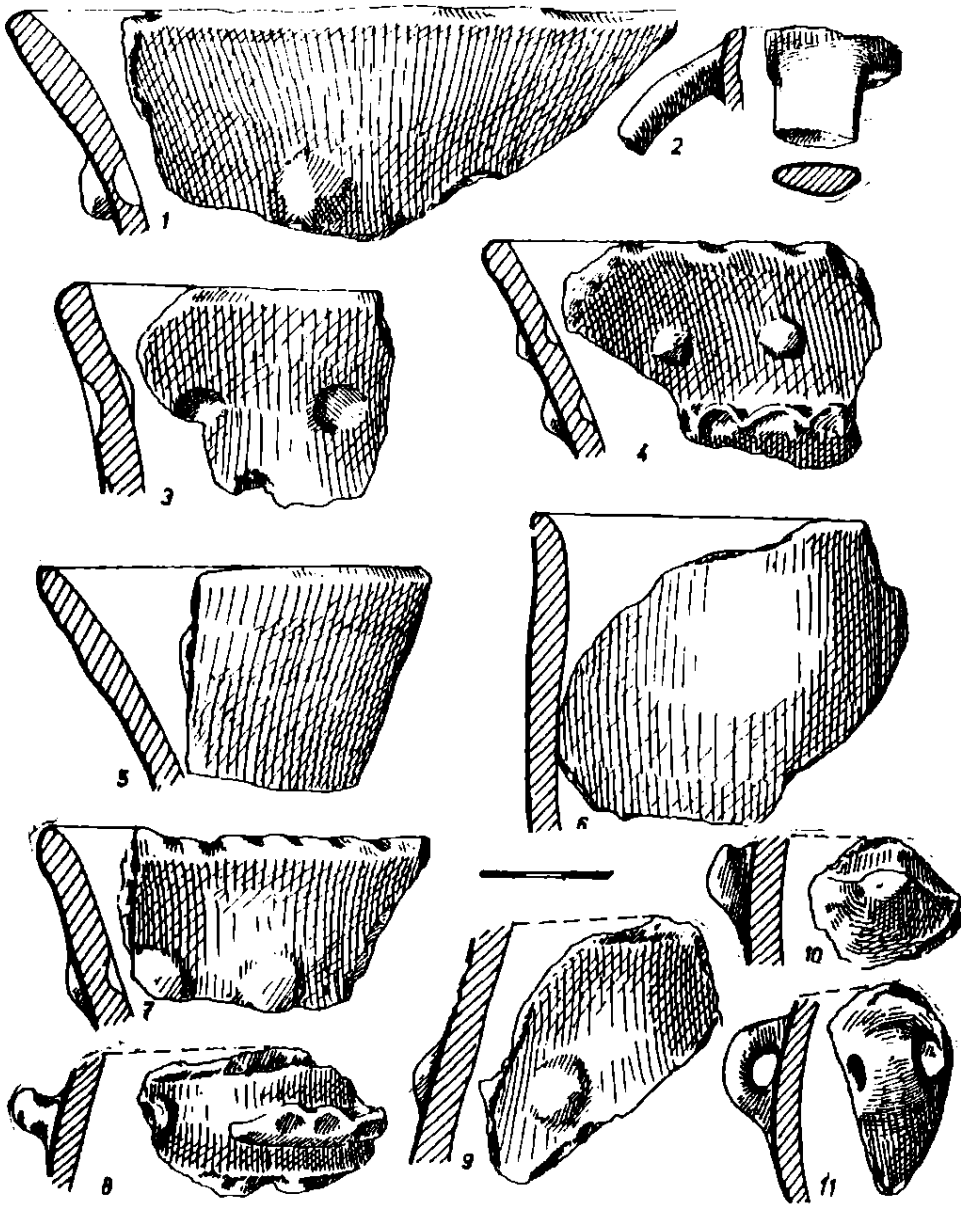

Pl.I.- Fragmente ceramice de la Valea Iaşului, jud. Argeş.

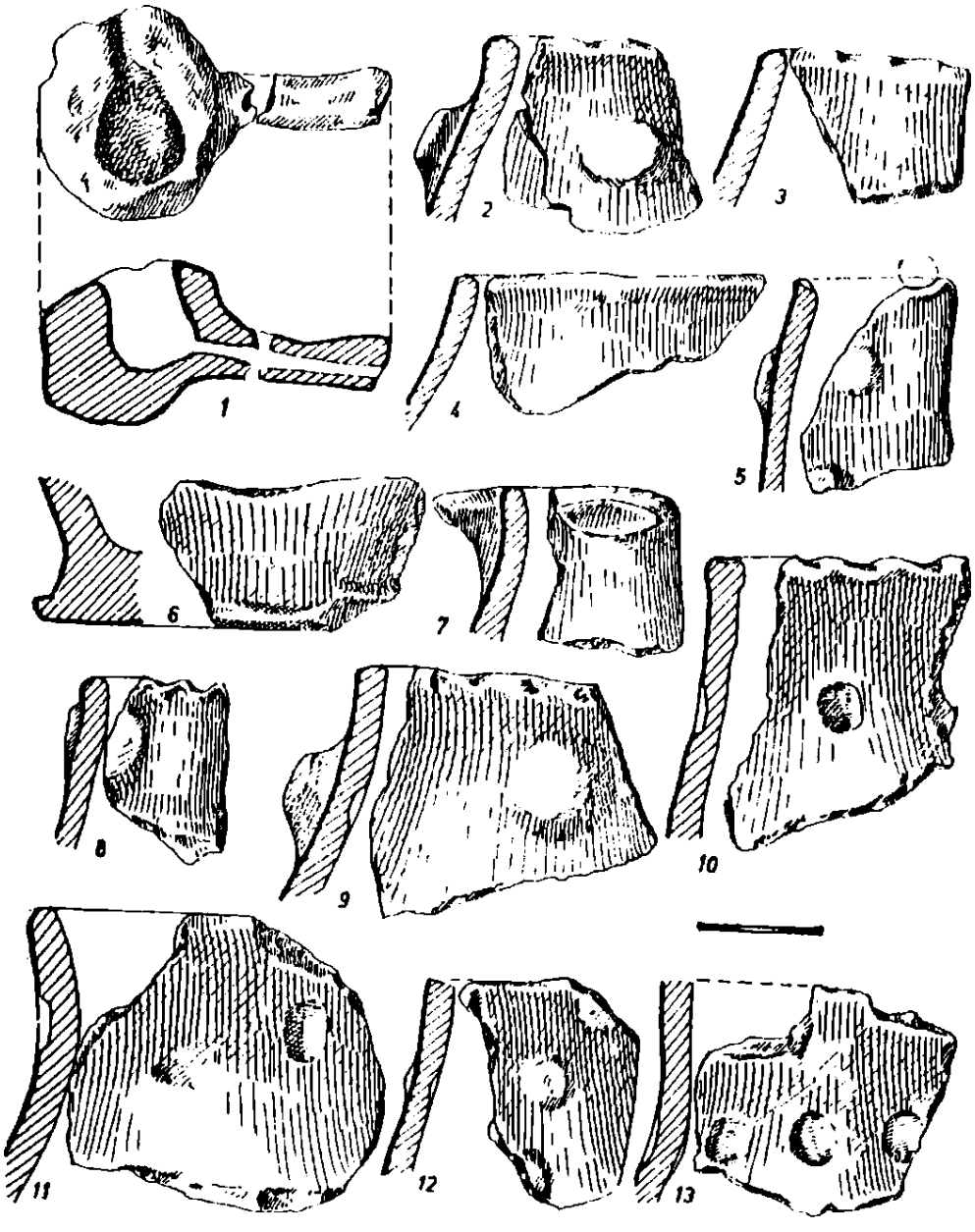

Pl.II.- Fragmente ceramice de la Valea Iaşului, jud. Argeş.

orizontal are o formă aproape conică (pl.II/11). În rest, o serie de protuberanţe, care abundă şi pot fi incluse în seria apucătorilor (pl.II/7-10).

Motivele ornamentale sînt deosebit de simple şi neglijent efectuate, cu un pronunţat caracter arhaic, predominînd cele obţinute prin presiune, pe buze şi pe umăr, cu analogii în aspectul cultural Cernavoda II[4].

Găurile-butoni nu lipsesc, sînt însă executate cu multă stîngăcie şi se fac remarcate atît pe linia umărului cît şi imediat sub buza recipientului. Ele apar şi în combinaţie, pe un fragment, cu un brîu alveolat tras organic din pastă - alături de alveolele de pe buza vasului (pl.II/4).

În general predomină şirul de impresiuni circulare, de obicei pe umărul recipientului sau imediat sub buză (pl.I/10,13).

De asemenea, se impun o serie de proeminenţe organice - conice atît pe linia umărului, cît şi pe pîntece (pl.II/9). Similitudini putem afla în ceramica aspectului cultural Brăteşti[5].

Un fragment ceramic păstrează o proeminenţă longitudinală-alveolată (pl.II/8).

Cele de mai sus ne permit să tragem unele concluzii sumare. Materialul arheologic - ceramica - de la Valea Iaşului, cu toate că s-a păstrat într-o cantitate mică şi fragmentar, oferă posibilităţi de interpretări mai mult sau mai puţin pertinente.

Tipologic, unele fragmente îşi găsesc analogii în cultura Glina, altele în aspectele culturale Cernavoda. O serie de cioburi îşi găsesc similitudini în aspectul Brăteşti, la Tigveni, Retevoieşti, Ceangoeşti, Mortenl, dar şi la Văcăreşti.

Aproape în totalitate pasta din care au fost modelate vasele au ca degresanţi pietricele în cantitate foarte mare. Decorul este sărăcăcios şi executat cu stîngăcie, avînd un pronunţat caracter arhaic. La Valea Iaşului lipseşte deocamdată castronul caracteristic de tip Brăteşti, cu marginea înaltă şi înclinată spre interior, cu proeminenţe perforate vertical[6]. Tipologic, castroanele respective abundă în aspectul Cernavoda I[7], cît şi în aşezarea de tip Glina de la Braneţ, jud.Olt[8].

Este semnificativ faptul că aşezarea de la Valea Iaşului se integrează în zonă în aspectul cultural Brăteşti, cu puţine elemente, pe linia Tigveni-Retevoieşti[9].

Poate că săpăturile viitoare vor aduce unele precizări definitorii privind atît caracterul ceramicii de la Valea Iaşului, cît şi consistenţa aşa-zisului aspect cultural Brăteşti.

N O T E

1 Mulţumesc şi pe această cale colegei Lia Bătrîna, cît şi tovarăşului Florea Mihai pentru informaţiile privind aşezarea în discuţie.

2 Această situaţie se reflectă şi în materialul de tip Brăteşti, vezi în acest sens Ersilia Tudor, Un aspect cultural post-gumelniţean descoperit în zona de dealuri a Munteniei, în SCIVA, 1, 28,1977, p.40;

idem, Die Gruppe Brăteşti, în "Dacia", N.S., XXII, 1978.
3 Ibidem.
4 Petre Roman, Die Glina III- Kultur, în "Praehistorische Zeitschrift", 51. Band, 1976, Heft 1, Berlin-New York, p.35.
5 Ersilia Tudor, op.cit., în "Dacia", N.S., XXII, 1978.
6 Ersilia Tudor, op.cit., în SCIVA, 1, 28, 1977, p.49.
7 Sebastian Morintz und P.Roman, în "Dacia", N.S.,XII, 1968, p.71, fig.21/4-5.
8 Augustin Ulanici, Noi cercetări arheologice la Braneţ, în Cercetări arheologice, II, 1976, p.57, fig.14/1-2.
9 Ersilia Tudor, în "Dacia", N.S., XXII, 1978, fig.1 (harta).

LES FOUILLES DE VALEA IAŞULUI, DÉP.DE ARGEŞ

Résumé

Les fouilles de Valea Iaşului, dép.de Argeş, ont occasionné la découverte d'un établissement de type Glina de la période ancienne de l'âge du bronze.

Du point de vue typologique les fragments céramiques ont des analogie dans la culture de Glina. Certains fragments ont des similitudes dans la culture de Cernavoda II et d'autres dans l'aspect culturel de Brăteşti.

A Valea Iaşului on n'a pas trouvé le bol caractéristique de type Brăteşti (au bord haut et incliné vers l'intérieur et pourvu de proeminences perforées verticalement).

L'établissement de Valea Iaşului s'intègre dans la zone à l'aspect culturel de Brăteşti sur la ligne Tîgveni-Retevoieşti.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.- Fragments céramiques de Valea Iaşului,dép.de Argeş.
Pl.II.- Fragments céramiques de Valea Iaşului, dép.de Argeş.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE EFECTUATE LA DAIA

de VALERIU LEAHU

Pentru o înțelegere mai clară a problemelor urmărite și a rezultatelor obținute la Daia, jud. Giurgiu, în 1980 este necesară menționarea succintă a descoperirilor înregistrate în campania anului anterior (1979). Atunci, cercetări perieghetice semnalaseră pe latura estică a dealului Dării un grup de cinci monticulații slabe ale terenului, cu forme ovasiovale, detașate pe sol și prin colorit gălbui-cenușos și pe ale căror suprafețe se aflau resturi ceramice Tei, pe una însă și cîteva fragmente de vase Latène timpurii, asociate cu un fragment de vas helenistic. Această monticulație a fost explorată, identificîndu-se o locuire Tei IV de tip "cenușar" și două morminte getice de incinerație, datate la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.[1], precizînd că unul dintre ele a fost surprins în exteriorul depunerii înălțate formată de locuirea din epoca bronzului.

Ținînd seamă de această constatare și verificînd, în consecință, ipoteza existenței la Daia a unei necropole plane Latène timpurii, iar de altă parte, urmărind controlul arheologic al zonei dintre monticulațiile-cenușare propriu-zise, pentru a obține o imagine mai cuprinzătoare asupra aceatui tip de locuire străveche, s-a pornit, în 1980*, cu explorarea zonei exterioare la est și sud a monticulației cercetate în anul precedent. După deschiderea a cinci secțiuni rezultatele s-au dovedit negative : nici un alt mormînt getic nu a mai fost semnalat și urmărirea acolo a unei eventuale necropole plane Latène timpurii a trebuit să fie abandonată, iar "cenușarul" din epoca bronzului s-a delimitat ca atare, prin depunere arheologică, numai în perimetrul monticulației, dincolo de aceasta neexistînd mărturii de locuire proprii epocii bronzului.

A apărut, în situația dată, firească ipoteza depunerii secundare a unor morminte getice pe sau în preajma monticulațiilor artificiale formate în epoca bronzului, precum și concluzia că o nouă investigare a locuirii Tei de la Daia trebuie să se situeze în perimetrul unei alte monticulații și s-a trecut, de aceea, în continuarea săpăturilor din 1980, la cercetarea exhaustivă a unui al doilea cenușar, situat, acesta, la o depărtare de 63 m nord-nord-vest de cel explorat în 1979. Investigarea s-a făcut prin deschiderea a două secțiuni diametrale perpendiculare, care au divizat suprafața în patru sectoare, fiecare din acestea fiind apoi cercetat prin secțiuni paralele, cu profile intermediare.

În legătură cu stratigrafia menționăm, întîi, că "cenușarul" Tei a

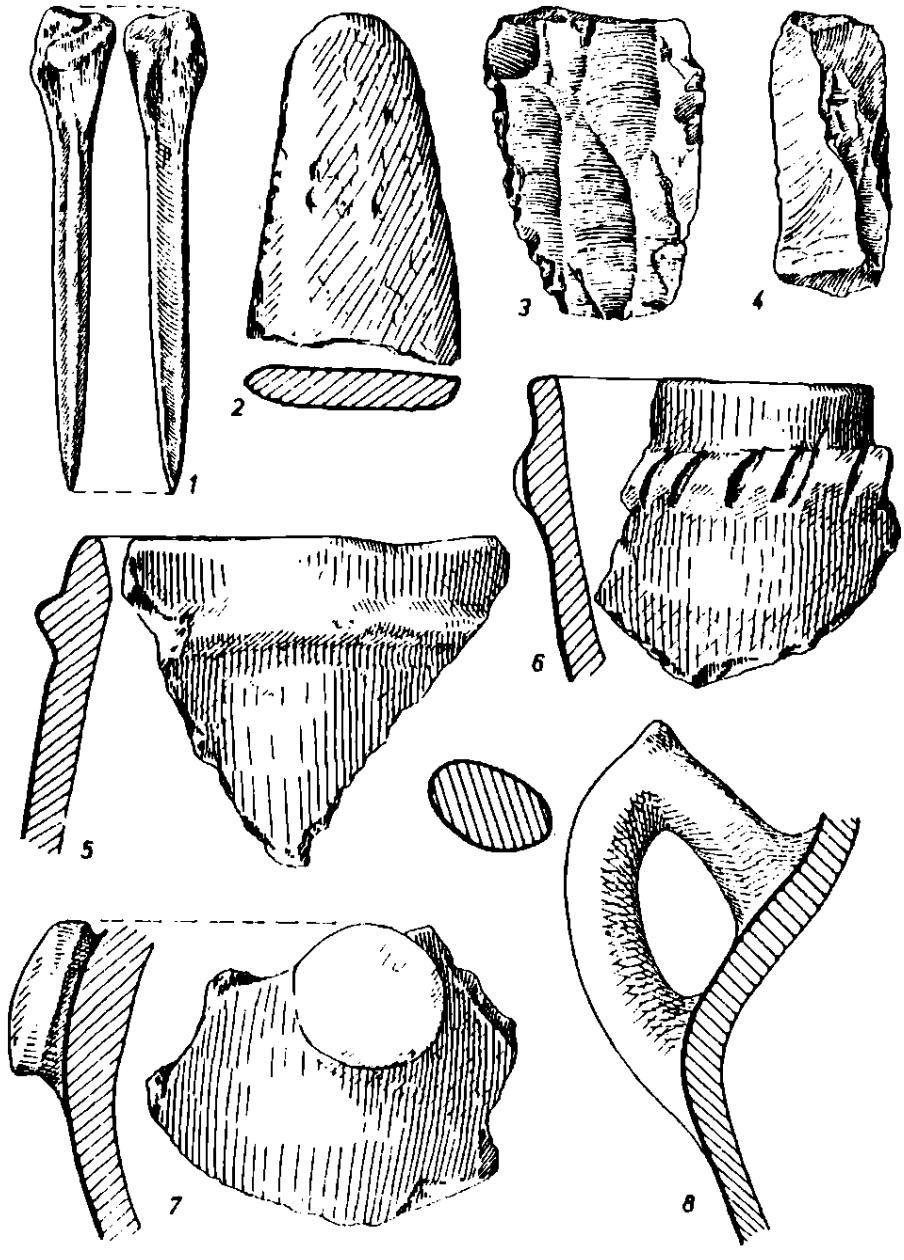

Pl.I.-Unelte şi fragmente ceramice din faza a IV-a a culturii Tei, descoperite la Daia.

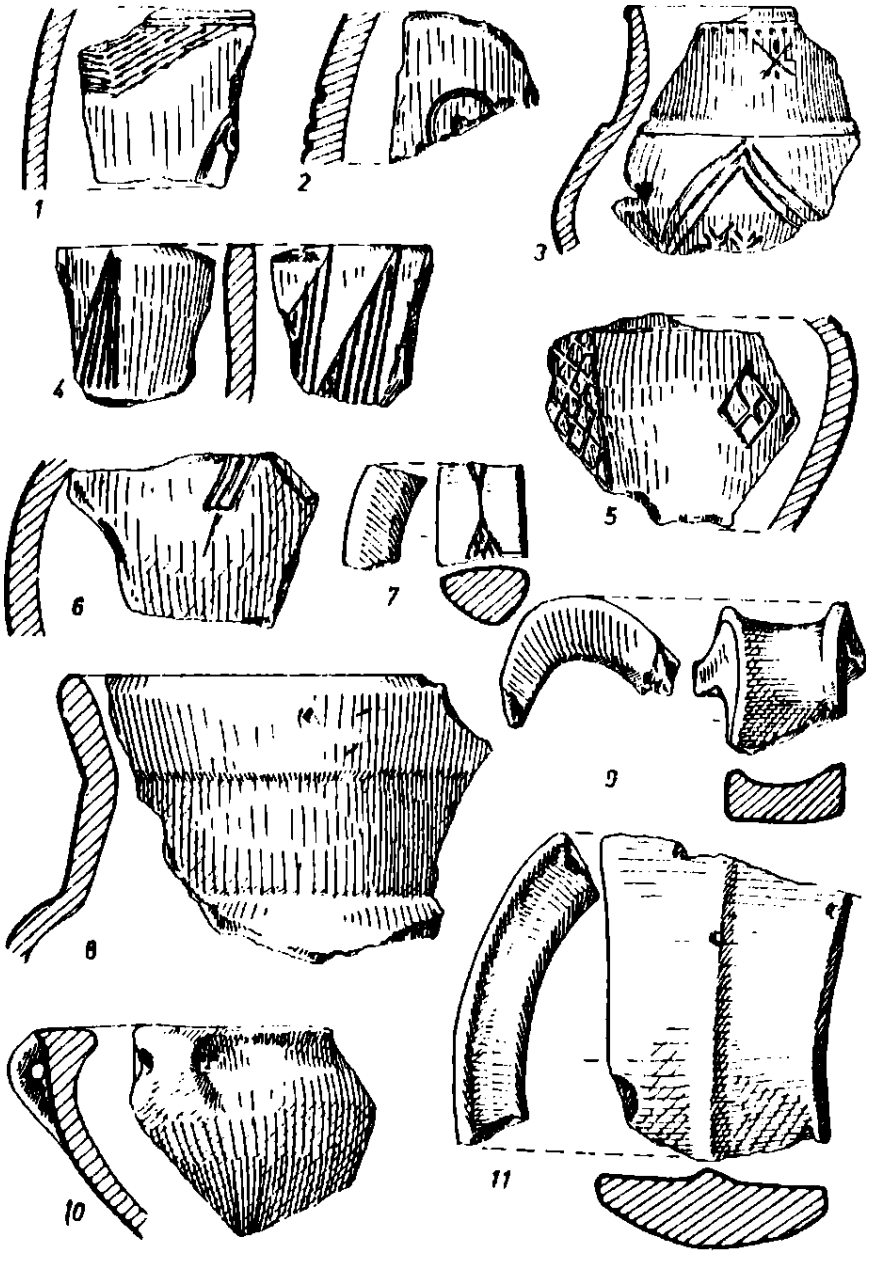

Pl.II.- Ceramică Tei IV de la Daia.

fost observat într-o situaţie identică celula cercetat anterior. Ca atare, şi depunerea formată de acesta de al doilea zăcea pe limita superioară a unui sol castaniu, ocupînd o suprafaţă de asemenea ovală, cu diametre însă de 29,50 x 23,70 m şi o grosime ce măsura în centru maximum 0,60 m, iar către periferie, subţiindu-se, în medie de 0,12 m. Cu privire la instalarea secundară a unui complex funerar getic menţionăm surprinderea stratigrafică a înălţării monticulaţiei printr-o depunere de pămînt galben-lutos, pe o suprafaţă ovală, cu diametre care au măsurat 9,72 x 4,90 m şi cu o grosime, în centru, de 0,16 m.

Locuirea din epoca bronzului s-a materializat printr-o cantitate relativ mare de fragmente ceramice Tei IV ; prin resturi de oase de animale, domestice şi vînate, marcînd un procent de aproximativ 30 % din întregul inventar recoltat - potrivit determinărilor făcute de Alexandra Bolomey - aparţinînd oase de bou, ovicaprine (oi, îndeosebi, mai puţin capre), porc, cal şi cîine, mistreţ şi cerb ; în sfîrşit, prin cîteva unelte fragmentare (lame şi fierăstraie pe lame din silex, împungători din oase, fusaiole de lut). Între acestea, semnalăm prezenţa unui fragment dintr-un Krummesser din gresie (pl. I/2), atestînd dăinuirea uneltei şi în perioada tîrzie a epocii bronzului, iar în cultura Tei, şi în faza a patra.

Ceramica se structurează pe categorii, forme şi ornamente tipice fazei penultime a culturii Tei, avînd analogii în materiale pe larg prezentate în literatura de specialitate. Renunţînd, de aceea, la o consemnare detaliată a descoperirilor Tei IV de la Dăia, relevăm numai ceea ce aici se constituie ca elemente particulare : printre categoriile ceramice, procentul cu totul redus (ciudat de redus, am fi înclinaţi a spune) al vaselor mari şi mijlocii lucrate din lut cu amestec de mult nisip şi pietriş sfărîmat ; în repertoriul formelor, raritatea frapantă a recipientelor mari şi mijlocii cu corp bombat şi gît cilindric, a vaselor cu corp globular şi două torţi supraînălţate, precum şi a ceştilor cu toartă ; dar, în schimb, frecvenţa vizibilă a castroanelor cu picior tronconic şi cu torţi orizontale sau orizontal-oblice. De repertoriul formelor se leagă prezenţa unor torţi cu butoni sau cu creastă (perpendiculară la ax), ca şi prezenţa - rarisimă în alte aşezări Tei finale - a patru fragmente de torţi cu şa pe curbura maximă, formată prin reliefarea puternică şi arcuită a marginilor ansei. În privinţa decorului relevăm locul cu totul redus pe care îl ocupă în ansamblul materialelor ceramice, absenţa totală a ornamentelor canelate, ca şi a motivelor meandrice, dar, în schimb, apariţia unor motive cum sînt dreptunghiul cu linie mediană şi spin pe mijlocul unei laturi scurte (pl. II/6) şi cercul incizat cu punct central (pl. II/2), care, surprinse acum pentru prima dată în aria Tei nord-dunăreană, sînt însă de mult cunoscute în sectorul sud-dunărean al culturii.

Dintre elementele care particularizează locuirea Tei IV de la Dăia, evident cel mai pregnant se constituie prezenţa repetată, în fiecare

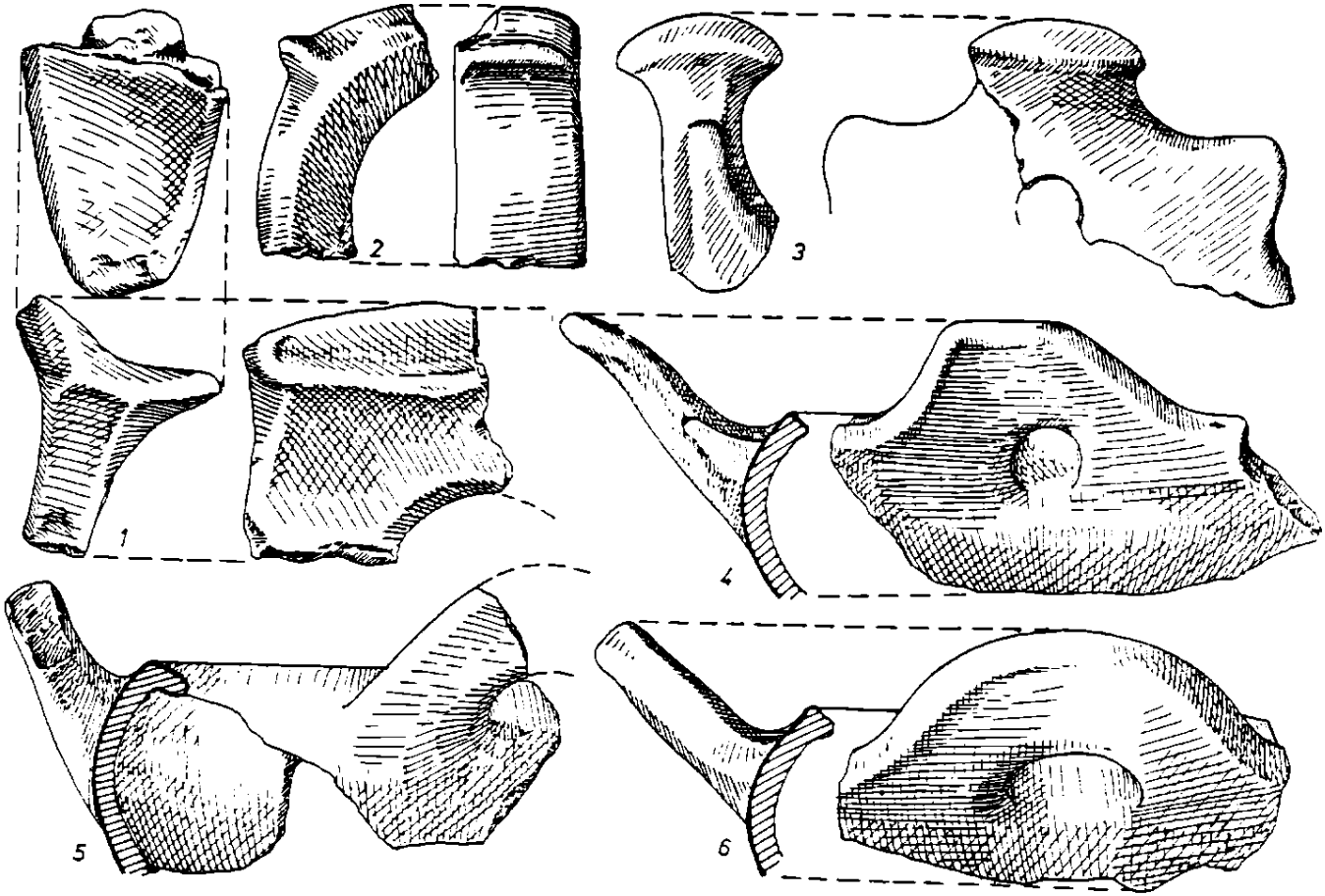

Pl. III.-Torţi fragmentare şi fragmente de castroane cu torţi descoperite la Daia. Faza Tei IV

dintre secţiunile deschise, a fragmentelor de castroane cu picior (sau fără) şi cu torţi orizontale sau orizontal-oblice. Se cer remarcate, de altfel, nu numai numărul crescut al acestor fragmente (în total, treizecişicinci, provenind sigur de la cel puţin douăzecişişase de torţi), dar şi varlantele lor, în funcţie de profilul buzei şi de conformaţia torţilor - arcuite semioval, triunghiulare sau trapezoidale, simple sau cu prelungire arcuită în jos, cu proeminenţă oval-conică sau cu faţetă romboidală (vezi pl. III/1, 3-6). Prin tipul de vase în discuţie, mai ales, cultura Tei se leagă la nivelurile fazelor a doua şi a treia de civilizaţia epocii bronzului din Macedonia[2], dar, în timpul fazei Tei IV - probabil, după cum sugerează unele descoperiri recente - şi de grupul Zimnicea-Plovdiv. Către civilizaţia epocii bronzului din Macedonia trimit şi alte tipuri de torţi descoperite la Daia, cum sînt cele suprafînălţate prevăzute cu creste transversale pe curbura maximă[3], sau tipul reprodus în (pl. II/8) (din seria căruia s-au găsit patru fragmente, provenind de la patru torţi diferite)[4]. Totodată, coroborarea descoperirilor de la Daia cu cele de la Frăteşti[5], dar mai ales de la Izvoarele[6] (jud. Giurgiu) evidenţiază acum mai clar că grupul Tei din apropierea Dunării se individualizează prin nuanţe specifice, rezultat al unor influenţe mai directe pe care le-a suportat din aria balcanică a civilizaţiei epocii bronzului.

In secţiunea trei, aproape de zona centrului actual al monticulaţiei au fost descoperite cinci vase getice, dispuse în două grupe alăturate, respectiv trei şi două, aşezate unul într-altul. Poziţia lor şi absenţa oricăror urme de cremaţie au arătat că este vorba de ofrande, dar nu de un mormînt. Vasele sînt : un castron de tip Lekane, lucrat la roată (pl. IV/2), un alt castron, cu corp arcuit simplu, cu fund inelar, de asemenea lucrat la roată (pl. IV/3), o cană bitronconică cu toarta suprafînălţată, modelată, şi ea cu roata (pl. IV/5), o strachină lucrată cu mîna, cu margine dreaptă şi relativ înaltă, avînd buza teşită oblic în interior (pl. IV/1), un vas tronconic, de dimensiuni mai reduse, lucrat tot cu mîna şi decorat cu şir de impresiuni lineare oblice, întrerupte de proeminenţe (pl. IV/4). Dintre vase - tipuri curente ale Latène-ului timpuriu geto-dacic în zona istro-pontică - un interes deosebit îl prezintă cana cu toartă, pe suprafaţa căreia au fost reprezentate prin incizare trei animale (poate cîini). Dacă informaţia noastră nu este lacunară - şi exceptînd reprezentarea stindardului dacic pe un fragment ceramic de la Bucureasca, la fel şi călăreţii pe cai imprimaţi pe un vas descoperit la Zimnicea -, piese similare cănii cu decor zoomorf de la Daia nu cunoaştem să fi fost descoperite pînă acum în cultura geto-dacă Latène timpurie de pe teritoriul ţării noastre. Se pot însă găsi analogii în Latène-ul timpuriu din sudul Dunării, unde motivistica zoomorfă şi tehnica de realizare sînt puse pe seama unui curent cultural pornit către sud-vest din aria nord-pontică.

Cele cinci vase menţionate se pot data la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n., pe baza analogiilor pe care le au cu forme surprinse la Zimni-

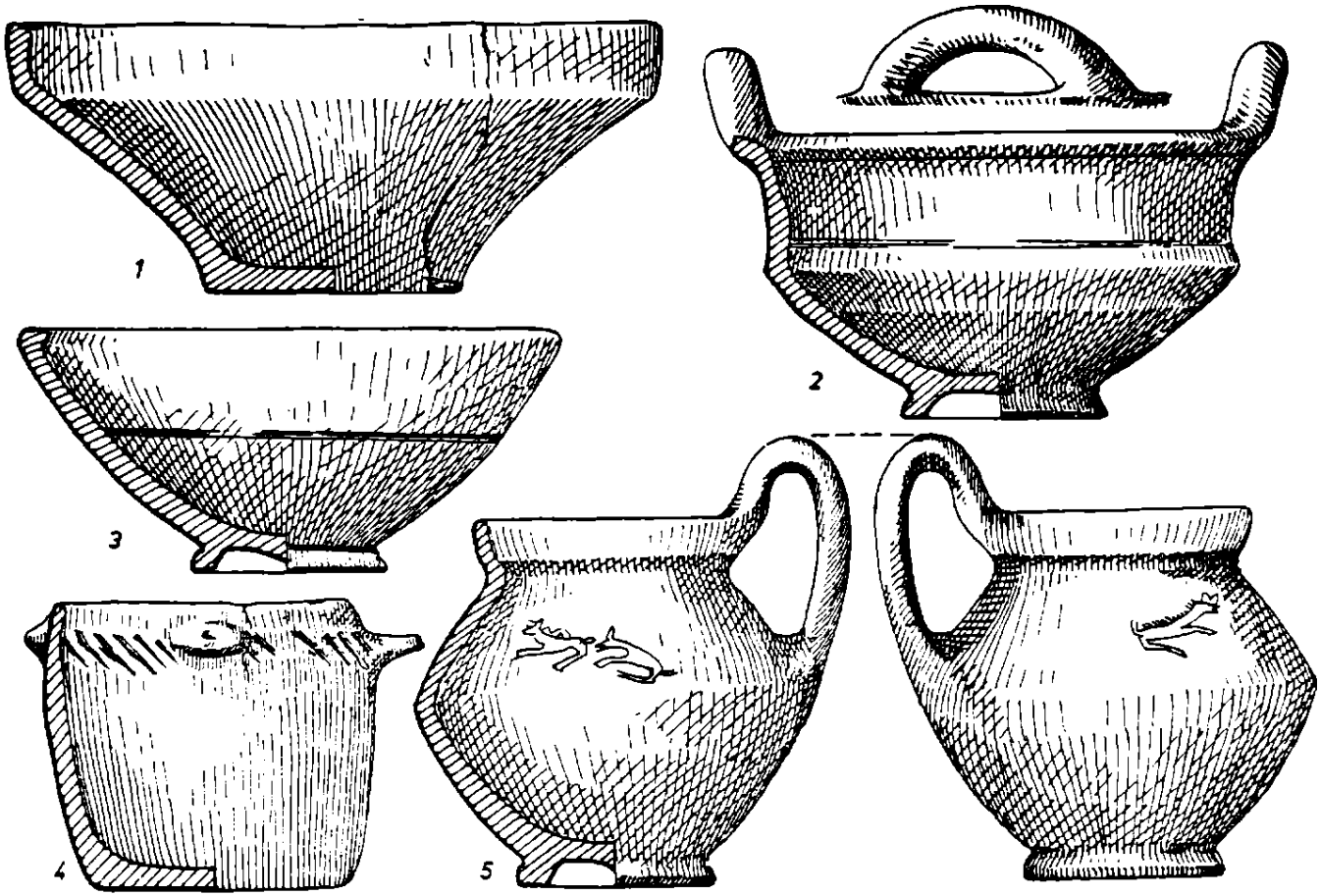

Pl.IV.-Vase geto-dace din sec.al IV-lea î.e.n. descoperite la Daia.

cea[7], Murighiol şi Slobozia-oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej[8], dar şi ţinînd seamă că unul din ele, castronul cu corp arcuit simplu şi fund inelar, are o replică în mormîntul nr.1 din 1979, de la Daia, datat cu ajutorul fragmentelor unui skyphos hellenistic.

Descoperirea vaselor de ofrandă a constituit un indiciu sigur pentru a admite că în zona cercetată a fost depus un mormînt getic. Acesta nu a fost însă găsit, deşi săpăturile practicate în 1980 s-au extins dincolo de perimetrul monticulaţiei. Pe pereţii secţiunilor I şi V, paralele, precum şi la săparea acestora s-a identificat cu claritate conturul unei gropi moderne. Se poate admite astfel că mormîntul va fi fost deranjat, descoperit şi evacuat ocazional, eventual la lucrări de arătură - aşa cum s-a întîmplat cu mormîntul nr.1/1979, de la Daia, şi cu un alt mormînt getic, datat de asemenea în sec. al IV-lea î.e.n., aflat tot la Daia prin 1965 şi publicat, dar, regretabil, fără a se fi indicat cu precizie locul descoperirii lui.

NOTE

* La cercetări a participat şi Dan Drăguş.

1 Cf. Cercetări arheologice, IV, Bucureşti, 1981, p.30-40.

2 W.A.Heurtley, Prehistoric Macedonia, Cambridge, 1939, nr.166, 178, 218, 374, 385, 406 etc.

3 Ibidem, nr.413, 421, 422, 433, 434.

4 Ibidem, p.166, fig.37.

5 Cf. Cercetări arheologice, III, Bucureşti, 1979, p.43 şi urm.

6 Ibidem, I, Bucureşti, 1975, p.111 şi fig.4.

7 A.D.Alexandrescu, în "Dacia", N.S., XXIV, 1980, fig.23/24, 33/14.

8 C.Buzdugan, în Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol.I, 1971, p.236, fig.2/3.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EFFECTUÉES À DAIA

Résumé

En 1980 ont été reprises les fouilles archéologiques de Daia, dép. de Giurgiu. On a investigué un second tumulus - "cendrier". A base des matériaux céramiques découverts (planches I-III) on a établi que l'habitat de l'âge du bronze a appartenu (comme dans le cas de l'autre tumulus - "cendrier") à la phase Tei IV. Au pied du tumulus ont été découverts cinq vases géto-daces du IVe siècle av.n.è. (planche IV) qui substituaient les offrandes funéraires. La tombe proprement-dite géto-dace n'a pas été trouvée, parce qu'elle a été probablement détruite

par une fosse moderne cavée dans la zone centrale du monticule.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Outils et fragments céramiques de la IVe phase de la culture de Tei découverts à Daia.

Pl.II.-Céramique Tei IV de Daia.

Pl.III.-Fragments d'anses et fragments de bols à l'anses découverts à Daia. Phase Tei IV.

Pl.IV.-Vases géto-daces du IVe siècle av.n.è. découverts à Daia.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA PETRIŞORU-RACOVIŢENI, JUD. BUZĂU

de ALEXANDRU OANCEA

Campania de săpături arheologice din anul 1980 efectuată în satul Petrişoru, com. Racoviţeni, jud. Buzău, a reprezentat finalul cercetării aşezării din epoca bronzului de pe platoul Muchiei Băjenarului. Majoritatea observaţiilor oferite de o atare cercetare, însumînd peste 4.500 m^2 săpaţi integral, fiind lămurite în mare măsură, înaintea publicării unui studiu monografic al staţiunii arheologice de la Petrişoru-Racoviţeni, vom prezenta succint cîteva date din care să reiasă importanţa descoperirii şi relaţiile etno-culturale şi cronologice ale grupului nou identificat în localitatea amintită, cu culturile învecinate. Unele informaţii, publicate deja[1], au prezentat cîteva date privind tipul de aşezare, stratigrafia, descrierea complexelor, a inventarului arheologic şi, de asemenea, ipoteze de lucru în ceea ce priveşte datarea şi încadrarea etno-culturală a descoperirilor, asupra cărora nu vom mai reveni acum.

Campania anului 1980 ne-a prilejuit, în primul rînd, o bună cunoaştere a ceramicii.

Modul de lucru al acesteia se prezintă relativ unitar, tehnica de execuţie fiind în general aceeaşi. Degresantul general folosit e reprezentat de cioburi pisate mărunt şi, în unele cazuri, pietricele mici, sfărîmate. Numărul mare de cioburi pisate folosite ca degresant la unele vase dau aspectului exterior o înfăţişare stropită cu roşu, chiar dacă este acoperit cu slip. Unele categorii ceramice au suprafaţa acoperită de un strat subţire de slip fin, roşu, în special, dar şi cenuşiu şi gălbui, care, în majoritatea cazurilor, este lustruit. Solul acid al platoului Muchiei Băjenarului a îndepărtat de pe majoritatea vaselor slipul (în cazul cînd acesta a fost utilizat), uneori erodînd adînc suprafaţa. Arderea vaselor s-a făcut în cuptoare a căror gură de ventilaţie nu era în întregime închisă şi din acest motiv culoarea pereţilor variază între cenuşiu şi brun. Unele nuanţe de brun spre roşiatic sînt datorate compoziţiei lutului ce conţine compuşi feruginoşi. Sînt întîlnite şi vase de culoare neagră, arse reducător.

Din punct de vedere tipologic distingem la Petrişoru-Racoviţeni, în etapa actuală, mai multe categorii ceramice pe care le definim astfel:

Tipul I - recipiente grosiere cu corpul alungit şi uşor bombat, ornamentate cu brîuri (alveolare, cu crestături oblice sau cel mai adesea cu brîuri simple), butoni rotunzi sau alungiţi orizontal, suprafaţa ma-

jorității vaselor din această categorie fiind brăzdată de incizii adînci neregulate, realizate cu măturica sau pieptenele.

Tipul II - vase-sac, relativ grosier executate, scunde, cu corpul arcuit simplu, cu ornamente asemănătoare vaselor tipului I.

Tipul III - recipiente cu profil de butoiaș, înalte, dispunînd pe diametrul maxim de butoni alungiți orizontal.

Tipul IV - boluri ornamentate cu butoni sau brîuri simple sub buză.

Tipul V - vase de dimensiuni mari, joase, cu un diametru foarte larg, cu profil relativ bitronconic, dispunînd de două torți masive (uneori cu butoni sau creastă) pe diametrul maxim. Ornamentația e realizată prin mai multe brîuri simple întrerupte de butoni alungiți.

Tipul VI - vase mari, înalte, cu pereții verticali, curbați brusc spre fundul foarte mic comparativ cu gura, profilat. În zona curburii sînt plasate două torți masive, simple, cu creastă sau butoni. Ornamentația constă din mai multe brîuri simple, paralele și orizontale și butoni alungiți.

Tipul VII - vase bitronconice de dimensiuni mijlocii sau mici, cu două torți pe diametrul maxim, ornamentate cu brîuri simple plasate sub buză, decoruri aplicate, în relief, butoni.

Tipul VIII - castroane largi, scunde, cu o toartă pe diametrul maxim, apropiate ca formă și motivistică de castroanele monteorene din ultimele faze de existență ale acestei culturi.

Tipul IX - oale cu corpul arcuit, ornamentate prin incizie sau aplicații.

Tipul X - vase cu corpul etajat, cu o toartă mică, nefuncțională, în zona de contact a celor două etaje, ornamentate numai prin incizie.

Tipul XI - cești cu toartă, avînd decor incizat și motivistică preluată din ornamentația incizată de pe vasele fazelor finale ale culturii Monteoru, realizată însă într-o manieră deosebită: cu două torți, întotdeauna neornamentate.

Tipul XII - vase în formă de ghiveci de flori, de mici dimensiuni.

Tipul XIII - strecurători.

Fiecare tip menționat dispune de mai multe variante distincte (cîteva profiluri și forme caracteristice am reprodus în pl.I).

Campania anului 1980 a confirmat în mare măsură observațiile anterioare, care, completate prin date, în prezent în marea lor majoritate inedite, vin să ne ofere imaginea unui nou grup cultural din epoca bronzului, pe care l-am numit, după așezarea sa cea mai bine cercetată, aspectul cultural Petrișoru-Racoviteni. Acest nou grup cultural, de origine răsăriteană, strîns înrudit cu culturile Sabatinovka și Coslogeni, influențat de purtătorii culturii Monteoru din ultimele etape de evoluție ale acestei culturi, reprezintă totuși o dezvoltare locală, cu un facies aparte, pe baza căruia poate fi lesne identificat. Aria ocupată de acest nou aspect cultural suprapune, în mod semnificativ, fosta arie a fazei Monteoru IIb-Bălinteşti[2]: sud-estul Transilvaniei (Rotbav[3], Peteni[4]), nord-estul Munteniei (Petrișoru-Racoviteni, Tîrgșor[5], Cîrlomă-

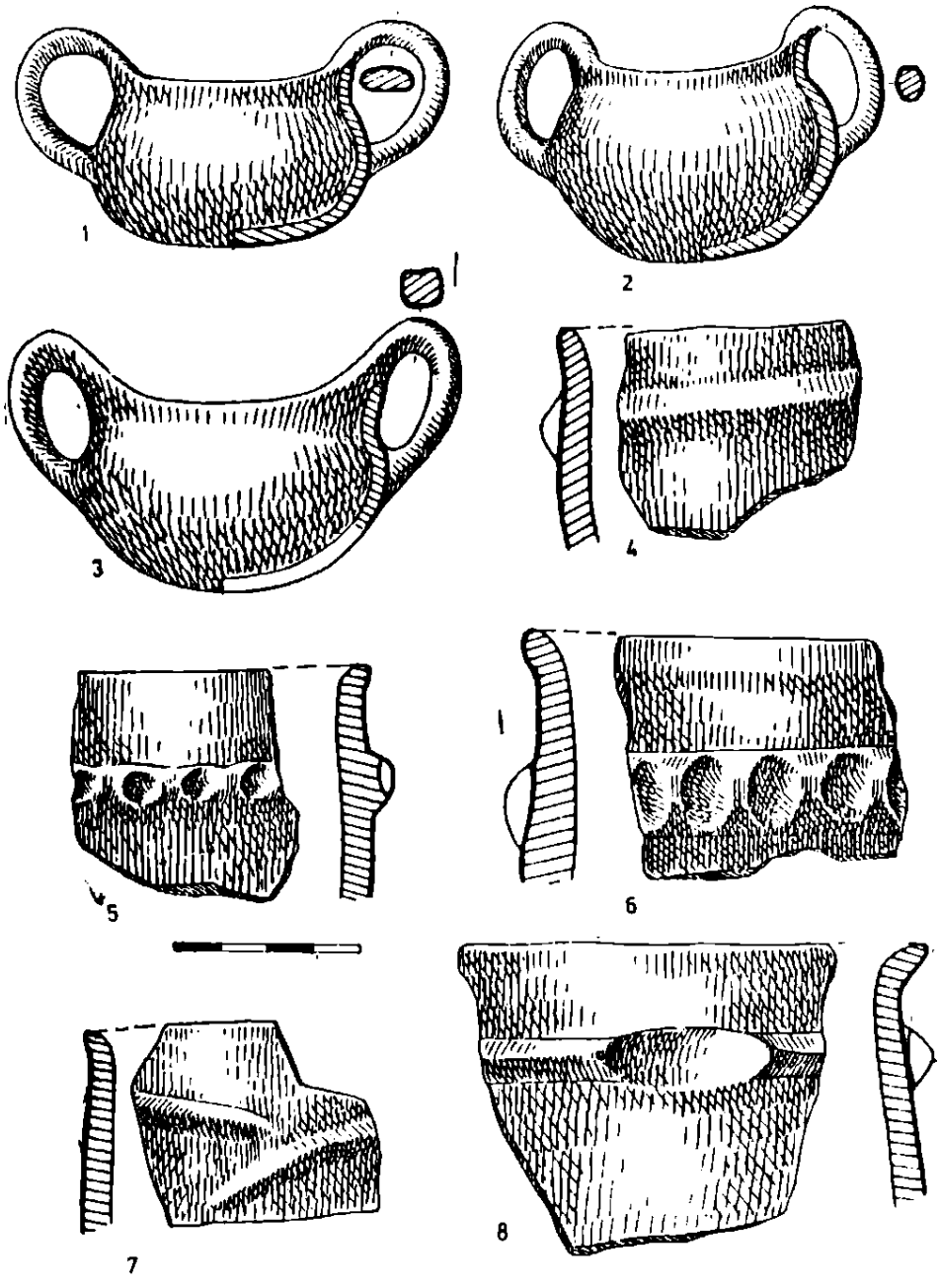

Pl.I – Vase şi profile de vase descoperite la Petrişoru-Racoviţeni, jud.Buzău

neşti[6], Berca[7], Pînteşti-Naieni[8], Coţatcu[9], Bozioru[10], Pietroasa Mică[11], Săpoca[12] etc.) şi sudul Moldovei (Corăteni[13]). Caracteristicile acestui nou aspect cultural, deosebitoare de grupurile Noua şi Coslogeni, sînt date de tipul deosebit de staţiune arheologică - "cîmp de gropi"[14] -, cu o ceramică, care, prin forme şi ornamente (în special decorul realizat cu măturica şi pieptenele, în proporţie mare, sau cel obţinut printr-o succesiune de brîuri netede), reprezintă o clară diferenţă faţă de culturile învecinate, de inventarul în care uneltele de piatră şi de metal utilizate de o populaţie sedentară de agricultori şi crescători de animale predomină comparativ cu cele de os şi corn şi de împrumuturile de caracter Wietenberg III, în zona Transilvaniei şi Monteoru IIb-Balinteşti, în restul ariei culturale, evidente în ceramica acestui aspect. Tot ceramica noului grup, intrus în aria amintită, pune în lumină originea lor, de caracter clar răsăritean, în care fondul Sabatinovka timpuriu apare amestecat cu elemente finale din cadrul mai multor grupuri desprinse la sfîrşitul perioadei bronzului mijlociu din culturile Catacombnaia, Mnogovalikovaia şi Srubnaia. Începutul formării aspectului cultural Petrişoru-Racoviţeni este bine documentat printr-o serie de descoperiri ce marchează primele apariţii ale ceramicii de tip Petrişoru-Racoviţeni la sfîrşitul fazei Monteoru II a.

În cadrul culturii Monteoru, în ultima etapă de evoluţie, Monteoru IIb-Balinteşti, pe baza observaţiilor oferite de stratigrafia orizontală realizată la Pietroasa Mică[15], au fost sesizate, cu probabilitate, trei subetape de dezvoltare. Prima se leagă strîns de fazele anterioare Monteoru Ia şi IIa, marcînd etapa de maximă dezvoltare a culturii Monteoru în această fază. A doua consemnează pătrunderi numeroase a grupurilor aspectului cultural Petrişoru-Racoviţeni pînă în zona centrală a ariei culturii Monteoru. Ca urmare grupurile Monteoru IIb-Balinteşti încep să fie dislocate, unele dintre ele izolate, încep să utilizeze ceramica de tip Petrişoru-Racoviţeni. Izolate, ele se vor topi în masa populaţiilor care vor crea culturile perioadei tîrzii a epocii bronzului. A treia subetapă a fazei Monteoru IIb-Balinteşti reprezintă impunerea noului mod de existenţă caracteristic populaţiilor de origine răsăriteană. La începutul acestei subetape încetează majoritatea aşezărilor şi necropolelor de tip Monteoru. Puţinele grupuri monteorene, care, izolat, îşi mai continuă existenţa, încep să utilizeze un alt ritual funerar, legat de impunerea ritualurilor de tip răsăritean: orientare cu capul întotdeauna la est ca în cadrul culturilor Srubnaia[16] şi Sabatinovka[17] (în cimitirul nr.4 de la Sărata Monteoru - faza Monteoru II a - sînt menţionate cîteva morminte orientate E-V; marea majoritate însă sînt orientate V-E[18], sau modul de depunere a cadavrului în groapă, strîns "împachetat" prin legare, obicei constatat încă dintr-o etapă timpurie Srubnaia în necropolele de la Sintaşta[19] sau Mlusa[20].

Limita inferioară a aspectului cultural Petrişoru-Racoviţeni pare să se petreacă la sfîrşitul epocii tîrzii a bronzului.

Aspectul cultural Petrişoru-Racoviţeni - alături de aspectul com-

plex şi relativ bine cunoscut Gîrla Mare IV-Verbicioara V-Tei V, de culturile Coslogeni, Noua şi Wietenberg IV, Cruceni-Belegiş (Mureş final ?) şi Suciu de Sus - se înscrie în vastul proces istoric de constituire în zorii primei epoci a fierului a fundalului necesar realizării unei noi sinteze culturale, reprezentînd momentul deplinei constituiri şi afirmări a populaţiei tracice în spaţiul carpato-danubiano-pontic.

N O T E

1 A.Oancea, Cercetări arheologice, MIRSR,II, Bucureşti,1976,p.191-239, fig.7/6,7; 15/1-7; 16/4-9,12,13; 17/1-8; 18/4-5; 19/5-6; idem, Cercetări arheologice, MIRSR,III, Bucureşti, 1979,p. 39-43; idem, Cercetări arheologice, MIRSR,IV, Bucureşti, 1981,p. 41-43; idem, SCIVA, 1980, 4, p.620.
2 O discuţie privind terminologia şi cronologia etapei finale a culturii Monteoru, vezi la A.Oancea, SCIVA, 31, 1980, 4, p.615-621.
3 Cercetări Alexandru Vulpe şi Mariana Marcu.
4 Z.Szekely, Aşezarea din epoca bronzului de la Peteni, com.Zăbala, comunicare susţinută la sesiunea anuală de rapoarte,Oradea 9-11 martie 1979. La Peteni au fost descoperite morminte cu un rit şi ritual asemănător grupului cu morminte "împachetate" de la Pietroasa Mică. Tot la Peteni a fost menţionată descoperirea unei categorii ceramice decorate cu măturica. Pînă la publicarea integrală a materialului arheologic, considerăm descoperirea de la Peteni caracteristică aspectului cultural Petrişoru-Racoviţeni.
5 Materiale studiate prin bunăvoinţa lui Gh.Diaconu.
6 A.Oancea, Cercetări arheologice, II, p.191-239.
7 Cercetări inedite Ion Chicideanu.
8 Alexandru Vulpe şi Vasile Drâmbocianu,SCIVA,2,1981,fig.14/10.
9 Cercetări inedite Vasile Drâmbocianu.
10 Cercetări inedite Vasile Drâmbocianu.
11 A.Oancea, "Dacia", N.S., XXV, 1981 p.131-135.
12 Cercetări perieghetice M.Babeş, M.Tsoni şi V.Drâmbocianu.
13 Informaţii Bobi Victor.
14 Termen utilizat pentru prima dată de Alexandru Vulpe la Colocviul asupra epocii bronzului, Bucureşti,3-5 decembrie, 1973.
15 A.Oancea, "Dacia", N.S., XXV, 1981 p.131-135.
16 N.K.Kacealova, SA, 3, 1978, p.69-79.
17 I.N.Sarafutdinova, SA, 3, 1968, p.16-34.
18 E.Zaharia şi A.Alexandrescu, SCIV, 2, 1951, 1, p.163.
19 V.F.Galkin, SA, 4, 1977, p.53-73.
20 L.S.Iliukov, SA, 1979, fig.6/3.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PETRIŞORU-RACOVIŢENI, DÉP.DE BUZĂU

Résumé

En 1980 on a fini la campagne de fouilles entreprise dans l'etablissement de l'âge du bronze situé au point nommé "Muchia Băjenarului" et dont les résultats n'ont fait que confirmer, en grande mesure, les observations antérieures.

Tout l'inventaire y découvert nous a offert l'image d'un nouveau groupe culturel de l'âge du bronze que nous avons nommé "l'aspect culturel de Petrişoru-Racoviţeni". Son origine est orientale, il est apparenté avec les cultures de Sabatinovka et Coslogeni et il est influencé par les porteurs de la culture de Monteoru, respectivement de la dernière étape d'évolution de cette culture. L'aire occupée par ce nouvel aspect culturel superpose, d'une manière significative, l'ancienne aire de la phase Monteoru II b - Balinteşti.

Une caractéristique du nouveau groupe culturel est représentée par le type particulier de station archéologique - "le champ à fosses". La céramique aussi a une note spécifique. Celle-ci éclaircit l'origine orientale des porteurs de la dite culture, où les éléments de la culture ancienne de type Sabatinovka apparaient mêlés avec des éléments finales appartenant à plusieurs groupes détachés des culture de Catacombnaia, Mnogevalikovaia et Srubnaia.

Dans l'espace carpato-danubien l'apparition du groupe Petrişoru-Racoviţeni peut être située au plus tard au niveau de la II-ème étape de la culture de Monteoru. La limite inférieure parait être située à la fin de l'âge du bronze.

LÉGENDE DE LA PLANCHE

Pl.I.-Vases et profils de vases découverts à Petrişoru-Racoviţeni, dép.de Buzău.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN COM. VALEA ARGOVEI, JUD. CĂLĂRAȘI

de GEORGE TROHANI

La 1 km nord de comuna Valea Argovei cursul Mostiștei se îngustează. Malul drept, în care apa bate în continuu, este prevăzut cu o falesă abruptă ce suferă un neîncetat proces de transformare și erodare[1]. Malul stîng, în schimb, deși și el abrupt, prezintă pante mai domoale, care într-un loc înaintează mult în apă, formînd ostrovul "La Leu".

Deoarece periegheзele efectuate în această zonă au descoperit urme ceramice din sec.II-I î.e.n., IV e.n. și IX-X e.n., precum și numeroase oase umane[2], Muzeul Național de Istorie al R.S.România în colaborare cu Muzeul Județean Ilfov au efectuat în vara anului 1980 un mic sondaj.

Secțiunea trasată pe latura de vest a ostrovului a stabilit existența următoarei stratigrafii (fig.1): 1. strat de pămînt aluvionar, gros de 0,55 m, negru măzăros, cu rare urme arheologice; 2. pămînt negru, gros de 0,25 m, bogat pigmentat cu concrețiuni calcaroase, conținînd relativ puține fragmente ceramice din sec.IX-X e.n.și sec.XVII-XVIII. Din acest nivel pornesc gropile a opt morminte de înhumație; 3.strat de pămînt argilos, gros de 0,50 m, castaniu-gălbui, steril din punct de vedere arheologic; 4. apă.

Aceeași stratigrafie a fost constatată și în unele porțiuni,ce prezentau prăbușiri, de pe malul estic al ostrovului.

Din analiza stratigrafică a tuturor porțiunilor unde ea a fost posibilă, și în special a celei din secțiunea trasată, s-a putut stabili că locuirile aparținînd sec.II-I î.e.n., IV e.n. și IX-X e.n.au fost efemere, nedescoperindu-se urmele nici unei locuințe. În schimb mormintele, ale căror gropi pornesc din stratul 2 și se adîncesc cu 0,25-0,40 m în stratul 3, sînt toate feudale, datînd din sec.XVII-XVIII, perioadă de cînd datează unele materiale descoperite în gropile lor (tradiția existenței unui cimitir în acest loc nu s-a păstrat).

Mormintele (în număr de 8) sînt orientate est-vest și toți morții au antebrațele pe piept. Nu s-au descoperit monete sau alte obiecte de inventar. Într-un singur caz s-a constatat o suprapunere de morminte - m.5 suprapunîndu-l pe m.4, însă groapa lui m.5 a fost săpată mai puțin adînc pentru a nu deranja osemintele din m.4.

*

Concomitent cu cercetările prezentate mai sus s-a efectuat un

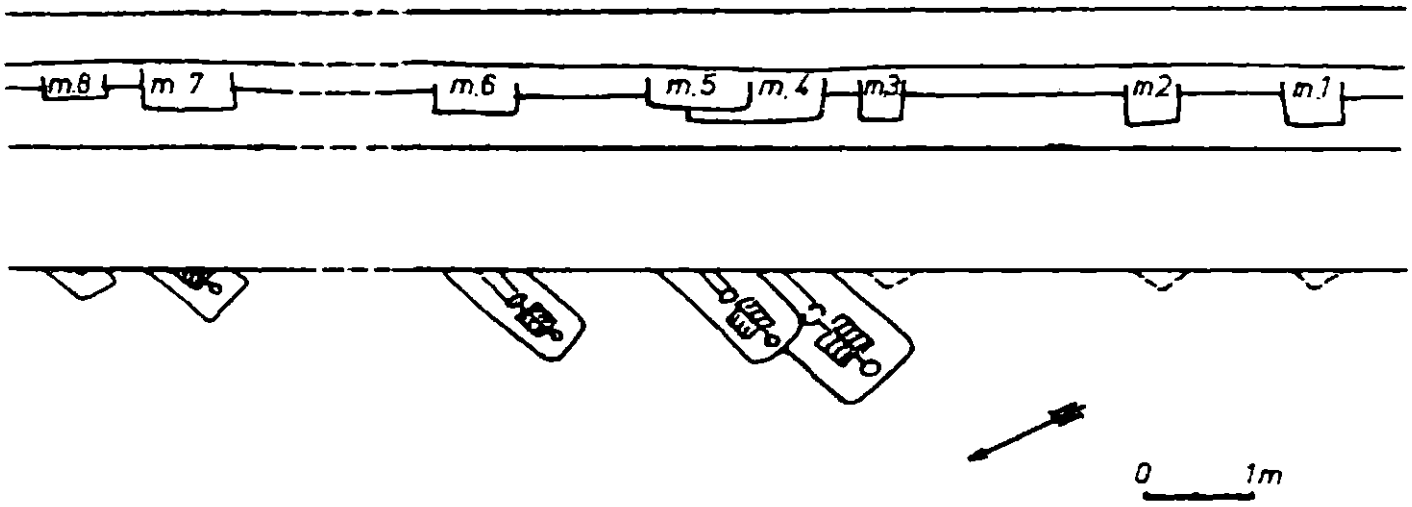

Fig.1.- Profilele şi planurile gropilor de morminte feudale descoperite pe ostrovul "La Leu".

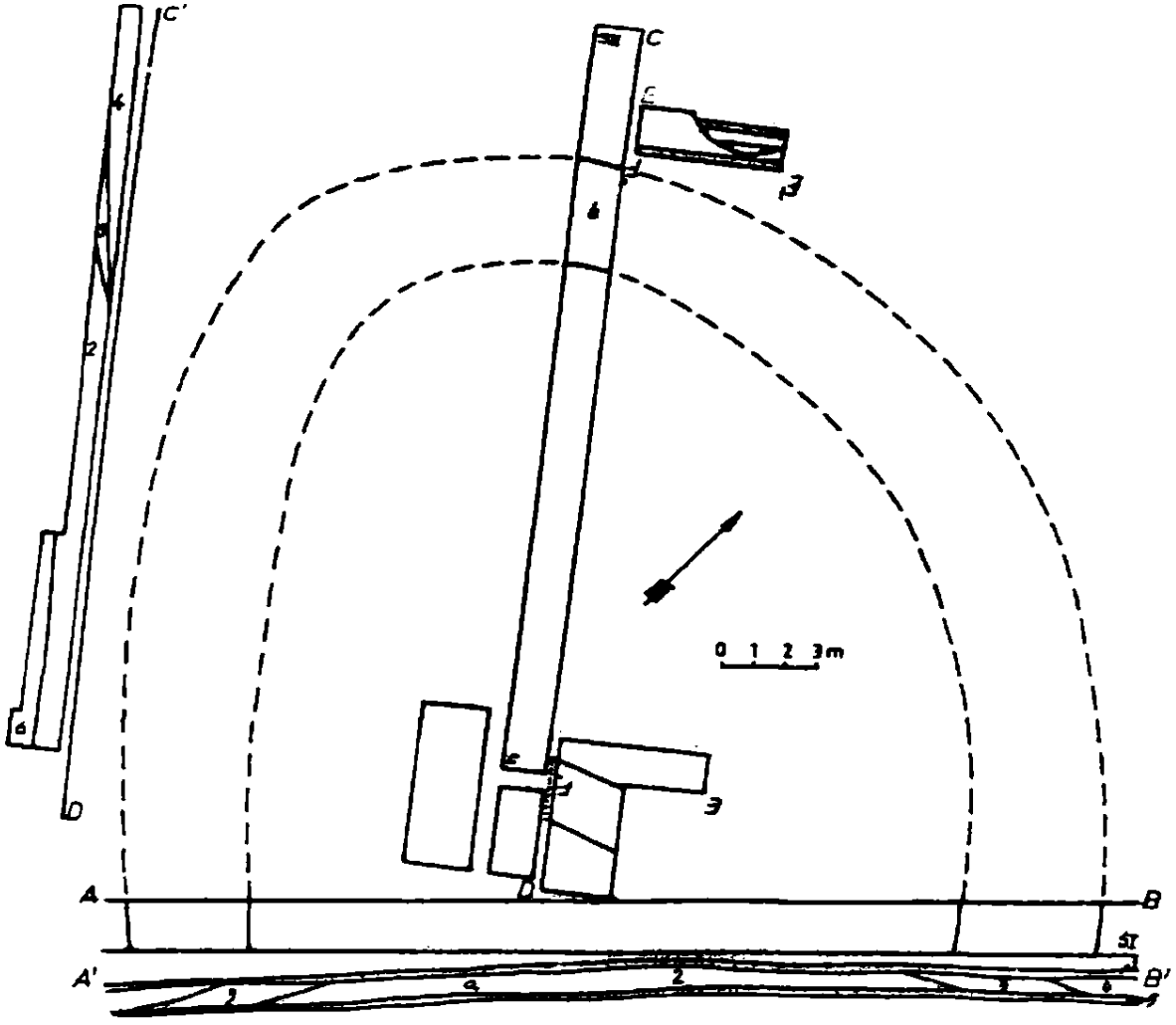

Fig.2.- Planul şi profilele secţiunilor trasate pe tumulul de la nord de ostrovul "La Leu".

sondaj şi pe un tumul situat pe coama dealului ce străjuieşte la nord ostrovul. Sondajul a fost determinat de existenţa unui şanţ (S.I.), săpat pentru lucrări de irigare, care a afectat în parte tumulul.

De formă rotundă neregulată, tumulul măsura iniţial, în diametru, 25-30 m. Azi, prin aplatizare, are un diametru de 30-36 m şi o înălţime maximă de 0,72 m faţă de solul actual şi 0,90 m faţă de nivelul de construcţie (fig.2).

Stratigrafic, sub stratul vegetal-arabil (1), gros de 0,40-0,50 m, negricios, devenit uşor argilos, bulgăros-colţos, urmează o depunere neagră-cenuşie cu concreţiuni calcaroase (2), argiloasă, bulgăroasă, cu o grosime de 0,55-0,75 m, ce alcătuieşte pământul adus pentru ridicarea tumulului. O porţiune din această depunere, care constituia partea superioară a tumului, s-a scurs,având în prezent o culoare negricios-vineţie (3).

În afara tumului, sub stratul arabil şi suprapunînd în parte pământul scurs, se află o depunere groasă de 0,40-0,50 m de culoare negricioasă-cenuşie, argiloasă, compactă (4).

Sub toate aceste straturi de pământ se află o argilă castanie compactă (5), care constituie la partea superioară nivelul de construcţie al tumulului.

În zona centrală a tumulului s-a constatat existenţa unei lentile de pământ galben (6) din a cărei margine de vest porneşte o groapă, adîncă de 1,40 m faţă de solul actual, conţinînd acelaşi tip de pământ care a constituit depunerea iniţială pentru ridicarea tumulului, dar având o culoare predominant negricioasă.

În timpul săpăturilor, în zona centrală a S.I s-a descoperit un fragment de os de bovideu (a), în S.II a unuia de cal (b), iar în S.III a altora două de cal (unul din ele provine de la un cal puţin înalt).

Demn de remarcat este descoperirea în zona centrală a tumulului, în S.II, la adîncimea de 0,60 m sub solul actual, a unui metatars şi a unei tibii de om (c)[3]. Descoperirea lor însă în apropierea unei gropi de şobolan, în care se afla un ciob feudal din sec.al XVIII-lea, pune anumite dubii asupra descoperirii. Totuşi, dată fiind apartenenţa lor unui individ uman - şi în treacăt fie spus, pe terasa din acest loc a Mostiştei neexistînd nici o necropolă -, precum şi prezenţa, în partea superioară a tumulului, a unor fragmente oscase de bovideu şi cal, ne îndeamnă a presupune existenţa , în vechime, a unui mormînt ce se afla situat în partea superioară a tumulului şi care a fost distrus prin eroziune şi arătură.

Datarea acestui mormînt, secundar în tumul, este foarte anevoioasă. Ţinînd însă seama de prezenţa şi modul de răspîndire a oaselor de bovideu şi cal, de analogiile cu descoperiri din alte zone - vezi descoperirile de la Vităneşti[4] - bănuim că acest mormînt trebuie să fi aparţinut unui val de popoare migratoare din sec.X-XII e.n. (pecenegi-cumani).

In ceea ce priveşte tumulul propriu-zis, şi anume lipsa din groapa centrală special amenajată şi acoperită în parte cu o lentilă de pămînt galben, ne îndeamnă a socoti respectivul tumul drept un mormînt cenotaf. Iar datarea lui, pe baza analogiilor stratigrafice, se înscrie în perioada practicării înmormîntărilor cu ocru de la sfîrşitul neoliticului pînă spre sfîrşitul epocii bronzului.

N O T E

1 Din acest loc datează descoperirea mai veche a unui colţ de mamut, cf. D. Serbănescu şi G. Trohani, Ilfov - file de istorie, Bucureşti, 1978, p.39 (Lunca).
2 Ibidem, p.3, nr.49.
3 Identificări Alexandra Bolomey.
4 D. Şerbănescu şi G. Trohani, op.cit., p.32.nr.56.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE LA COMMUNE VALEA ARGOVEI, DÉP. DE CĂLĂRAŞI

Résumé

Au nord de la commune Valea Argovei, dans un îlot, dénommé "La Leu", on a découvert des traces des siècles II-I av.n.è., IV n.è. ainsi qu'un cimetière du XVIIe-XVIIIe siècles.

Au nord de l'îlot, sur la colline, se trouve un tumulus qui contenait une tombe-cénotaphe datant d'une époque comprise entre la fin du néolithique et la fin de l'âge du bronze.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Profils et plans des tombes féodales découvertes sur l'îlot "La Leu".
Fig. 2.-Plan et profil des sections du tumulus situé au nord de l'îlot "La Leu".

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN COM. NICOLAE TITULESCU, JUD. OLT

de GEORGE TROHANI
și TRAIAN ZORZOLIU

În cadrul planului de cercetare a unor zone mai puțin cunoscute din punct de vedere arheologic, Muzeul Național de Istorie al R.S. România, în colaborare cu Muzeul din Drăgănești-Olt, s-a urmărit studierea unei porțiuni de pe cursul mijlociu al Vedei, și anume zona cuprinsă între localitățile Crîmpoia și Văleni.

Valea Vedei prezintă în aceste locuri o luncă destul de largă și o albie meandrată, intens aluvionată, cu aspect de terasă aluvială (3–5 m), dominată în special la vest de o terasă relativ înaltă (8–15m) ce se continuă spre vest cu Cîmpia Boianului[1]. În dreptul comunei Nicolae Titulescu – la hotarul dintre satele Ungureni și Tituleşti – se află confluența pîrîului Dorofeiu cu rîul Vedea.

Periegezele și micile sondaje efectuate au dus la identificarea cîtorva puncte arheologice, ele adăugîndu-se cunoștințelor referitoare la castrul roman de la Crîmpoia (Ghioca)[2].

1. Între colțul de sud-vest al satului Ghimpețenii Noi și Vedea se află un mic tell (diametru circa 40 m), mult aplatizat și distrus în mare parte prin excavare. Cele cîteva fragmente ceramice descoperite aparțin culturii Cernavoda III (fig.1/1).

2. În colțul de sud-vest al pădurii Zăvoiei, pe malul stîng al Dorofeiului, se află vechea vatră a satului Ungarei, menționat în documente pentru prima dată în 1666[3]. Aflat însă în lunca inundabilă, satul s-a mutat spre sfîrșitul sec.al XIX-lea pe dealul Ungurei (terasa înaltă a Vedei), loc pe care se află și astăzi.

Din vechiul sat au mai rămas în picioare doar ruinele bisericii cu hramul Sfîntul Nicolae și Sf.Gheorghe. Ea a fost construită în 1820 și refăcută în 1844[4] (fig.2,3).

Relativ nouă, biserica se remarcă prin caracterul îngrijit în care a fost lucrată. În formă de navă (18 x 7,70 m), ea era împărțită în trei: altar, naos și pronaos.

Altarul are exteriorul împărțit în cinci laturi, iar interiorul arcuit. În partea de nord, săpată în zid, se află o mică proscomidie, cu partea superioară arcuită. Tavanul altarului era boltit.

Naosul este aproape pătrat (5,80 x 5,50 m) și trebuie să fi fost acoperit cu o cupolă sprijinită pe patru arcuri.

Pronaosul este dreptunghiular (6 x 5,50 m). Partea superioară era probabil o boltă sprijinită pe patru arcuri.

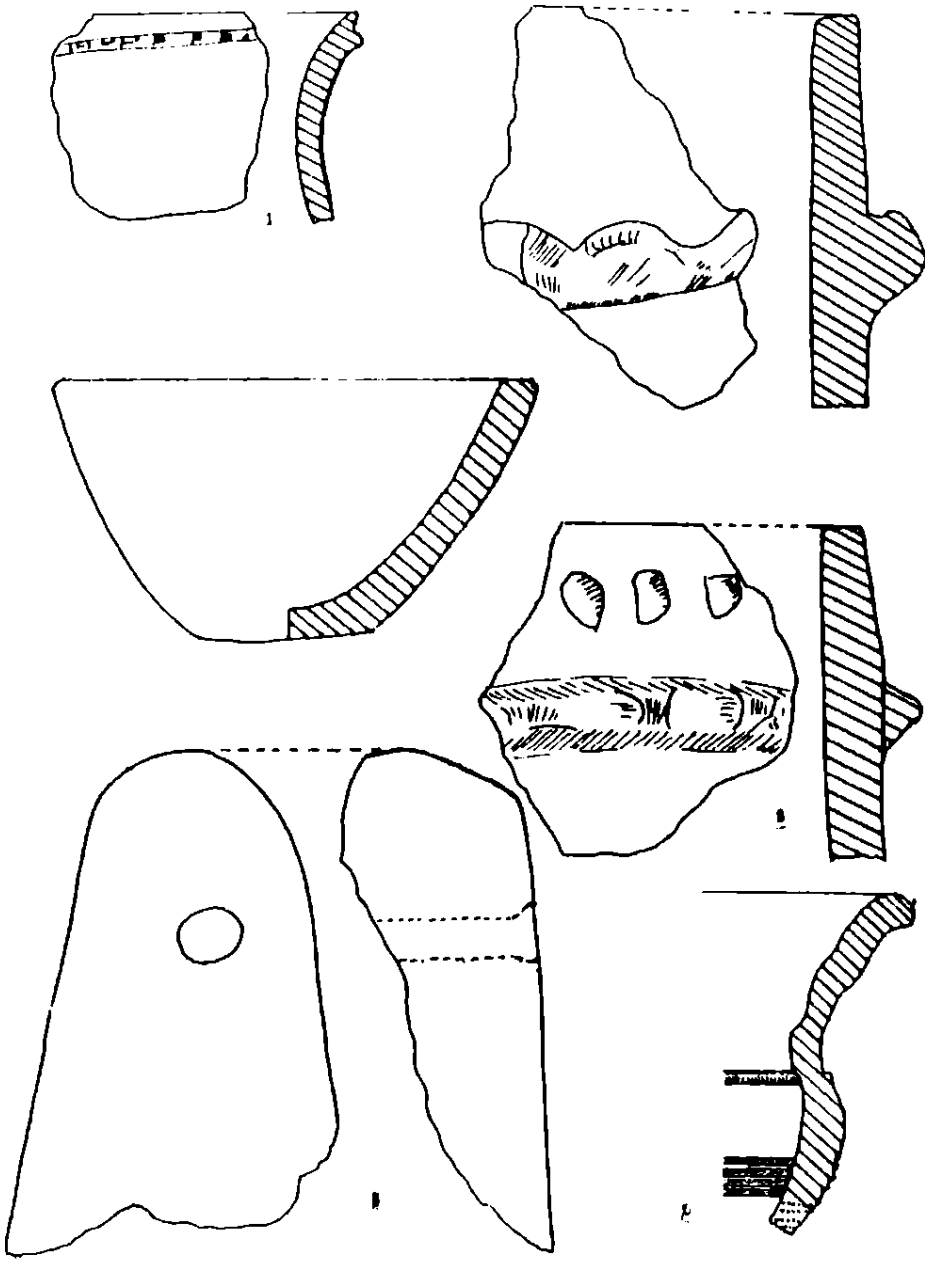

Fig.1.-Piese descoperite pe rama comunei Nicolae Titulescu.

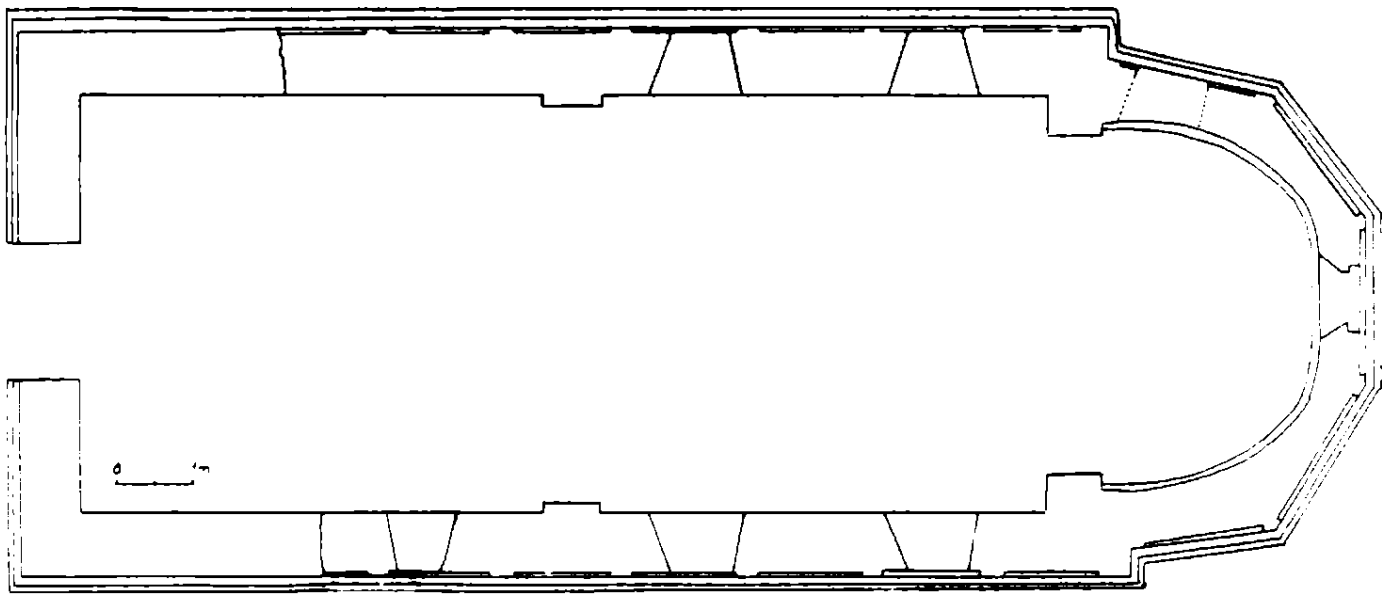

Fig.2.-Planul vechii biserici din Ungurei-Titulești.

Tot interiorul bisericii era acoperit cu picturi în frescă. În momentul cercetărilor arheologice în altar s-au descoperit mai multe fragmente, provenind din bolta prăbuşită, pe care predomină decorul brun-roşcat pe fond galben.

Pe înălţimea păstrată a pereţilor, sub un brîu decorativ de linii şi triunghiuri, ce despărţea bolta de pereţii verticali, se observau foarte vag siluetele a şase sfinţi (trei la stînga şi trei la dreapta ferestrei din centru).

În naos, pe peretele sudic, se vedeau siluetele unui sfînt între zidul despărţitor dinspre altar şi prima fereastră şi a doi sfinţi în spaţiul dintre ferestre. Iar pe canaturile primei ferestre (cea dinspre est) erau reprezentaţi "Sf.Kosma" şi Sf.Damian, în timp ce pe cele ale ferestrei de a doua (dinspre vest) doi sfinţi "mucenici".

Pe peretele nordic, doar în spaţiul dintre ferestre se mai observau doi sfinţi militari în picioare.

Spaţiile de sub arcurile de nord şi sud ale naosului cuprindeau cîte o singură scenă.

În pronaos, pe peretele sudic se aflau cîte un sfînt la dreapta şi stînga ferestrei. Iar pe peretele nordic, care nu este ferestruit, se vedeau siluetele a trei sfinţi.

Din această lapidară înşiruire a decoraţiei murale se poate constata că pictorul-zugrav a preferat a decora lăcaşul cu scene influenţate mai mult de arta apuseană, ce pătrunsese la noi în prima jumătate a sec.al XIX-lea, decît de cea tradiţional bizantină.

În ceea ce priveşte exteriorul bisericii, netencuit, zidurile sînt prevăzute - la 1,25-1,50 m deasupra solului - cu două socluri de două, respectiv de un rînd de cărămizi. Deasupra se înalţă pereţii propriu-şişi, care au o faţadă casetată suprapusă de o cornişe din cărămizi rotunjite. Sub streaşină se afla un rînd de ocniţa (azi mai păstrîndu-se doar cîteva). Deasupra naosului se ridica probabil o turlă.

3. În marginea de nord a actualului cimitir al satului, situat în curtea noii biserici, cercetările de suprafaţă şi sondajele efectuate au dus la identificarea unor aşezări din mai multe perioade istorice:

a) epoca bronzului: cîteva silexuri şi fragmente ceramice dintr-o pastă poroasă cu mult nisip, pietriş şi bucăţi de calcar provin din vase mari de provizii; decoraţia vaselor constă din brîuri alveolare asociate uneori cu impresiuni variate ca formă; prin formă şi decor aceste vase aparţin fazei a IV-a a culturii Tei[5] (fig.1/2,3);

b) cultura geto-dacă este reprezentată prin mai multe fragmente de vase lucrate cu mîna sau la roată, ce se datează în sec.II-I î.e.n.

Din rîndul ceramicii lucrate cu mîna, dintr-o pastă cărămizie sau cenuşie, menţionăm:

- vase mari de provizii cu buza răsfrîntă oblic spre exterior, avînd marginea exterioară verticală; corpul trebuie să fi fost bitroconic;

- fructiera cu marginea faţetată;

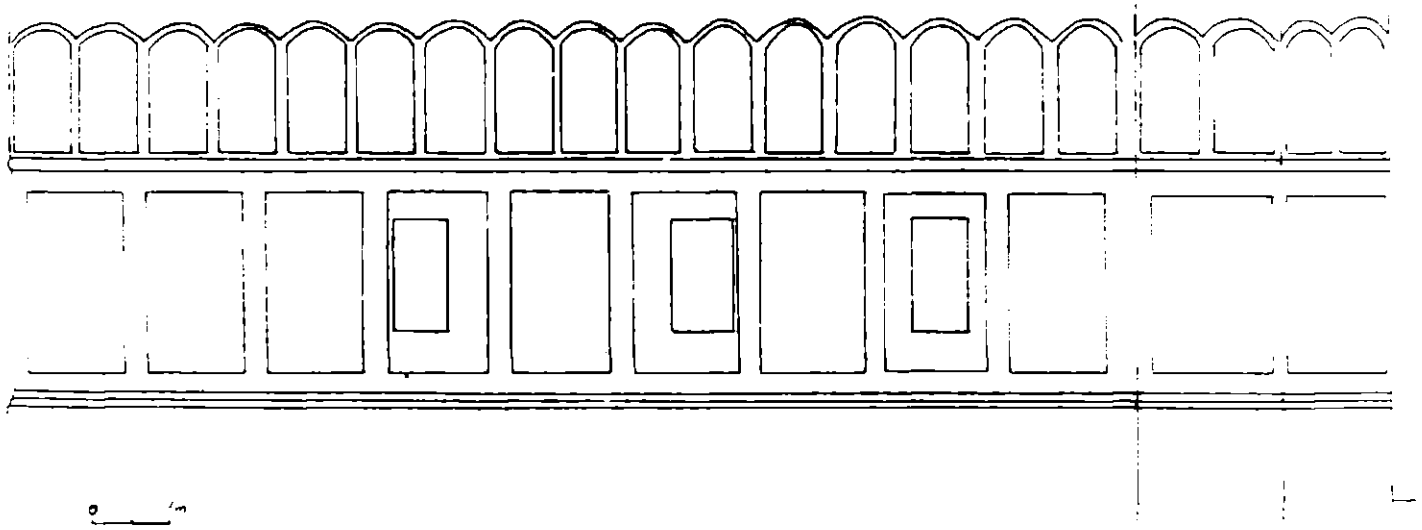

Fig.3.–Peretele de sud al vechii biserici din Ungurei-Tituleşti.

- vasul cu pereţii arcuiţi şi decoraţi cu brîuri alveolare;

- vasul prevăzut pe corp cu butoni rotunzi sau cu apucători plate semicirculare, dreptunghiulare sau în formă de şa; uneori vasul este de dimensiune mică;

- căţuia;

- cana cu toarta supraînălţată şi prevăzută în partea superioară cu un spin (pasta este de culoare neagră-cenuşie);

- bolul de formă tronconică (pastă cărămizie) (fig.1/4).

Lucrate la roată, dintr-o pastă de culoare cenuşie, sînt cîteva funduri inelare ale unor căni sau castroane, iar dintr-o pastă cărămizie-cenuşie un fragment de strecurătoare (fig.1/6). Tot acestei perioade îi aparţine un fragment de greutate (fig.1/5).

c) sec. al IV-lea e.n. este reprezentat prin cîteva fragmente ceramice; unul dintre ele este un fund inelar ce a aparţinut unui castron.

d) sec.IX-X e.n. este o perioadă de o relativ intensă locuire, în a cărei mărturie stau numeroasele fragmente ceramice decorate cu linii orizontale incizate; tot acestei perioade pare a-i aparţine un fragment de greutate de lut ars ce are o formă piramidală.

4. În dreptul băii comunale, pe marginea terasei şi pe o lungime de circa 200 m pînă în dreptul C.A.P.-ului, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice geto-dace (sec.II-I î.e.n.) şi numeroase din sec. IX-X e.n.

5. În marginea de nord-est a satului Văleni, în dreptul unei păduri de stejar şi salcîm, au apărut cîteva fragmente ceramice geto-dace şi din sec.IX-X e.n.

6. Într-o livadă de pruni, situată la sud de pădurea menţionată mai sus, au apărut mai multe fragmente ceramice din sec.IX-X e.n.

În concluzie, deşi descoperirile sînt relativ modeste, ele vin să completeze harta arheologică a unei zone puţin cercetată pînă în prezent.

N O T E

1 P.V.Coteţ şi V.Urucu, Judeţul Olt, Bucureşti, 1975, p.24.

2 D.Tudor, Oltenia romană, ed.a III-a, Bucureşti, 1968, p.260, 262 şi 287.

3 N.Iorga, Studii şi documente, VII, p.273-274.

4 G.I.Lahovary, Marele dicţionar geografic al României, V, 1902, p. 603, 604; N.Stoicescu, Repertoriul monumentelor istorice din Tara Românească, Craiova, 1970, p.683.

5 V.Leahu, Cultura Tei, Bucureşti, f.a., p.114-115.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE LA COMMUNE NICOLAE TITULESCU, DÉP. D'OLT

Résumé

Les recherches archéologiques éffectuées sur une portion du cours de la Vedea, à la confluence avec le Dorofeiu, ont porté à la découverte de plusieurs points contenant des traces anciennes.

La plus ancienne découverte, appartenant à la culture Cernavoda III, a été faite sur un tell de Ghimpeţenii Noi (no.1).

D'autres découvertes - de l'âge du bronze (la culture Tei IV), gèto-dace (IIe-Ier siècles av.n.è.), IVe siècle n.è. et IXe-Xe siècles ont été faites surtout au nord du cimetière actuel de la commune (no.3).

À part cela d'auteur insiste à décrire l'ancienne église (no.2) du commencement du XIXe siècle, aujourd'hui ruinée.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Objets découverts dans la commune Nicolae Titulescu, dep. d'Olt.
Fig.2.-Le plan de l'ancienne église de Ungurei-Titulești.
Fig.3.-Le mur du sud de l'ancienne église de Ungurei-Titulești.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN CASTRUL MICIA (COM. VEŢEL), JUD. HUNEDOARA

de LIVIU PETCULESCU
ALEXANDRU TOMA NEMOIANU
RUXANDRA ANASTASIU

În cadrul şantierului complex Micia, un colectiv al Muzeului Naţional de Istorie, format din cei trei autori ai raportului, a continuat în 1980 cercetarea castrului[1]. Această a 5-a campanie de săpături în castru s-a desfăşurat în condiţii deosebit de dificile. Întrucît părţile de nord şi de sud ale obiectivului au fost însămînţate cu culturi cu perioadă mare de vegetaţie (porumb), singura zonă rămasă accesibilă cercetării a fost cea centrală, delimitată de şoseaua naţională şi calea ferată. S-a adăugat apoi faptul că săpăturile s-au efectuat în trei etape cu mari întreruperi (în lunile: iulie, octombrie şi noiembrie-decembrie).

În condiţiile menţionate s-a hotărît prelungirea secţiunii S III, executate în 1978-1979, pînă în dreptul laturii de est a zidului de incintă, pentru a se dubla pe întreaga ei lungime secţiunea S II 1977, situată la 0,50 m spre nord. S-a urmărit astfel efectuarea prin secţiuni succesive a unei cercetări în suprafaţă şi în zona est-centrală a castrului (fig. 1).

Secţiunea S III a fost prelungită pe distanţa a 78,20 m, avînd lăţimea de 2 m ca şi în anii precedenţi, cu excepţia unui tronson lung de 4,75 m situat la capătul dinspre est, unde din cauza escarpei şoselei ea a fost îngustată la 1,30 m. S-au cruţat 5 platforme lungi de 2,20 m şi late de 0,75-0,80 m, în dreptul pomilor ce mărginesc şoseaua.

Şi în această secţiune au fost surprinse cele două nivele de locuire de epocă romană, cunoscute din săpăturile anilor precedenţi. Primul nivel, cel superior, a fost puternic afectat de lucrările agricole, linia solului în jumătatea estică a castrului fiind cu aproximativ 1 m mai jos decît în jumătatea vestică. Deci nivelul apare chiar la baza pămîntului arabil şi este foarte răscolit, conţinînd relativ puţine materiale arheologice. Dintre piesele databile menţionăm o fibulă de tipul Kräftprofilierte Fiebel.

Zidul de incintă al castrului, care trebuia să fie situat între 2 m şi 3,70 m de la capătul estic al secţiunii, nu a fost surprins, fiind total distrus în 1966-1967, cu ocazia lucrărilor de construcţie a unui canal de scurgere a apei aparţinînd termocentralei Mintia. În agger a fost practicată o groapă modernă care pleacă de la nivelul pămîntului arabil; pe fundul ei au fost descoperite lespezi mari, sumar fasonate din augit-andezit de Uroi sau piatră locală. Probabil că aceste lespezi provin din canalul de scurgere al apelor uzate din castru, descoperit

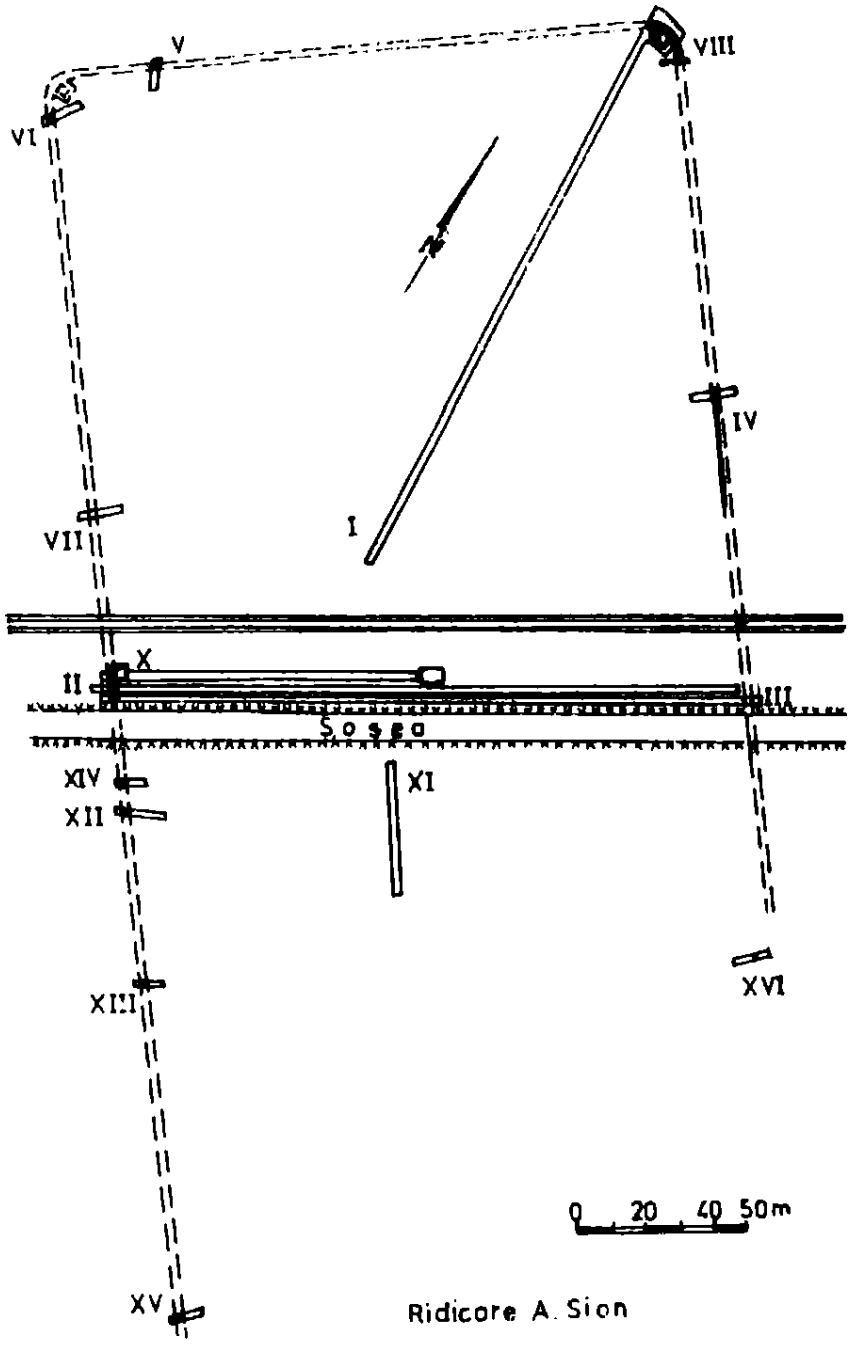

Fig. 1.- Castrul roman de la Micia. Săpăturile din anii 1976–1980

în imediata vecinătate a secţiunii, în anii 1966-1967, cu ocazia lucrărilor amintite[2].

In agger s-au observat straturi alternative de pămînt galben-castaniu şi pămînt negru, provenind din excavarea şanţului de apărare al castrului din cea de-a doua fază de construcţie, şanţ mult mai lat decît precedentul[3]. In continuarea aggerului urmează un strat de pietre mici, reprezentînd substrucţia viei sagularis.

In această secţiune nu s-au surprins temelii ale construcţiilor interioare ale castrului. Pot fi menţionate însă două zone de dărîmături masive de pietre (de 20 m şi 10 m), separate de un spaţiu cu gropi şi pe o distanţă de aproximativ 7 m de o platformă de pietriş şi pietre plate, reprezentînd cu probabilitate un drum. In continuare, spre centrul castrului, pe o distanţă de 9,5 m, sînt plăci masive de mortar, suprapuse, separate de straturi de pămînt cu materiale arheologice.

Cel de-al doilea nivel, corespunzînd primei faze constructive de epocă romană, a fost sesizat şi el pe tot traseul secţiunii. Inglobat în agger se observă nucleul de pămînt galben bătut reprezentînd valul primei faze[4]. In restul secţiunii, la aproximativ 1 m adîncime faţă de linia solului, a apărut un nivel de arsură şi de mortar, corespunzînd primei faze de locuire romană. In stratul de depunere de pe acest nivel, gros de aproximativ 0,50 m, apar majoritatea materialelor arheologice. Menţionăm printre piesele cele mai interesante o statuetă de bronz reprezentînd pe Amor, o statuetă de bronz aurit reprezentînd pe Fortuna, cu un corn al abundenţei cu trei ramificaţii[5] şi un denar de la Antoninus Pius (anul 157).

Dintre celelalte obiecte de inventar mobil descoperite în castru putem aminti: butoni şi chei de casetă, catarame, aplici de echipament şi harnaşament, solzi de lorica de fier şi bronz, vîrfuri de lance, de suliţă şi de săgeţi etc.

In concluzie, cea de-a 5-a campanie de săpături arheologice din castrul Micia, de mai mică amploare decît precedentele, a confirmat rezultatele obţinute pînă în prezent, îmbogăţind în acelaşi timp în mod sensibil repertoriul pieselor de inventar arheologic mobil.

NOTE

1 Pentru rezultatele preliminare ale cercetărilor precedente vezi L. Petculescu, în Cercetări arheologice, III, 1979, p.111-114, fig. 6 (campaniile 1976 şi 1977); L.Petculescu, Al.T.Nemoianu, Ruxandra Anastasiu, în Cercetări arheologice, IV, 1981, p.70-75, campaniile 1978-1979.

2 O.Floca, L.Mărghitan, în Sargetia, VII, 1970, p.49, fig.6, publică cercetările asupra canalului, care după aceea a fost distrus.

3 Şanţurile de pe această latură publicate de O. Floca, L.Mărghitan, op.cit., p.46, fig.3

4 Valul este lucrat în tehnica Holzerdmauer.

5 Astfel numărul statuetelor de bronz descoperite în castru se ridică la 4. Dintre celelalte două, una reprezentînd pe Venus, este editată (L.Marinescu, în Cercetări arheologice, III, 1979), iar cealaltă, un Priap, este inedită.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DU CAMP ROMAIN DE MICIA (COMMUNE DE VEȚEL, DÉP. DE HUNEDOARA)

Résumé

La cinquième campagne du fouilles archéologiques du Musée d'Histoire de la R.S.de Roumanie dans le camp romain de Micia, déroulée dans des conditions difficiles de travail, a été plus réduite que les précédentes.

A cause des cultures agricoles existentes tant au nord qu'au sud de l'édifice, on n'a pu fouillé que la zone centrale, comprise entre la voie ferrée Arad-Deva et la chaussée nationale. C'est ainsi qu'on a prolongé vers l'est sur une distance de 78 m, la section S III, commencée dès l'année précédente. Dans cette section, large de 2^{m} à l'exception d'un tronçon situé à l'extrémité est, où on l'a réduit à 1,30 m, ont été découverts deux niveaux d'habitat d'époque romaine, connus des fouilles des années précédentes. Le mur d'enceinte en pierre n'a pas été surpris, étant donné qu'il avait été complètement détruit à l'occasion des travaux de construcions industrielles des années 1966-1967.

A côté de la confirmationdes résultats obtenus jusqu'à présent, la campagne de 1980 a permis la découverte d'un riche inventaire archéologique d'où se détachent deux statuettes en bronze: un "Amor" et une "Fortuna".

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.-Le camp romain de Micia. Les feuilles des années 1976-1980.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA FIERBINȚI-MALU ROȘU, JUD. IALOMIȚA

de BOGDAN FILIPESCU

Stațiunea arheologică Fierbinți-Malu Roșu, identificată în cursul unei prospecțiuni, efectuată în primăvara anului 1976 de către semnatarul acestor rînduri împreună cu Dona Șerbănescu, directorul Muzeului din Oltenița, a fost înregistrată sub nr. 0187 în evidența fostului O.P.C.N.-Ilfov. Cercetarea sistematică a început în anul 1979 cu fonduri puse la dispoziție de Consiliul Național al Apelor, beneficiarul unei lucrări de hidroameliorații pe rîul Ialomița în zona comunelor Dridu și Fierbinți.

Martorul de eroziune ocupat de stațiunea arheologică are o suprafață de circa 4 ha, este de forma unei semiluni orientată cu concavitatea spre sud și are o înălțime medie de aproximativ 5 m față de restul luncii înconjurătoare. Popina are pantele terasate și este udată de apele Ialomiței pe laturile de vest și nord-vest. Suprafața stațiunii este plană, ovaliorizontală și cuprinde circa 3,5 ha. Prospecțiunea din 1976 a permis identificarea unei așezări medievale. De asemenea, au fost recoltate fragmente ceramice datate în perioada sec. VI-VII e.n.

Campania 1979 a confirmat și completat cercetarea de suprafață. Astfel, a fost identificată necropola medievală a așezării, dispusă în treimea de nord a popinei și au fost surprinse elemente de cultură materială din epoca bronzului, din a doua epocă a fierului și din sec. al III-lea al erei noastre.

În 1980 am început secțiunea S II, orientată est-vest, lată de 2 m și lungă de 120 m, perpendiculară pe secțiunile S I și S III, deschise în anul precedent. Săpătura a dus la interceptarea a 15 complexe, dintre care 13 au fost epuizate. Dintre acestea merită a fi subliniate cele 6 gropi din sec. al III-lea e.n., amplasate la 4-5 m una de alta și orientate pe un șir est-vest, aproximativ paralel cu marginea terasei. Gropile sînt de tip tronconic și au adîncimi cuprinse între 1,10 m și 1,60 m măsurate de la căpăcuiniă. În general au fost arse și au folosit la depozitarea proviziilor. Pe fundul lor s-au găsit, alături de mult material osteologic, fragmente ceramice caracteristice sec. al III-lea e.n. Am identificat buze de strachini și castroane din pastă cenușie fină, lucrate la roată și fragmente de amfore cu torți profilate[2]. Este interesant de remarcat faptul că gropile nu au fost colmatate complet în sec. al IV-lea și al V-lea, deoarece, în umplutura aflată pe la mijlocul lor, în două dintre ele am găsit fragmente ceramice din sec. VI-VII e.n. lucrate cu mîna. Una dintre gropi a fost căpăcuită de o locuință din

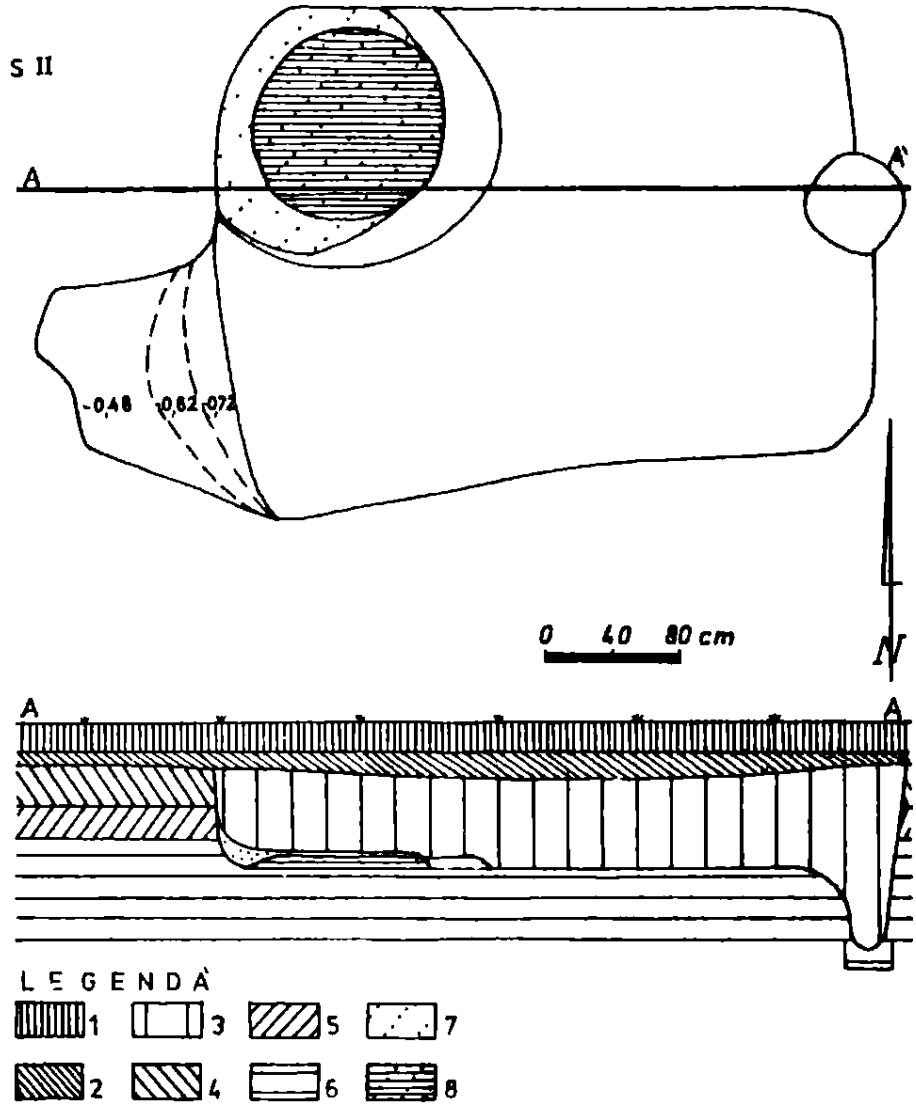

Pl.I.-Locuinţă medievală (plan + profil): 1, pămînt arabil; 2, pămînt cenuşiu compact; 3, umplutură locuinţă; 4, pămînt cenuşiu-brun; 5, pămînt brun; 6, pămînt galben steril arheologic ; 7, cenuşă; 8, vatră acoperită cu cenuşă.

S II

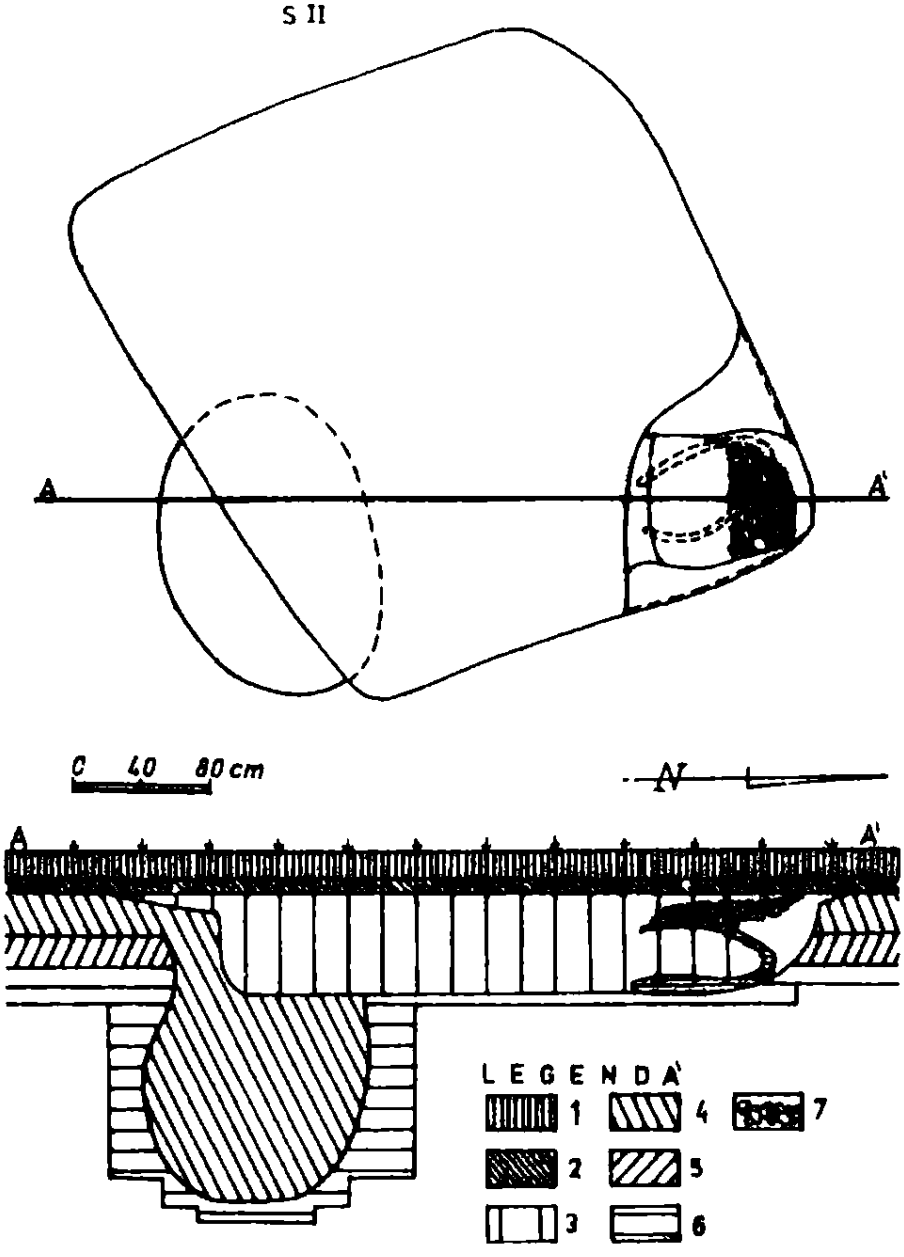

Pl.II.-Locuinţă din sec.VI-VII e.n. (plan+profil): 1, pămînt arabil; 2, pămînt cenuşiu compact; 3, umplutură locuinţă; 4, pămînt cenuşiu-brun; 5, pămînt brun; 6, pămînt galben steril arheologic; 7, pietre lipte cu bulgări de pămînt.

sec.VI-VII e.n., de tipul semibordei. Podeaua locuinței se găsește la aproximativ 0,75 m sub nivelul solului actual. În interior, în colțul de NE a fost descoperit un cuptor, de formă ovală, cu axul mare de circa 0,80 m. Înălțimea maximă a bolții probabil că nu a depășit 0,30 m, iar lungimea axului mic a fost de 0,40 m. Cuptorul a fost acoperit, peste boltă, cu bulgări de lut și plăci de gresie, formînd un strat de 10-20 cm grosime[3].

Alte două gropi din sec.al III-lea au fost căpătuite parțial de o locuință medievală, datînd probabil din sec.al XVII-lea. Podeaua locuinței, aflată la 0,80 m sub nivelul actual al solului, a fost acoperită cu un strat gros de moloz, de 10-15 cm pe mijlocul încăperii și 30-40 cm de-a lungul pereților, moloz alcătuit din valul de cenușă de la suprastructura de lemn tencuit, distrusă prin incendiere. Locuința, de plan dreptunghiular, cu latura mare de 3,80 m și latura mică de 2,50 m, avea o intrare în pantă, pe latura de vest. Vatra era dispusă în colțul de NV al încăperii și era de formă circulară cu diametrul de 1,30 m. Nu s-au păstrat "in situ" pereții și bolta cuptorului, dar s-au găsit, în vecinătatea vetrei, cărămizi prăbușite și sfărîmate.

Topografic, complexele se aglomerează în treimea vestică a secțiunii, deci în zona din vecinătatea marginei terasei și în apropierea rîului.

Raportul prezentat, cu caracter informativ, a încercat să evidențieze rezultatele mai importante ale campaniei 1980. Se confirmă în acest fel existența la Fierbinți-Tîrg a unei bogate stațiuni arheologice, cu mai multe așezări suprapuse din epoci diferite.

N O T E

1 Raportul asupra campaniei 1979, împreună cu rapoartele asupra campaniei 1981 și cu raportul detaliat asupra campaniei 1980 vor fi reunite într-un material ce va fi publicat în volumul următor din Cercetări arheologice.

2 Descoperirile sînt similare celor făcute de V.Zirra și Gh.Cazimir în anul 1960 la Militari - Cîmpul Boja în bordeiul 7 - cf. Cercetări arheologice în București, vol.I, București, 1963, p.49-71.

3 Cuptorul a fost construit în maniera "pietrarelor", dar în cea mai mare parte pietrele au fost înlocuite cu bulgări de lut fixați unul într-altul. Acest tip pare să fie un hibrid între "pietrarele" propriu-zise, descoperite în nord-estul Munteniei, și cuptoarele realizate într-un bloc de pămînt cruțat, din sud-vestul Munteniei - cf. Susana Dolinescu-Ferche, Ciurel habitat des VIe-VIIe siècle de notre ère, în "Dacia", N.S., XXIII, 1979, p.179-230.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE FIERBINȚI-MĂLU ROȘU, DÉP. DE IALOMIȚA

Résumé

Les recherches ont confirmé et amplifié les résultats antérieurs, ainsi que actuellement sont attestées les traces d'une habitation de l'âge du bronze, de la deuxième âge du fer, du IIIe siècle n.è., des VIe-VIIe siècles n.è. et du Moyen Age.

La campagne de 1980 a enrichi de nombre des complexes archéologiques avec quinze points encore. Parmi ceux-ci on remarque les fosses de provisions du troisième siècle n.è., la hutte au four des VIe-VIIe siècles n.è. et la demeure médiévale du XVIIe siècle.

LEGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Habitation médiévale (plan et profil): 1, sol arable; 2, sol gris compact; 3, sol de remplissage de l'habitation; 4, sol gris-brun; 5, sol brun; 6, sol jaune sterile archéologique; 7, ceudres; 8, âtre couvert de cendres.

Pl.II.-Habitation des VIe-VIIe siècle n.è. (plan et profil): 1, sol arable; 2, sol gris compact; 3, sol de remplissage de l'habitation; 4, sol gris-brun; 5, sol brun; 6, sol jaune sterile archéologique; 7, pierres soudées avec de la terre glaise.

CERCETĂRILE DE LA NETEZI, JUD. NEAMȚ

de LIA BĂTRÎNA,
ADRIAN BĂTRÎNA
și ION VATAMANU

Pe parcursul a două campanii, în anii 1979 și 1980, s-au desfășurat în colaborare, de către Muzeul Național de Istorie al R.S. România și Muzeul județean din Piatra Neamț, cercetări arheologice în satul Netezi, com. Grumăzești, jud. Neamț[1]. Plasată într-un pitoresc cadru natural, pe-o parte și de alta a pîrîului ce a dat numele satului, așezarea de la Netezi a dispus din cele mai vechi timpuri de condiții deosebit de propice dezvoltării societății omenești. Deși satul nu apare în izvoarele scrise decît la sfîrșitul sec. al XVI-lea[2], urmele de cultură materială sînt mult mai vechi, ele fiindu-ne semnalate în vara anului 1978 de inimosul învățător A. Arsene din com. Grumăzești. Cercetările de suprafață efectuate de un colectiv[3], în luna mai a anului 1979, pe o terasă superioară a pîrîului Netezi, în extremitatea de vest a satului, în punctul cunoscut azi sub numele de "Brătulcț", "Locul popii" sau "La țintirim", au prilejuit recoltarea a numeroase fragmente ceramice aparținînd celei de a doua jumătăți a sec. al XIV-lea și începutul celui următor, a unor cărămizi de format special[4], precum și a numeroase conglomerate de piatră legată cu mortar. Configurația terenului și resturile materialelor de construcție ne-au oferit, încă de pe acum, certitudinea existenței în acest punct a unei construcții de zid.

Tot cu acest prilej sătеanul Toma Arsene ne-a semnalat prezența în grădina sa, aflată pe o terasă inferioară la sud de primul punct investigat, a urmelor unor altor fundații de zidărie, observate cu prilejul plantării unor pomi fructiferi.

Încurajați de aceste prime observații efectuate pe teren, în luna iulie a aceluiași an am început investigarea sistematică a celor două suprafețe ce conțineau vestigiile unor construcții medievale.

Prima zonă cercetată, denumită în mod convențional Sectorul A (fig. 1), a fost cea de pe terasa inferioară a apei. În grădina lui Toma Arsene, în imediata vecinătate a drumului sătesc, au fost trasate trei secțiuni orientate pe direcția nord-sud (S1 și S2) și est-vest (S3). Acestea au permis punerea în evidență a fundațiilor unei locuințe de suprafață realizată din piatră. Cea mai mare parte a materialului de construcție fiind recuperat, în unele porțiuni nu au mai putut fi surprinse nici măcar fundația, ci numai șanțul acesteia golit de conținut (fig. 2).

Din analiza profilelor arheologice rezultă că nivelul de construcție al edificiului este reprezentat de un strat de mortar ce suprapune solul

vegetal medieval. Anterior săpării şanţurilor de fundaţie are loc un proces de defrişare a terenului prin foc, precedeu utilizat adeseori de constructorii medievali. Dar aceste urme, ce trebuie puse pe seama constructorilor edificiului de zid, sînt precedate de unele manifestări anterioare de vieţuire. Este vorba de o groapă - suprapusă de nivelul de construcţie şi de un zid - după toate aparenţele cu caracter menajer, surprinsă în profilul de nord al S_3, a cărei umplutură a conţinut pigmenţi de cărbune, chirpici şi fragmente ceramice ce pot fi datate spre mijlocul sec. al XIV-lea şi asupra cărora vom mai reveni.

In interiorul locuinţei, nivelul de construcţie este suprapus nemijlocit de suportul de mortar pe care era organizată o pardoseală din dale de piatră, dar din care nu s-au mai păstrat decît amprentele sale. Exteriorul dispune şi el de amenajări corespunzătoare, constînd dintr-un strat de argilă bine compactată cu rol de hidroizolare şi un trotuar realizat din piatră de rîu.

Urmărind în continuare succesiunea depunerilor arheologice se remarcă un strat de pămînt brun, cu pigmenţi de cărbune şi chirpici, depus după dezafectarea locuinţei. Odată cu prima acţiune de recuperare a materialului de construcţie vor apare şi straturile de moloz ce vor acoperi în întregime suprafaţa.

De dimensiuni apreciabile (13,50 x 7,10 m la exterior) pentru vremea în care a fost construită, locuinţa identificată la Netezi dispune de fundaţii uşor decroşate, cu adîncimea de 0,60 m. Elevaţia, cu lăţimea de 0,70-0,80 m, deşi se păstrează în puţine locuri, pe o înălţime ce nu depăşeşte 0,25 m, este realizată îngrijit în tehnica zidăriei cu emplecton. Feţele interioare şi exterioare au fost zidite din piatră de carieră de mai mari dimensiuni, spaţiile dintre ele fiind umplute cu spărtură de piatră şi mortar. Tehnica folosită şi aspectul general al zidăriei denotă cunoştinţele temeinice ale meşterilor ce au realizat această construcţie.

Datorită acţiunii sistematice de recuperare a materialelor de construcţie, petrecută încă din vechime, nu ne-au parvenit piese litice fasonate şi profilate - de felul pragurilor, montanţilor sau lintourilor - ce trebuie să fi delimitat golurile - uşi şi ferestre - sau să fi împodobit faţadele şi interioarele locuinţei. Existenţa cel puţin a unora dintre aceste piese ne este dovedită de amprentele lăsate în mortarul zidăriei de către pragul şi montanţii intrării amplasate pe latura de est a construcţiei. Potrivit acestor urme, pragul era realizat dintr-un bloc de piatră paralelipipedic cu lungimea de 1,50 m. Din păcate nu am reuşit să surprindem nici un indiciu cu privire la modalităţile de împodobire şi finisare a faţadelor.

Spaţiul interior era compartimentat în două încăperi, dintre care cea mai mare, în suprafaţă de 39,20 m^2 (8 x 4,90 m), era dispusă la răsărit, comunicînd cu exteriorul, iar cea mai mică, cu suprafaţa de 17,90 m^2 (4,90 x 3,65 m) era plasată spre vest.

Datele cu privire la amenajările interioare ale acestei construcţii

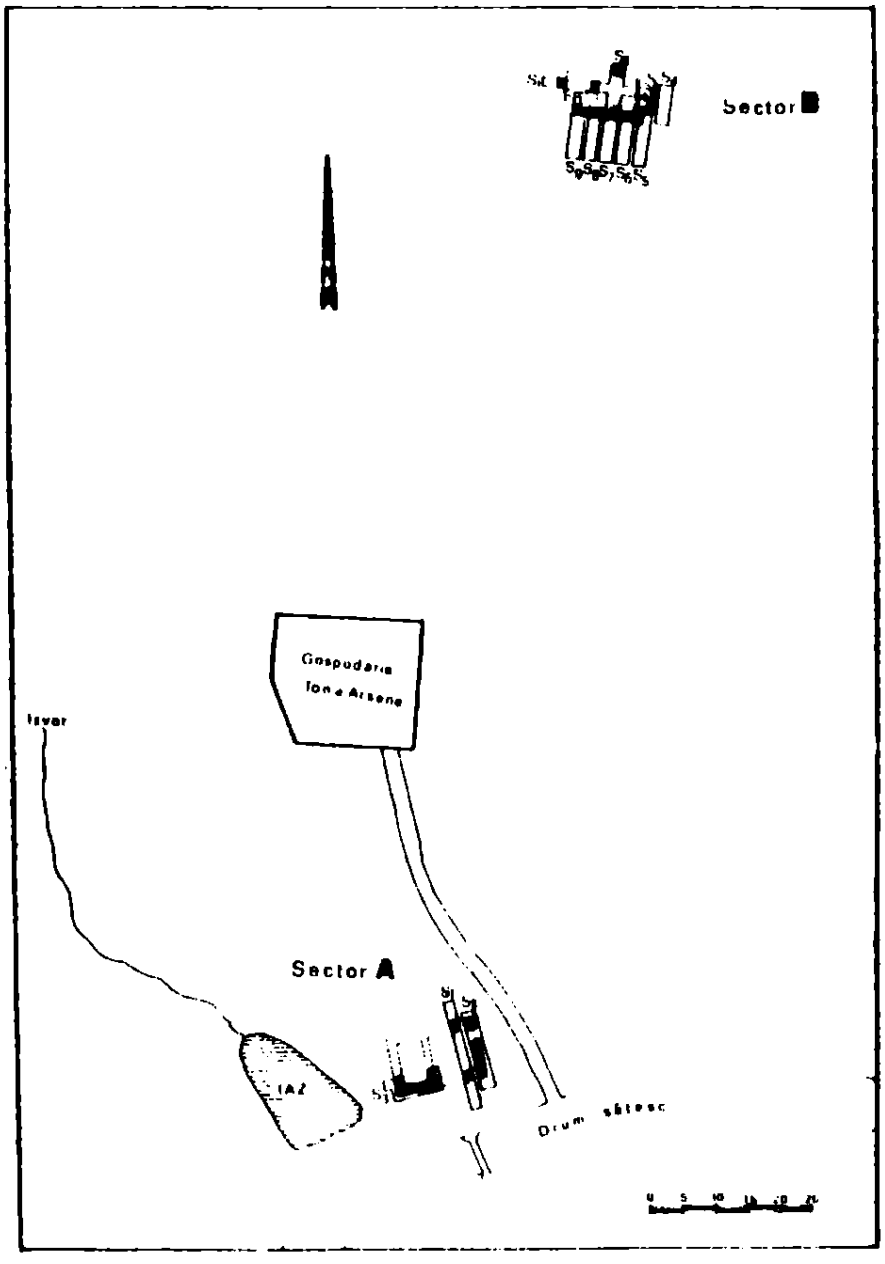

Fig.1.-Reşedinţa feudală de la Netezi(jud.Neamţ).Plan de situaţie.

sînt destul de sumare şi rezultă,în principal, din interpretarea acelor materiale aflate în stratul de moloz. Dacă funcţionarea unei pardoseli din dale de piatră nu poate fi pusă sub semnul îndoielii - date fiind amprentele lăsate de ea în suportul de mortar -, descoperirea unor cărămizi cu caneluri dispuse longitudinal pe feţe şi a unor bucăţi de chirpici ars ne determină să presupunem existenţa unui sistem de încălzire al cărui soclu , dată fiind demontarea pardoselii, nu a putut fi delimitat. Oricum, locuinţa trebuie să fi dispus de un sistem de încălzire, iar focul nu putea să nu fi fost bine izolat, probabil, într-o sobă simplă, fără cahle. Totuşi, datorită acţiunii sistematice de recuperare a materialelor din această construcţie, nu se poate respinge în totalitate posibilitatea existenţei unei sobe cu cahle, cu atît mai mult cu cît în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea sobele cu cahle-oale sînt prezente la răsărit de Carpaţi în cuprinsul unor reşedinte feudale[5] sau în mediul urban[6].

În ceea ce priveşte materialul arheologic descoperit în suprafaţa cercetată, se remarcă în primul rînd cantitatea sa redusă,împrejurare explicabilă dacă se are în vedere perioada relativ scurtă de funcţionare a complexului, cît şi acţiunea sistematică de recuperare , încă din vechime, a materialelor de construcţie şi a inventarului gospodăresc. Totuşi, materialele ceramice recoltate dintr-un context arheologic bine precizat au permis încadrarea cronologică a construcţiei.

Ceramica aflată în nivelul de vieţuire anterior momentului edificării locuinţei de zid - este vorba de materialul din groapa menajeră menţionată mai sus - prezintă caracteristicile proprii celei ce îndeobşte este datată spre mijlocul sec. al XIV-lea în aşezările de la Suceava[7], Rădăuţi[8] sau Baia[9] Pasta este de o calitate relativ bună şi degresată cu nisip cu granulaţie medie şi microprundişuri. Arderea este semioxidantă şi uneori incompletă, în acest ultim caz pereţii prezentînd o culoare cenuşie în spărtură şi castanie la exterior. De cele mai multe ori se observă urme de ardere secundară sub forma unei cruste destul de groase, dovadă a unei utilizări mai îndelungate. Forma unică este cea de oală-borcan, cu corpul bombat, gîtul arcuit, buza înaltă uşor răsfrîntă, cu muchia rotunjită (fig.3/1) sau uşor teşită spre interior (fig.3/2). Repertoriul decorativ este redus, limitîndu-se la una sau două linii vălurite (fig.3/1), cu meandre largi sau mai strînse aplecate spre stînga, încadrate uneori de două linii bine incizate (fig. 3/4).

Din nivelul corespunzător etapei de funcţionare a locuinţei au fost recoltate materiale ceramice caracteristice epocii lui Petru I[10], fapt ce permite datarea complexului în ultimul sfert al sec. al XIV-lea. Pasta, din care sînt lucrate vasele, este de bună calitate, degresată cu nisip cu bobul egal, granulaţia acestuia determinînd o uşoară asperitate a pereţilor. Arderea este realizată fie în mediu reducător - vasele avînd în acest caz o culoare cenuşie -, fie, mai rar, în mediu oxidant, aspectul pereţilor fiind de această dată roşietic. Forma este cea de

oală-borcan, cu profilul buzei mai elaborat, căruia nu-i lipseşte acea nervură caracteristică ce-i marchează limita inferioară la exterior (fig.3/5-9).

O deosebită importanţă în precizarea epocii de dezafectarea a locuinţei o prezintă ceramica aflată în nivelurile sale de demolare, alături de moloz, piatră şi cărămidă. Ea se încadrează din punct de vedere tipologic în prima jumătate a sec. al XV-lea[11], stabilind astfel momentul abandonării construcţiei spre mijlocul secolului amintit. Ceramica din prima jumătate a sec. al XV-lea este realizată dintr-o pastă de bună calitate, degresată cu nisip bine cernut, aspectul pereţilor fiind în general aspru. Arderea este în mod precumpănitor reducătoare . Din punct de vedere al formelor întîlnim o varietate mai mare decît în epoca anterioară. Se remarcă în primul rînd oala-borcan, într-un procent mai scăzut oala cu toartă şi, în sfîrşit, cana cu gura trilobată. Buza oalelor este în mod frecvent îngroşată şi rotunjită la exterior şi prevăzută cu şănţuire pentru capac la interior (fig.3/10 - 14).

Singura unealtă descoperită în acelaşi context - cel al molozurilor rezultate din dezafectarea locuinţei - este reprezentată de un răzuitor pentru piei. Piesa este formată dintr-o lamă cu vîrful curbat şi un mîner torsionat la capătul căruia se află o verigă circulară (fig. 3/15).

Datarea locuinţei în ultimul sfert al sec. al XIV-lea permite unele observaţii de o deosebită importanţă în conturarea peisajului arhitectural al teritoriului est-carpatic de la începuturile statului feudal de sine stătător. Din a doua jumătate a sec. al XIV-lea ne erau cunoscute pînă acum, în domeniul arhitecturii de zid, doar ansambluri cu caracter militar de felul cetăţilor muşatine de la Şcheia-Suceava , Suceava sau Neamţ sau lăcaşuri de cult, precum cele cu hramul sf. Nicolae de la Rădăuţi , sf.Treime de la Siret sau Volovăţ[12]. În domeniul arhitecturii civile, avîndu-se în vedere faptul că nu s-a păstrat şi nici nu s-a descoperit vreo construcţie de zid din această vreme - cercetările arheologice aducînd la iveală la Suceava[13], Siret[14], Tîrgu Neamţ[15] sau Baia[16] doar urme ale unor locuinţe de lemn -, s-a afirmat existenţa în exclusivitate a construcţiilor din lemn. Se pare, încă, că avem de-a face cu o lacună de cercetare, descoperirea locuinţei de la Netezi deschizînd un nou capitol, pînă acum necunoscut, cel al arhitecturii civile de zid din epoca muşatină. Situaţia pare a fi cu atît mai tulburătoare cu cît locuinţa, deşi ridicată în mediu rural, denotă prin tehnica sa de construcţie cunoştinţe temeinice în domeniul artei de a construi în piatră. Această prezenţă, chiar dacă la prima vedere ne apare singulară în peisajul arhitectural al Moldovei "întemeietorilor", ne obligă să admitem existenţa şi a altor locuinţe de zid, unele, fără îndoială, cu un program mult mai amplu, ce aşteaptă de multă vreme să fie identificate şi salvate de la distrugere. Este un deziderat, dar şi o sarcină prioritară a arheologiei medievale româ-

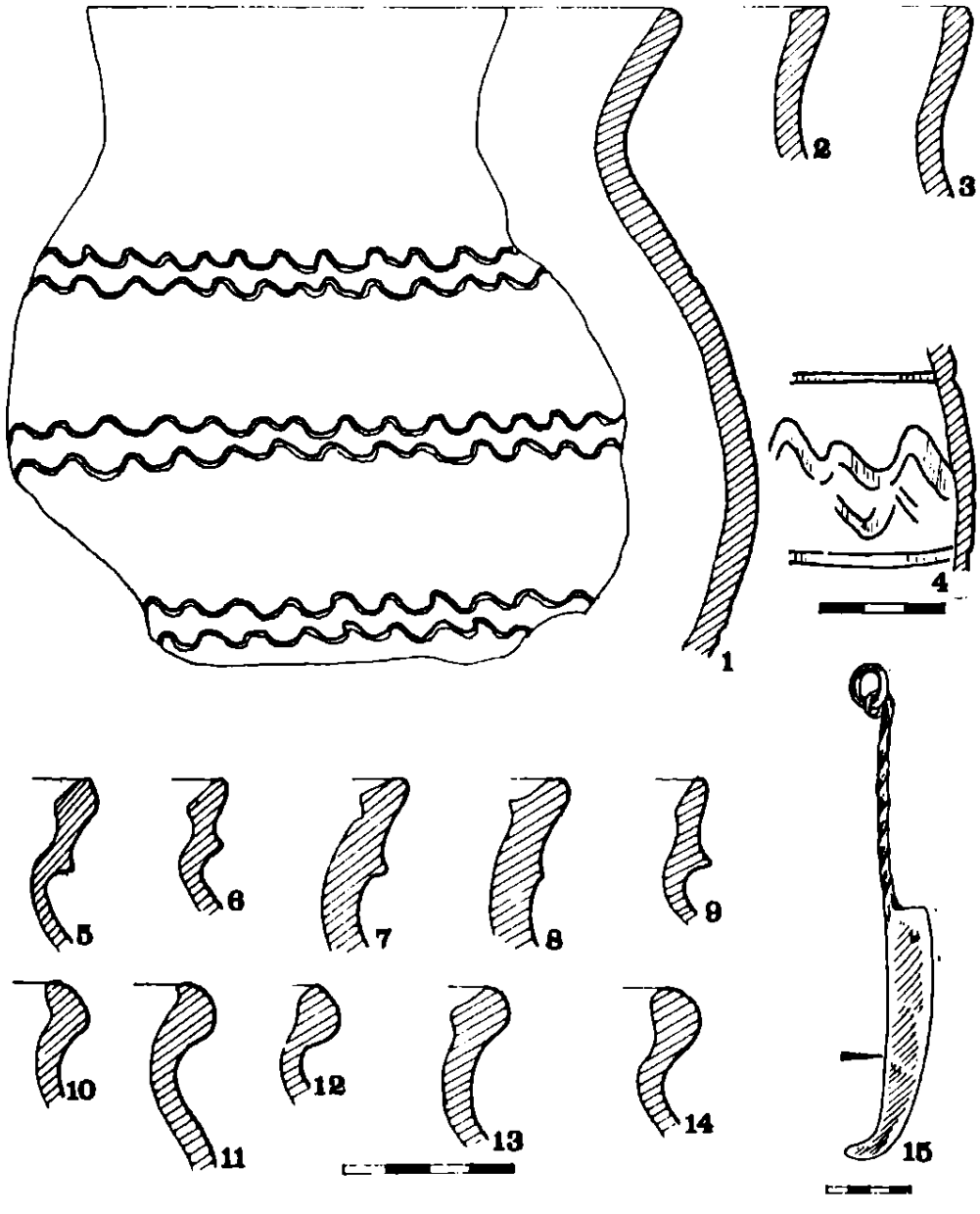

Fig.3.-Netezi - sectorul A, materiale arheologice; fragmente ceramice din prima jumătate a sec.al XIV-lea (1-4), din a doua jumătate a sec.al XIV-lea (5-9) şi din prima jumătate a sec.al XV-lea (10-14); cuţit-răzuitor pentru pielărie (15).

neşti de a lua în evidenţă şi carta toate urmele unor construcţii de zid ce se mai pot descifra la suprafaţa solului, cu atît mai mult cu cît chiar în ultima vreme continuă o susţinută acţiune de recuperare a materialelor de construcţie din cuprinsul unor complexe arheologice şi de distrugere a acestora, întrucît nu au fost incluse în "Repertoriul monumentelor de arhitectură din R.S.R.".

*

* *

Cea de a doua zonă - Sectorul B -, aflată pe o terasă superioară la 135 m faţă de Sectorul A, a fost cercetată printr-un număr de 9 secţiuni, în cuprinsul cărora au fost identificate vestigiile unei biserici de piatră cu lungimea totală de 15,75 m şi lăţimea de 8 m. Alcătuit iniţial din altar şi naos, cărora li se adaugă într-o a doua etapă un pronaos, edificiul este realizat dintr-o zidărie îngrijită, cu fundaţiile adînci de 0,50 m uşor decroşate, prezentînd aceeaşi tehnică constructivă cu cea a locuinţei din sectorul A.

Absida altarului este decroşată, cu un traseu semicircular la interior şi exterior. În mijlocul său se afla amplasată masa altarului. Traseul iconostasului este marcat de o zidărie, din cărămizi de format similar (26 x 11 x 8 cm) cu al acelora descoperite în cuprinsul locuinţei, străpunsă de două goluri ce permiteau comunicarea între naos şi altar.

Naosul, de plan aproape patrat (6,18 x 5,90 m), prezintă drept principală caracteristică o pereche de pile angajate plasate pe mijlocul laturilor de nord şi de sud. Accesul în naos se efectua printr-o uşă al cărui amplasament pe latura sa de vest ne este sugerat de păstrarea pragului său de piatră, cît şi a lăcaşurilor în care era încastrată baza montanţilor. Interiorul a fost pardosit cu dale de piatră din şist verde, iar pereţii au fost tencuiţi şi zugrăviţi cu var.

Pronaosul, de formă dreptunghiulară (6,18 x 4,00 m), a fost adăugat nucleului iniţial la scurt timp, tehnica de construcţie a acestuia, grosimea zidurilor şi adîncimea fundaţiilor fiind asemănătoare cu cele ale altarului şi naosului.

Încadrarea cronologică a monumentului a putut fi făcută cu ajutorul pieselor descoperite în cuprinsul necropolei. Din cele 54 morminte cercetate, toate practicate în gropi simple, cu sau fără sicrie, un număr de 7 au fost săpate în pronaos, iar restul în exterior, pe laturile de est şi de sud. Inventarul funerar, întîlnit la 17% din numărul mormintelor, constă din accesorii vestimentare, podoabe şi monede. Din rîndul primelor două categorii de obiecte amintim o cataramă din bronz, de mici dimensiuni, doi năsturaşi globulari din argint, un cercel ce prezintă la partea inferioară a verigii o împletitură din trei sîrmuliţe de argint în forma unui nod şi o amuletă din bronz reprezentînd un pumnal în teacă.

Inventarul numismatic, destul de bogat, ne-a permis încadrări

cronologice destul de strînse. Astfel, cei doi groşi ce provin din monetăria lui Petru I - descoperiţi în M.12 şi M.16 - demonstrează că cel tîrziu în ultimele două decenii ale sec. al XIV-lea lăcaşul de cult funcţiona, cu atît mai mult cu cît dispoziţia în plan a celor două morminte amintite indică existenţa unui număr de circa 20 de morminte anterioare acestora. Pe de altă parte, durata aa de funcţionare socotim a nu fi depăşit mijlocul sec. al XVII-lea, reperul cronologic fiind oferit de M.8 ce suprapune colţul de sud-est la naosului şi conţine doi dinari, dintre care unul este emis de Matiaş II (1608-1618) în 1618, iar celălalt de Ferdinand III (1625-1647) în 1630. Întreg acest interval este acoperit cu emisiuni monetare din sec. XV-XVII, dovezi ale funcţionării neîntrerupte a bisericii şi necropolei. Aceasta din urmă, însă, continuă să funcţioneze şi după dezafectarea lăcaşului, pînă în sec. al XVIII-lea, aşa după cum dovedeşte M.8 , amintit mai sus, cît şi celelalte morminte cu emisiuni monotare din a doua jumătate a sec.al XVII-lea.

Datarea în ultimul sfert al sec. al XIV-lea a ambelor obiective cercetate - locuinţa şi biserica -, tehnica de construcţie identică folosită la realizarea lor, cît şi apropierea dintre ele ne obligă să le considerăm drept componente ale unui complex ce reprezintă o reşedinţă feudală, prima şi cea mai veche ridicată din piatră şi cunoscută,deocamdată, în mediul rural de la răsărit de Carpaţi.

Incercînd să aducem precizări cu privire la persoana ctitorului şi a beneficiarului acestei reşedinţe, ne-au reţinut în mod special atenţia asemănările ce se pot observa lesne între toponimele de "Brătuleţ"- sub care este cunoscut pînă azi de localnici punctul ocupat de complexul feudal - şi de Netezi, purtat de sat şi de pîrîu , pe de o parte şi numele unui mare boier din sfatul domnesc amintit în actele interne[17] şi externe[18] din ultimul deceniu al sec. al XIV-lea, pe de altă parte. Este vorba de Bratul Netedul, în persoana căruia identificăm pe acel înalt feudal ctitor şi stăpîn al reşedinţei de la Netezi, aceasta fiind doar una din reşedinţele şi proprietăţile sale[19].

NOTE

1 Materialul de faţă îşi propune să prezinte principalele rezultate ale campaniei arheologice desfăşurate în anul 1979, un raport definitiv urmînd a fi publicat în volumul Cercetări arheologice, VI.

2 DIR, A. Moldova, veac. XVI, vol.IV, p.210-211.

3 Colectivul a fost format din Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna şi Ştefan Cucoş.

4 Este vorba de cărămizi de format paralelipipedic, cu una sau ambele feţe prevăzute cu caneluri longitudinale. Astfel de materiale au fost adeseori folosite, alături de piatră, în a doua jumătate a sec. al

XIV-lea, la realizarea unor edificii, precum biserica domnească din Rădăuţi sau cea care a aparţinut reşedinţei feudale de la Volovăţ. Cu privire la ultima vezi la : Al. Artimon, Cîteva consideraţii istorico-arheologice asupra bisericii din sec. al XIV-lea descoperită la Volovăţ (jud. Suceava), SCIVA, 3, 1981, p.388,391, fig.8/a.

5 Este cazul reşedinţei lui Petru I din cuprinsul Curţii Domneşti de la Suceava, în cadrul căreia au fost descoperite numeroase cahle şi fragmente de cahle-oale provenite de la o sobă. Vezi : Lucian Chiţescu, Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Suceava, în Cercetări arheologice, I, Bucureşti, 1975, p.247-249 şi fig.5.

6 O locuinţă orăşenească ce a funcţionat la Tîrgu Neamţ în ultimele decenii ale veacului al XIV-lea a fost prevăzută, aşa cum dovedesc cele peste 70 cahle-oală de diferite forme şi dimensiuni descoperite în interiorul său, cu o sobă realizată din cahle (cercetări inedite).

7 Elena Busuioc, Ceramica de uz comun nesmălţuită din Moldova, Bucureşti, 1975, p.14, 16-26, fig.3/1-7.

8 Cercetări inedite.

9 Eugenia Neamţu, Vasile Neamţu, Stela Cheptea, Oraşul medieval Baia în sec. XIV-XVII, Iaşi, 1980, p.206, fig.54/5,7 , p.207, fig. 55/9; Lia Bătrîna şi Adrian Bătrîna, Contribuţii arheologice cu privire la aşezarea de la Baia în epoca anterioară întemeierii statului feudal Moldova, SCIVA, 4, 1980, p.606-607, fig.3/1-3.

10 Elena Busuioc, op.cit., p.26 şi urm.

11 Ibidem, p.49 şi urm.

12 Al. Artimon, op.cit.

13 Lucian Chiţescu, op.cit.

14 Idem, Cercetările arheologice din oraşul Siret, "Revista Muzeelor şi Monumentelor" seria Muzee, 3, 1975, p.49-50.

15 Cercetări inedite.

16 Eugenia Neamţu, Vasile Neamţu, Stela Cheptea, op.cit., p.20-38 (capitolul "Complexe de locuire").

17 DRH, A, Moldova, vol. I, nr.2, p.3-4 , nr.4, p.5-6 , nr.8, p.10-11 , nr.9, p.11-12.

18 M. Costăchescu, Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare, vol.II, Iaşi , 1932, nr.167, p.614.

19 Într-un document din 24 iulie 1436 se aminteşte de o altă "curte a Netedului, anume în Cîmpul lui Dragoş" (DRH, A, Moldova, vol. I , nr.159, p.221).

LES RECHERCHES DE NETEZI, DÉP. DE NEAMŢ

Résumé

En 1979, par la suite des recherches de surface, continuées avec

des fouilles archéologiques systèmatiques, ont été identifiés dans le village de Netezi, commune de Grumăzeşti, dép.de Neamţ, les vestiges d'un complexe qui représente une résidence féodale. Les deux composantes de celle-ci - la demeure et l'église -,édifiées en pierre,ont pu être datées à l'aide des matériaux archéologiques - céramiques, monnaies - aux dernières deux décennies du XIVe siècle. En même temps on a pu faire des précisions concernant le fondateur de la dite résidence, établi dans la personne de Bratul Netedul, grand boyard présent dans le conseil privé du prince pendant la dernière décennie du XIVe siècle. La découverte en soi-même a une particulière signification, parce qu'elle est la première résidence féodale ayant des murs en pierre, connue dans le milieu rural à l'est des Carpates, ce qui inaugure un nouveau chapitre dans l'investigation historique: celui de l'architecture civile ayant des murs en pierre de l'époque des princes de la dinastie des Muşat.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-La résidence féodale de Netezi (dép.de Neamţ). Plan de situation.

Fig.2.-Netezi - Secteur A, profil nord de la section S 3: 1 - terre vierge; 2 - sol végétal médiéval; 3 - couche de terre brûlée-défrichée; 4 - couche de mortier; 5 - argile jaune; 6 - terre brune aux grains de brique et de torchis; 7-niveau de démolition: pierres et décombres; 8 - couche de terre brune mêlée de torchis; 9 - couche brune-grisâtre mêlée de grains de mortier; 10 - sol végétal; 11 - fosse à détritus ménagers - XIVe siècle.

Fig.3.-Netezi - secteur A, matériaux archéologiques: fragments céramiques de la première moitié du XIVe siècle (1-4), de la deuxième moitié du XIVe siècle (5-9) et de la première moitié du XVe siècle (10-14); couteau-grattoir de pelleterie (15).

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CURTEA DE ARGEŞ

de LIA BĂTRÎNA
şi ADRIAN BĂTRÎNA

Continuînd cercetările arheologice începute în anul 1979 în unele sectoare ale oraşului Curtea de Argeş[1], în luna iunie a anului 1980 neam orientat investigaţiile în alte zone susceptibile de a oferi date cu privire la începuturile oraşului medieval.

Prima suprafaţă investigată se află la vest de dealul Sîn Nicoară, chiar la poalele acestuia. În cele două secţiuni trasate pe direcţia est-vest nu s-au descoperit elemente de cultură materială sau complexe care să justifice amplificarea cercetărilor. Singura amenajare de epocă medievală a fost surprinsă spre extremitatea de est a primei secţiuni şi este reprezentată de urmele unui cuptor de plan circular (cu diametrul de 1,05 m), din care se mai păstra "in situ" doar ultima asiză din cărămizi de formă pătrată (cu latura de 16-18 cm). În jurul său erau împrăştiate cărămizi fragmentare, de aceeaşi formă, şi o masă de chirpici. Stratul de dezafectare al cuptorului fiind suprapus de un nivel ce conţinea fragmenete ceramice caracteristice sec. al XVII-lea, încadrarea sa cronologică - în lipsa unor materiale arheologice aflate în relaţie directă cu nivelul său de funcţionare - se poate face mai larg, probabil în sec. XV-XVI. Pe de altă parte, absenţa în suprafaţa înconjurătoare a unui nivel compact de vieţuire ne îngăduie să apreciem drept scurt intervalul în care a fost utilizat acest cuptor.

A doua zonă cercetată este o terasă înaltă aflată la nord-est de dealul Sîn Nicoară. Pe marginea terasei ne-a fost semnalată de localnici[2] existenţa unor ziduri de piatră care păreau la prima vedere a fi legate de un sistem de fortificaţie. Observaţiile efectuate în cele şase secţiuni ce au fost practicate, dintre care cinci perpendiculare pe traseul zidului, ne-au condus la încheieri ce exclud posibilitatea apartenenţei acestuia la un sistem cu rol defensiv din epoca medievală. Zidul a fost dispus pe marginea terasei, după ce în partea superioară a pantei s-a săpat o treaptă pe care a fost aşezată fundaţia. Aceasta este realizată din piatră de rîu legată cu un mortar friabil, de slabă calitate, şi întărită din loc în loc cu tiranţi de brad, cu secţiune circulară, dispuşi în poziţie verticală. Calitatea modestă şi grosimea de numai 0,90 m a zidăriei sînt argumente suficiente ce au determinat aprecierile noastre. La acestea se adaugă observaţia că nivelul de construcţie al zidului suprapune, iar fundaţia taie, o conductă de aducţiune a apei realizată din olane a căror formă şi pastă ceramică indică o vechime a sa ce nu poate să depăşească sec. al XVIII-lea. In aceste

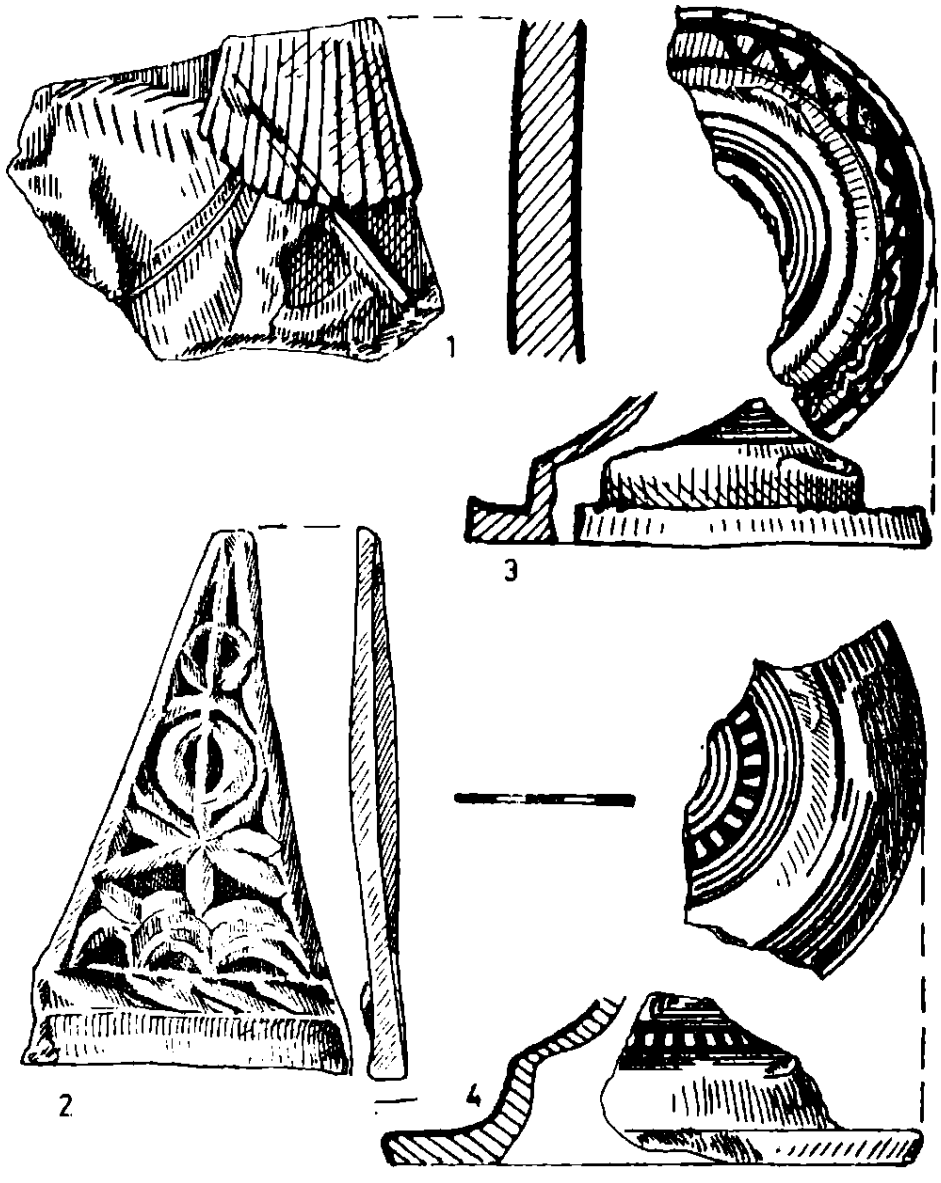

Pl.I.- Curtea de Argeş, ceramică ornamentală (1,2), sfeşnice şi capace (3,4) din sec.al XIV-lea

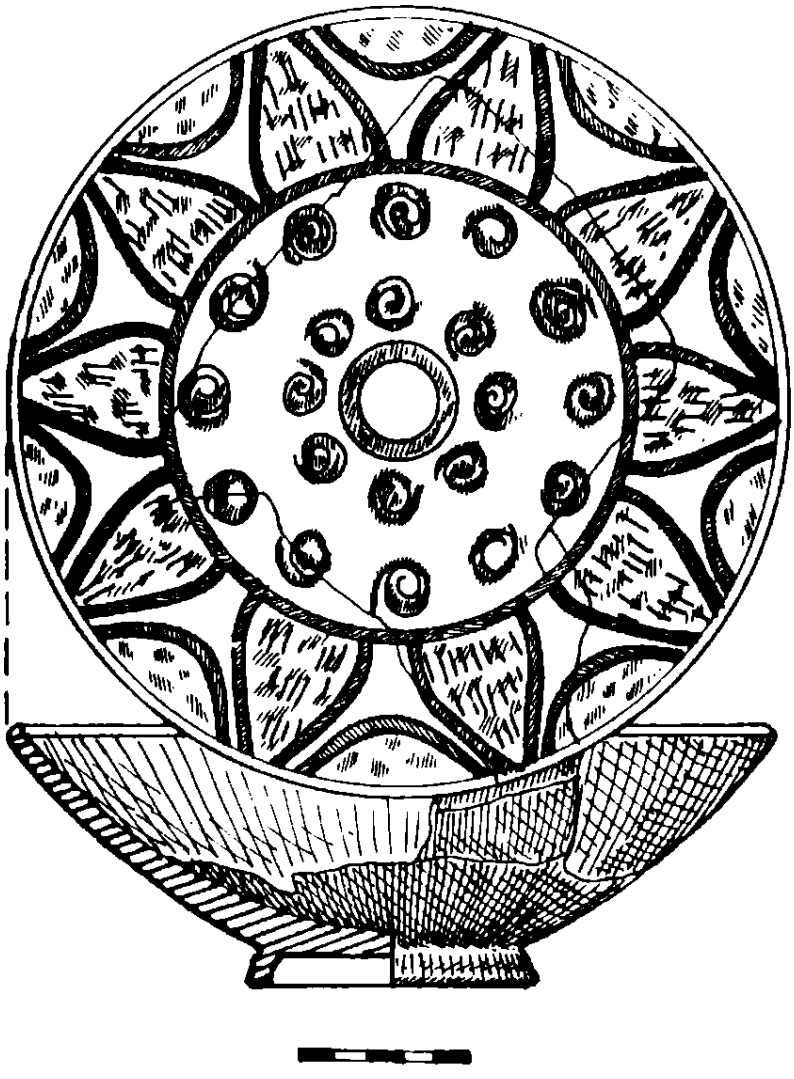

Pl.II.- Curtea de Argeş, taler smălţuit din sec.al XIV-lea

condiţii, momentul edificării zidului poate fi plasat cel mai devreme la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, dacă nu cumva chiar la începutul celui următor, rosturile sale legîndu-se, fără îndoială, de iniţiativele constructive desfăşurate în aceste locuri la începutul epocii moderne.

Ultima suprafaţă investigată este cea din grădina imobilului din str. Mircea cel Mare nr. 1, grădină aflată în vecinătatea şi la sud-vest de Curtea Domnească. În cele patru secţiuni executate stratigrafia este unitară, fiind remarcat de fiecare dată nivelul de construcţie aparţinînd zidului de incintă al Curţii Domneşti, zid edificat în jurul anului 1340[3]. De pe nivelul de călcare al zidului de incintă, care în unele porţiuni mai păstrează urmele unui pavaj din bolovani de rîu, au fost recoltate numeroase fragmente ceramice şi piese întregibile, datate pe baza relaţiilor stratigrafice şi a caracteristicilor tipologice în intervalul cuprins între sfîrşitul sec. al XIV-lea şi mijlocul celui următor. La rîndul lor, un mare număr de gropi menajere cu forme neregulate, ca tale nivelurile de vieţuire din sec. XIV-XV, au conţinut o cantitate însemnată de material ceramic aparţinînd sec. XVI-XVII. Prezenţa materialului ceramic în imediata vecinătate a Curţii Domneşti ne determină să-l atribuim în exclusivitate acesteia, cu atît mai mult cu cît în suprafaţa cercetată nu se cunosc alte complexe de locuire.

Deşi ceramicii din Ţara Românească i-au fost consacrate studii de referinţă[4], considerăm oportun a ne opri în cele ce urmează asupra unor categorii ceramice ce contribuie la o mai bună cunoaştere a elementelor de cultură materială proprii sec. XIV-XV şi XVI-XVII.

Materialul ceramic aparţinînd sec. XIV-XV este reprezentat în liniile mari de formele obişnuite - nesmălţuite sau smălţuite -, motiv pentru care ne vom opri doar asupra acelor piese ce comportă unele precizări. Din rîndul pieselor nesmălţuite ne vom opri în primul rînd asupra acelor care în literatura de specialitate sînt cunoscute sub numele de sfeşnice[5] sau de capace[6]. Controversa iscată pe marginea rosturilor acestor piese pare a fi generată de formă care, în realitate, poate fi proprie ambelor tipuri (pl. I/3,4). Deosebiri mai evidente se pot remarca totuşi în materie de decor, care ni se pare a fi mai elaborat în cazul sfeşnicelor şi mai modest în cel al capacelor. Dar în precizarea rosturilor acestor piese trebuie avut în primul rînd în vedere amplasamentul urmelor de ardere secundară. Atunci cînd aceste urme marchează buza obiectului se poate observa că şi decorul este mai simplu sau lipseşte cu desăvîrşire, iar orificiul (lăcaşul) de la partea superioară este foarte strîmt. În acest caz se pare că avem de-a face cu capace. Dimpotrivă, atunci cînd urmele de ardere secundară sînt prezente la partea superioară a piesei, în zona orificiului, ele lipsesc de pe buză, iar faţa exterioară beneficiază de un decor bogat şi variat, constînd din crestături, şnururi, incizii şi benzi trasate cu culoare albă. În plus, orificiul (lăcaşul) de la partea superioară este mult mai larg şi adeseori smălţuit în nuanţe de verde sau maron. Toate aceste elemente recomandă includerea pieselor respective în categoria sfeş-

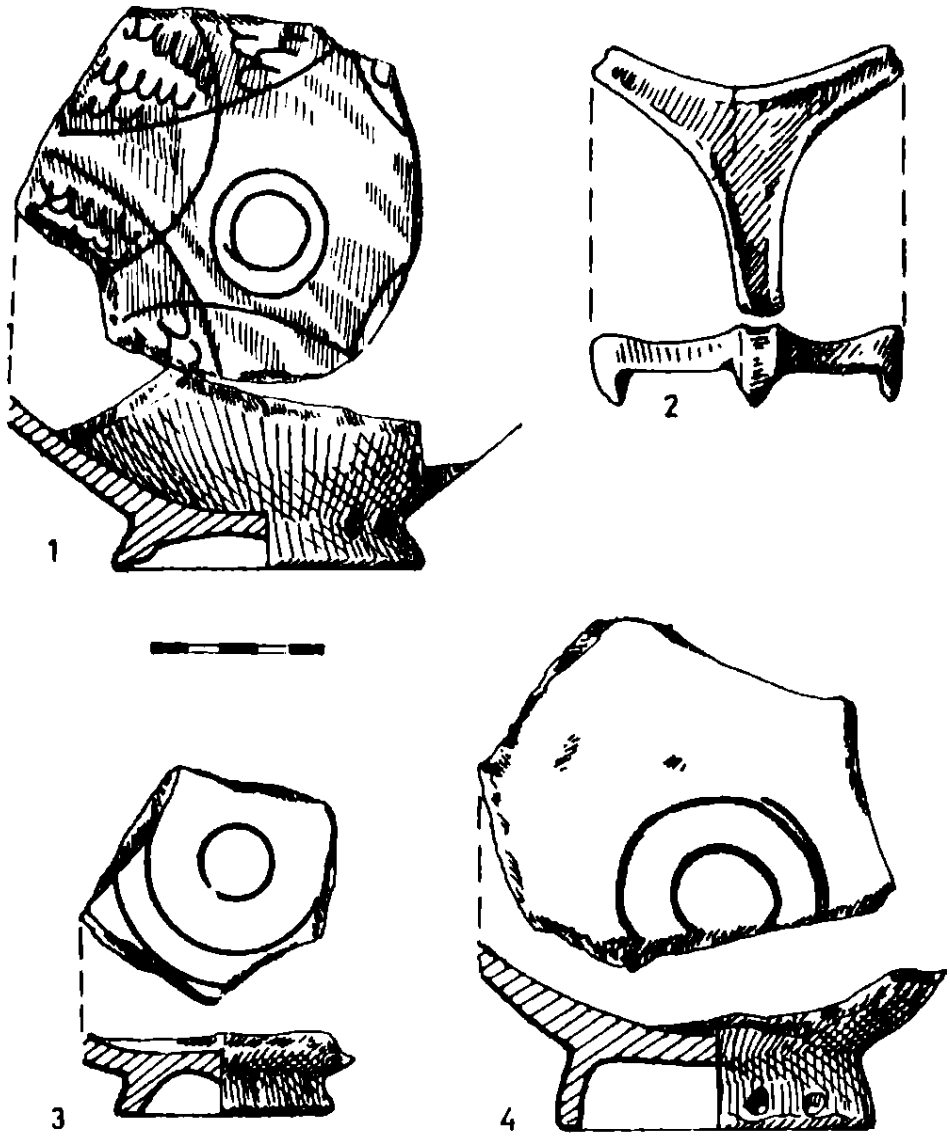

Pl.III.- Curtea de Argeş, ceramică smălţultă(1,3,4)
şi crăiţă din sec.al XIV-lea

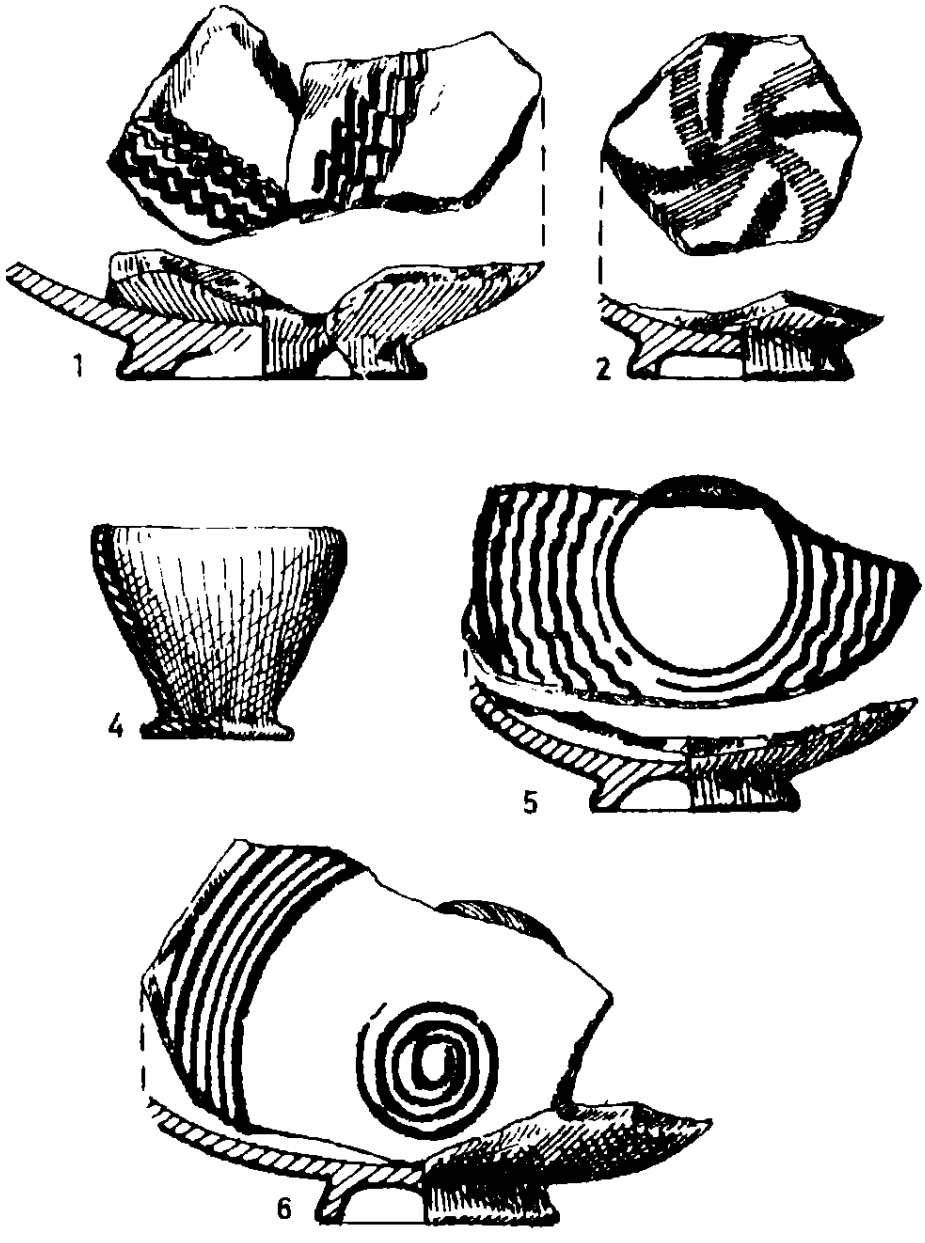

Pl. IV.- Curtea de Argeş, ceramică smălţuită (1,2,3,5) şi pahar (4) din sec. al XIV-lea

nicelor pentru lumînări.

Avînd în vedere aceste observaţii concluzia ce se desprinde este cea legată de existenţa în sec. XIV-XV a unor ateliere ce realizau forme ceramice în linii generale asemănătoare - fapt ce poate să ne inducă în eroare la o analiză sumară -, dar care, în funcţie de destinaţia lor - sfeşnice sau capace -, beneficiau mai mult sau mai puţin de unele elemente funcţionale sau de un aparat ornamental.

Alte forme din cadrul ceramicii nesmălţuite ce oferă unele sugestii sînt reprezentate de ulcioarele şi paharele de mici dimensiuni. Cele dintîi sînt bogat decorate cu culoare albă şi, uneori, cu pete de smalţ plasate în zona gurii. In mod invariabil dispun de o toartă, iar de cele mai multe ori gura este circulară. Paharele au o înălţime mică (circa 7 cm), forma tronconică, buza uşor arcuită spre interior şi piciorul lăţit (pl.IV/4). Ambele, ca urmare a dimensiunilor lor reduse, par a fi fost utilizate în cazul băuturilor cu un grad mai mare de tărie.

Ceramica smălţuită, aparţinînd sec. XIV-XV, depăşeşte cu mult din punct de vedere cantitativ categoria celei nesmălţuite.

O primă remarcă se referă la prezenţa în suprafaţa cercetată a unui număr considerabil de fragmente de vase angobate şi cu decor sgrafiitat, dar rămase nesmălţuite, ce nu reprezintă altceva decît rebuturi provenite dintr-un atelier de ceramică aflat fără îndoială nu departe de locul de descoperire al acestora. Aceluiaşi context îi aparţine şi un fragment de crăiţă (pl.III/2), piesă utilizată în exclusivitate în cuptoarele de ars ceramică smălţuită.

In ceea ce priveşte formele existente în cadrul ceramicii smălţuite se observă preponderenţa a două forme : strachina şi farfuria, ambele cu picior inelar, cea din urmă prezentînd ca variantă - talerul (pl. II) Decorul sgrafiitat este destul de variat, fondul de smalţ galben fiind adeseori înviorat prin pete de culoare maron şi verde. Motivele ornamentale, în cea mai mare parte de veche tradiţie, combină liniile incizate - drepte, oblice, în val sau în zig-zag - cu elementele spiralice, cîrcei şi mai apoi cu acele tendinţe mai noi şi rafinate date de decorul vegetal sau zoomorf[7]. Astfel, nelipsitul medalion central este realizat fie din cercuri concentrice (pl.III/1,3,4 şi IV/3), fie în spirală (pl. I/5), interiorul pereţilor beneficiind de o decoraţie radială (stelară) (pl.IV/1), dar şi de combinaţii de linii curba întretăiate (pl. V/4) sau ove asociate cu solzi (pl.IV/1) şi mici linii incizate (pl. V/4). Se remarcă motivul vîrtejului, redat în numeroase variante printr-o alternanţă coloristică plină de vigoare (pl.IV/2 şi V/1). Un fragment care merită o atenţie deosebită este cel ce redă parţial imaginea unui leopard (pl. V/2), identificarea făcîndu-se în acest caz prin analogie cu o piesă asemănătoare provenită din sudul Moldovei[8]. Aceasta se integrează în repertoriul ornamental zoomorf-animalier ce pătrunde în spaţiul carpato-danubiano-pontic încă din sec. al XI-lea[9], originea sa fiind legată de Orientul islamic, de unde se răspîndeşte apoi în

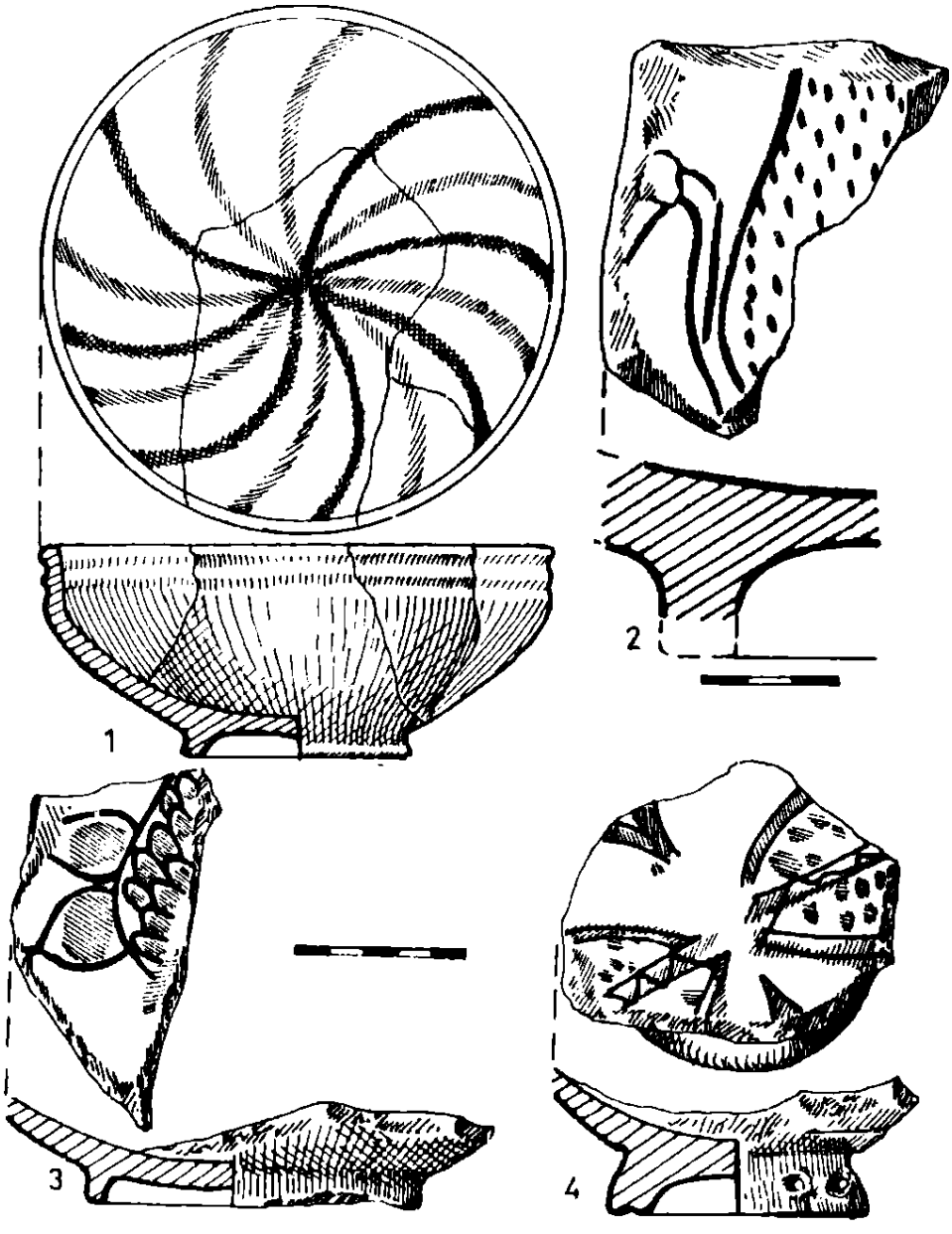

Pl.V.- Curtea de Argeş, ceramică smălţuită din sec.al XIV-lea

Orientul bizantinizat al Asiei Mici şi al bazinului Mării Negre[10].

Tot ca un element de decor poate fi considerat şi festonul ce împodobeşte marginea unor vase de tipul străchinilor sau al farfuriilor cu buza lată, trasă spre exterior.

Un detaliu interesant este reprezentat de cele două orificii ce perforează piciorul inelar al străchinilor şi farfuriilor (pl. III/1,4; IV/1,2 3,5; V/4), dovadă incontestabilă a rolului decorativ îndeplinit de o bună parte din aceste piese. Beneficiem astfel de o confirmare a vechimii procedeului decorării interioarelor cu vase smălţuite, procedeu întîlnit pînă tîrziu în multe din zonele ţării noastre.

Legate de decoraţiunea şi totodată de arhitectura interioarelor sînt şi discurile şi plăcile patrulatere sau triunghiulare smălţuite sau nesmălţuite, aparţinînd unor sobe[11]. Discurile sînt realizate la roată rapidă, au marginile drepte şi împodobite prin nervuri circulare mai mult sau mai puţin proeminente, dispuse concentric. In centru apare un buton central (pl. VII/5,6). In numeroase cazuri nervurile circulare sînt prevăzute ca crestături (pl. VII/2) ce sporesc calităţile estetice ale pieselor. Plăcile patrulatere sau triunghiulare, în bună măsură smălţuite, dispun de un decor variat : vegetal-geometric sau figurativ. Din rîndul celor figurative se remarcă cele ce redau imaginea unui călăreţ înveşmîntat cu o tunică, după moda sec. XIV-XV (pl. I/1) sau cele cu reprezentări din iconografia creştină, precum acel cap de Madonă, modelat cu o deosebită măiestrie (pl. VI/4). De la coronamentul sobelor provin piesele triunghiulare, cu decor vegetal-geometric (pl. I/2).

Toate aceste piese, fie că este vorba de vase, fie de plăci, variate din punct de vedere tipologic şi decorativ, reflectă gusturile şi posibilităţile societăţii româneşti de la sud de Carpaţi în veacurile XIV-XV, contribuind totodată la conturarea climatului artistic din sînul înaltei feudalităţi muntene.

Ceramica smălţuită din sec. XVI-XVII prezintă cîteva trăsături proprii în raport cu cea din secolele anterioare. Fiind mai puţin studiată s-a ajuns la unele încadrări cronologice inexacte, aşa după cum s-a întîmplat chiar cu unele materiale descoperite la Curtea de Argeş[12]. Formele sînt cele tradiţionale : strachina, bolul, farfuria şi talerul, unele deosebiri putînd fi observate în profilatura piciorului inelar. In materie de decoraţie se remarcă absenţa totală a ornamentelor incizate, sgrafittate, predominînd decorul realizat cu cornul. După prima ardere, peste stratul de angobă din diferite nuanţe de maron, se trasează cu cornul, cu culoare albă, motive de felul spiralei, a cercurilor concentrice sau a liniei vălurite (pl. VI/1,2,3). In final se aplică un strat de smalţ galben sau verde. Această manieră decorativă va cunoaşte o largă răspîndire în timp şi spaţiu, fiind întîlnită pînă în veacul nostru în diferite centre de olărie tradiţională[13], dovadă a continuităţii şi unităţii creaţiei artistice româneşti.

Deşi în această ultimă campanie arheologică nu s-a reuşit interceptarea vreunui complex de locuire, materialele arheologice recoltate

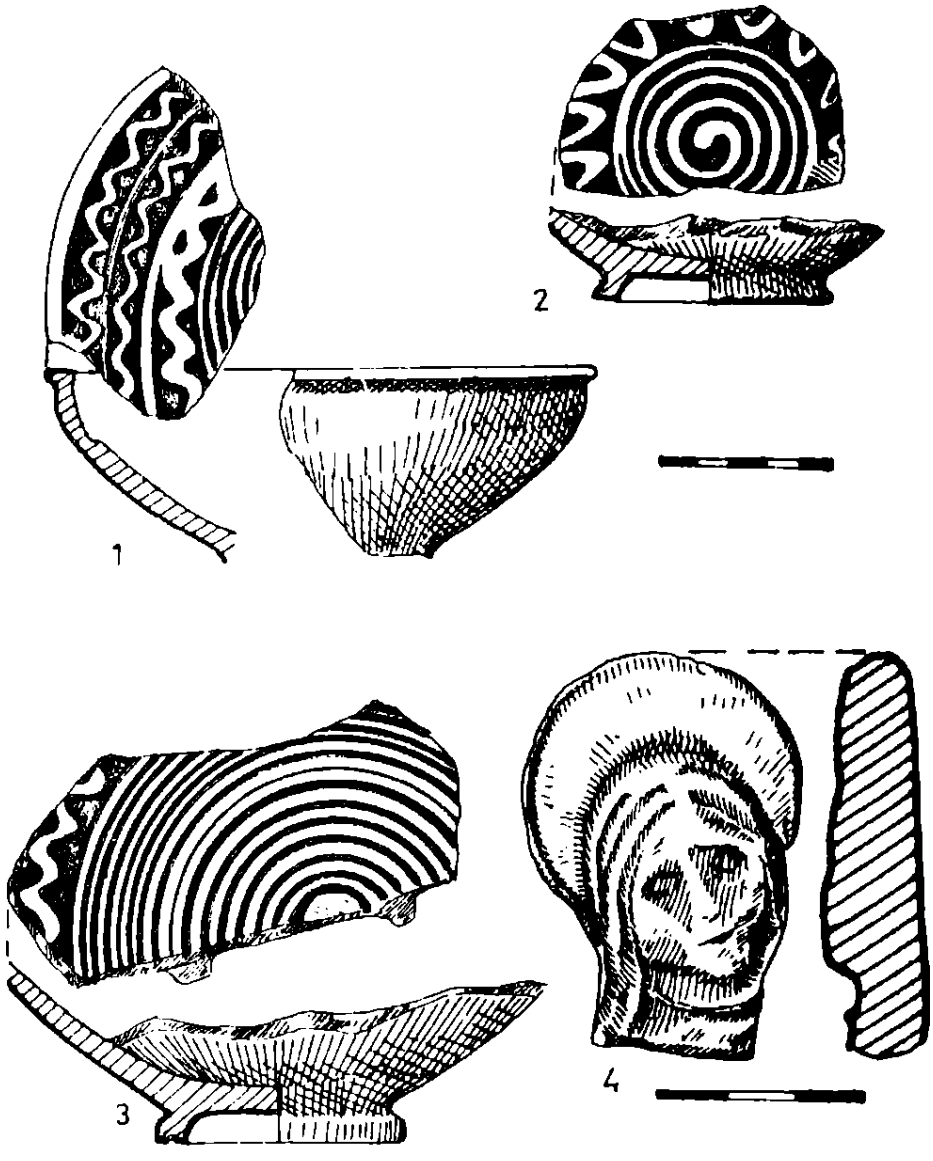

Pl.VI.- Curtea de Argeş, ceramică smălţuită din sec.XVI-XVII (1,2,3) şi fragment de cahlă (4).

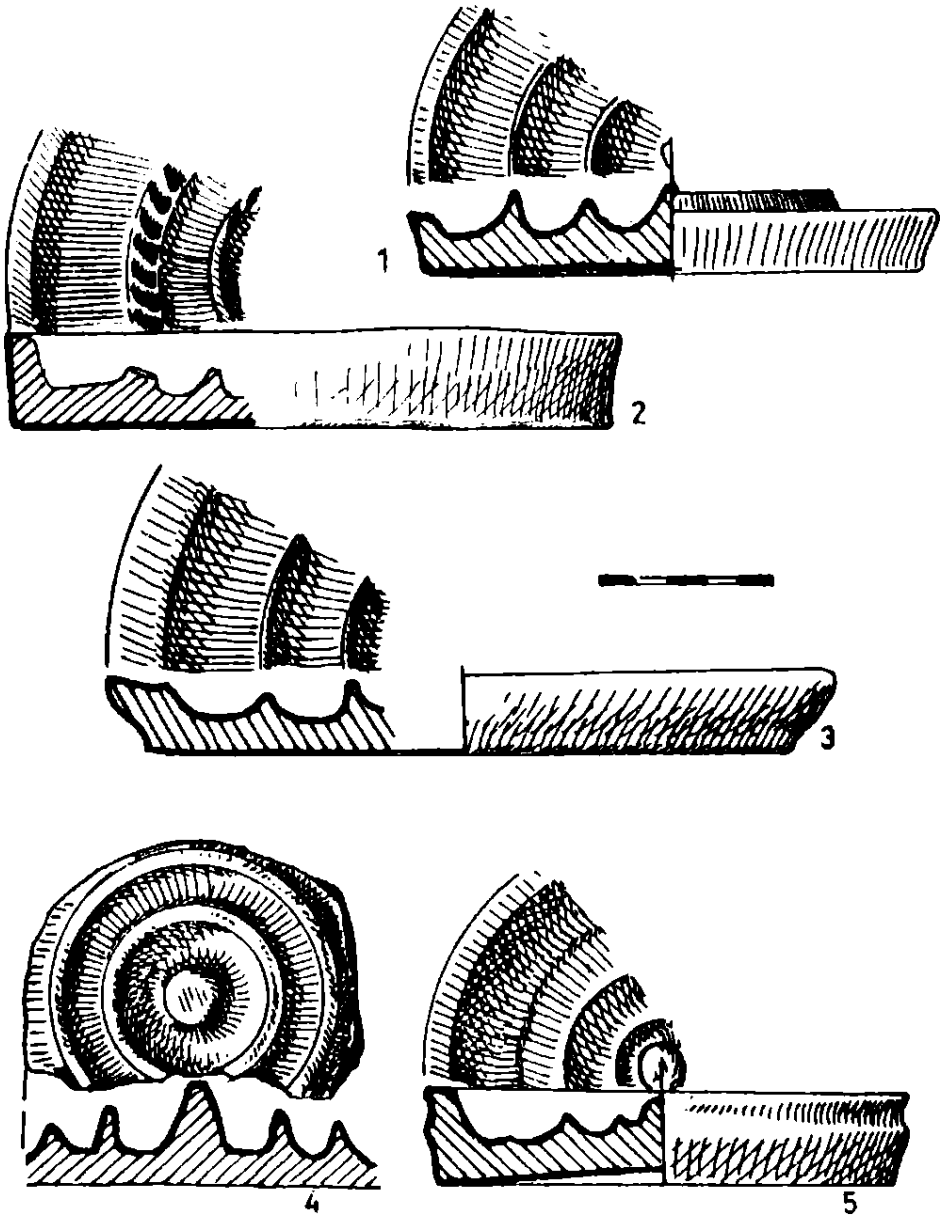

Pl. VII.- Curtea de Argeş, cahle-discuri din sec. al XIV-lea

au reuşit să ne completeze cunoştinţele despre unele aspecte ale civilizaţiei româneşti a sec. XIV-XVII, dintre care cele privitoare la ceramica smălţuită şi monumentală ni se par a nu fi de cea mai mică importanţă.

NOTE

1 Lia Bătrîna şi Adrian Bătrîna, Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul aşezării Curtea de Argeş, jud. Argeş, în Cercetări arheologice, IV, Bucureşti, 1981, p.144-169.
2 Informaţii obţinute din partea lui George Georgescu, bun cunoscător al oraşului şi a împrejurimilor sale.
3 N. Constantinescu, Curtea de Argeş. Probleme de geneză şi evoluţie, în BMI, 3, 1971, p.24.
4 N. Constantinescu, Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, Bucureşti, 1972; Elena Busuloc şi D. Vîlceanu, Ceramica din aşezarea medievală de la Basarabi-Calafat (sec. al XIV-lea), SCIVA, 4, 27, 1976, p.496-516.
5 Sonja Gheorghieva, "Arheologija Sofia", 8, 1960, 4, p.8.
6 N. Constantinescu, op.cit., p.123 şi pl. XXXVII ; Silvia Baraschi, Despre capacele de lut de la Păcuiul lui Soare, în SCIV, 4, 1972, p.609-617 ; Petre Diaconu, Silvia Baraschi, Păcuiul lui Soare, II, Bucureşti, 1977, p.55.
7 Corina Nicolescu şi Paul Petrescu, Ceramica românească tradiţională, Bucureşti, 1974, p.45.
8 Ibidem, fig.113.
9 Ibidem, p.53, fig.36.
10 Ibidem, p.53.
11 Cea mai veche sobă din cuprinsul Curţii Domneşti de la Curtea de Argeş este datată în jurul anului 1340 (vezi N. Constantinescu şi C. Ionescu, Asupra habitatului urban de la Tîrgovişte înainte de 1394. Repere din viaţa curţii Domneşti, în SCIVA, 1, 1980, p.70, nota 28).
12 Corina Nicolescu şi Paul Petrescu, op.cit., fig.82.
13 Ibidem, fig.50.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À CURTEA DE ARGEŞ

Résumé

Pendant l'année 1980 ont été continuées les recherches archéologiques en plusieurs zones de la ville de Curtea de Argeş. C'est ainsi qu'au pied de la colline Sîn Nicoară, à l'ouest de celui-ci, ont été dé-

couverts les traces d'un four dont le plan était circulaire et qui est daté aux XVe-XVIe siècles. Au nord-est de la même colline, sur une hautte terrasse a été surpris le tracé d'un mur en pierre érigé au plus tôt à la fin du XVIIIe siècle et dont le contour a pu etre précisé.

De la dernière superficie investiguée, qui était située au sud-ouest de l'ensamble de la Cour Princière, dans le jardin de l'imeuble de la Rue Mircea cel Mare no 1, ont été recucillis de nombreux fragments céramiques qui provenaient de vases émaillés et de carreaux de poêle dont l'étude a réussi compléter nos connaissances sur certains aspects de la civilisation roumaine des XIVe-XVIIe siècles.

LÉGENDE DES PLACHES

Pl.I.-Curtea de Argeş, céramique ornementale (1,2), chandeliers et connerdes (3,4) du XIVe siècle.

Pl.II.-Curtea de Argeş, assiette émaillée du XIVe siècle.

Pl.III.-Curtea de Argeş, céramique émaillée (1,3,4) et support de XIVe siècle.

Pl.IV.-Curtea de Argeş, céramique émaillée (1,2,3,5) et verre (4) du XIVe siècle.

Pl.V.-Curtea de Argeş, céramique émaillée du XIVe siècle.

Pl.VI.-Curtea de Argeş, céramique émaillée des XVIe-XVIIe siècles (1,2,3) et fragment de carreau de poêle (4).

Pl.VII.-Curtea de Argeş, disques pour le poêle du XIVe siècle.

DATE ARHEOLOGICE REFERITOARE LA MĂNĂSTIREA PARTOŞ, JUD. TIMIŞ

de LUMINIŢA MUNTEANU

Continuînd seria cercetărilor la fosta mănăstire Partoş în campania anului 1980, săpăturile arheologice au cuprins o zonă situată la sudul celor două edificii existente, respectiv biserica parohială, construită la 1753 şi paraclisul mănăstirii înălţat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea[1] (pl. I).

Rezultatele obţinute au în vedere două aspecte :

- existenţa în perimetrul investigat a unei locuiri, ale cărei începuturi au fost plasate pe baza materialului ceramic surprins în sec. al XIV-lea;
- continuarea cercetării cimitirului organizat în jurul primei biserici a mănăstirii Partoş, unde s-au descoperit un număr de 25 de morminte[2].

Analizînd primul aspect, putem preciza că observaţiile stratigrafice resultate din profilele secţiunilor S XIII şi S XVII au permis verificarea datelor obţinute în campaniile precedente, menţionînd descoperirea a încă două locuinţe bordei, notate B_4 şi B_5. De aceeaşi formă rectangulară, prevăzute la colţuri cu gropile unor pari de susţinere a elevaţiei, aceste bordeie aveau la interior o podea dintr-un lut argilos bine bătătorit şi vetre simple[3]. Materialul ceramic recoltat, asociat cu o serie de piese metalice au constituit elementele de bază în datarea acestui nivel de locuire în sec. al XIV-lea[4].

La o examinare mai atentă a întregului material arheologic, şi ne referim cu precădere la ceramica atribuită sec. al XIV-lea, aceasta apare destul de numeroasă sub aspect cantitativ. Aparţinînd unor vase de uz casnic, majoritatea fragmentelor au fost confecţionate dintr-o pastă bine frămîntată, care a folosit ca degresant nisipul cu granulaţie medie şi uneori nisipul micaceu. Lucrate la roata de mînă perfecţionată, vasele au fost arse atît în mediu reducător, cît şi în mediu semioxidant.

Cea mai răspîndită formă ceramică este oala-borcan, predominînd cele de dimensiuni mijlocii şi mari. În ceea ce priveşte profilatura lor, surprindem oala-borcan cu corpul bombat, gîtul scurt, fundul plat, buza înaltă, evazată, cu marginea rotunjită sau tăiată oblic către exterior şi cu o nervură mai mult sau mai puţin marcată. Aproape toate fragmentele ceramice au la interiorul buzelor şănţuirea necesară fixării capacelor (pl. II).

Decorul predominant apare constituit din şiruri de linii orizonta-

le sau caneluri situate pe umărul vaselor. Mai rar a fost identificat decorul format din linia în val sau banda vălurită.

O altă categorie ceramică frecvent întîlnită în cursul cercetărilor este reprezentată de tipul capacelor, realizate din aceeaşi pastă şi lucrate în tehnica arderii semioxidante. Forma lor este uşor tronconică, cu marginea buzei îngustată şi trasă spre interior. La partea superioară se afla un buton de prindere[5].

Pînă acum, aferent acestui nivel de locuire, nu au fost descoperite şi alte tipuri de vase ca oala cu toartă, străchini sau ceramica smălţuită.

În afara materialului ceramic au mai fost prelevate şi cîteva fragmente metalice, provenind de la unelte agricole sau obiecte de uz casnic : cuţite, răzuitoare, dăltiţe sau lame de seceri, piese ce îşi găsesc analogii într-o serie de descoperiri datate în cursul sec. al XIV-lea[6].

În ceea ce priveşte cel de al doilea aspect,legat de continuarea cercetării cimitirului aferent fostului aşezămînt monastic de la Partoş, se impun cîteva precizări : în secţiune S XIII, S XV şi S XVI a mai fost dezvelit un număr de 25 morminte, care, stratigrafic, aparţin mai multor etape succesive de înmormîntări. Dispoziţia mormintelor, precum şi prezenţa granulelor de mortar asociate cu fragmente de cărămidă antrenate în umplutura gropilor concură la aprecierea că edificiul în jurul căruia s-au concentrat aceste înhumări a fost o construcţie de zid, ale cărei fundaţii se aflau probabil situate în zona ocupată azi de locuinţa şi gospodăria parohială.

Alături de morminte de călugări, depuse în groapa fără nici un obiect de inventar, în această necropolă s-au mai practicat şi înmormîntări ale unor persoane laice - femei şi copii -, de la care au rezultat monede şi piese de podoabă, accesorii vestimentare, pe baza cărora am putut data funcţionarea acestui cimitir de la începutul sec. al XV-lea şi pînă la mijlocul sec. al XVII-lea. Am avut în vedere pentru limita inferioară acele inele nigilare, realizate din argint, cu verigă din sîrmă lipită pe spatele unei plăci circulare, inele care sînt caracteristice epocii lui Mircea cel Bătrîn şi reperate în cursul sec. al XV-lea pe o arie destul de largă, din Maramureş, la Guleşti[7] - în Transilvania -, Şcheii Braşovului[8], Strei-Sîngeorgiu[9], pînă în Ţara Românească, la Lereşti[10], Tîrgovişte[11], Buftea-Măneşti[12].

În S XVII au fost descoperite fundaţiile unor amenajări, identificate cu fostele chilii,care constituian latura de vest a ansamblului monastic. Realizate din piatră legată cu mortar, acestea aveau o elevaţie din cărămidă, elevaţie ce a fost surprinsă numai pe anumite porţiuni , deoarece etapa demolării a răzuit în cea mai mare parte nivelele de funcţionare, cît şi stratul de construcţie[13].

Nu putem încheia fără a ne aminti şi de rezultatele sondajului practicat la circa 200 m sud faţă de obiectivul cercetat, sondaj ce a constat din trasarea unei secţiuni (orientate N-S) în curtea şcolii ge-

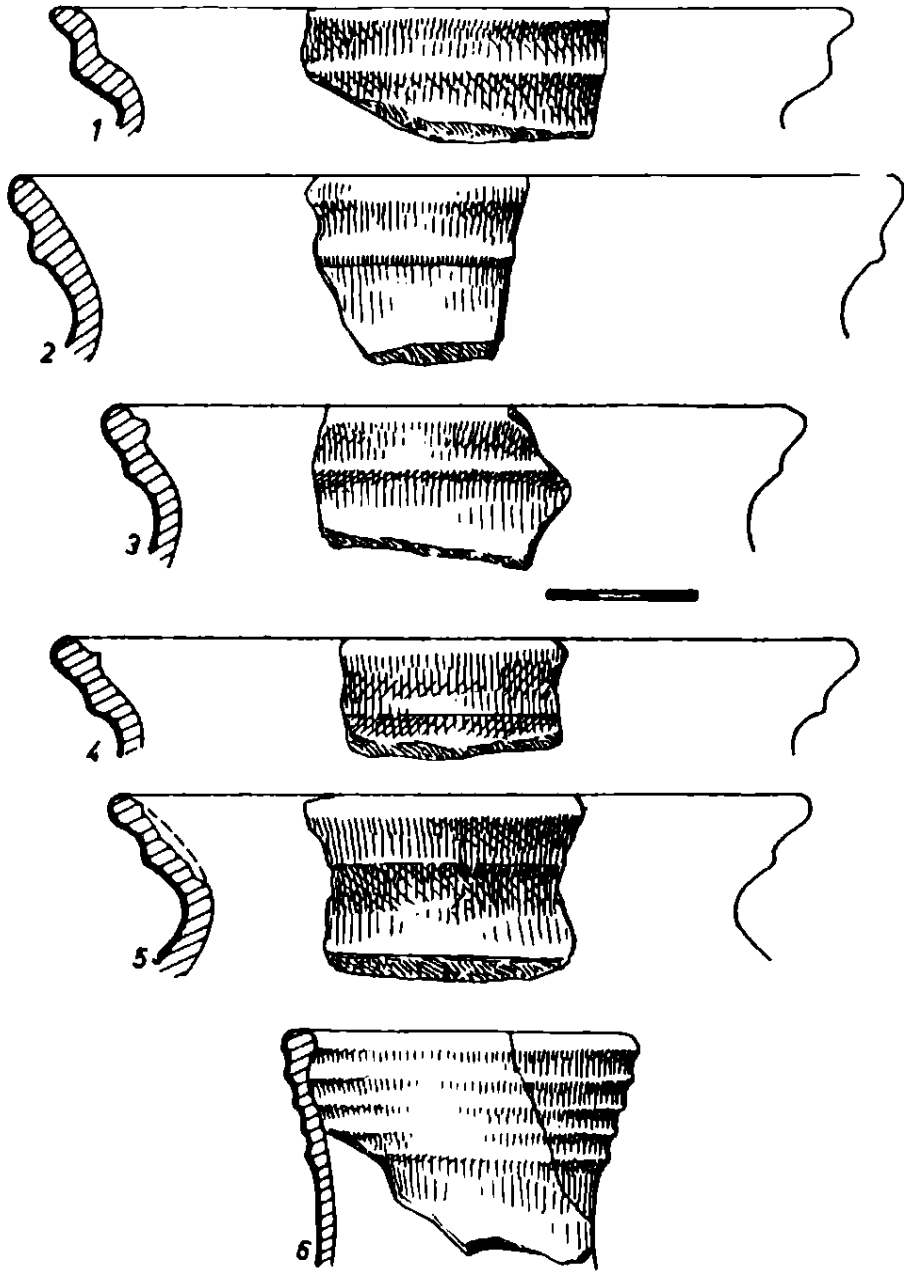

Pl.II.-Ceramică de uz comun de la Partoş, sec.al XIV-lea.

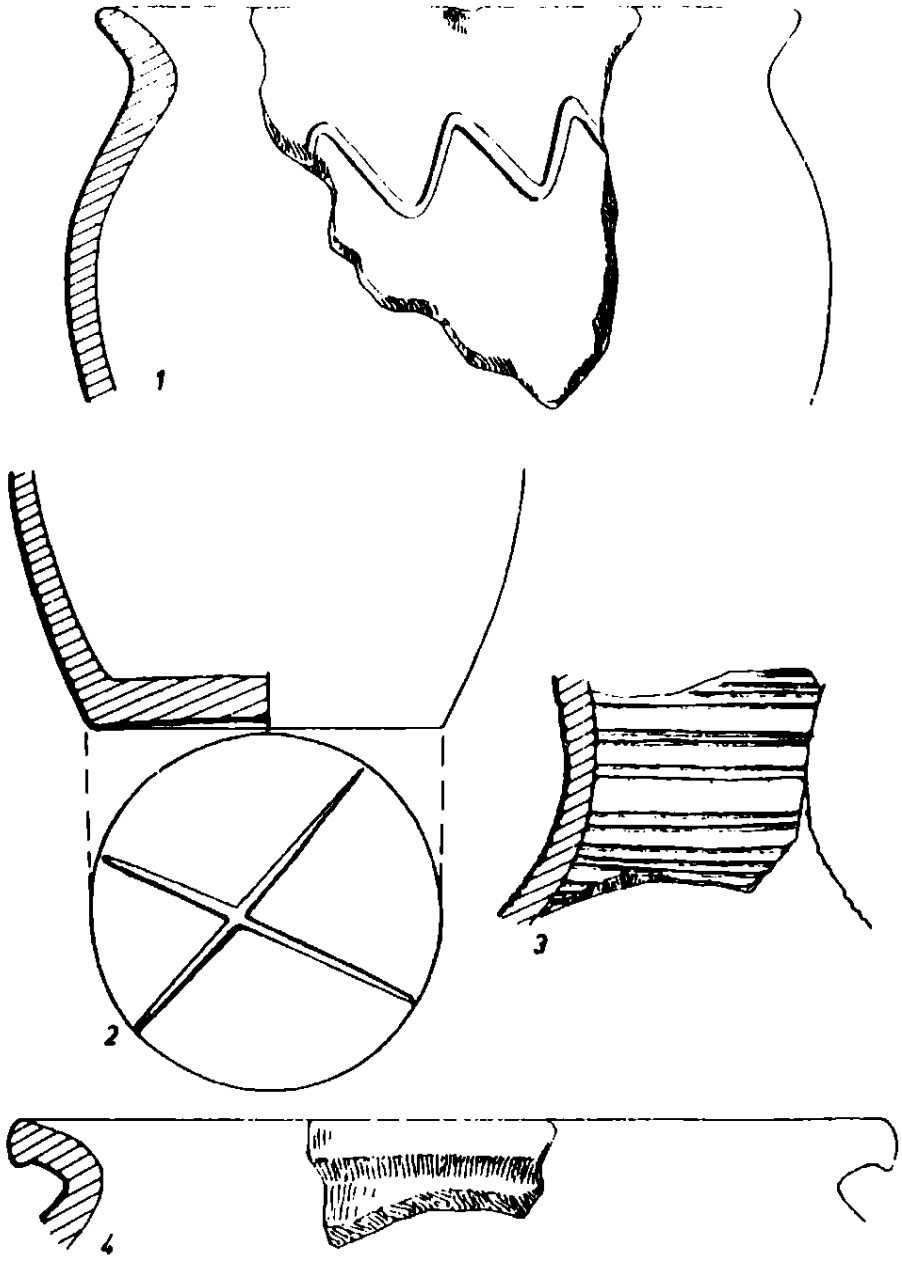

Pl.III.-Ceramică din sec.XII-XIII rezultată din sondajul arheologic practicat în curtea Şcolii generale din satul Partoş.

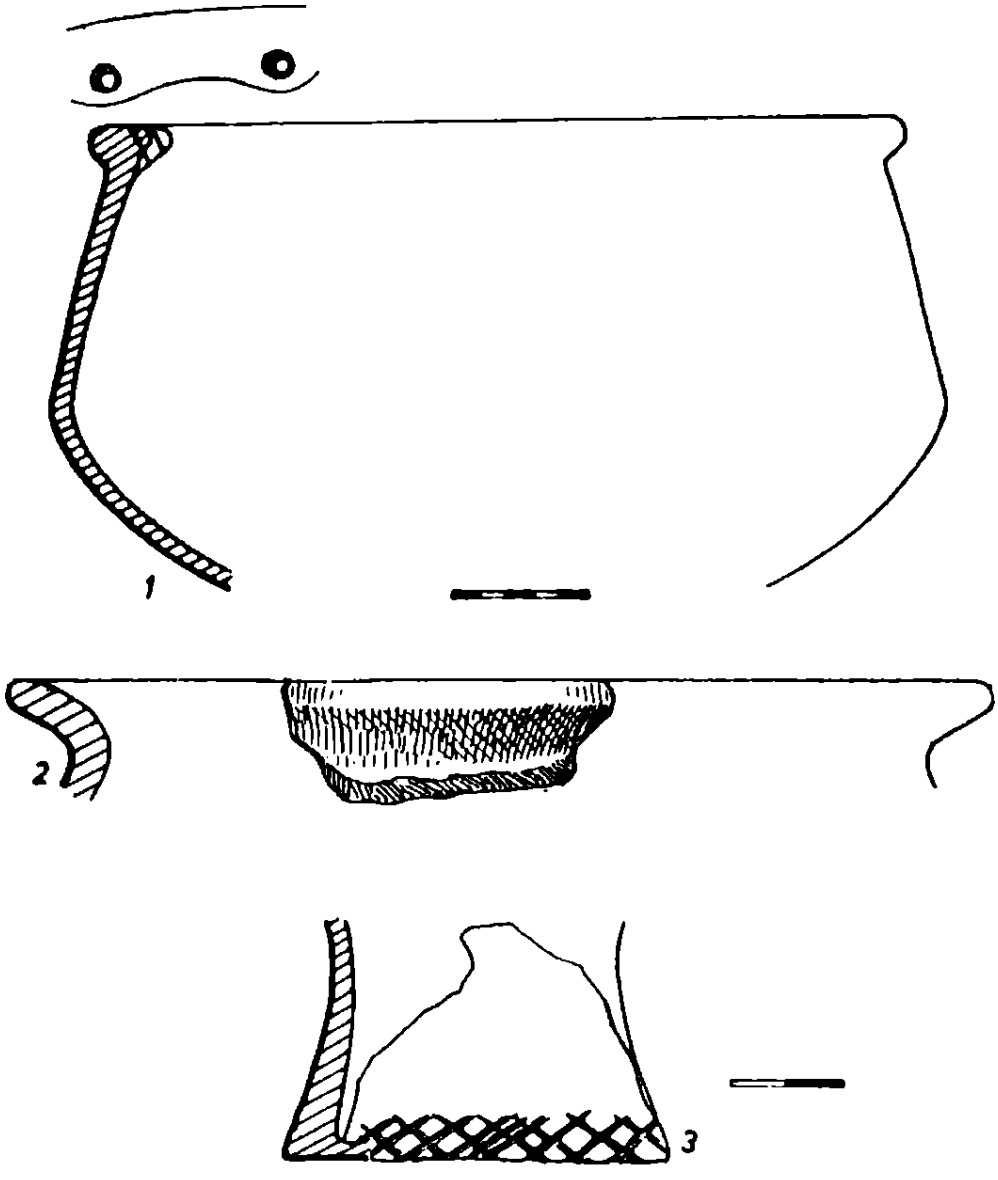

Pl.IV.-Ceramică din sec.XII-XIII - Partoș.

nerale din satul Partoş. Aici, în colţul de nord, a fost surprinsă o parte dintr-o locuinţă bordei, pe al cărei traseu se conturau gropile unor ţăruşi, situaţi cam la 20-30 cm unul faţă de celălalt. În interiorul bordeiului, cît şi stratul negru lutos din care a fost săpată groapa lui, au fost descoperite o multitudine de materiale ceramice ce aparţin a două tipuri ceramice - oala-borcan şi căldarea de lut.

În ceea ce priveşte oala-borcan, predomină tipul vaselor de dimensiuni mici şi mijlocii, realizată dintr-o pastă bine fermentată, uşor poroasă, lucrate la roată de mînă înceată şi arse în mediu reducător şi semioxidant. Ca profilatură, acestea au fundul plat, umerii puternic bombaţi, gîtul scurt şi buza răsfrîntă la exterior, cu marginea rotunjită şi uneori subţiată (pl.III/1-4).

Decorul întîlnit pe aceste vase este alcătuit din linia în val şi benzile vălurite, alături de care, pe alte fragmente ceramice, a fost identificat motivul decorativ al canelurilor puternic incizate în pasta moale, decor situat pe umărul vaselor. De asemenea, amintim şi prezenţa mărcilor de olar, aici fiind reprezentat prin motivul crucii încadrată într-un cerc[14] (pl.III/2).

Cealaltă formă ceramică descoperită într-o proporţie relativ numeroasă aparţine căldărilor de lut (pl.IV/1). În cadrul acestui tip predomină căldările de dimensiuni mijlocii, de formă bitronconică, cu îngroşarea tipică a buzei spre interior în vederea formării celor două urechiuşe, prevăzute cu orificii pentru petrecerea sforii necesare atîrnării în procesul lor de folosire. Nici unul din fragmentele descoperite nu are elemente de decor.

Caracteristicele tipologice şi de decor ale acestor materiale ceramice determină plasarea acestei locuinţe din punct de vedere cronologic în sec. al XII-lea[15].

Rezultatele săpăturilor arheologice de la Partoş, deşi modeste, aduc noi precizări privind cultura materială şi spirituală a celor ce au locuit de-a lungul veacurilor aceste meleaguri. Astfel, cele mai vechi urme de locuire pot fi plasate în sec. al XII-lea, cu o continuitate de existenţă a unei aşezări cu caracter rural pînă către sfîrşitul sec. al XIV-lea.

În sec. al XV-lea, pe fundalul unei permanente rezistenţe religioase de păstrare nealterate a "legii româneşti", va începe procesul reînfiinţării unor noi mănăstiri, cele vechi, înălţate în perioada feudal timpurie şi închinate aceluiaşi rit răsăritean, fiind preluate pe parcursul vremii de ordine călugăreşti apusene[16]. În acest sens avem în vedere zidirea mănăstirii Hodoş Bodrog, datată arheologic la sfîrşitul sec. al XIV-lea, începutul sec. al XV-lea[17], a mănăstirii Săraca în sec. al XV-lea[18], a mănăstirii Sîngeorge existentă la sfîrşitul sec. al XV-lea [19] şi, evident, a mănăstirii Partoş, construită şi ea în sec. al XV-lea, mănăstire al cărei edificiu central - biserica - funcţionează pînă în prima jumătate a sec. al XVII-lea, cînd din motive necunoscute are loc dezafectarea ei şi ridicarea unui alt edificiu, bise-

rica "paraclis" cu rol de gropniță ca și veșnica pomenire a mitropolitului Iosif al II-lea.

Biserica parohială, sau biserica lui Marcu Mușiu va încheia seria importantelor transformări aduse mănăstirii, al cărei act de desființare, survenit în 1778, nu va putea șterge celălalt aspect legat de rolul de important centru cultural pe care mănăstirea Partoș l-a avut - alături de celelalte edificii de acest gen din Banat - pentru o perioadă în care datele documentare s-au dovedit în cea mai mare parte lacunare[20].

NOTE

1 Rezultatele cercetărilor anterioare au fost publicate în cadrul revistei "Mitropolia Banatului", 10-12, 1978, p.718-727 și 10-12, 1980, p.747-759, cu erata de rigoare.

2 Numărul total al mormintelor aferente acestui nucleu monastic surprins în cursul celor trei campanii este 70. Nu am avut în vedere mormintele deranjate sau reînhumate.

3 Vatra bordeiului B_5 a fost în parte distrusă de groapa mormîntului M. 90.

4 L.Munteanu, în "Mitropolia Banatului", 10-12, 1980, p.748.

5 Radu Popa și Gh.Baltag, Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, în SCIVA, t.31, 1, 1980, p.46.

6 C.Scorpan, L'ensemble archeologique feodal de Bîtca Doamnei, în "Dacia", N.S., IX, 1965 ; Gh.Cantacuzino, Cetatea Poenari, în SCIV, 2, 1971, p.281.

7 R.Popa și M.Zdroba, Ctitoria cnezilor Gulești - un nou monument din piatră în Maramureș, în SCIV, 2, 1969, p.281.

8 L.Munteanu și M.Beldie Dumitrache, Rezultatele cercetărilor arheologice de la biserica Sf.Nicolae din Șcheii Brașovului - etapa 1975, în BMI, 2, 1976, p.53.

9 Gh.Baltag Podoabe din sec. XIV-XVIII din inventarul necropolelor Streisîngiorgiu și Strei, jud.Hunedoara, în BMI, 1, 1978, p. 54-55.

10 Fl.Mirțu, Reprezentarea florii de crin pe inele, în SCIA, 1,1969, p.126.

11 M.Georgescu, Podoabe din epoca feudală în Cronica Valachiei, Tîrgoviște, 1973.

12 Ar.Stefănescu, Un sat domnesc pe Colentina, Mănești Buftea, în Izvoare arheologice bucureștene, București, 1978, p.54 și 57.

13 Nu au putut fi urmărite elementele de planimetrie ale acestor amenajări din cauza unei șape de beton ce necesita mijloace speciale de îndepărtare.

14 M.Comșa, Cu privire la semnificația mărcilor de olar, în epoca

feudală timpurie, în SCIV, VII, 1961, 2.

15 V. Boroneanț, Locuirea din sec. XII-XIII de la Ogașul Neamțului - com. Berzeasca, în "Banatica", III, 1975, p.130; L. Munteanu, Locuirea feudal timpurie de la mănăstirea Hodoș Bodrog, în Cercetări arheologice, IV, MIRSR, București, 1981, p.97.

16 I. D. Suciu, Monografia Mitropoliei Banatului, Edit. Mitropolia Banatului, Timișoara, 1977, p.45.

17 L. Munteanu, cercetări inedite.

18 Gh. I. Cantacuzino, Date arheologice privind trecutul unei mănăstiri bănățene i m-rea Săraca din Semlacul Mic, în "Mitropolia Banatului", nr.4-6, 1974.

19 I. D. Suciu, op.cit., p.72.

20 Am dori ca și pe această cale să aducem mulțumirile noastre I.P.S. Sîr. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatul, pentru sprijinul permanent acordat cercetării arheologice unor importante monumente.

DONNÉES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LE MONASTÈRE DE PARTOS, DÉP. DE TIMIȘ

Résumé

Pendant la campagne de l'année 1980 l'aire de l'investigation archéologique a compris une superficie située au sud des deux édifices existentes - l'église paroissiale et d'ex-chapelle.

Les résultats obtenus nous ont permis de surprendre un habitat au caractère rural, dont le début peut être placé au XIIe siècle usagé comme tel jusqu'au XIVe siècle.

Au début du XVe siècle commence l'édification du monastère de Partoș qui fonctionnera jusqu'au XVIIIe siècle, en supportant certaines transformations.

LEGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Plan général des fouilles effectuées pendant les campagnes des années 1977, 1978 et 1980.

Pl.II.-Céramique usuelle de Partoș - XIVe siècle.

Pl.III.-Céramique des XIIe-XIIIe siècles en provenance du sondage archéologique pratiqué dans la cour de l'école du village de Partoș.

Pl.IV.-Céramique des XIIe-XIIIe siècles - Partoș.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA POLATA, JUD. GORJ

de VENERA RĂDULESCU
şi GHEORGHE CALOTOIU

Localitatea Polata se află pe malul stîng al rîului Suşiţa, la circa 4 km nord-vest de municipiul Tîrgu Jiu.

Ruinele medievale de la Polata, sub forma a "patru pivniţe" construite din piatră, au fost semnalate la sfîrşitul sec.al XIX-lea şi la începutul sec.al XX-lea de către Gr.Tocilescu, I.Moisil, R.Netzhammer[1].

Punctul de cercetare - Cîmpul lui Pătru - a fost stabilit în primăvara anului 1980, în urma unei periegheze întreprinsă de către un colectiv de la Institutul de arheologie din Bucureşti, Muzeul Naţional de Istorie al R.S.România şi Muzeul judeţean din Tîrgu Jiu[2].

Campania erheologică din perioada 18 august-6 septembrie 1980 şi-a propus stabilirea planului şi grosimii zidurilor de fundaţie aparţinînd uneia dintre construcţii. Precizăm că zidul a fost scos, în bună parte, în ultimile patru decenii, piatra fiind folosită la construcţii moderne. In aceeaşi perioadă, proprietarul terenului a golit interiorul pivniţei, făcînd foarte dificilă surprinderea aici a unei stratigrafii.

Fundaţia construcţiei este realizată din bolovani de piatră, de diferite dimensiuni, legaţi cu mortar. Suprafaţa interioară a zidului apare aproximativ netedă. Mortarul, de culoare alb-gălbui, are în compoziţie nisip cu granulaţie mare, mici pietricele şi var. Zidurile au păstrat o înălţime ce variază, de la nivelul solului actual pînă la talpa zidăriei, de la 2,30 m la 2,60 m.

De jur împrejurul încăperii, la înălţimea de 0,40 m de la solul viu, în zidul de bolovani a fost lăsată o retragere avînd dimensiunile de 16 cm x 10 cm, în scopul fixării pardoselii.

Construcţia cercetată este de plan dreptunghiular, cu dimensiunile în interior de 14,30 x 7,70 m. Orientarea, raportată la lungime, este SV-NE (fig.1).

Pe lungimea încăperii s-a trasat secţiunea (S) III, cu dimensiunile 13 m x 1,50 m. S-a surprins parţial nivelul de construcţie, sesizat printr-o peliculă subţire de mortar. Pe mijlocul încăperii, dispuse la la distanţe egale una de alta, respectiv la 3,50 m, 7 m şi 10,50 m, începînd de la zidul de NE spre cel de SV, fixate în solul viu, au fost găsite: o rîşniţă de mînă cu diametrul de 0,38 m; o piatră de moară cu diametrul de 1,07 m şi grosimea de 0,22 m, precum şi un fragment de piatră de moară, avînd raza de 0,48 m. Piatra de moară se afla plasată

în mijlocul încăperii. Aceste elemente foloseau.probabil în construcţie, la susţinerea unor stîlpi de lemn (popi) sau de zidărie, pentru planşeul pe care îl considerăm a fi fost drept.

Secţiunea s-a prelungit, depăşind zidul de NE cu 5 m, ceea ce a permis stabilirea grosimii acestuia, egală cu 0,80 m. Şanţul de fundaţie, săpat perfect vertical, a fost apoi căptuşit cu bolovanii temeliei.

Menţionăm că la spăcluirea zidului de NV au fost găsite ţigle, cărămizi şi olane romane, aduse probabil de la o construcţie romană, ce va trebui căutată în apropiere[3].

Cercetări viitoare sperăm să întregească datele noastre privind locuinţa menţionată mai sus: materialul din care a fost realizată elevaţia, amplasarea intrării, noi elemente de plastică decorativă.

La distanţa de 10 m şi paralel cu zidul de sud-est al construcţiei, notate de noi cu "A", s-a trasat S II (77 m x 1,50 m). Secţiunea, avînd rol de control, s-a adîncit pînă la 0,60 m (sol viu). Nu au fost surprinse urme de zidărie. Fragmentele ceramice sînt asemănătoare tipologic celor din S III.

În aceeaşi campanie arheologică, la circa 50 m est de acelaşi zid, a fost cercetată parţial o nouă construcţie -"B"-, dezafectată în mare parte de lucrările agricole. Pentru a stabili planul acesteia s-a trasat secţiunea (S) I (30 m x 1,50 m), orientată NE-SV şi casetele I A (3 m x 1,50 m) şi I B (2,50 m x 1,50 m), cu un martor de 0,50 m între ele. Au fost dezvelite parţial două ziduri, orientate NV-SE, grosimea lor fiind de 0,80 m, iar distanţa dintre ele de 7 m. În stadiul actual al cercetărilor nu putem aprecia dacă această dimensiune aparţine lăţimii sau lungimii construcţiei.

Materialul arheologic recoltat constă, în exclusivitate, din fragmente ceramice, constituind deocamdată şi singurul element de datare.

Din seria ceramicii nesmălţuite amintim fragmentele aparţinînd vaselor mici şi mijlocii: oale-borcan, căniţe, pahare.

Ceramica este lucrată la roată, dintr-o pastă omogenă, compactă, în unele cazuri nisipul folosit ca degresant avînd bobul destul de mare. O parte din fragmentele ceramice prezintă urmele unei arderi secundare.

Ornamentarea obişnuită constă în incizii orizontale, aplicate izolat sau în registre pe umerii vaselor, mai rar pe buze, sau din linii în val. În unele cazuri, mai rare, apare un decor combinat: registru de incizii orizontale traversate de o linie vălurită (fig.2/3). S-a constatat existenţa mai multor tipuri de buze (fig.3), unele găsindu-şi analogii, pentru perioada secolelor XIV-XV, în Cîmpia Română[4] sau în Oltenia[5].

Ceramica smălţuită este reprezentată de cahle, plăci şi discuri decorative (fig.4-5), ca şi de farfurii cu fundul inelar. Putem menţiona două fragmente de cahle lucrate în tipar, avînd marginea uşor înălţată (5 mm). Pe aceste cahle apare reprezentat un personaj purtînd haină lungă, cu falduri, brodată la poale (fig. 5/2-3). Smalţul este de culoare verde deschis. Cahlele, destul de numeroase, provin de la pră-

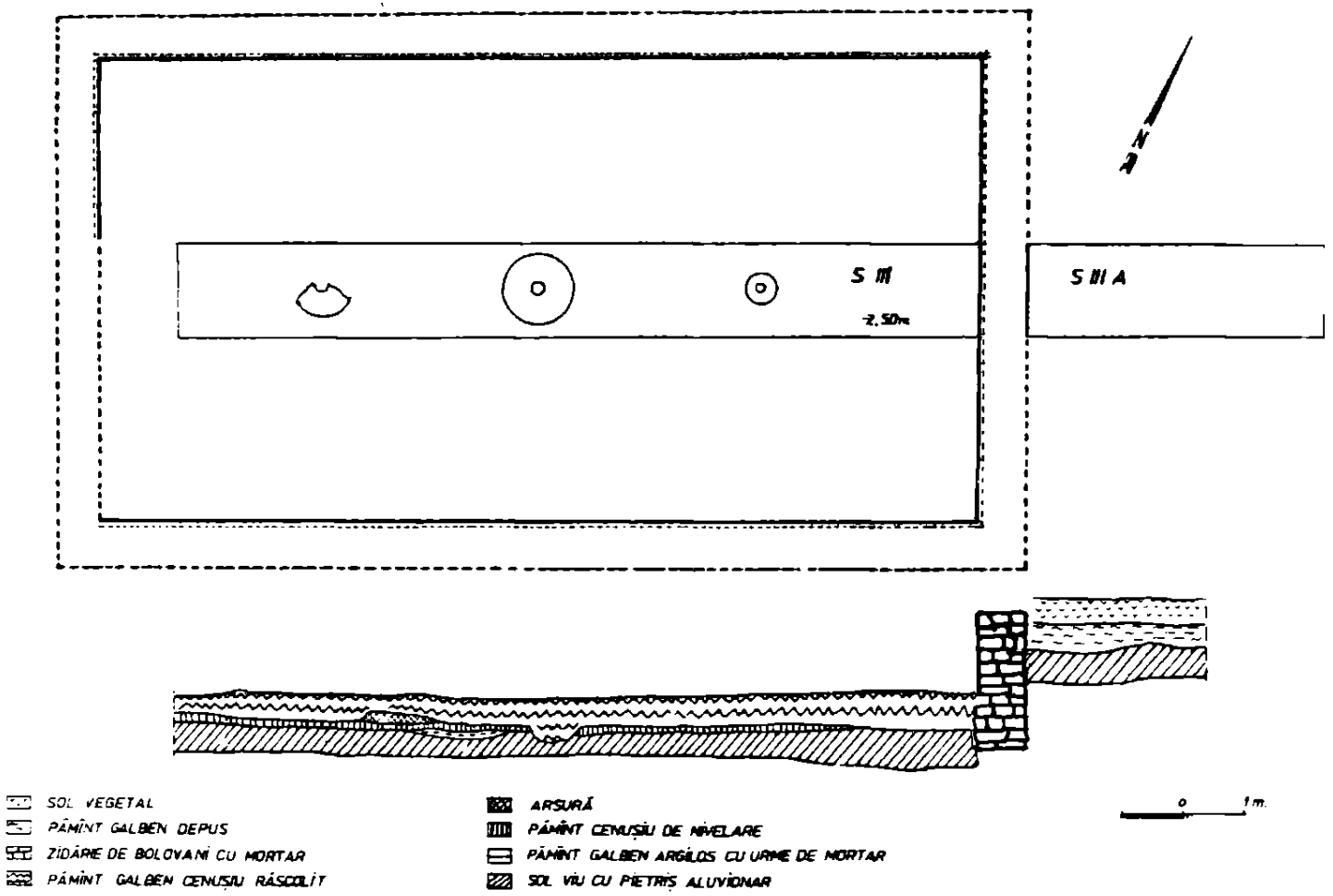

Fig.1.-Polata, jud.Gorj - planul locuinţei nr.1 şi profilul secţiunilor III şi III A.

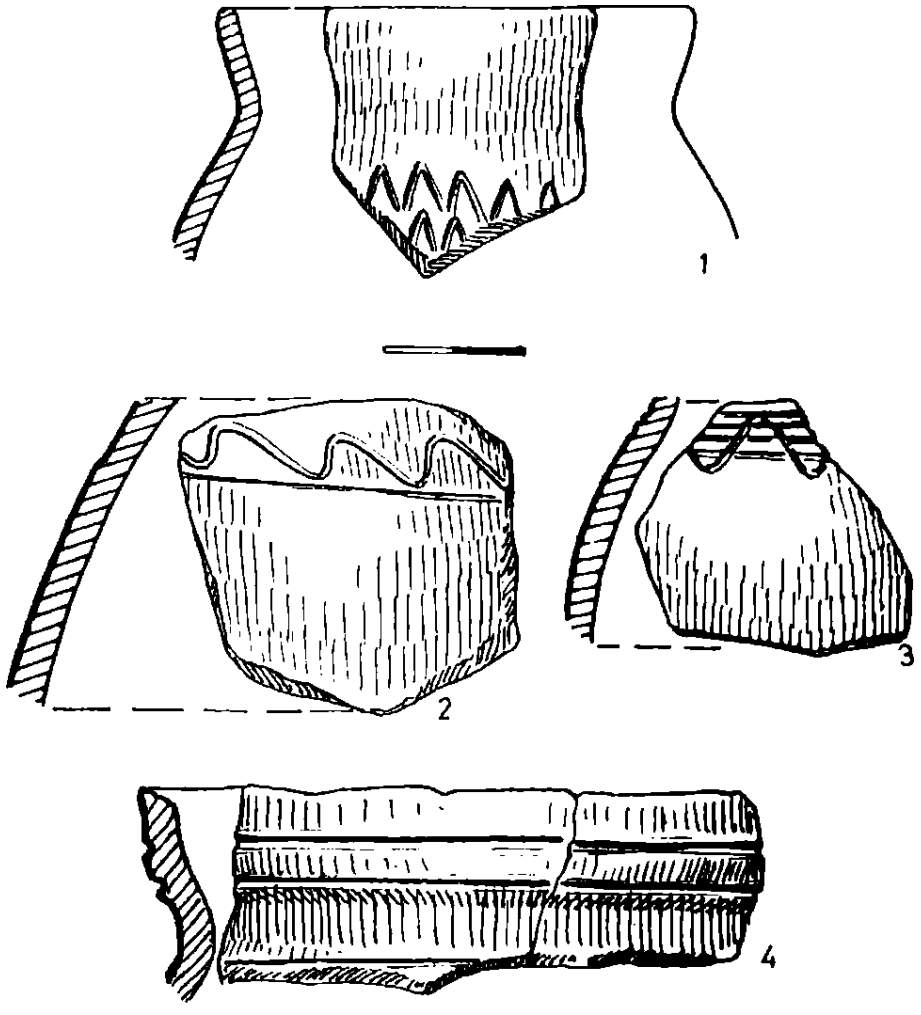

Fig.2.-Ceramică de uz comun, sec.XV-XVI.

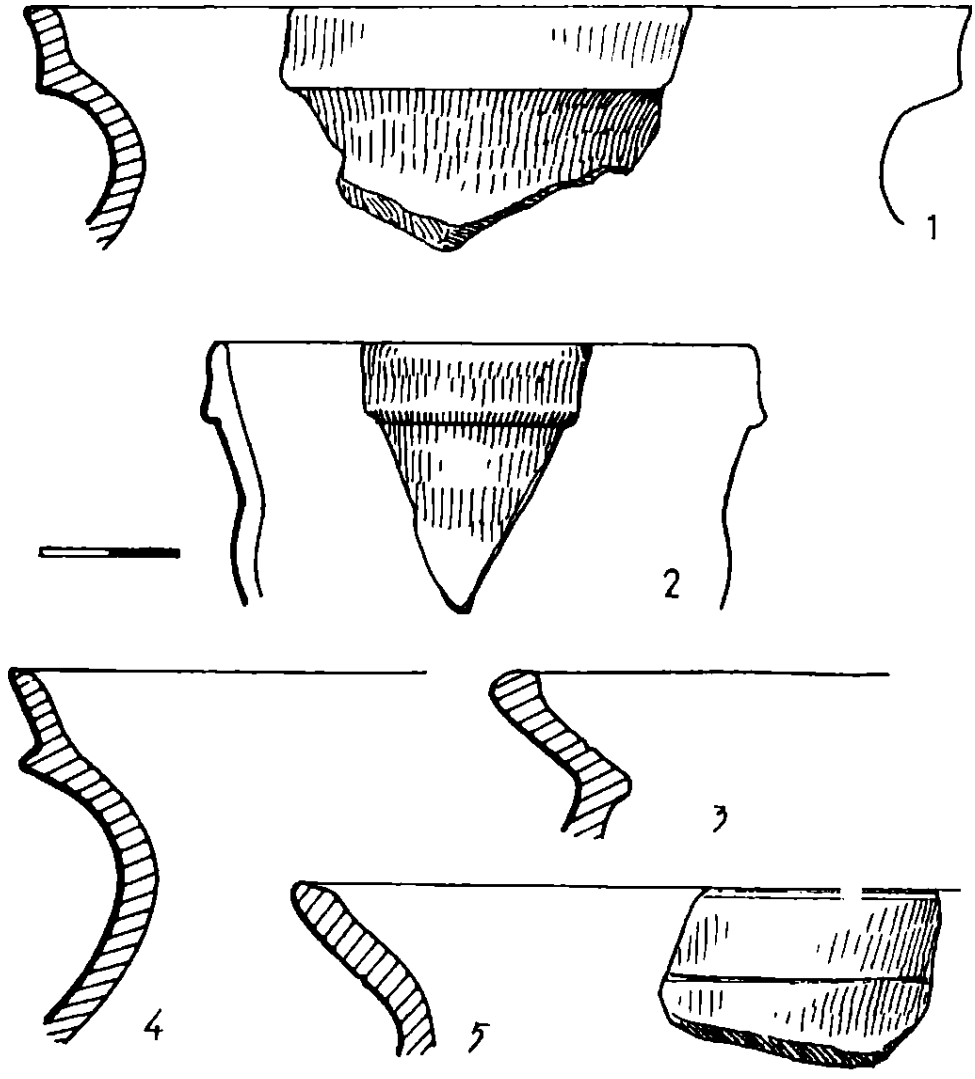

Fig.3.-Ceramică de uz comun, sec.XV-XVI.

buşirea unei sobe, aflate la parterul construcţiei.

Cercetările viitoare sperăm să aducă elemente în plus asupra ceramicii medievale **gorjene.**

Dimensiunile şi tehnica de construcţie a pivniţelor cercetate, ca şi cahlele şi discurile decorative ne îndreptăţesc presupunerea că ne aflăm în faţa unor case boiereşti, a căror ultimă perioadă de funcţionare a fost sec. XVI.

Utilizarea pietrelor de moară ca bază de susţinere a popilor sau a unor stîlpi de zidărie trebuie pusă în legătură cu meşteşugul morăritului, ocupaţie străveche, amintită, de altfel, destul de des pentru această zonă geografică în documentele noastre medievale.

Campaniile arheologice viitoare îşi propun dezvelirea şi a celorlalte construcţii, a eventualei necropole şi a edificiului de cult, precizarea datării şi a caracterului aşezării, adăugîndu-se astfel noi date privitoare la evul mediu în judeţul Gorj, judeţ ce deţine pentru spaţiul sud-carpatic cel mai mare număr de localităţi menţionate în documentele sec. XIV-XV[6].

Polata medievală, credem, de altfel, că trebuie legată şi de naşterea şi dezvoltarea oraşului Tîrgu Jiu, de care o desparte doar Dealul Tîrgului.

N O T E

1 Grigore Tocilescu, Note arheologice, la Biblioteca Academiei R.S. România, Ms.rom. 5141, f.18-19; Iuliu Moisil, Repertoriu de localităţile istorice, preistorice ş.a. din judeţul Gorj, extras din "Arhivele Olteniei", an.V, nr.24, Scrisul Românesc - Craiova, p.3; Raymund Netzhammer, Aus Rumänien, Band I., Verlagsanstalt Benziger, New York, Cincinnati, Chicago, 1909 p.348-349.

2 La periegheză au participat: dr.Radu Popa, Ion Chicideanu, Venera Rădulescu şi Gheorghe Calotoiu.

3 Cărămizi romane în localitatea Polata au fost semnalate de tov. Udrişte Elena, directoarea Muzeului din Tîrgu Jiu, încă din anul 1955. Trei exemplare se află în colecţiile acestui muzeu, avînd nr. de inventar 406, 407, 408.

4 N.Constantinescu, Coconi, un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, Edit.Academiei, 1972, p.249, planşa XV/5,11, p. 250, planşa XVI/1,3.

5 Gh.I.Cantacuzino, Ceramica medievală descoperită la Vodiţa prin săpăturile din anul 1970, în Cercetări arheologice, III, MIRSR, Bucureşti, 1979, p.441, fig.1/2,11,12.

6 N.Constantinescu, op.cit., p.201-210; "Sate existente şi astăzi, păstrîndu-şi denumirea străveche", lista nr.1. Sînt semnalate 87 aşezări, ceea ce reprezintă 27% din satele menţionate în spaţiul de la sud de Munţii Carpaţi.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE POLATA, DÉP. DE GORJ

Résumé

À Polata, commune de Bîrseşti, dép. de Gorj, localité située sur la rive gauche de la rivière de Suşiţa, à approximativement 4 km nord-ouest du municipe de Tîrgu Jiu, ont été identifiées les fondations en pierre de quatre constructions médiévales.

Les recherches entreprises entre 18 août-6 septembre 1980 ont établi le plan, les dimensions (14,30 m x 7,70 m) aussi bien que l'épaisseur des murs (0,80 m) d'une des ces constructions.

L'inventaire découvert, formé exclusivement de matériel céramique non-émaillé (fragments de vases petits et moyens; pots, coupes à pied annulaire etc.) ou émaillé (carreaux de poêle, disques ornementaux et assiettes) nous permettent de dater l'ensemble aux XVe-XVIe siècles.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1.-Polata, dép. de Gorj - le plan de l'habitation no 1 et le profil des sections III et III A.
Fig. 2-3.-Céramique usuelle, des XVe-XVIe siècles.
Fig. 4-5.-Céramique décorative, émaillée, des XVe-XVIe siècles.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PIUA PETRII (ORAŞUL DE FLOCI), JUD. IALOMIŢA

de dr. LUCIAN CHIŢESCU, TUDOR PAPAŞIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU ŞI ANCA PĂUNESCU

Cea de a 6-a campanie consecutivă de la Oraşul de Floci, efectuată în intervalul 14 iulie-11 august 1980, s-a desfăşurat, ca şi cele precedente[1], în mai multe sectoare distincte ale vechiului oraş medieval românesc şi anume: sectorul I "Mănăstire" (biserica nr.1); sectorul II locuinţe din lemn, sectorul III alte complexe şi sectorul IV biserica nr.2. Ca şi în anii anteriori, cercetările din 1980 vor fi prezentate în ordinea sectoarelor de către autorii săpăturilor care au reprezentat statornic Muzeul Naţional de Istorie al R.S.R. şi Muzeul de arheologie şi istorie din Călăraşi.

dr. Lucian Chiţescu

*
* *

I. SECTORUL "MĂNĂSTIRE". Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 1980 în sectorul "Mănăstire" au urmărit în principal surprinderea limitei de est a necropolei aparţinînd unei biserici, ale cărei începuturi se plasează către sfîrşitul sec. al XV-lea sau începutul veacului următor[2].

Un alt obiectiv a fost continuarea cercetării în zona vestică a cimitirului, a cărei limită a fost surprinsă în campania precedentă la aproximativ 22 m depărtare de zidul monumentului[3].

Pentru atingerea primului obiectiv a fost deschisă către capătul estic al bisericii caseta W3 cu dimensiunile de 8x5,80 m, în care a apărut între -0,25-0,36 m o parte din altar (fig.1). Tot aici, intrînd puţin sub martorul W3-4 a fost descoperit la -1,05 m mormîntul M.167 conţinînd un copil reînhumat într-un cosciug de formă aproximativ dreptunghiulară, conservat foarte bine, avînd ca inventar, alături de o monedă turcească de argint pe care nu am putut-o identifica, doi cercei construiţi dintr-o "lacrimă" de sticlă suspendată cu sîrme de cupru (fig.5/8).

Perpendicular pe latura lungă a casetei W3, la jumătatea acesteia, lăsînd un martor de 0,40 m lăţime, a fost deschisă secţiunea S XXXVI de 20x1,5 m (fig.1). Aici, în carourile 1-3, între -0,38-0,55 m[4], a a-

părut pavajul unui atelier de prelucrat osul, peste care erau împrăştiate oase de vite mari. De aici, alături de alte materiale, au fost recoltate două cuţite de fier, unul cu două tăişuri şi coadă triunghiulară, care se introducea într-un mîner (fig.3/1), celălalt triunghiular în secţiune şi coadă prinsă în plăsele - care nu s-au păstrat - cu trei nituri (fig.3/4) şi un ac de păr, din cupru, avînd la un capăt o "bobiţă" formată din două emisfere sudate (fig.3/6). În carourile 5-6, 9-10, la -0,36 şi respectiv -0,40 m, au fost sesizate zone de chirpici incendiat amestecat cu cărbune, dărîmătură probabil de la locuinţa aferentă atelierului. În celelalte carouri ale secţiunii, nesurprinzîndu-se nici un mormînt pînă la -0,90 m [5], cercetarea a fost sistată. Condiţii obiective nu au permis extinderea cercetării în zona locuinţei, ci ne-au determinat să ne limităm la rezolvarea suprafeţei cu pietre.

În acest scop, lăsînd doi martori de cîte 0,40 m, au fost deschise de o parte şi de alta a primelor careuri ale secţiunii S XXXVI casetele W4 şi W5, cu dimensiunile: 7,80x2,85 m şi respectiv 6x2,85 m (fig.1). La adîncimi cuprinse între -0,43-0,59 m a apărut şi aici pavajul atelierului acoperit cu oase de vite mari, parte aparte în vederea prelucrării. Din W4, de pe pavaj a fost recoltată o mică sferă de plumb cu diametrul de 12,5 mm (fig.4/6). În W5, pe pietre a fost descoperit un denar unguresc emis de Rudolf II (1572-1608), foarte deteriorat. În pămîntul purtat de deasupra pietrelor a mai fost găsit un gros emis de Lituania în 1623, purtînd pe ei efigia lui Sigismund III Vasa (1587-1632), bine conservat.

Lăsînd martori de 0,40 m de o parte şi de alta a lui W4 şi W5, au fost deschise casetele W6 şi W7, cu dimensiuni de 10,40x 2 m şi respectiv 5,40x 2 m (fig.1). Pavajul de pietre mici neregulate a apărut în ambele casete la adîncimi cuprinse între -0,45-0,68 m. Pe acesta, în W6 s-a găsit o foarte mare cantitate de oase de vite mari[6] şi piese metalice : potcoave de un singur tip (fig.4/4), cuie pentru potcovit de un singur tip (fig.5/1), alte tipuri de cuie (fig.5/2-5). Alături de acestea un fragment de monedă de argint, găurită, din păcate ilizibilă şi un vas întregibil. În capătul vestic al casetei W6, la -1,05 m a apărut jumătatea stîngă a unui înhumat (M.174), fără inventar.

Alături de W6 şi W7, pentru a surprinde limitele zonei de pietre mici, au fost deschise casetele W8 şi W9, cu dimensiuni de 7,70x3 m şi respectiv 5,40x1,5 m (fig.1). Dacă în W9, între -0,55-0,70 m în întreaga suprafaţă a apărut pavajul atelierului, în celelalte casete am surprins la -0,66 m limita dinspre sud.

În acest stadiu am fost nevoiţi să întrerupem lucrările, epuizarea problematicii atelierului urmînd a fi în atenţia viitoarelor cercetări. Chiar aşa prezentîndu-se situaţia, putem nota cîteva încheieri.

Necropola nu se întindea şi în partea de est a bisericii. Morminte apar sporadic şi doar în proxima vecinătate a acestei părţi a monumentului.

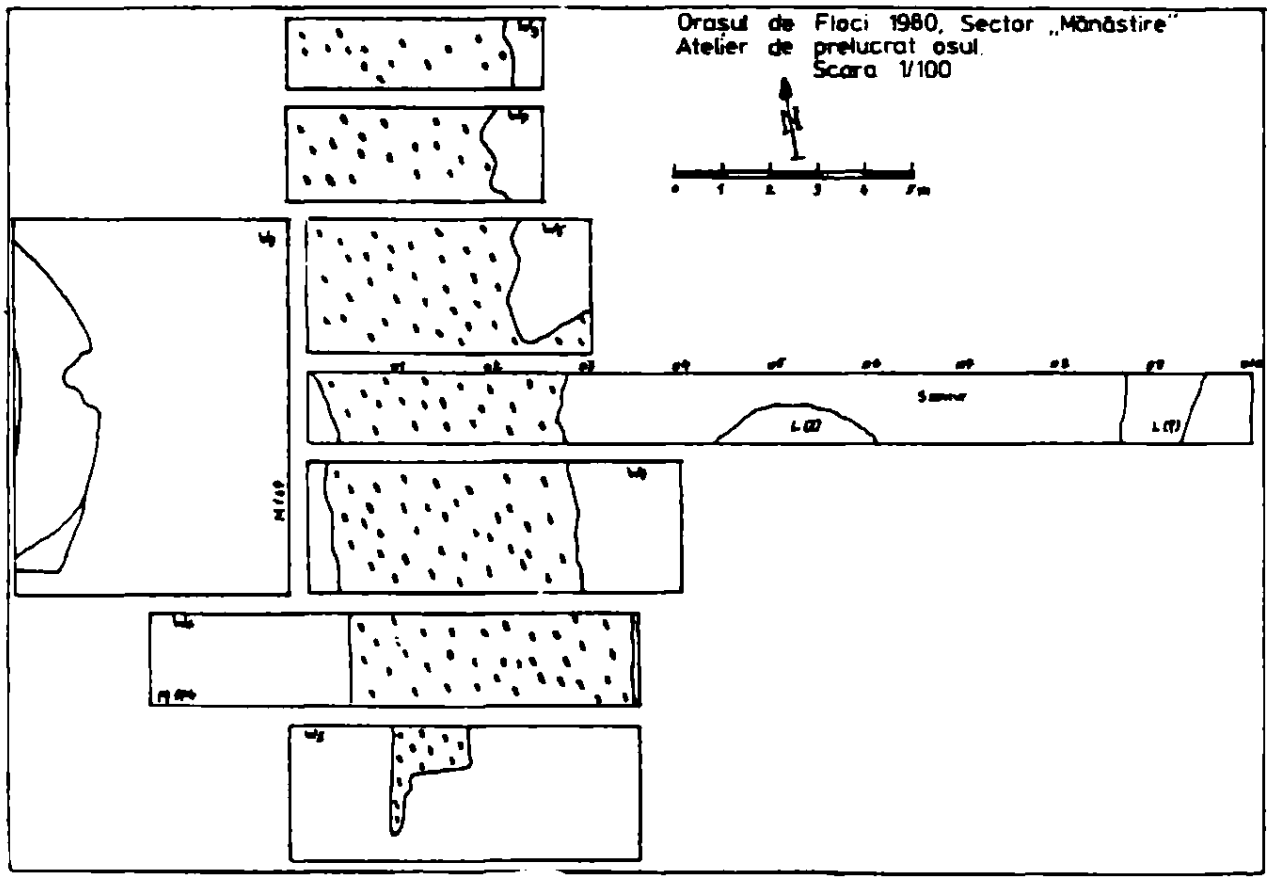

Fig.1.- Orașul de Floci,1980.Sectorul "Mănăstire".Atelierul de prelucrat osul (nr.2).

Atelierul de prelucrat osul surprins în secţiunea S XXXVI şi casetele W4, W5, W6, W7, W8, W9 (atelierul nr.2 de la Oraşul de Floci) se datează - având în vedere descoperirile monetare - în prima jumătate a sec. al XVII-lea. Faptul că grosul lituanian este netocit - deci nu a circulat prea mult - ne determină să restrîngem data sfîrşitului atelierului la deceniile trei-patru. Abundenţa de oase de vite mari în W4, W6 ne determină să afirmăm că aici se afla amenajat un spaţiu de depozitare a lor. Prezenţa aici şi a potcoavelor - care par a fi de bovine - şi a cuielor de potcovit susţin această afirmaţie. Principala activitate a atelierului era fabricarea nasturilor, pe pavaj fiind descoperite cîteva zeci de butoni aproximativ în aceeaşi fază de prelucrare (fig.4/2). Dar tot din atelier provin şi alte obiecte de os : două aco mari aflate în curs de prelucrare (fig.4/3,7), dintre care unul este rebutat, un pandantiv (am numit astfel un carpian de bovideu perforat intenţionat) (fig.4/9), un zar (fig.4/3). Probabil că tot aici se fabricau şi plăcile[7]. În apropierea atelierului nostru a fost descoperit în anii trecuţi un alt atelier pentru fabricarea nasturilor[8], datat în a doua jumătate, poate chiar în ultimul sfert al sec.al XVI-lea. De asemenea, în multe alte zone din preajmă au fost aglomerări de oase, unde au fost găsiţi chiar nasturi în curs de prelucrare, deci alte ateliere. Acestea ne fac să credem că în această zonă a Oraşului de Floci se aflau meşteşugari prelucrători ai osului[9].

Pentru atingerea celui de al doilea obiectiv am deschis în zona vestică a cimitirului secţiunea S XXXVII (fig.2), cu dimensiunile de 20 x 2 m, în care au apărut pînă la adîncimea de -1,40 m un număr de cincisprezece morminte, cercetate total sau parţial. Mormîntul M 158 este deranjat, mormîntul M.159 reprezintă o reînhumare, iar mormintele M.160, M.161, M.162, M.166, M.171, M.172 sînt tăiate de una sau două gropi ulterioare. Remarcăm extrema sărăcie a inventarului. În mormintele M.158, M.166, M 169 au fost descoperite monede, din păcate, ilizibile. Din mormîntul M 166 a fost recoltată şi o verigă din sîrmă de cupru (fig.5/9), iar din mormîntul M.168 un bumb conic din bronz (fig.5/10). În pămîntul purtat au mai apărut o monedă tot ilizibilă şi un bumb sferic foarte deteriorat.

În ceea ce priveşte acest obiectiv nu putem nota nimic nou faţă de cele spuse în legătură cu campania anului trecut.

Tudor Papasima şi Petre Vlădilă

*

* *

II. SECTORUL LOCUINŢE DIN LEMN. Prin intermediul secţiunii XXXIV (100 x 1,50 m) efectuată la 25 m sud de şoseaua Tăndărei-Giurgeni, pe direcţia nord-sud, în dreptul bornei 105,260 m, au fost surprinse în sectorul cu locuinţe din lemn incendiate ale oraşului medieval aceleaşi două importante nivele de locuire datînd din a doua jumătate a

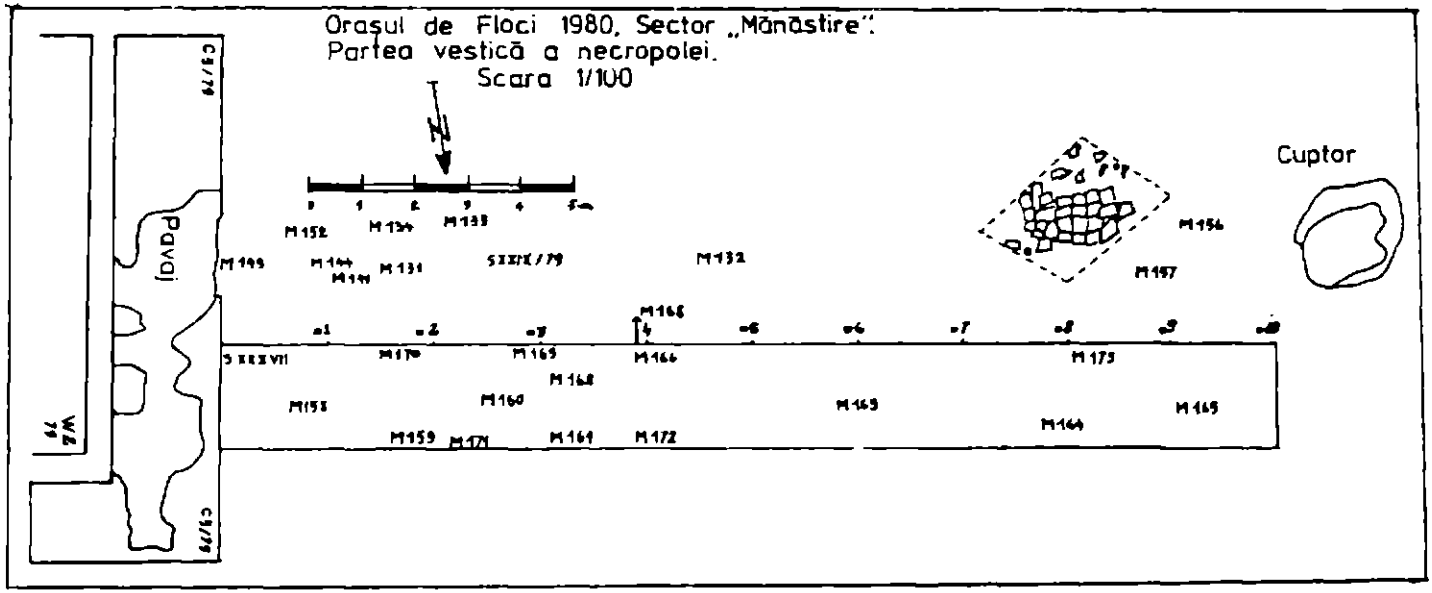

Fig.2.- Orașul de Floci, 1980. Sectorul "Mănăstire". Partea vestică a necropolei nr.1.

sec. al XV-lea şi, respectiv, de la finele secolului următor. Dacă în nivelul de locuire mai vechi s-a fost surprinsă de astă dată nici un complex de locuit, ci numai urmele puternicului incendiu care a pricinuit grele pierderi oraşului ialomiţean la începutul lunii martie a anului 1470[10], nivelul următor, aparţinînd sec. al XVI-lea, a prilejuit importante descoperiri, între care resturile bine păstrate de la a locuinţă de suprafaţă din lemn, cea de a 11-a de acest gen pînă acum cercetată integral în cuprinsul Oraşului de Floci, precum şi urmele celui de al treilea atelier de prelucrare a osului din cuprinsul acestei aşezări medievale urbane.

Podeaua locuinţei nr.11 a fost surprinsă şi cercetată în cuprinsul carourilor 5-8 şi se află la adîncimea de -0,30 m faţă de nivelul actual în nivelul de puternic incendiu, care marchează aici sec. al XVI-lea. Puternic incendiate, ca şi cele cercetate anterior, resturile locuinţei nr.11 se compun din podeaua bine bătătorită, lutuită şi arsă la roşu, bine delimitată peste tot de lăcaşele bîrnelor-talpă ale pereţilor, păstrate în săpătură sub forma unor şanţuri late de circa 0,30 m şi adînci de aproximativ 0,10 m, în care se păstrează încă, pe alocuri, chiar resturile carbonizate ale bîrnelor sub forma unor resturi de lemn ars. Deşi distrusă parţial de o intervenţie modernă, este evident că locuinţa sa compunea din două încăperi (fig.7) dispuse pe direcţia s-v-nv, cea apuseană, păstrată integral, avînd dimensiunile de 4,50x5 m, ultima dimensiune indicînd şi lăţimea întregii case. Dacă în legătură cu încăperea distrusă de intervenţia mai tîrzie nu putem face altă precizare decît că pe podeaua ei, în colţul de sud-vest, pe o bucată de grindă carbonizată s-au găsit boabe de grîu arse, ca dovadă a păstrării acestei semiţe cerealiere în podul casei, în schimb, cealaltă încăpere păstrată integral avea în colţul de nord-est un cuptor, de la care s-a păstrat doar baza pereţilor ca o masă de pămînt galben depus în formă de potcoavă în jurul vetrei. Lîngă cuptor, pe podeaua locuinţei, alături de fragmente ceramice din sec.al XVI-lea, s-a descoperit un tezaur monetar compus din 81 moneda din bronz şi argint, întregi sau fragmentare, extrem de arse de incendiul care a distrus locuinţa. Din întregul tezaur monetar recuperat n-au putut fi identificate, din păcate, decît 8 monede, dintre care şase aspri de la Soliman I (1520-1566) şi doi dinari unguresti din sec.al XVI-lea. Întrucît toate celelalte monede recuperate sînt extrem de arse şi absolut ilizibile sîntem nevoiţi a data întregul tezaur la sfîrşitul sec.al XVI-lea, cînd se datează al doilea nivel mare de arsură de pe suprafaţa acestui oraş. Consemnăm în acest fel cel dintîi tezaur monetar descoperit într-o locuinţă la Oraşul de Floci în timpul cercetărilor sistematice, care se adaugă alter trei tezaure monetare descoperite anterior, întîmplător însă, pe suprafaţa oraşului, unul din sec.al XV-lea, iar alte două din prima jumătate a sec.al XVII-lea[11]. Prin toate elementele constructive casa nr.11 se încadrează în categoria locuinţelor de suprafaţă din lemn, cu una sau mai multe încăperi, ceea ce atestă un tip unitar de habitat în interiorul

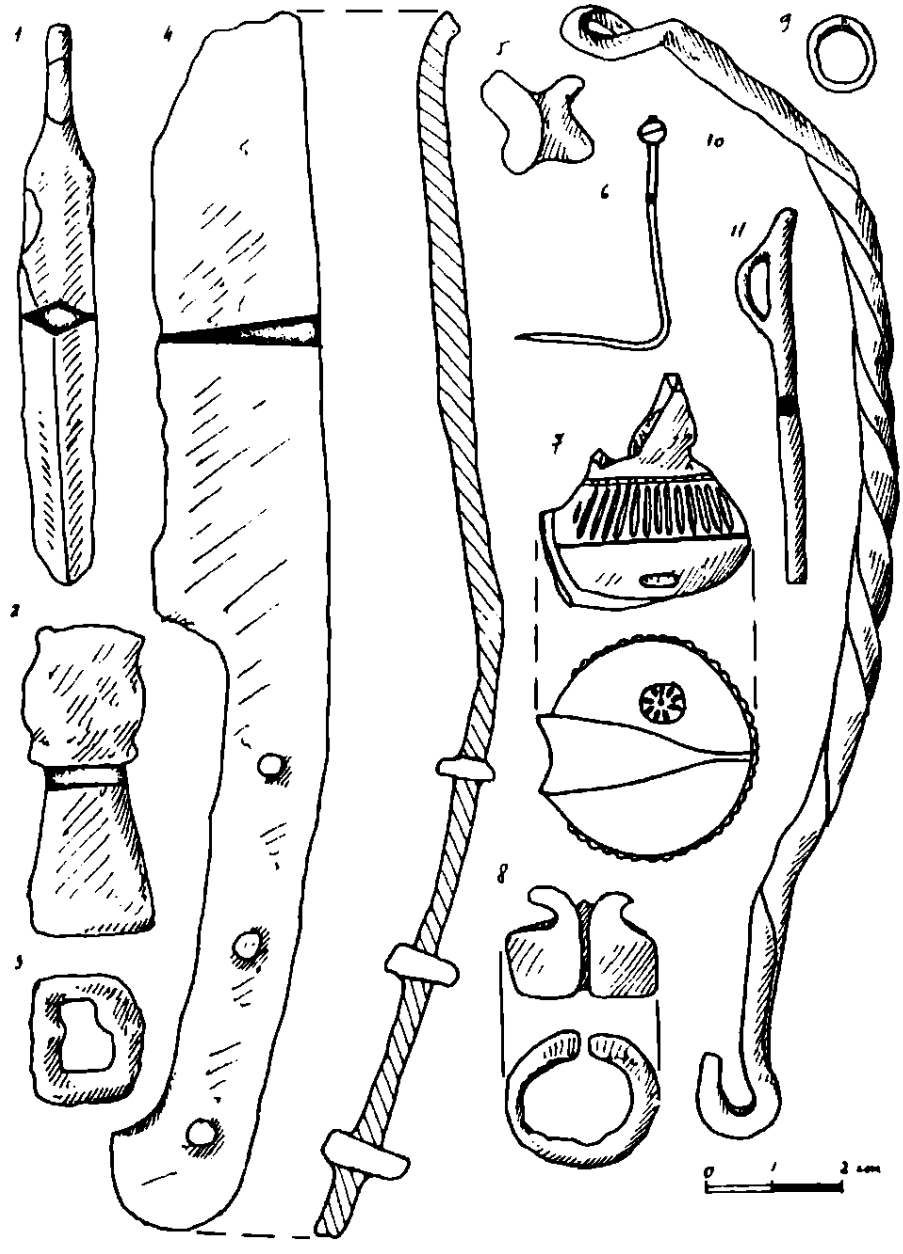

Fig.3.- Orașul de Floci,1980. Sectorul "Mănăstire". Obiecte din fier (1-5, 8,10) , cupru (6,9,11), ceramică (7) descoperite în atelierul nr.2 de prelucrat osul.

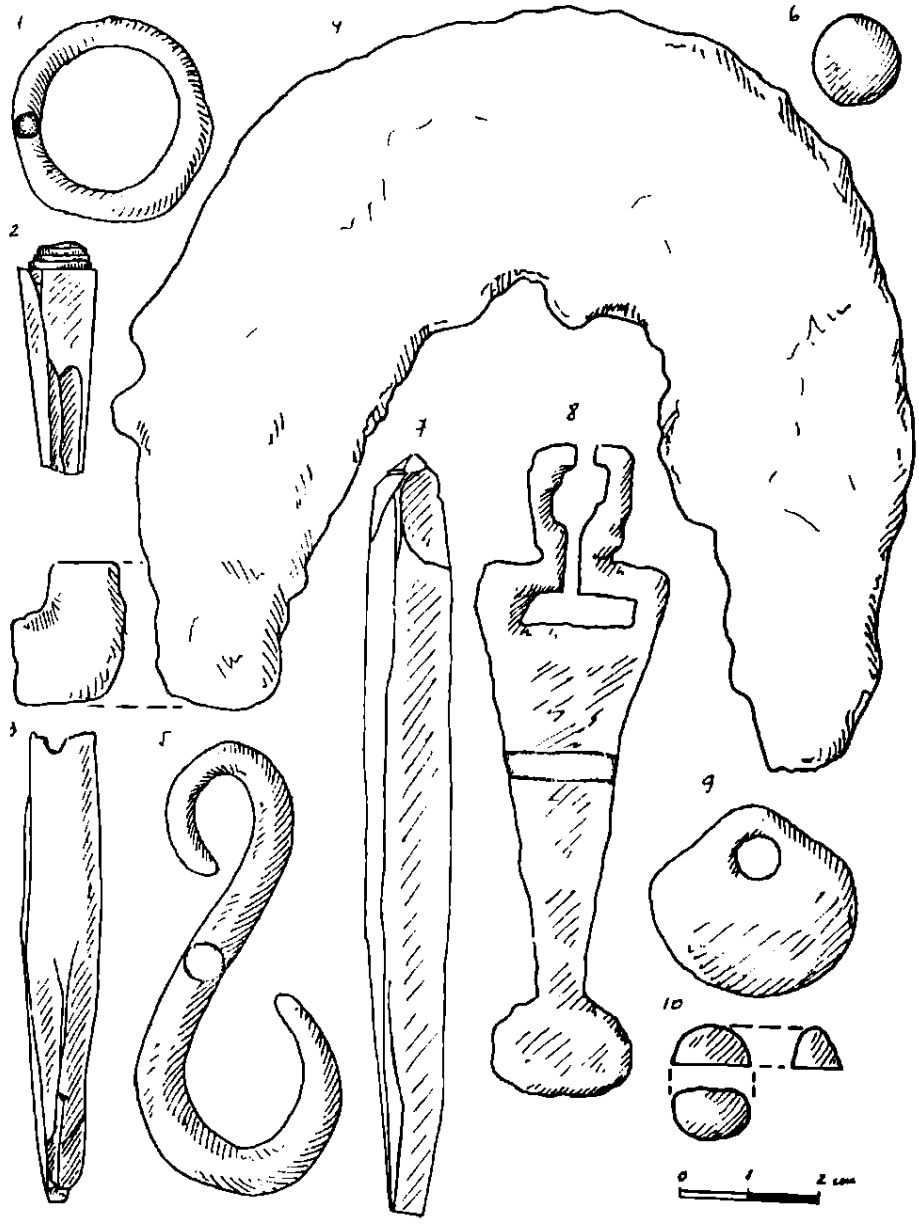

Fig.4.- Oraşul de Floci,1980. Sectorul "Mănăstire".Obiecte din fier (1,4-5,8), plumb (6), os (2-3,7,9), sticlă (10) descoperite în atelierul nr.2 de prelucrat osul.

acestui oraş medieval românesc de cîmpie pe întreaga durată a existenţei sale.

În imediata apropiere a locuinţei nr.11, în cuprinsul carourilor 5, la -0,45 m adîncime, în nivelul de arsură al sec. al XVI-lea a fost descoperit un enkolpion de bronz (10x6,5 cm), cu capete în formă de cruce şi cu braţe drepte. Ambele feţe ale piesei au în mijloc pe Iisus pe cruce încadrat de patru medalioane cu figuri biblice stilizate, totul fiind redat în relief. Ca şi tezaurul monetar din locuinţa nr.11 şi enkolpionul a fost puternic ars şi numai prieperea restauratorilor de metale de la Muzeul Naţional de Istorie a făcut ca piesa să nu fie complet compromisă. Analiza stilistică şi mai cu seamă aflarea lui sertă în nivelul de arsură aparţinînd locuinţei nr.11 şi sfîrşitul sec. al XVI-lea impun datarea enkolpionului în această vreme, fapt ce consemnează cea mai tîrzie piesă de acest gen cunoscută de noi într-o aşezare medievală românească (fig.9/1).

La circa 45 m sud de locuinţa nr.11, în cuprinsul carourilor 27-28 ale secţiunii XXXIV, la adîncimea de -0,40 m, corespunzător aceluiaşi nivel de locuire din sec. al XVI-lea, a fost interceptată o suprafaţă pavată cu pietre neregulate, întregi sau sparte, peste care au fost găsite foarte multe oase de animale mici (ovine, caprine, porcine), şi ele întregi sau sparte, fără urme vizibile de prelucrare. Urmărirea prin casete adiacente secţiunii XXXIV a suprafeţei pavate cu pietre a condus la dezvelirea unui nou atelier de prelucrare a osului - cel de al treilea de la Oraşul de Floci -, care chiar dacă ne păstrează în interiorul său dovezi numeroase ale categoriei pieselor realizate - întrucît acesta nu a fost incendiat brusc, ci golit cu grijă înainte de a fi abandonat -, prezenţa totuşi a unui nasture finit din os (fig.9/3) printre pietrele podinei pare a indica limpede că şi aici se produceau nasturi. Atelierul nr.3 de prelucrat osul are, în schimb, avantajul păstrării integrale a formei şi dimensiunilor podinei, greu de dedus din resturile rău păstrate ale celorlalte. Aici este vorba de o suprafaţă rectangulară alungită, cu dimensiunile de 8 x 3,50 m, compusă din două încăperi inegale podite cu pietre, prima de 5,75 x 3,50 m, iar cealaltă de 2,25 x 3,50 m, despărţite de lăcaşul unei bîrne-talpă păstrat perfect în săpătură (fig.8). Întrucît podina din pietre neuniforme a amenajării în discuţie se păstrează foarte bine, iar lăcaşul bîrnei-talpă indică numai peretele despărţitor al celor două camere, iar marginile construcţiei nu sînt marcate nici din lăcaşe de bîrnă şi nici de urme de stîlpi, pare a rezulta că atelierul nu avea pereţi laterali - aici la celelalte ateliere nu s-a păstrat vreo urmă a pereţilor -, zgomotul făcut la spargerea oaselor putînd, eventual, impune o astfel de construcţie cu laturile deschise. Toate datele culese în timpul săpăturilor par a sugera că atelierul era în fapt o amenajare extrem de simplă, compusă practic din podina de pietre şi dintr-un acoperiş în două ape inegale, cu coama sprijinită pe peretele despărţitor dintre cele două "încăperi" şi cu streaşina susţinută de stîlpi, care, la rîndul lor, vor fi fost fixaţi pe bîrna-talpă şi nu înfipţi în pămînt.

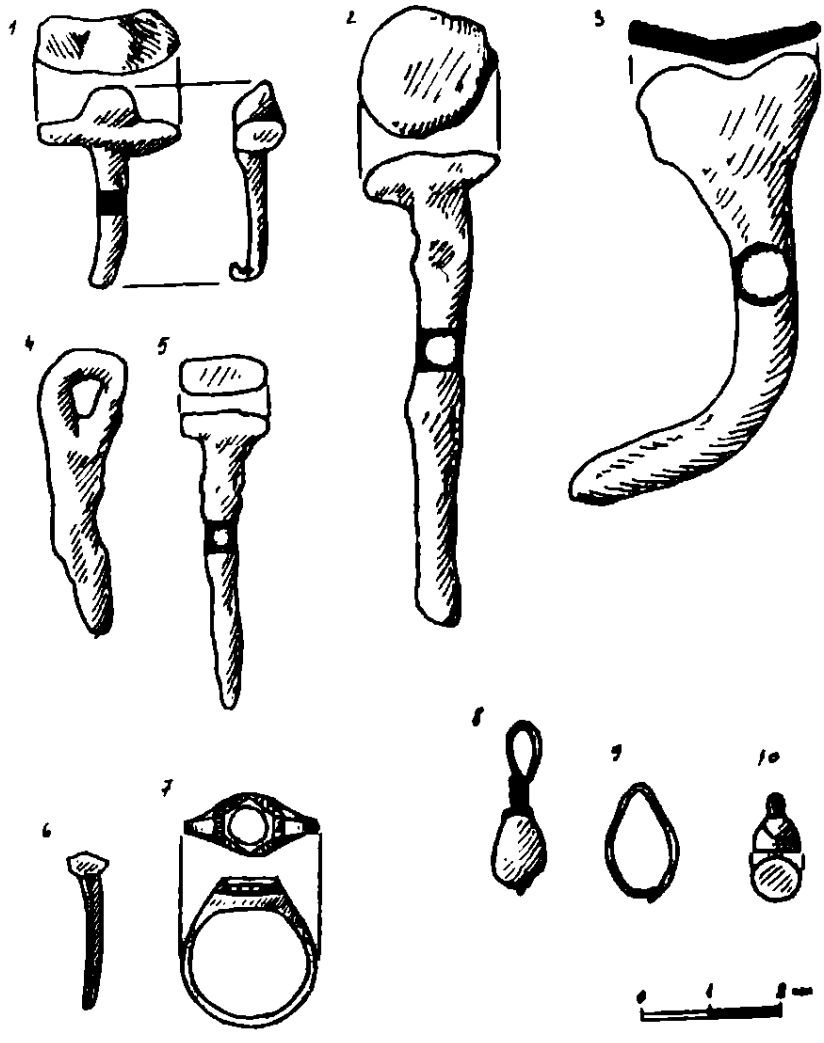

Fig.5.- Oraşul de Floci,1980. Sectorul "Mănăstire". Obiecte din fier (1-5) din atelierul nr.2 de prelucrat osul, din bronz (6-7) descoperite în dărîmătura locuinţei aferente atelierului, din cupru şi sticlă (8-10) descoperite în necropola bisericii nr.1.

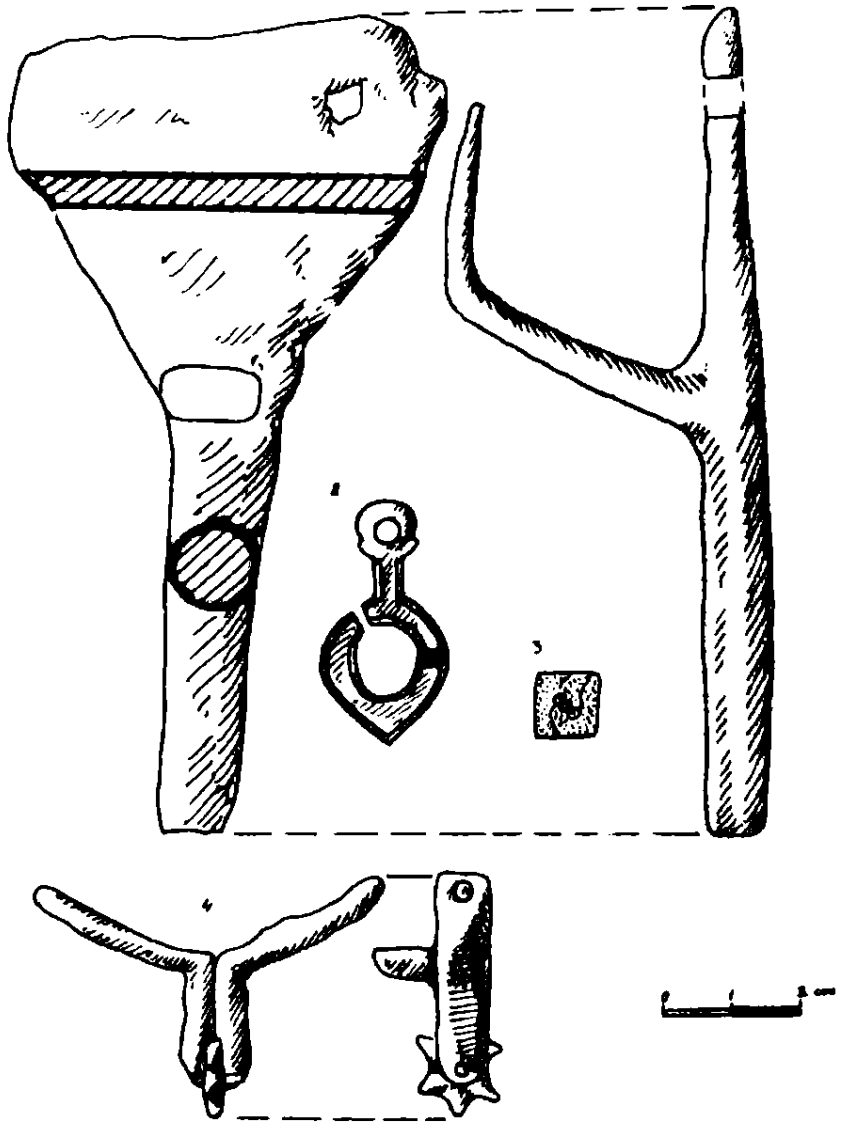

Fig.6.- Orașul de Floci,1980. Sectorul "Mănăstire".Obiecte din fier (1,4), cupru (2), os (3) din atelierul nr.2 de prelucrat osul.

Deosebit de importantă rămîne constatarea că pe podina atelierului, în afara nasturelui din os deja menţionat, au fost descoperite un degetar din bronz (fig.9/6) şi două monede, un dinar unguresc din sec. al XVI-lea aflat în lăcaşul bîrnei-talpă şi un alt dinar unguresc de la Ferdinand I (1557) găsit printre pietrele podinei. Ţinînd seama de toate acestea şi avînd în vedere constatarea că atelierul nr.3 de prelucrat osul de la Oraşul de Floci n-a sfîrşit prin incendiul de la sfîrşitul sec.al XVI-lea, socotim că datarea construcţiei şi funcţionării lui se situează într-o etapă puţin anterioară acestui moment, respectiv în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, cele două monede reprezentînd indicii sugestive în acest sens.

Semnalăm, în fine, descoperirea la sud de acest atelier, în cuprinsul careului 34 al aceleiaşi secţiuni, la adîncimea de -0,28 m, a unui plumb sigilar pentru postav, foarte bine păstrat, cu diametru de 2,5 cm, avînd pe avers în prim plan un viaduct şi în plan secundar a construcţie, iar pe revers acelaşi viaduct peste care este incizată efigia unui ponson, acvila cu aripile uşor desfăcute (fig.9/2).

dr.Lucian Chiţescu

*

* *

III. ALTE COMPLEXE. Cercetarea arheologică din vara anului 1980 şi-a propus, de asemenea, investigarea în continuare a locuinţei datată în sec.al XVII-lea, dezvelită parţial în anul 1979[12].

În acest sens a fost trasată secţiunea XIX B (17 m x 2 m), avînd orientarea NV-SE, situată la vest şi paralel de S XIX (1979).

La adîncimea de -0,20 m-0,60 m, pe o lungime de circa 7 m, a apărut stratul de chirpici puternic incendiat, aparţinînd pereţilor acestei locuinţe, din care s-au păstrat nenumărate fragmente de lipitură, avînd grosimea de circa 5 cm. Fragmentele poartă impresiuni de nuiele, iar una din suprafeţe este frumos făţuită şi acoperită cu humă. În această zonă am semnalat prezenţa numeroaselor cuie şi piroane, folosite în construcţie.

Locuinţa se desfăşoară pe lungime în direcţia est-vest, fiind surprinsă în secţiunile XIX, XIX A (1979) şi XIX B (1980), pe o distanţă de 7 m.

Pe podeaua locuinţei s-au găsit mai multe cărămizi de la o sobă, precum şi fragmente de cahle smălţuite din seria celor descoperite în campania anului 1979[13]. Au apărut de asemenea fragmente ceramice de la castroane, cu pereţi groşi şi fund inelar, smălţuite în interior cu verde. Verdele în multiple nuanţe, apoi brunul şi galbenul constituie culorile predominante ale ceramicii smălţuite de la Oraşul de Floci.

În pămîntul galben-purtat, pigmentat cu mult cărbune, servind ca strat de nivelare pentru construcţia amintită, au apărut patru bolovani fasonaţi, cu suprafeţele rectangulare, avînd dimensiunile laturilor de

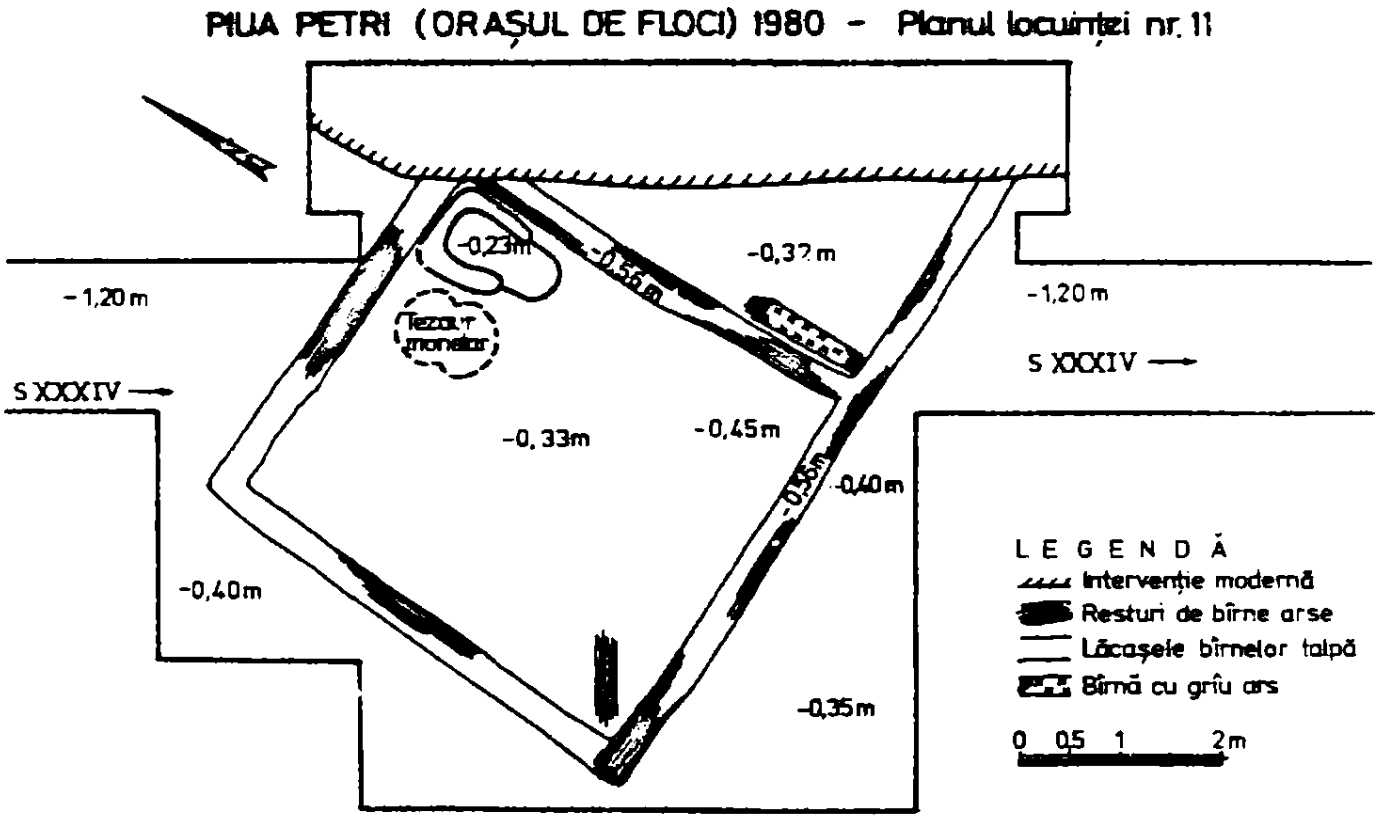

Fig.7.- Orașul de Floci, 1980. Planul locuinței nr.11.

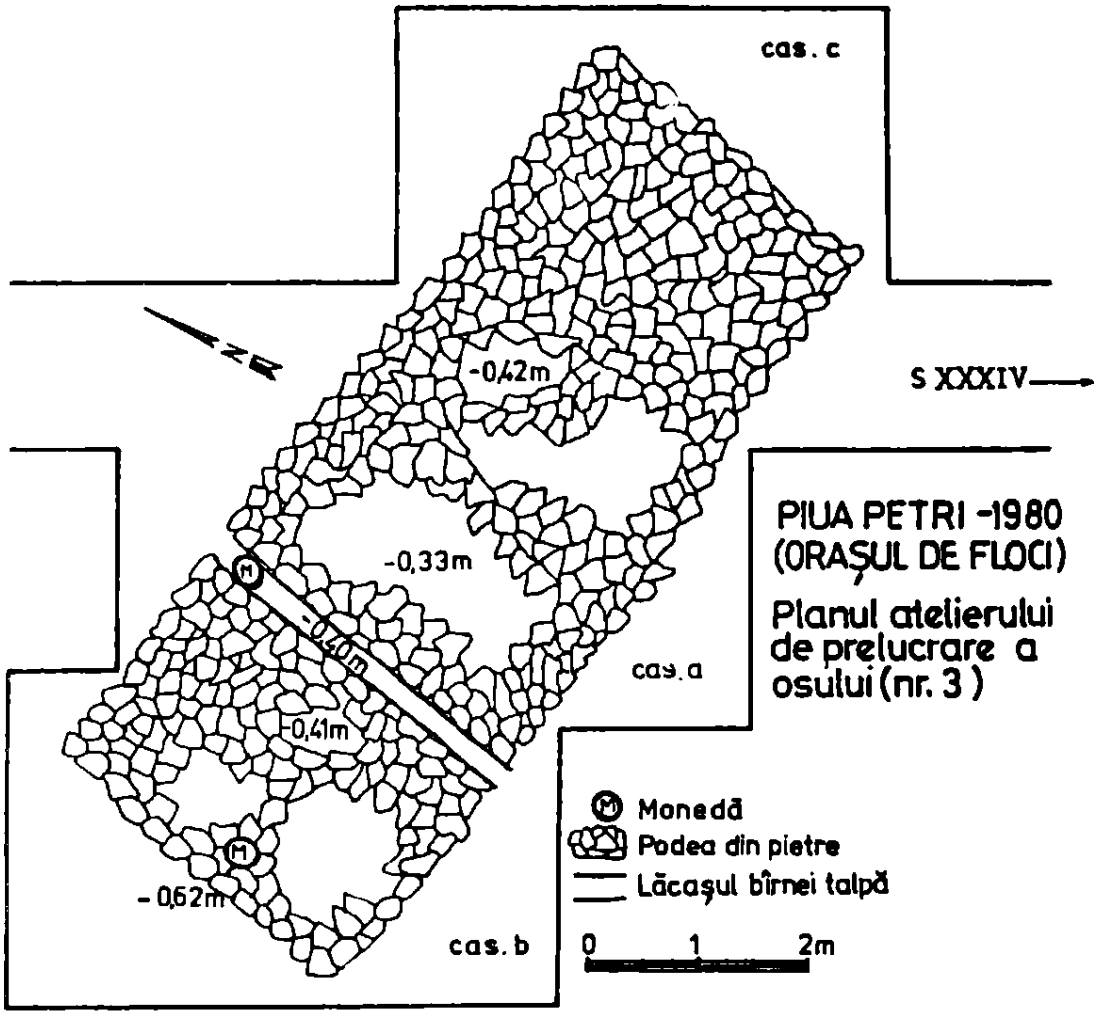

Fig.8.- Oraşul de Floci, 1980. Planul atelierului nr.3 de prelucrat osul.

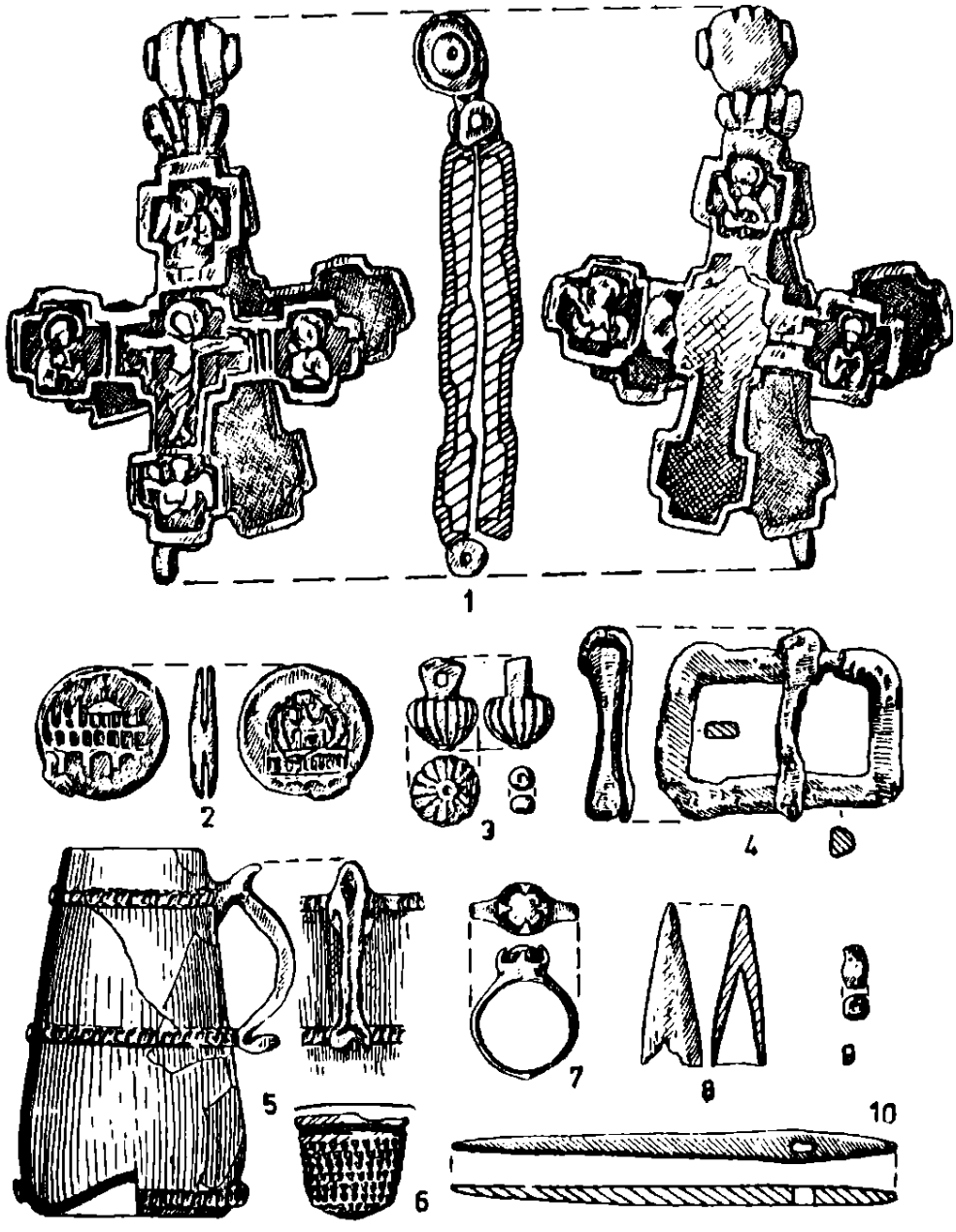

Fig.9.- Oraşul de Floci, 1980. Obiecte descoperite în sectorul locuinţe (1-2; 4-5; 7-10) şi din atelierul nr.3 de prelucrat osul (3,6).

circa 40 cm x 40 cm x 60 cm. Aceeaşi situaţie a fost întîlnită şi în secţiunile cercetate în anul 1979. Bolovanii au aparţinut probabil unei construcţii anterioare.

În acest nivel a fost recoltat material ceramic fragmentar, smălţuit sau nesmălţuit : oale-borcan, oale-cahlă, farfurii cu fund inelar şi orificii pentru fixarea pe perete, smălţuite policrom şi decorate cu motive vegetale sgrafitate.

Descoperirile au confirmat varietatea ceramicii de uz comun, cît şi decorative.

Dintre obiectele ce au putut fi întregite amintim :

a.- oală cu toartă deasupra, gen "mîner de coş" (fig.11/1), cu corpul de formă bitronconică, fundul drept şi gura circulară. Buza este dreaptă, cu marginea rotunjită, mînerul în bandă lată, ovală în secţiune. În exteriorul buzei, cu rol ornamental, se află două caneluri paralele. Vasul prezintă urme de ardere secundară (înălţimea = 20 cm).

b.- cană cu gura trilobată (fig.12/1 a-b), corpul globular şi fundul drept. Mînerul, în bandă lată, cu o uşoară canelură mediană, porneşte de sub buză şi se sprijină pe pîntec. Ca decor, vasul are un medalion central, de formă ovală, marcat de un galon decorativ străbătut pe mijloc de un şirag de traverse. Medalionul este încadrat de un motiv vegetal. Aceste ornamente sînt realizate în albastru. Smalţul fondului este gri-argintiu. Culorile folosite în interiorul medalionului au fost mult alterate de arderea secundară, căpătînd nuanţe de verde, portocaliu, vişiniu. Vasul face parte din seria ceramicii de import (înălţimea = 16 cm).

Din seria ceramicii de import mai amintim fragmentele de cănăiţe, lucrate din porţelan foarte fin de proveniență vest-europeană, ca şi ceramica de Iznik.

Obiectele de podoabă găsite în acest nivel sînt următoarele :

a.- aplică pentru curea (fig.11/2), formată dintr-o plăcuţă dreptunghiulară de argint, avînd laturile lungi modelate în forma a trei semicercuri succesive, ce depăşesc şi respectiv decupează din plăcuţă, dînd posibilitatea asamblării altora asemănătoare. Motivul decorativ, ştanţat, dispus în cele trei compartimente de pe suprafaţa piesei, constă din cîte şase floricele susţinute simetric de un peduncul. Podoaba era fixată probabil pe un suport de piele sau textil (3,3 cm x 1,9 cm).

b.- copcă de argint pentru îmbrăcăminte (fig.11/3), alcătuită dintr-un cîrlig, cu extremităţile întoarse, formînd mici bucle ce serveau la cusut. Sîrma cîrligului este lucrată prin trefilare. Deasupra cîrligului este sudată o plăcuţă decorativă (2 cm x 1,4 cm).

c.- inel de aramă, cu verigă simplă, deschisă (diametrul = 2 cm).

În vecinătatea imediată a laturii nordice a construcţiei din sec. al XVII-lea, la circa 1 m, a reapărut necropola nr.3, prin prezenţa mai multor oase umane, uneori fragmentare, aparţinînd în acest caz unor reînhumări. Au fost determinate cinci morminte de rit creştin, cu orientarea vest-est, defuncţii fiind culcaţi pe spate şi cu mîinile pe cutia to-

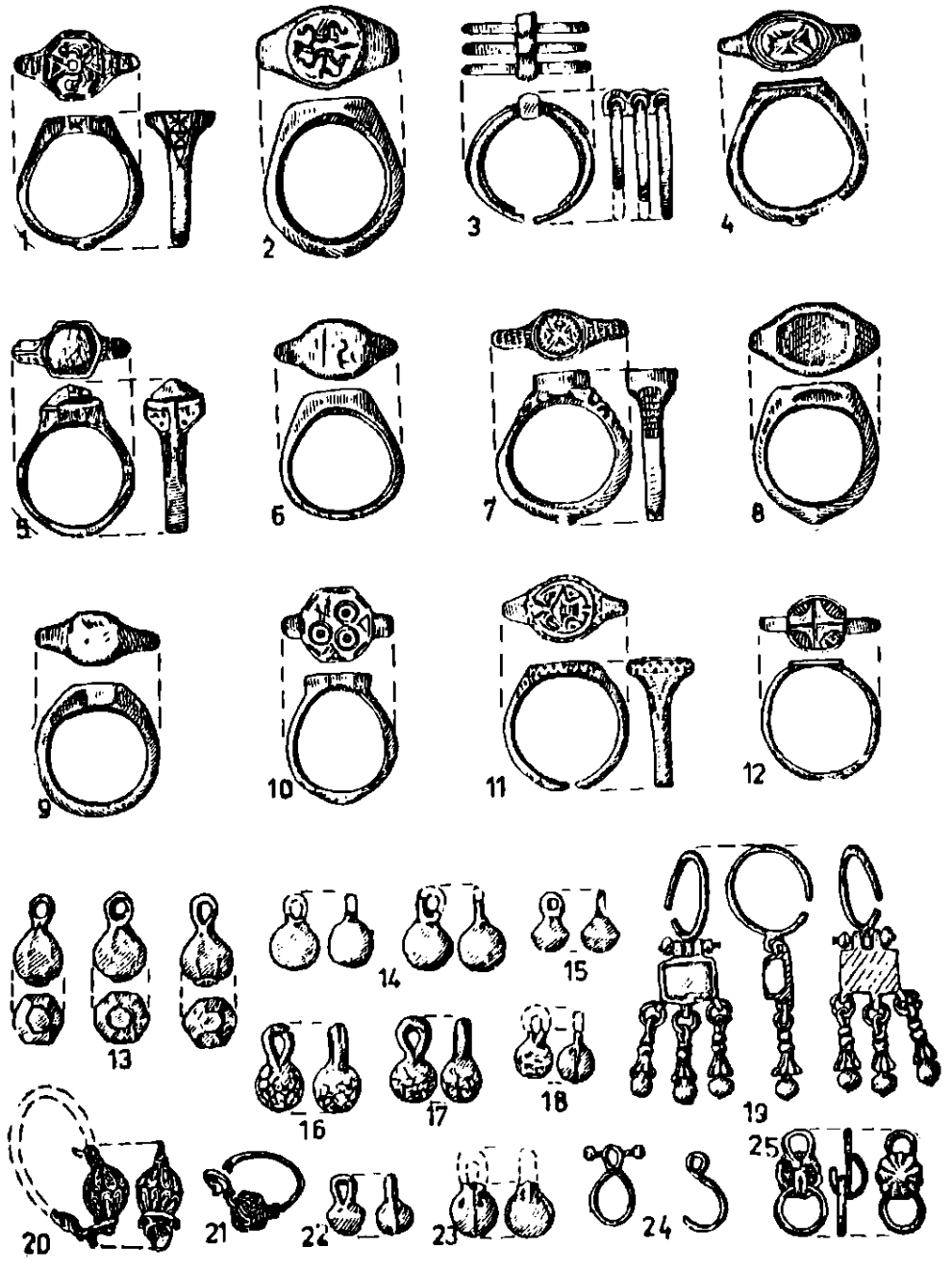

Fig.10.- Oraşul de Floci, 1980. Obiecte din cuprinsul necropolei aferente bisericii nr.2.

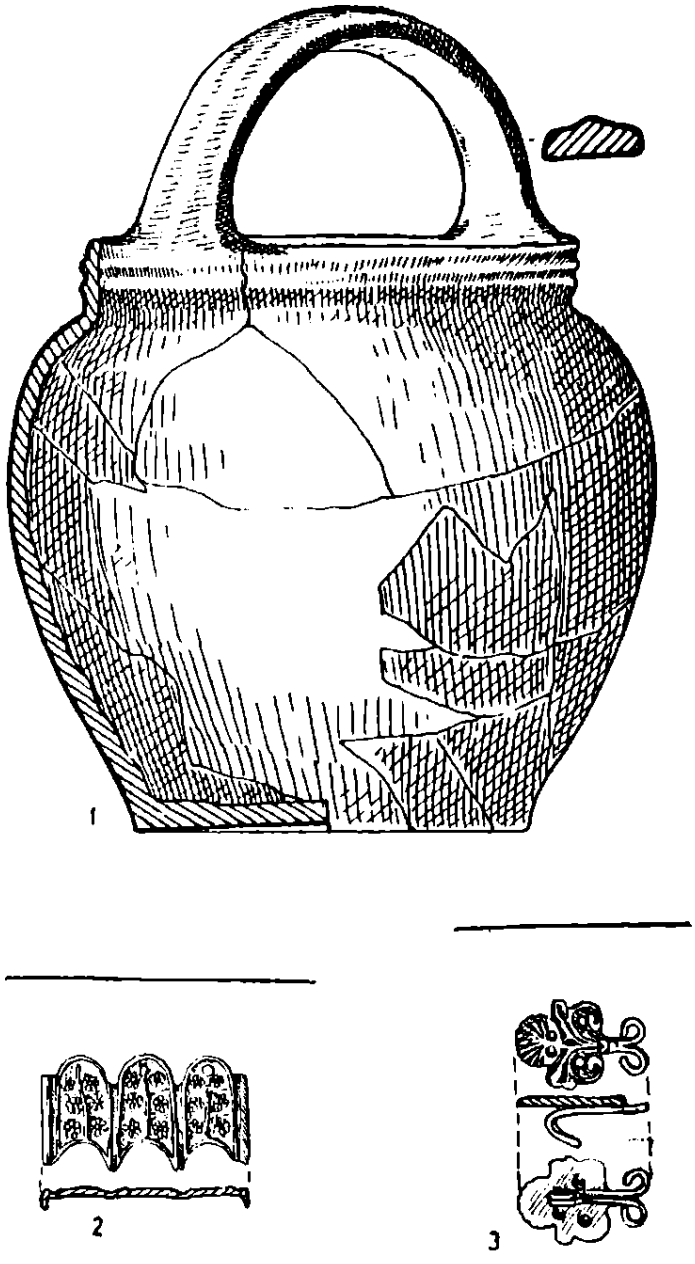

Fig.11.- Oraşul de Floci, 1980. Oală (1), aplică din argint (2) şi copcă din argint (3), sec. al XVII-lea.

racică. S-a găsit un inventar funerar sărac (două ace din argint pentru maramă şi o aplică din bronz). Mormintele s-a confirmat a fi anterioare construcţiei amintite, groapa acestora fiind căpăcuită de stratul de chirpic puternic incendiat. Necropola distruge, la rîndul ei, nivelul de locuire din prima jumătate a sec. al XVI-lea, etapa de funcţionare în această zonă încadrîndu-se între sfîrşitul sec.al XVI-lea şi prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Ca şi în alte puncte cercetate la Oraşul de Floci, şi în secţiunea XIX B a apărut nivelul de locuire propriu sfîrşitului sec. al XV-lea şi primei jumătăţi a sec. al XVI-lea. În sudul secţiunii, la adîncimea de -0,50 m-0,70 m, pe o distanţă de 3 m, am sesizat podeaua de lut bătut, refăcută de două ori, la intervale scurte de timp, a unei construcţii din lemn şi pămînt.

Pe podeaua acestei locuinţe s-au păstrat bîrnele carbonizate, prăbuşite de la acoperişul construcţiei, ca şi gropile de pari. Un dinar unguresc, emisiune Ferdinand I din anul 1530[14], a confirmat datarea construcţiei, contemporană cu locuinţa situată la circa 50 m est şi cercetată integral în anul 1978[15].

Materialul recoltat din acest nivel de locuire a constat, în majoritate, din fragmente ceramice de la oale cu toartă, căniţe de formă bitronconică şi fund drept, pahare cu picior şi fund profilat, farfurii smălţuite şi decor vegetal sgrafitat, cahle traforate sau discuri ornamentale.

Materialul osteologic - provenind de la porcine, cabaline, ovi-caprine, peşti şi păsări - completează cu date din domeniul economiei animaliere tabloul primului secol cunoscut pînă în prezent în oraşul de la gura Ialomiţei.

Venera Rădulescu

*
* *

IV. SECTORUL BISERICA NR.2 ŞI NECROPOLA AFERENTĂ.

Cercetarea necropolei nr.2 a continuat în 1980 prin trasarea a încă patru secţiuni, S XXXIII a,b,c,d (fig.13) perpendiculare pe axul bisericii, în dreptul absidelor, lungi de 15 m, late de 2 m, păstrîndu-se un martor de 0,50 m între ele.

Prin trasarea acestor secţiuni s-au verificat încă o dată limitele cimitirului şi se constată din nou că pe latura sudică a bisericii este o aglomerare mai mare de înmormîntări şi reînhumări în comparaţie cu latura de nord, unde chiar limita cimitirului este mai restrînsă, mai apropiată de zidul bisericii. Gropile mormintelor străpung nivelele de locuire distruse de puternice incendii din sec. al XV-lea, parţial din sec. al XVI-lea[16]. Orientarea celor 82 de morminte dezvelite în această campanie, care se adaugă la cele 103 cercetate în anii trecuţi[17], era est-vest, cu obişnuitele deviaţii determinate de anotimpul în care a

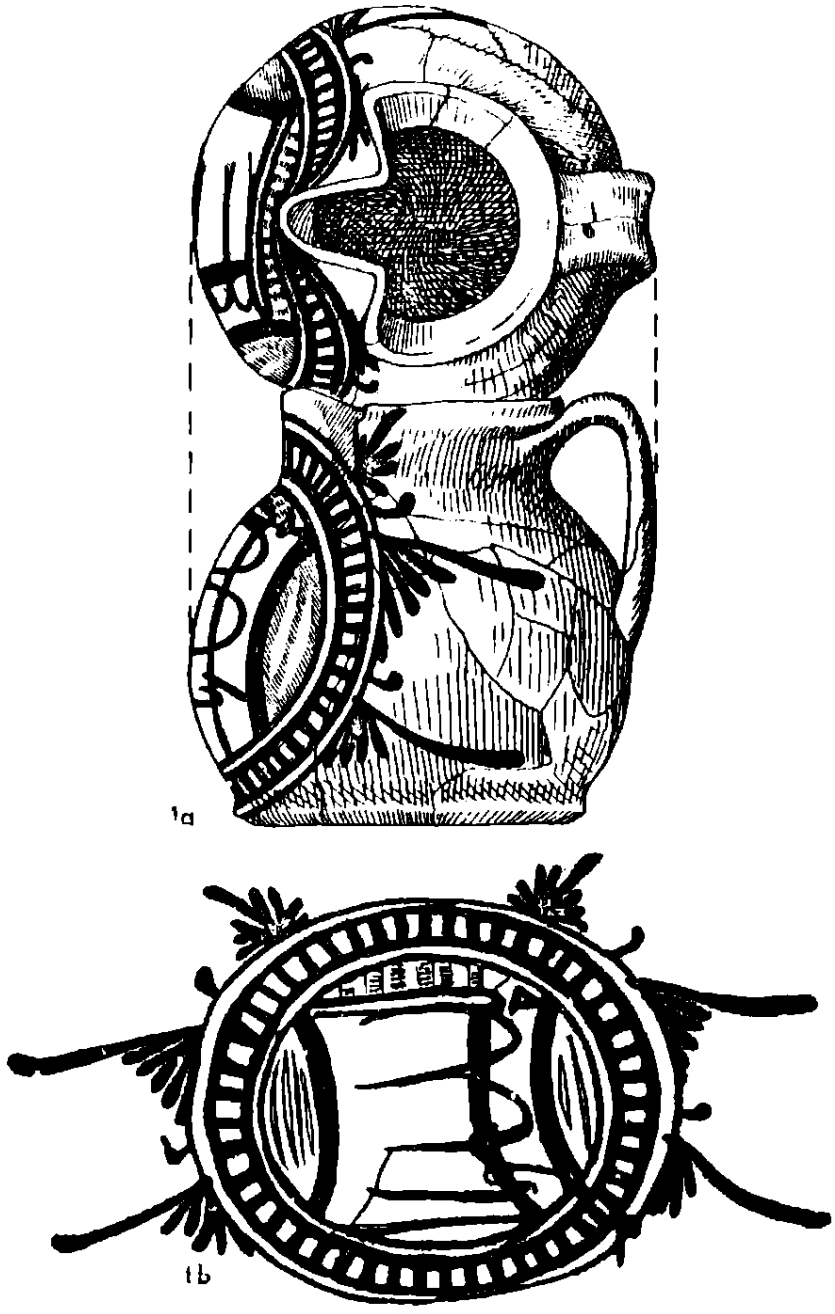

Fig.12.- Oraşul de Floci, 1980. Cană cu gura trilobată, sec.al XVII-lea (1 a) şi decorul de pe faţa canei (1 b).

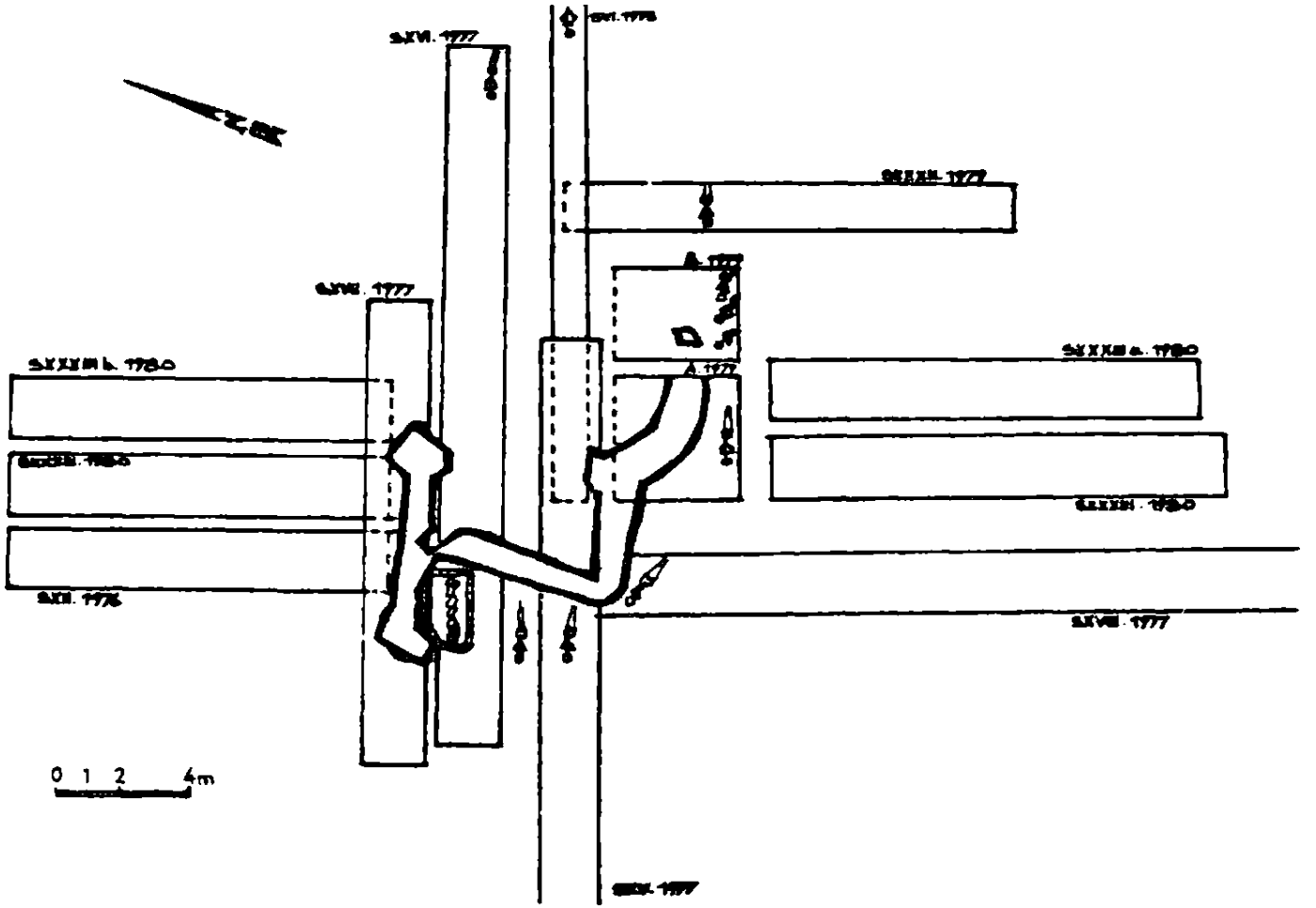

Fig.13.–Oraşul de Floci, 1980.Planul săpăturilor din sectorul biserica nr.2.

avut loc înhumarea. Singura excepţie o constitue M.150, care a fost găsit în poziţia aruncat cu faţa în jos, cu capul spre este şi picioarele spre vest, cu mîna stîngă îndoită din cot, iar mîna dreaptă pe lîngă corp (fig.14). La multe morminte s-au mai păstrat şi resturi din lemnul sicrielor, de formă simplă, trapezoidală, cu capac plat prins în cuie de fier cu floarea mare. La majoritatea scheletelor poziţia era întinsă pe spate, cu braţele îndoite din cot şi palmele pe abdomen. Adîncimea gropilor variază între -0,70 m şi -1,25 m. Cele aflate la circa 1 m depărtare de zidul bisericii sînt săpate în pămîntul cu moloz şi dărîmătură de după dezafectarea bisericii, aşa cum atestă şi monedele tîrzii aflate în inventarul lor.

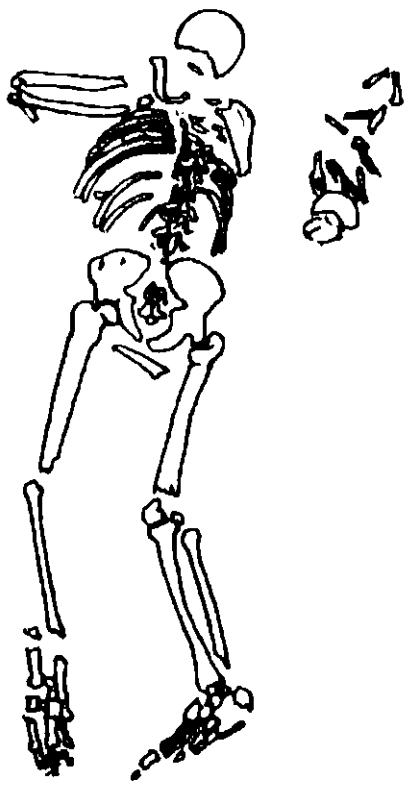

Fig.14.- Oraşul de Floci, 1980. Mormîntul nr.150 din cuprinsul necropolei aferente bisericii nr.2.

Inventarul mormintelor cercetate de noi în această campanie este format din 50 de monede (marea majoritate deteriorate şi foarte puţin lizibile), din 11 inele din argint şi de bronz, din cercei, nasturi globulari, mărgele din sticlă diferit colorată, copci, ace de maramă, paiete

şi fragmente de ţesătură cu broderie din fir metalic.

Catalogul mormintelor cu inventar :

M. 106[18] (M.21, S XXXIII c, caroul 2, -0,65 m) - copil, cu craniul parţial distrus ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul format din resturi de ţesătură[19], mărgele mici din sticlă, perlate, o mărgică din sticlă roşie de formă trapezoidală, probabil de la un cercel, şi o monedă turcească la mîna stîngă(accea, Mustafa III, 1757-1774).

M. 107 (M.22, S XXXIII c, caroul 4,-0,62 m) - matur, bărbat cu braţul stîng îndoit din cot, cu palma pe bazin, braţul drept îndoit din cot, cu palma pe piept ; se păstrează lemnul sicriului şi o monedă turcească (para din argint, Abdul Hamid, 1774-1789).

M. 108 (M.23, S XXXIII c, caroul 5, -0,80 m) - matur, bărbat, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-un inel sigilar din argint, cu şatonul plat, turnat împreună cu veriga, (fig.10/2), 18 nasturi globulari din bronz (fig.10/13)şi fragmente dintr-o catifea de bumbac.

M. 109 (M.24, S XXXIII c, caroul 3, - 0,80 m) - matur, femeie, cu scheletul parţial distrus, braţul drept lipsă. cel stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; se păstrează lemnul sicriului şi o monedă turcească (accea perforată, argint, Mahmud I, 1730-1754).

M. 110 (M.25, S XXXIII c, caroul 5, - 0,80 m) - matur, femeie, cu braţele îndoite din cot, palma dreaptă pe bazin, iar palma stîngă adusă spre umăr ; la aceasta s-a găsit o monedă perforată, ilizibilă.

M. 111 (M.26, S XXXIII c, caroul 3, - 1 m) - matur, bărbat, cu braţul stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; inventarul este format din fragmente de dantelă lucrată din şnur metalic, realizat prin răsucirea unui fir de cupru pe un fir de mătase naturală şi dintr-o copcă cu floare, din argint, datată pe bază de analogii în sec.al XVI-lea[20].

M. 114 (M.29, S XXXIII c, caroul 3, - 0,90 m) - matur, cu braţele îndoite din cot ; se păstrează lemnul sicriului şi o monedă perforată ilizibilă.

M. 115 (M.30, S XXXIII c, caroul 6, - 0,85 m) - adult, femeie, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-un inel, verigă subţire, torsionată, din fir şi o monedă ştearsă.

M. 116 (M.31, S XXXIII c, caroul 7, -0,76 m) - adult, bărbat cu braţele îndoite din cot, palmele pe abdomen; inventarul este format din două monede poloneze (Sigismund III, 1587-1632 şi unu şi jumătate gros, 1623).

M. 120(M.34, S XXXIII c, caroul 1, -0,90 m)-adult, femeie, cu scheletul deranjat de alte înhumări; inventarul este format din mărgele de sticlă diferit colorate.

M. 121 (M.35, S XXXIII c, caroul 2, -0,87 m) - adult, bărbat, cu braţele îndoite din cot, palma stîngă pe umăr, palma dreaptă pe piept ; lîngă tibia dreaptă se afla un craniu reînhumat ; inventarul este format din copci obişnuite şi fragmente de ţesătură din fir de bumbac.

M. 122 (M.36, S XXXIII c, careul 4, -0,85 m) - adult, bărbat ; craniul lipseşte, restul scheletului în poziţie normală, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-o monedă ungurească (denar, Leopold I, 1657-1705).

M. 125 (M.38, S XXXIII d, careul 2, -1,05 m) - adult, bărbat, poziţia scheletului deranjată ; se păstrează craniul, coastele şi braţul drept îndoit din cot, palma pe abdomen ; inventarul este format dintr-o monedă turcească (sec. XVIII).

M. 127 (M.40, S XXXIII, careul 4, -1 m) adult, bărbat, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe piept, tibiile distruse de groapa M.122 ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format dintr-un inel din argint (*fig.*10/3) alcătuit din trei verigi paralele unite între ele printr-o montură de formă dreptunghiulară.

M. 129 (M.42, S XXXIII c, careul 3, -1,20 m) - matur, cu craniul parţial distrus ; inventarul este alcătuit din mărgele tubulare din sticlă, copci, paiete şi o monedă ilizibilă.

M. 130 (M.43, S XXXIII c, careul 5, -1,20 m) - matur, femeie, cu scheletul în poziţie normală, cu braţele îndoite din cot, cu palma dreaptă pe piept, iar palma stîngă pe bazin ; inventarul este format din trei inele găsite pe degetele inelar şi mijlociu al mîinii stîngi şi o monedă ştearsă ; două din inele sînt din argint, sigilare, cu şatonul turnat împreună cu veriga (*fig.*10/6-7) şi unul din bronz emailat, cu o piatră în casetă hexagonală (*fig.*10/5).

M. 131 (M.44, S XXXIII c, -1 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre dreapta, cu braţele îndoite din cot, cu palma stîngă pe abdomen şi palma dreaptă spre umăr ; la mîna dreaptă s-a găsit un inel din argint, sigilar, cu şatonul turnat împreună cu veriga (*fig.*10/4) şi o monedă ungurească din sec. al XVI-lea.

M. 132 (M.45, S XXXIII c, careul 4, -1,05 m) - matur, cu braţele puţin depărtate de corp şi îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este alcătuit dintr-un inel din argint, cu montura turnată împreună cu veriga ; în montura plată, uşor ovală, este scobit un lăcaş pentru piatră, care s-a pierdut (*fig.*10/8).

M. 133 (M.46, S XXXIII c, careul 3, -1,05 m) - matur, femeie cu craniul distrus, braţul stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen, iar oasele bazinului şi ale piciorului stîng distruse de groapa altui mormînt ; inventarul este format din ace de maramă din bronz aurit, copci ebişnuite şi un cercel cu o piatră verde într-o casetă dreptunghiulară, de care sînt atîrnate trei pandeloccuri (*fig.*10/19) ; cerceiul, din argint aurit, este datat pe bază de analogii în sec. al XVI-lea[21].

M. 134 (M.47, S XXXIII c, careul 1, -0,95 m) - matur, cu braţele pe lîngă corp, cu palmele pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; la mîna stîngă s-a descoperit un inel din argint, cu montura turnată împreună cu veriga, datat pe bază de analogii în sec. al XVI-lea[22] (*fig.* 10/9).

M. 139 (M.50, S XXXIII c, careul 1, -1,10 m) - matur, bărbat, avînd

craniul sfărîmat, iar mîna stîngă îndoită din cot ; inventarul este format din 17 nasturi globulari (fig.10/16-17) din bronz, datați prin analogie în sec. al XVI-lea[23] și o monedă.

M. 144 (M.52, S XXXIII c, caroul 1, -0,95 m) - matur, cu scheletul parțial distrus ; brațul drept îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească din sec.al XVIII - lea.

M. 146 (M.54, S XXXIII b, caroul 1, -0,74 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre stînga, iar brațele îndoite din cot, avînd palma stîngă pe abdomen și palma dreaptă pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; groapa acestui mormînt a perforat podeaua incendiată a unei locuințe din sec. al XV-lea ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească ilizibilă.

M. 147 (M.55, S XXXIII b, caroul 6, -0,83 m) - matur, bărbat cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe burtă ; inventarul este format din 3 nasturi globulari (fig.10/15 și 22) și o monedă ștearsă.

M. 148 (M.56, S XXXIII b, caroul 3, -0,80 m) - copil cu brațele depărtate ușor de corp, îndoite din cot, cu palmele pe bazin ;se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format din mărgele din sticlă colorată, un cercel fragmentat și o monedă ilizibilă.

M. 151 (M.59, S XXXIII b, caroul 2, -0,85 m) - copil, fetiță, cu scheletul parțial distrus ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format dintr-un cercel dintr-o sîrmă subțire de bronz, de care atîrnă o mărgică prismatică din sticlă roșie, mărgele diferit colorate și două monede turcești tocite.

M. 156 (M.64, S XXXIII b, caroul 5, - 0,95 m) - matur, femeie,cu craniul deranjat, cu brațele depărtate de corp și îndoite din cot, cu palmele pe piept, tibiile distruse ; inventarul este format dintr-un cercel din argint, cu o mărgică realizată din fire subțiri împletite ca un ghem (fig.10/21) și două monede turcești (Ahmad III, 1703-1730).

M. 159 (M.67, S XXXIII b, caroul 3, - 1 m) - matur, femeie, cu craniul întors spre stînga, brațele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format din mărgele mărunte din sticlă, un cercel fragmentat și o monedă turcească din sec. al XVIII-lea.

M. 164 (M.72, S XXXIII a, caroul 5, -1 m) - matar, bărbat, cu craniul întors spre dreapta, cu brațele îndoite din cot, cu palma dreaptă pe umăr și palma stîngă pe abdomen ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească (accea, Soliman I,1520-1566).

M. 167 (M.75, S XXXIII a, caroul 6, -0,95 m) - matur, femeie, cu brațele îndoite din cot și palmele pe bazin ; pe craniu se vede urma unei diademe metalice sau a unei țesături cu fir metalic ; inventarul este format din fragmente de țesătură din in și fir plat din cupru, care formează un motiv decorativ în forma literelor V și X, paiete metalice, mărgele mărunte din sticlă și două monede turcești (aceea, Mustafa III, 1757-1774).

M. 170 (M.78, S XXXIII b, caroul 3, -0,76 m) - copil, fetiţă, cu scheletul parţial distrus ; inventarul este reprezentat de o monedă ungurească (denar din argint 1545, Ferdinand I, 1526-1564).

M. 173 (M.81, S XXXIII b, caroul 4, -1 m) - copil, fetiţă, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe piept, craniul întors spre stînga ; inventarul este alcătuit din mărgele din sticlă bleu şi roşii, un cercel fragmentat, cu montura formată dintr-o mărgică din sticlă, un inel sigilar din bronz (fig.10/10) şi două monede (denar 1695, Ungaria, Leopold I, 1657-1705).

M. 175 (M.83, S XXXIII b, caroul 5, -1,10 m) - matur, femeie cu craniul distrus, mîinile îndoite din cot, cu palmele pe burtă ; inventarul este format dintr-un inel sigilar din bronz (fig.10/11) şi o monedă turcească, sec. al XVIII-lea.

M. 177 (M.85, S XXXIII b, caroul 3) - adolescent, cu scheletul parţial distrus; inventarul este reprezentat de un cercel fragmentat, cu mărgica formată din petale filigranate (fig.10/20).

M. 184 (M.92, S XXXIII a, caroul 1, -1,21 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre stînga, cu braţele îndoite din cot, cu palmele pe abdomen ; inventarul este format dintr-un inel de bronz, cu placa monturii lipită pe verigă (fig.10/12) şi o monedă turcească, sec. al XVIII-lea.

În cadrul bogatului inventar recuperat, o atenţie deosebită merită tipurile variate de inele şi cercei, unele asemănătoare cu exemplare descoperite în campaniile anterioare, altele noi. Majoritatea inelelor sînt din argint sau bronz, au montura turnată împreună cu veriga, în secţiune semiovală, cu capetele puţin aplatizate şi lăţite de o parte şi de alta a monturii . Scaunul monturii este în general înalt, de formă rotundă sau ovală cu diverse motive incizate. Excepţie face inelul din M. 132 (fig.10/8), turnat, din argint, cu un lăcaş dreptunghiular, foarte puţin adîncit. După felul realizării prezintă analogii cu unul din inelele descoperite la Buda[24] şi datat în sec. al XVI-lea.

Un interes cu totul particular îl prezintă unul din inelele descoperite în inventarul M.130, pe care-l considerăm unicat descoperit la Oraşul de Floci[25]. Inelul este din bronz, cu casetă înaltă, hexagonală, în care se află montată o piatră albă-opacă (probabil cuarţ). Veriga are secţiune lamelară, iar de o parte şi de alta a monturii o nervură mediană exterioară care-i modifică profilul secţiunii (fig.10/5). Pe verigă, de o parte şi de alta a monturii, cît şi pe suprafaţa exterioară a casetei, se află un strat de smalţ bleu-albastru, alb-gri, galben cu puncte negre. Ca mod de realizare pe bază de analogii[26], inelul se poate data în sec. al XVI-lea. Emailarea s-a făcut probabil la rece, deoarece executarea acesteia este mai uşoară, dar nu este atît de durabilă[27].

De asemenea, unicat este un alt tip de inel realizat în mod original din trei verigi de argint, rotunde în secţiune şi egale ca diametru , unite între ele printr-un element de legătură, de formă dreptunghiulară, perforat cu trei orificii pe latura lungă, care constituie montura pro-

priu-zisă a inelului. Inelul face parte din inventarul M.127 (fig.10/3)şi are analogii cu un inel descoperit la Comana[28], datat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Din punct de vedere al raportului stratigrafic al mormintelor el pare să aparţină sec. XVII-XVIII. În fine,ultimul inel asupra căruia mai stăruim a fost găsit în inventarul M. 184, realizat dintr-o verigă simplă, cu secţiunea lamelară, din bronz, cu capetele apropiate şi lipite sub placa ovală subţire a monturii (fig.10/12). Decorul monturii este foarte simplu. Suprafaţa este împărţită prin două linii incizate, care se intersectează în cruce. Între braţele crucii sînt trasate arcuri de cerc cu deschiderea spre marginea monturii,iar spaţiul interior este haşurat. Ţinînd seama că groapa acestui mormînt se afla săpată în nivelul de dărîmătură şi moloz a zidului bisericii, datarea acestui inel se poate face în sec. al XVIII-XIX, după cum rezultă şi din monedele turceşti găsite la mormintele alăturate.

La fel cu inelele, cerceii descoperiţi apaţin mai multor tipuri. Mai întîi ne vom opri asupra unui cercel foarte bine conservat[29], din argint aurit, cu o piatră verde montată într-o casetă pătrată,de care sînt atîrnate trei pandelocuri, în formă de floare de crin, în vîrful cărora este prinsă cu un nit o perlă metalică (fig.10/19). Acest cercel găsit în inventarul M.133 se aseamănă cu cerceii descoperiţi în campaniile anterioare la Oraşul de Floci[30], cît şi cu cei descoperiţi la Comana[31], Tîrgovişte[32], care aparţin sec. al XVI-lea. Dacă ţinem seama de tehnica în care au fost realizaţi şi de faptul că în necropola cercetată de noi s-au găsit mai multe exemplare asemănătoare, din bronz,putem presupune că locul de execuţie al acestor piese este un atelier puternic influenţat de arta occidentală a bijuteriilor.

Un alt tip de cercel, pentru prima dată întîlnit la Oraşul de Floci, este exemplarul găsit în inventarul M.156 (fig.10/21). Tortiţa cerceluluí este făcută dintr-o sîrmă subţire din argint, arcuită ca o verigă cu capetele apropiate. Unul din capete a fost lăţit prin batere şi răsucit în exterior formînd astfel o buclă pentru închiderea verigii[33]. Pe aceasta a fost fixată o mărgică formată din patru fire subţiri de sîrmă, de argint, torsionate şi înnodate ca un ghem. Mărgica aceasta a fost fixată în partea inferioară a verigii cu ajutorul unui fir de sîrmă din argint, răsucit de o parte şi de alta a ei. Piese asemănătoare se găsesc în colecţia de podoabe din epoca feudală aflate la Muzeul Judeţean Dîmboviţa[34] şi la Retevoieşti[35]. În cazul de faţă, aşa cum s-a arătat mai sus, cercelul este datat cu ajutorul monedei în sec.al XVIII-lea.

Tot din categoria cerceilor cu o mărgică fixată în partea inferioară a verigii este şi exemplarul fragmentat descoperit la M.177(fig.10/20). Verîga[36] acestuia este făcută dintr-o sîrmă subţire, rotundă în secţiune, cu capetele apropiate, unul din ele fiind răsucit în formă de buclă, în exterior. Pe această verigă a fost fixată o mărgică de formă ovală formată din două semisfere lipite pe linia diametrului. Fiecare semisferă este formată din 10 petale filigranate. Lipită de verigă, pe o tablă triunghiulară, în exterior în dreptul mărgelei filigranate se afla

o altă mărgică (fragmentată), iar spaţiul dintre ele era decorat cu trei tubuleţe longitudinale, făcute dintr-o sîrmă subţire, răsucită în jurul unui pivot. Ca mod de realizare se aseamănă cu mărgelele aflate pe cercei de secol XIII-XIV şi cu nasturi realizaţi în aceeaşi manieră descoperiţi la Retevoieşti, Zăvoaia, Buda, piese caracteristice sec. al XVI-lea. Reluarea acestei tehnici decorative de către meşterul bijutier s-a făcut probabil dintr-un atelier local, care trebuia să satisfacă necesităţile locuitorilor avuţi de la Oraşul de Floci, în cursul sec. XVI-XVII.

În sfîrşit, mai menţionăm exemplarele fragmentate ale unor cercei executaţi într-o tehnică foarte rudimentară, dintr-o simplă sîrmă, care la un capăt era răsucită în formă de tertiţă, iar de capătul celălalt era prinsă o mărgică poliedrică, tubulară sau în formă de pară din sticlă colorată.

De multe ori o parte din lungimea sîrmei şi a pietrei era acoperită cu o foiţă de metal în formă de trunchi de con, ceea ce dădea impresia unui boboc de floare. Judecînd după monedele cu care apar în inventar, acest tip de cercei aparţin sec. XVII-XVIII.

Nasturii, de formă sferică sau uşor aplatizaţi, sînt din bronz sau metal comun şi au fost confecţionaţi prin turnare împreună cu tortiţa, uşor înălţată, de formă rotundă sau ovală. Diametrul lor variază şi fac parte din categoria comună cunoscută în cursul sec. XVII-XVIII.

În încheiere, amintim singura copcă din argint cu floare, descoperită în inventarul M.111 (fig.10/25), perfect asemănătoare cu cea din mormîntul jupîniţei Stanca de la Buda, datat în sec. al XVI-lea.

Asupra acelor de maramă, fragmentelor de ţesătură, copcilor simple şi mărgelelor de sticlă nu ne vom opri, deoarece, cu ajutorul monedelor[37] şi a analogiilor, acestea au o datare mai largă, din sec. al XVI-lea pînă la mijlocul sec. al XIX-lea.

Anca Păunescu

NOTE

1 Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate anterior la Piua Petri - Oraşul de Floci - sînt publicate în seria editată de Muzeul Naţional de Istorie al R.S.R.: Cercetări arheologice, vol.III, Bucureşti, 1979, p.199-246 (campaniile 1975-1977) şi Cercetări arheologice, vol. IV, Bucureşti, 1981 p.120-143 (campaniile 1978 şi 1979).

2 Lucian Chiţescu, Niculae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu şi Venera Rădulescu, Cercetări arheologice la Piua Petrii (Oraşul de Floci) jud. Ialomiţa, în Cercetări arheologice, III, 1979, p.200.

3 Lucian Chiţescu, Radu Lungu, Teodor Papasima, Petre Vlădilă, Venera Rădulescu şi Anca Păunescu, Cercetări arheologice în anul

1979 la Piua Petri (Oraşul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomiţa, în Cercetări arheologice, IV, 1981, p.123.

4 Suprafaţa de pietre este relativ plană. Diferenţa de nivel este dată de denivelările de la suprafaţa solului în urma campaniilor agricole.

5 În campania trecută mormintele începuseră să apară încă de la - 0,32 m.

6 Din materialul osteologic găsit în atelier am reţinut un eşantion de aproximativ 2000 piese, pe care l-am predat spre studiu cercetătorului ştiinţific Mircea Udrescu de la Laboratorul de antropologie din Bucureşti. Prezentăm mai jos concluziile acestuia. Oasele, aproape în exclusivitate, aparţin bovinelor (Bos taurus) adulte (cu dentiţie definitivă şi cu grad mediu şi înaintat de uzură, iar epifizele sudate la diafize). Sînt reprezentate toate părţile mari ale corpului animalelor (cap, trunchi, membre). Au fost sesizate foarte puţine semne de ardere. Numărul minim de indivizi (NMI) pentru acest eşantion este de 37 (după dentiţie). În general era utilizată numai diafiza osului, epifizele proximale şi distale fiind înlăturate. Această manieră de "tratare" a osului este foarte clar reprezentată la metapodii (metacarpe şi metatarse), dar este relativ constant realizată şi la celelalte oase lungi (tibii, radiusuri, femure, humerusuri). Scapula, prezentă în eşantion, poate fi un indiciu că atelierul fabrica şi alte piese (plăsele?).

7 Vezi supra, nota 5.

8 Lucian Chiţescu, Niculae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu şi Venera Rădulescu, în Cercetări arheologice, III, p.208-210.

9 Vezi şi Radu Lungu, Contribuţii la istoria meşteşugurilor medievale în Tara Românească, în "Revista de istorie", 24,3, 1981, p.516.

10 Mihai Costăchescu, Arderea Tîrgului Floci şi a Ialomiţei în 1470, Iaşi, 1935, p.151.

11 Pentru celelalte tezaure descoperite întîmplător la Oraşul de Floci, vezi Cercetări arheologice, III, p.240.

12 Locuinţa se află în curtea I.A.S. Avicola, Giurgeni. Vezi Lucian Chiţescu şi colab., Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Oraşul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomiţa, în Cercetări arheologice, vol.IV, p.132-139.

13 Ibidem, p.135, fig.136.

14 Emil Unger, Ujkor I fűzet (1526-1657), în Magyar Règèszeti Művèszettörtèneti ès Erem tani Tărsulat, Budapest, 1958, tipul 55.

15 Vezi N. Conovici, O locuinţă medievală din sec. al XVI-lea descoperită la Oraşul de Floci. Raport preliminar, în : Materiale şi cercetări arheologice, Oradea, 1979, p.419-421.

16 Vezi A.Păunescu,"Biserica nr.2..."; în Cercetări arheologice, vol. III, p.224-228.

17 Numerotarea mormintelor s-a făcut cursiv de-a lungul mai multor campanii.

18 Reprezintă numărul cursiv pe planul general al necropolei.

19 Mulţumim şi pe această cale colectivului laboratorului de restaurare textile al Muzeului Naţional de Istorie pentru ajutorul dat.

20 V.Drăghiceanu, Săpăturile de la Buda, Lapoş şi Tisău Buzău, în BCMI, fasc.170, oct.-dec., 1931, p.174, fig.33.

21 Lia Milencovici Bătrîna, Podoabe din necropola fostei mănăstiri Cemana, în BMI, XLII, 2, 1973, p.12, fig.9 ; Claude Fregnac, Les bijoux de la renaissance à la belle epoque, Edit. Hachette, Paris, 1966, fig.66.

22 M.Georgescu, Podoabe din epoca feudală, în Chronica Valahica 5, 1973, p.184, p.199, pl.II/31.

23 D.V.Rosetti, Săpăturile arheologice de la Snagov, I, în "Publicaţia muzeului municipal Bucureşti", 2, 1935, p.39, fig.13 ; idem, Săpăturile de la Retevoieşti, în Materiale, VI, 1959, p.713.

24 V.Drăghiceanu, op.cit., p.173, fig.29.

25 Dimensiunile inelului sînt : ∅ =2,9 cm, ∅ interior= 1,9 cm, înălţimea casetei =0,4 cm.

26 V.Drăghiceanu, op.cit., p.171, fig.2.

27 Marin Matei Popescu, Podoabe medievale din ţările române, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1970, p.14.

28 L.Milencovici Bătrîna, op.cit., p.15.

29 Lungimea totală =4,6 cm, dimensiunile casetei sînt de 0,7 cm x ,1 cm.

30 Anca Păunescu, op.cit., în Cercetări Arheologice, III, p.229, fig. 16/4,5, p.231, fig.17/8.

31 L.Milencovici Bătrîna, op.cit., p.12, fig.9.

32 N.Constantinescu, C.Moisescu, D.Nicolaescu-Plopşor, Considération sur les tombes princières de Tîrgovişte, în "Dacia", N.S., XI, 1967, p.307, fig.3/a.

33 Diametrul verigii = 1,8 cm x 1,3 cm ; diametrul mărgeluşi = 6 cm.

34 M.Georgescu, op.cit., p.182, fig.6 şi p.189, pl.1/6 ; Gh.Cantacuzino, Gh.Trohani, Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud. Ilfov, în Cercetări arheologice, III, p. 311, fig.25/13.

35 D.V.Rosetti, Săpăturile de la Retevoieşti, p.713.

36 Diametrul verigii = 1,6 cm ; diametrul mărgeluşi = 1,1 cm x 0,8 cm.

37 Mulţumim şi pe această cale colegei Paraschiva Stancu pentru ajutorul dat la identificarea monedelor.

ANEXA

DATE PRELIMINARE ANTROPOLOGICE ASUPRA MATERIALULUI OSTEOLOGIC UMAN DESCOPERIT LA PIUA PETRII (1979-1980)

de LAURENŢIA GEORGESCU

Expertiza de mai jos se referă la datele preliminare obţinute prin studiul materialului osteologic uman provenit de la eşantioanele 1979-1980 din cimitirul bisericii nr.2 de la Piua Petrii, biserică datată de arheologul A.Păunescu ca aparţinînd sec.XVI-XVIII[1].

În cele două campanii de cercetări de teren s-au descoperit 96 de morminte, unele singulare sau cu doi sau trei reînhumaţi. Unii subiecţi, dat fiind starea proastă de conservare, nu au permis un studiu de detaliu. In ceea ce priveşte mormintele cu reînhumaţi, la terminarea cercetării de teren, vor face obiectul unor studii separate pe familii.

Cei 96 de subiecţi se grupează după sex (Tabel 1) şi vîrstă (Tabel 2) precum urmează :

TABEL 1

Repartiţia după sex

Sex	nr.cas	%
Bărbaţi	39	40,62
Femei	22	22,92
Nedeterminabili	35	36,46
(dintre care copii)	(25)	26,04
Total :	96	100

TABEL 2

Repartiţia după vîrstă

Vîrsta cronologică şi biologică	nr.cas	%
Infans I-II(0-14 ani)	25	26,04
Juvenil (15-20 ani)	3	3,12
Adultus (20-30 ani)	5	5,21
Maturus I-II-III (30-60 ani)	50	52,08
Senilis (60-x ani)	2	2,08
Nedeterminabili-prost conserv.	11	11,46
Total :	96	99,99

Analiza mortalității și a duratei vieții după vîrsta aproximativă a subiecților la data decesului, prin gruparea lor după sex și după vîrsta biologică și cronologică subliniază :

- mortalitatea crescută în rîndul bărbaților (40,62 %) și apoi a femeilor la vîrsta de maximă fertilitate (22,92 %) ;
- mortalitatea crescută în rîndul subiecților între limitele de vîrstă 30-60 de ani (52,08 %) și a copiilor între 0-14 ani (26,04 %).

Aceste date se referă exclusiv la eșantionul de 96 de subiecți,deoarece cercetarea de teren continuă.

Sub raportul analizei antropologice, eșantionul prezintă variații foarte mari ca formă și mărime :

Bărbații au calote de lungimi și lățimi variabile, oscilînd între limitele categoriilor scurte și foarte lungi (1.=170-198 mm), inegal repartizați ca lățime (8.=134-156 mm). Înălțimea craniilor este foarte diferită (17.=101-144 mm ; 20.=93-124 mm). Indicii eranieni concentrează majoritatea subiecților între limitele : dolico-hiperbrahicran (8:1= 71,20-89,41) ; camaecran-hipsicran (17:1= 57,29-81,18 ; 20:1=48,95-66,47), tapeinocran-acrocran (17:8= 70,14-105,8). Frontalul oscilează la nivelul dimensiunilor extreme între limitele valorilor îngust și foarte lat (9.=84-118 mm; 10.=99-141 mm). Indicii cranieni încadrează subiecții în categoriile : metriometop, eurimetop, stenometop (în ordinea frecvenței) cu aspect intermediar sau bombat (Tabelele 3 și 4). Fața, în cazurile în care s-a păstrat, oscilează între limitele categoriilor joase, gradat pînă la forme înalte, și de la valori foarte înguste pînă la cele foarte late. Indicii faciali concentrează majoritatea subiecților între categoriile hipereuriprosop-hiperleptoprosop și hipereurien-hiperlepten (47:45=78,57-98,48 ; 48:45=38,34-63,16). La fețe atît de diferite avem orbite mesoconche și hipsiconche ce încadrează în majoritate nasuri leptorine, cu subiecți aproximativ egali repartizați în celelalte categorii. Indicele Flower este în majoritate ortognat (Tabelul 4).

TABEL 3

Repartiția după categoriile dimensiunilor craniene a subiecților studiați din necropola bisericii nr.2 de la Piua-Petrii

Nr. Martin	Categoriile		nr. caz		Nr. Martin	Categoriile		nr. caz	
	B	F	B	F		B	F	B	F
1.g-op.					8.eu-eu.				
f.scurt	x-169	x-161	-	2	f.îngust	x-139	x-134	6	3
scurt	170-177	162-169	7	2	îngust	140-147	135-141	15	3
mijlociu	178-185	170-176	7	3	mijlociu	148-155	142-149	8	8
lung	186-193	177-184	7	7	lat	156-163	150-157	1	1
f.lung	194- x	185- x	5	-	f.lat	164- x	158- x	-	2

Nr. Martin	Categoriile		nr. caz		Nr. Martin	Categoriile		nr. caz	
	B	F	B	F		B	F	B	F
17.ba-b.					20.po-b.				
f.scund	x-125	x-120	3	1	f.scund	x-106	x-102	8	9
scund	126-130	121-125	3	1	scund	107-112	103-108	12	2
mijlociu	131-137	126-132	7	3	mijlociu	113-118	109-114	4	4
înalt	138-142	133-137	3	-	înalt	119-124	115-121	1	1
f.înalt	143- x	138- x	4	-	f.înalt	125- x	122- x	-	-
9.ft.ft.					10.co-co.				
f.îngustă	x- 91	x- 87	2	1	f.îngustă	x-113	x-108	4	2
îngustă	92- 96	88- 92	12	6	îngustă	114-120	109-115	18	5
mijlocie	97-101	93- 97	18	10	mijlocie	121-127	116-122	11	10
lată	102-106	98-102	2	2	lată	128-134	123-129	1	2
f.lată	107- x	103- x	1	-	f.lată	135- x	130- x	1	-
48.n-pr.					47.n-gn.				
f.joasă	x- 91	x- 56	3	1	f.joasă	x-103	x- 95	-	-
joasă	61- 63	57- 60	1	6	joasă	104-111	96-103	5	3
mijlocie	64- 69	61- 66	10	5	mijlocie	112-120	104-112	8	6
înaltă	70- 72	67- 70	4	3	înaltă	121-128	113-120	2	2
f.înaltă	73- x	71- x	9	2	f.înaltă	129- x	121- x	1	1
45.zy-zy.					40.ba-pr.				
f.îngustă	x-121	x-116	1	2	scurtă	x- 89	x- 88	2	1
îngustă	122-127	117-122	4	4	mijlocie	90- 98	89- 95	2	4
mijlocie	128-133	123-128	9	4	lungă	99- x	96- x	14	1
lată	134-139	129-134	10	2					
f.lată	140- x	135- x	4	3					

TABEL 4

Repartiţia după categoriile indicilor cranieni a subiecţilor studiaţi din necropola bisericii nr.2 de la Piua-Petrii

Nr. Martin	Scara		nr. caz		Nr. Martin	Scara		nr. caz	
	B şi F		B	F		B şi F		B	F
8:1					47:45				
ultradolicocran	x-64,9		-	-	hipereuriprosop	x-79,9		2	3
hiperdolicocran	65 -69,9		-	-	euriprosop	80-84,9		5	1

Nr. Martin	Scara	nr. caz		Nr. Martin	Scara	nr. caz	
	B şi F	B	F		B şi F	B	F
dolicocran	70-74,9	7	3	mesoprosop	85-89,9	1	5
mesocran	75-79,9	8	6	leptoprosop	90-94,9	3	3
brahicran	80-84,9	11	2	hiperleptoprosop	95- x	1	-
hiperbrahicran	85-89,9	1	4				
ultrabrahicran	90- x	-	-				
17:1				48:45			
camaecran	x-69,9	4	1	hipereurien	x-44,9	3	2
ortocran	70-74,4	8	1	eurien	45-49,9	5	3
hipsicran	75- x	7	3	mesen	50-54,9	11	7
				lepten	55-59,9	4	1
				hiperlepten	60- x	2	3
17:8				9:8			
tapeinocran	x-91,9	11	3	stenometop	x-65,9	9	6
metriocran	92-97,9	2	3	metriometop	66-68,9	10	6
acrocran	98- x	6	-	eurimetop	69- x	11	5
20:1				9:10			
camaecran	x-57,9	11	4	frunte bombată	x-79,9	7	8
ortocran	58-62,9	7	6	frunte intermed.	80-99,9	30	12
hipsicran	63- x	8	1	frunte paralelă	100- x	-	-
20:8				29:26			
tapeinocran	x-79,9	22	13	ortometop	x-90,0	20	16
metriocran	80-85,9	3	1	camemetopă	90- x	15	6
acrocran	86- x	-	-				
30:27				12:8			
parietal bombat	x-87,9	9	5	occipital îngust	x-71,9	2	2
parietal bombat mijlociu	88-90,4	7	6	occipital mijlociu	72-78,9	13	8
parietal plat	90,5 - x	11	5	occipital lat	79-85,9	12	7
				occipital f.lat	86- x	2	2
40:5				52:51			
ortognat	x-97,9	15	6	camaeconhă	x-75,9	2	-
mezognat	98-102,9	4	1	mesoconhă	76-84,9	17	2
prognat	103- x	-	-	hipsiconhă	85 - x	9	9

Comparativ cu seria masculină, cea feminină are calote care se încadrează între limitele valorilor foarte scurte și lungi (1. = 157-184 mm), foarte înguste gradat până la foarte late, cu înălțimi variabile de la foarte scunde la înalte (8.=133-161 mm; 17.=125-139 mm ;20. = 89-115 mm). Indicii craniani încadrează subiecții studiați în categoriile : dolico-ultrabrahicran (8:1 = 72,67-97,35), camaecran-hipsicran (17:1 = 69,06-78,53 ; 20:1 = 54,64-69,01), tapeinocran-metriocran (17:8 = 88,03-97,74 ; 20:8 = 63,57-80,29).

Frunțile sînt înguste, gradat îmbrăcînd forme până la categoria late la nivelul ambelor dimensiuni extreme (9 = 89-102 mm ;108-132 mm), cu cîte o excepție la extreme, care depășesc limitele. Indici frontali încadrează subiecții în categoria frunților bombate, sau bombate intermediar, în majoritatea cazurilor metriometope, stenometope și eurimetope (9:10= 68,42-88,86 ; 59:9 = 59,63-80,53). Facialul este variabil, oscilînd între limitele categoriilor joase și foarte înalte de lățimi foarte înguste, gradat până la forme foarte late. Indicii faciali se concentrează între limitele euriprosop-leptoprosop și hipereurien-hiperlepten (Tabelul 4). La o variabilitate atît de mare a feței, orbitele se concentrează în majoritate în categoria mezoconchă și hipsiconchă. Nasul, onos, este și el variabil, încadrîndu-se în categoriile leptorhin-chamerhin. Indicele Flower este în majoritate ortognat.

Scheletul postcranian este slab conservat (unele segmente erau complet pulverizate), din această cauză foarte puțini subiecți au putut fi dimensionați. Atît la bărbați cît și la femei avem subiecți cu aspect de robusticitate sub medie spre puternică. Talia la bărbați oscilează între limitele valorilor 155,5 cm - 178,7 cm, iar la femei între limitele 140,0 cm -167,8 cm. Așa cum se prezintă datele, atît bărbații cît și femeile au staturi variabile, de la talii mici, gradat până la talii mari.

Copiii prezintă mortalitatea cea mai crescută după grupul bărbaților, cu un accent deosebit între limitele de vîrstă 0-7 ani, cînd mortalitatea este aproximativ dublă față de subgrupa 7-14 ani. Nu insistăm asupra studiului pe copii, pentrucă pe întreaga necropolă noi vom face repartiția pe subgrupe și studiu de detaliu.

Nu prezentăm datele studiului odontologic pentrucă frecvențele ar fi întîmplătoare, datorită faptului că cercetarea necropolei pe teren nu s-a încheiat.

Subiecții din eșantionul studiat (1979-1980) se încadrează ca mărime și formă între limitele de variabilitate foarte mari (pe sexe), aspectul de neomogenitate reflectîndu-se și din analiza tipologică, unde componentele alpine, dinarice, mediteranide, nordice (mai puține cazuri) și mongoloide (cîteva cazuri), cu influențe-metisaj, sînt predominante. Nu am dat frecvențele deoarece pot fi întîmplătoare, neavînd importanță istorică la nivel de eșantion. Dar acest lucru este totuși explicabil, deoarece Piua-Petrii era una din porțile de intrare și de schimb comercial a Țării Românești. Piua Petrii necesită o cercetare

sistematică, în continuare, în anii ce vin, la finalizarea căruia vom prezenta un studiu sistematic comparativ cu necropolele cu care are tangențe.

NOTE

1 L. Chițescu, Niculae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu și Venera Rădulescu, Cercetări arheologice la Piua Petrii (Orașul de Floci) jud. Ialomița, în Cercetări arheologice, III, București, 1979, p. 224-228 ; L. Chițescu, Radu Lungu, Teodor Papasima, Petre Vlădilă, Venera Rădulescu și Anca Păunescu, Cercetări arheologice în anul 1979 la Piua Petrii (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomița, în Cercetări arheologice, vol. IV, București, 1981, p. 139-140 ; Laurențiu Georgescu, Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piua-Petrii (eșantioanele 1977, 1979, 1980) - comunicare ținută la a XV-a Sesiune anuală de rapoarte arheologice pe țară, Brașov, 26-28 III 1981 - sub tipar.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUE À PIUA PETRII (LA VILLE DE FLOCI), DEP. DE IALOMIȚA

Résumé

La 6ème campagne archéologique entreprise sur l'etendue de de l'ancienne ville médievale roumaine, actuellment disparue, "La Ville de Floci" c'est déroulé tout aussi que les autres, en quatre secteurs différents, c'est à dire, Ier secteur : l'église no.1 ; IIe secteur : habitations en torchis sur cadre de bois ; IIIe secteur : les autres complexes et IVe secteur : l'église no.2 et la nécropole.

Dans le Ier secteur ont été identifiées et investiguées les traces d'un atelier (17 m x 5 m) où on travaillait en os et on confectionnait des boutons toujours en os et qu'on peut dater dans la premiére moitié du XVIIe siècle. C'est le deuxième atelier du genre qui a été investigué ici, puisque le premier a été decouvert en 1977 et a été daté à la fin du XVIe siècle.

Dans le IIe secteur ont été investiguées une habitation de surface en torchis sur cadre de bois détruite par un sinistre à la fin du XVIe siécle et un autre atelier pour travailler et confecționner des boutons en os (atelier no.3) dont les dimensions se sont parfaitement conservées (8 m x 3,5 m) et qu'on a pu daté d'après une mounaie dans la deuxième moitié du XVIe siecle.

Au cadre du IIIe secteur on a investigué une habitation de surface du XVIIe siècle, dater à base d'une monnaie turque de l'an 1688(mangîr

émis par Soliman II, 1687-1691). Les fouilles archéologiques ont mis en évidence dans le même secteur une nécropole dont la période de functionement peut être datée à la fin du XVIe siècle et aussi une habitation en torchis du début de XVIe siècle. On a récupéré du matériel céramique formé de plaques décoratives carreaux de poêle, assiettes, pots à l'anse, etc.

Dans le IVe secteur ont été continuées les fouilles dans la nécropole située tout autour de l'église no.2 y existente. A cette occasion, des 82 tombeaux investigués ont été récupérées 50 monnais des XVe-XVIIIe siécles, 12 bagues en argent et bronze, 7 bouclés d'oreille en argent et bronze et d'autres piéces d'inventaire aussi.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". L'atelier où on travaillait en os(nr.2).

Fig.2.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". La partie ouest de la nécropole no.1.

Fig.3.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". Objets en fer (1-5,8,10),en cuivre (6,9,11),céramique (7) dé couverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os.

Fig.4.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère".Objets en fer (1,4-5,8),plomb (6) os (2-3,7,9),verre (10) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os.

Fig.5.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère".Objets en fer (1-5) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os, en cuivre (6-7) découverts dans les ruines de l'habitation de l'atelier ; en cuivre et verre (8-10) decouverts dans la nécropole de l'église no.1.

Fig.6.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastére".Objets en fer (1,4),cuivre (2),os (3) découverts dens l'atelier no.2 où on travaillait en os.

Fig.7.- La Ville de Floci, 1980. Plan de l'habitation no.11.

Fig.8.- La Ville de Floci, 1980. Plan de l'atelier no.3 où on travaillait en os.

Fig.9.- La Ville de Floci. Objets découverts dans le secteur habitations (1-2; 4-5; 7-10) et dans l'atelier no.3 où on travaillait en os (3,6).

Fig.10.- La Ville de Floci, 1980. Vase en terre cuite (1),applique en argent (2),agrafes en argent (3),XVIIe siècle.

Fig.11.- La Ville de Floci, 1980. Pot à l'anse, sec.XVII (1a) et le motif decoratif sur le parois extérieur (1b).

Fig.12.- La Ville de Floci, 1980. Objets découverts dans la nécropole de l'église no.2.

Fig.13.- La Ville de Floci, 1980. Plan des fouilles archéologiques dans le secteur de l'église no.2.

Fig.14.- La Ville de Floci, 1980. La tombe no.150 de la nécropole de l'église no.2.

II. STUDII ȘI NOTE

CONTRIBUŢIE LA CUNOAŞTEREA ECONOMIEI ANIMALE A CULTURII BOIAN ÎN LUMINA MATERIALELOR DE LA CĂSCIOARELE, JUD. CĂLĂRAŞI

de ALEXANDRA BOLOMEY

Cel mai vechi nivel de locuire cercetat prin săpături în punctul "Ostrovel" de la Căscioarele aparţine culturii Boian, faza Spanţov[2]. Spre deosebire de nivelele superioare, gumelniţene, degajate integral sau aproape integral (circa 2000 m^2)[3], nivelul Boian nu a putut fi degajat decît pe o suprafaţă de circa 230 m^2 din cauza apelor fostului lac Cătălui[4], care înconjurau Ostrovelul şi care se infiltrau în depozitele de adîncime, îngreunînd sau chiar nepermiţînd săparea lor. Este firesc de aceea ca materialul osteologic recuperat din nivelul Boian-Spanţov să constituie un eşantion cu mult inferior numeric loturilor din nivelele superioare, şi anume numai 338 piese determinate în comparaţie cu cîteva mii. Stratul propriu-zis se concentrează între - 4,50 şi - 3,70 m. Adîncimea cea mai mare de la care s-au recuperat oase de animale este de - 4,15 m. Deasupra adîncimii de - 3,70 m apar materiale Boian în asociaţie cu fragmente ceramice gumelniţene. Oasele de animale din acest strat de amestec nu au fost luate în consideraţie în analiza ce urmează.

Deşi puţin satisfăcător sub raport cantitativ, eşantionul analizat are o deosebită importanţă din cel puţin două motive: în primul rînd, aşezarea de la Căscioarele este printre puţinele aşezări eneolitice pluristratificate săpate pînă acum în Cîmpia Dunării, permiţînd astfel urmărirea evoluţiei şi sub aspectul economiei animale. În tellurile de la Vidra şi Glina oasele de animale nu au fost adunate; de la Tangîru s-au publicat numai unele date generale[5], care nu înlesnesc o comparare cu datele analizate în cele ce urmează.

În al doilea rînd, de pe suprafaţa săpată la Căscioarele s-au adunat toate spărturile şi fragmentele de oase, fără nici un fel de selecţie în teren (aşa cum pare a se fi făcut la Tangîru, căci altfel nu se poate explica raportul inadmisibil dintre numărul de piese şi numărul de indivizi apreciat)[6].

Se pot distinge cîteva trăsături generale ale eşantionului analizat: 1 - varietate redusă în ceea ce priveşte speciile exploatate, trăsătură întîlnită pînă acum în toate aşezările culturii Boian; 2 - diferenţă cantitativă foarte marcată între resturile de bovine şi de celelalte specii (Tabel nr.1), trăsătură prin care se încadrează pe deplin în tiparul neoliticului din Valea Dunării şi în mod special al culturii Boian; 3 - repartiţie neomogenă a pieselor pe diferitele segmente scheletice, chiar şi la speciile cu număr mare de piese (Tabel nr.1); 4 - datorită zacerii lor

chiar şi temporar (sezonier) în condiţii submerse, majoritatea oaselor sînt acoperite cu o crustă groasă de săruri minerale (probabil din acelaşi motiv culoarea lor este brună, dominant închisă, adesea cu pigmentaţie negricioasă); 5 - oasele întregi sînt o excepţie; fragmentele cu extremităţi întregi sînt rare; nici 15% din material nu este dimensionabil.

I. CARACTERIZAREA OSTEOARHEOLOGICĂ ŞI FIZICĂ A POPULAŢIILOR ANIMALE.

Populaţia de bovine. Cele 223 piese osoase provin de la minimum 11 indivizi, apreciaţi în funcţie de criteriile următoare:

- 2 indivizi sub 7-10 luni, indicaţia de vîrstă fiind dată de două fragmente de pelvis drepte cu oasele componente nefuzionate; există şi alte piese prezentînd caractere infantile, printre care o diafiză radială dreaptă cu porţiune din extremitatea proximală.
- 1 individ în jur de 1 an; dintre oasele ce îi pot fi atribuite este de reţinut un radius proximal drept cu trăsături juvenile, de proporţii net superioare celui citat anterior;
- 6 indivizi (dintre care 4 femele + 2 subadulţi/adulţi tineri), recunoscuţi după 6 extremităţi proximale de radius stîng;
- 1 individ, posibil mascul subadult de bour, reprezentat printr-o extremitate proximală de radius drept, fără corespondenţă dimensională în seria stîngă, cu textură poroasă (v. Tabel dimensional piesa însemnată xx);
- 1 individ reprezentat prin piese disparate de proporţii mari, cu aspect masiv, care intră în limitele dimensionale ale bourului.

Seriile dentare sînt slab reprezentate în eşantionul Boian de la Căscioarele, aşa încît vîrsta animalelor sacrificate poate fi apreciată numai după acele piese ale scheletului poatcranian pe care se surprinde momentul concreşterii părţilor componente, deci, la care limita de concreştere este integral sau parţial vizibilă. Din păcate, într-un eşantion atît de restrîns cantitativ ca cel analizat, asemenea piese vor fi puţine. De aceea ele indică cel mult un individ per grupă de vîrstă (Tabel nr. 2), fără să avem deplină încredere în caracterul perfect exact al datelor obţinute, în sensul că, de pildă, destul de multe oase indică după textură şi proporţii o vîrstă sub un an, dar nu permit precizarea dacă toate trebuie raportate celor doi indivizi sub 6 luni, sau dacă a fost sacrificat cumva şi cel puţin un animal între 6-12 luni ş.a.m.d. De altfel, materialul avut la dispoziţie a dat indicii asupra vîrstei a numai 8 indivizi, 3 rămînînd neidentificaţi din acest punct de vedere.

Deoarece rasele primitive sînt mai precoce, se poate admite că la 2 ani bovinele, în orice caz femelele, erau apte pentru reproducere. Conform datelor din Tabelul nr. 2, raportul subadult/adult ar fi fost de 3 : 5 (sau 1 : 1,66). Fapt foarte important de reţinut, din cel 5 adulţi a căror vîrstă a putut fi identificată, 4 sînt la vîrsta optimă de reproducere şi de productivitate, fie că ne referim la produsele alimentare,

T A B E L nr.1

Repartiţia oaselor de mamifere pe specii şi segmente în nivelul Boian-Spanţov

Segmente scheletice	Bovine	Ovis aries	Capra hircus	Ovicaprine	Suine	Cervus elaphus	Capreolus	Equus	Lepus	Canis familiaris
Coarne	8		1							
Neurocraniu	13				3					
Maxilar superior	3									
Dentiţie superioară izol.	3									
Mandibulă	21			5	12	1				1
Dentiţie inferioară izol.	3									
Scapulă	14	2	1		6			1		
Humerus	13	1		1	8	1				1
Radius	11	4	4							
Ulna	6				9					2
Carpale						1				
Metacarpale	13	5		1	5	1				
Pelvis	20				6					1
Femur	12		2		3	2				1
Tibia	7				4		1			1
Astragal	4					1				
Calcaneu	4				3	1				
Centrotars (-tars)	2					1				
Metatars	9	2	1						1	
Phalanx I ant/post	5/3									
Phalanx II	-									
Phalanx III	3									
Vertebre cervicale	22	(1)			5	1				
" dorsale	13									
" lombare	6									
" sacr-caud.	3									
Metapodii	2				1					
T o t a l	223	15	9	7	65	10	1	1	1	7
			31							
Număr minim indivizi (NMI)	11		6		10	2	1	1	1	4

fie la forţa de tracţiune. De altfel, cu excepţia animalului de peste 4 ani (care, după cum se va argumenta mai jos , pare a fi fost un mascul de bour matur), în întregul lot de bovine nu există piese care să indice o maturitate avansată (excrescenţe extra-articulare, uzură dentară avansată, eventuale semne de artroză articulară etc.).

T A B E L nr.2

Bovine: vîrsta de sacrificiu

Grupe de vîrstă	NMI	Piesele care au dat indicii de vîrstă
0-6 luni	2	Coxale dr.; diafiză humerus neepifizată
6 luni - 1 an	?	
1-1 1/2 an	1	Falanga I cu limita prox.vizibilă; serie dentară sup. cu M^2 în erup.sec.M_3 în erup.I-II.
1 1/2 - 2 ani	?	
2 - 2 1/2 ani	1	Metacarp dist. cu limita vizibilă; tibie " " " "
2 1/2 - 3 ani	1	Serie dent.inf.cu P_2-P_3 în erupţie sec.
(3) - 3 1/2 ani	1	Femur proximal cu limita vizibilă
3 1/2 - 4 ani	1	Femur distal cu limita vizibilă; humerus proximal cu limita vizibilă
peste 4 ani	1	Serie dent.inf.cu M_3 cu uzură avansată

Cele mai obiective criterii de determinare a sexului la bovine le oferă fragmentele de bazin[7]. După indiciile date de acestea, sacrificarea reprezentanţilor celor două sexe se făcea în raport de 2♀:1♂.

S-au arătat cu altă ocazie deficienţele tehnicii de distincţie între Bos taurus şi Bos primigenius[8]. În eşantionul de bovine de care ne ocupăm ne aflăm însă în faţa unuia din cazurile extreme - un mascul matur de bovin sălbatic, uşor de recunoscut prin grosimea pereţilor oaselor şi prin proporţiile mari, precum şi prin unele trăsături morfologice, care nu se întîlnesc la reprezentanţii populaţiei domestice. Acestui individ i-au fost atribuite următoarele piese scheletice:

1 - un fragment distal de tibie stîngă, care se distinge mai cu seamă prin diametrul antero-posterior mare (v.Tabel dimensional, piesa însemnată xx) şi prin numeroasele excrescenţe extra şi supra-articulare;

2 - un fragment de mandibulă dreaptă cu M_1-M_3. Marginea ventro-dis-

Pl.I.- Bour: 1, fragment craniu cu orbita stîngă; 2, fragment maxilar superior stîng.

tală a regiunii angulare este delimitată lingual de o creastă tăioasă ; vestibular, această margine este atît de îngroşată, încît formează o adevărată suprafaţă oblic-plană. Impresiunea maseteriană este marcată printr-o creastă reliefată, rugoasă, care urcă în sus anterior, terminîndu-se printr-o umflătură înapoia nivelului M_3. Bordul alveolar prezintă numeroşi spiculi (excrescenţe fine).

3 - M^2 drept izolat, relativ mare, cu smalţul gros şi uzură avansată ;

4 - fragment de masiv facial cu orbita stîngă. Orbita, deosebit de înaltă, are un contur ovoidal (lung. x înălţime = 63 x 71 mm), în timp ce la restul populaţiei de bovine conturul orbitelor este rectangular , cu colţurile rotunjite (lungime 44-50 mm, n=3). Bordul supraorbitar este puternic franjurat.

De deasupra nivelului Boian-Spanţov curat (S.0,- 3.45 - 3.70 m) provin un fragment de maxilar superior stîng cu P^4 - M^3 şi un fragment posterior de neurocraniu (cu gaura şi condilii occipitali, basioccipital şi regiunea temporală dreaptă). Deşi aceste piese nu au fost incluse în cifrele din Tabelul nr.1, există temeiuri pentru a le considera că provin de la acelaşi animal ca cele din nivelul propriu-zis, şi anume: M^2 din seria dreaptă are aceleaşi proporţii şi grad de uzură ca şi M^2 stîng izolat, fapt ce îl recomandă ca piese perechi din acelaşi maxilar superior; maxilarul superior stîng prezintă pe bordul alveolar spiculi similari cu cei observaţi pe mandibulă, indicii că ambele maxilare au aparţinut aceluiaşi individ, fapt necontrazis de gradul de uzură al dentiţiilor respective.

Nu există nici o bază obiectivă pentru a bănui că toate aceste piese provin de la mai mult de un individ. Dimpotrivă , grosimea compactei oscase se corelează cu gradul destul de avansat de uzură dentară şi cu excrescenţele osoase suplimentare, toate pledînd pentru un animal matur şi robust, în timp ce proporţiile pledează pentru talia sa mare (dar necalculabilă prin vreuna din piese).

Cît priveşte scheletul populaţiei de bovine domestice, pentru o serie de părţi (procese cornulare, craniu, segmentele membrului pelvin) eşantionul analizat este deficitar, fie pentru că conţine prea puţine piese din aceeaşi categorie, fie că sînt prea fragmentare pentru a oferi o imagine vizuală sau exprimabilă cifric a proporţiilor lor.

În schimb, elementele membrului toracic, chiar dacă nu au fost toate suficient de întregi pentru a permite dimensionarea, îngăduie reconstituirea unei imagini asupra proporţiilor acestor bovine. Fragmentele distale humerale dau impresia unei populaţii mici, uniforme, diferenţele dimensionale reflectînd doar dimorfismul sexual. Valori ale lăţimii trohleei de peste 72-73 mm, corelate cu diametre antero-posterioare medio-distale peste 70 mm, par a indica masculii.

Întreaga serie de radiusuri proximale lasă impresia de lipsă de omogenitate, datorită diferenţelor de vîrstă, indicate de porozitate sau compactitate. Piesele dimensionabile, toate compacte, dau limite strînse pentru lăţimea suprafeţei articulare (69 - 73.5 mm; n=5). Toate par

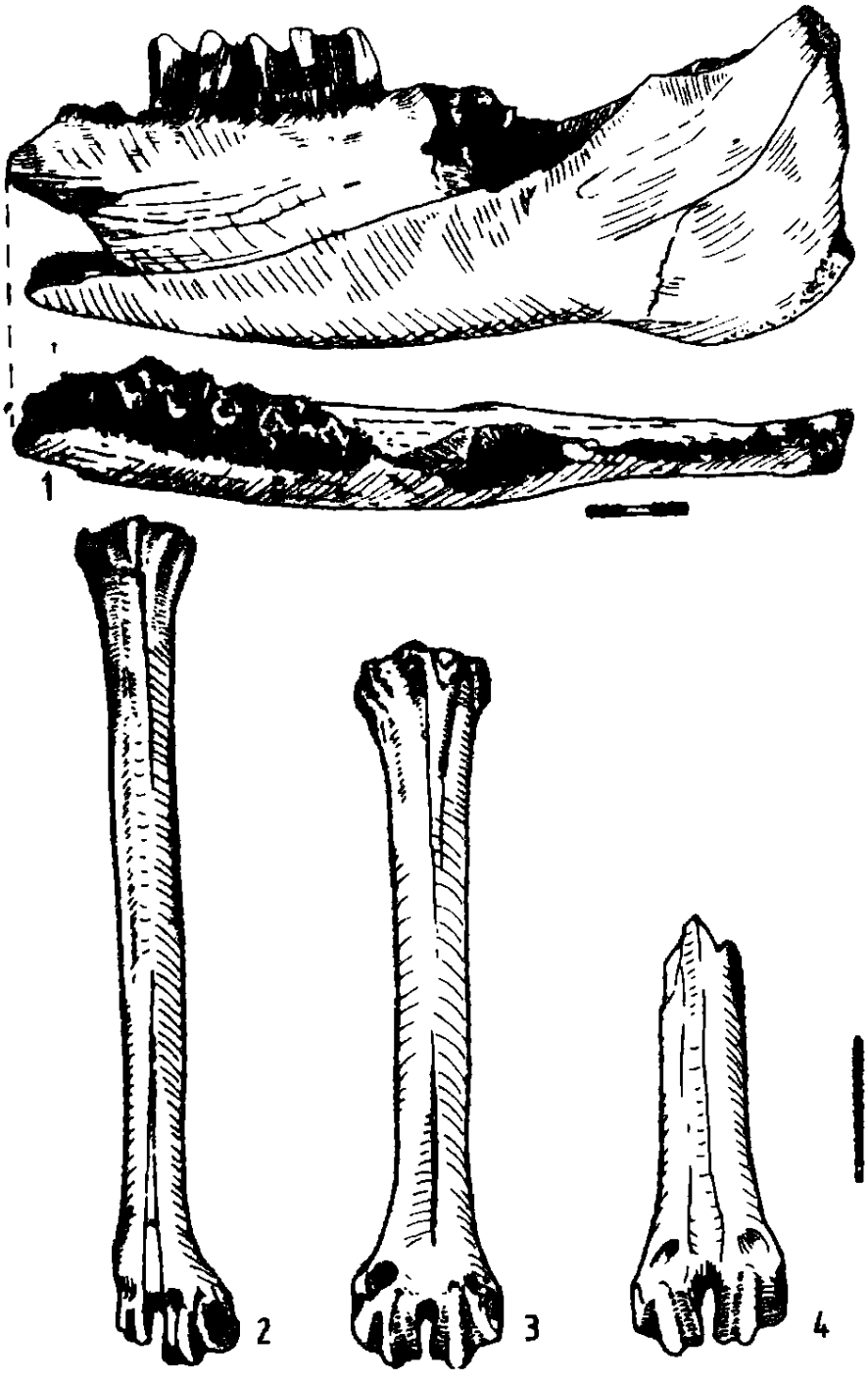

Pl.II.- Bour: 1, fragment mandibulă dreaptă; 2, 3, oaie: metatars stîng şi metacarp drept; 4, capra: metatars distal drept.

a proveni de la femele, ele potrivindu-se de altfel numai cu humerusurile distale atribuite indivizilor de acest sex.

Dat fiind că oasele lungi întregi pe baza cărora se poate calcula înălţimea la greabăn sînt atît de puţine, am folosit în acest scop tot materialul avut la dispoziţie pentru care există indicii că provine de la populaţii similare cu cele din nivelul Boian-Spanţov de la Căscioarele (Tabel nr.3). Din păcate, cu toată această încercare de înmulţire a materialului, nu am obţinut rezultate decît pentru sexul femel.

T A B E L nr.3

Talia bovinelor în etapele culturale Boian şi Gumelniţa A

Staţiune/Nivel	Os	Lung. maximă	qWZ[10]	Sex	Coef. Matoi-csi[9]	Talia (mm)	Observaţii
Vărăşti/Boian-Vidra	Metacarp	205	452	♀	6.03	1236	Q_L=45.35
Căscioarele/Boian Spanţov	Metatars	215	Rad.329	♀	5.33	1145.9	cu deteriorări
" /Gum.A	Metatars	220	Rad.344	♀	5.33	1172.6	
" /Gum. A	Tibia	342	Rad.342	♀	3.45	1179.9	Sub 3 1/2 - 4 ani (epif.proximală în lab).
" / Gum. A	Radius	265	546	♀	4.30	1139	Q_L=48.53

Populaţia de Ovine şi Caprine.

În lipsa sonelor cu caractere morfologice necesare, nu au putut fi determinate ca gen următoarele piese: a) fragmentele mandibulare,toate lipsite de ramura ascendentă şi de regiunea angulară; b) o diafiză humerală, fără nici o particularitate indicatoare.O infirmă perforaţie (foramen nutriticum ?) este plasată în jumătatea distală, la limita dintre faţa posterioară şi cea laterală, poziţie care ar pleda întrucîtva pentru genul Capra. Se pare însă că poziţia foramenului este destul de variabilă[11]; c) jumătatea laterală a unui metacarpian de tip infans.

Totalul materialului de Ovis provine de la minimum trei indivizi, atestaţi de trei metacarpiene drepte (dintre care unul neepifizat distal, deci sub 1 1/2 - 2 ani). Din lipsa de compactitate a ţesutului osos la toate piesele rezultă că toţi indivizii sacrificaţi erau în vîrstă de sub trei ani.

Gracilitatea oilor din neolitic în general a fost adesea subliniată. Ea este confirmată şi de materialul analizat cu această ocazie (v.Tabel dimensional). Indicii de gracilitate ai oaselor întregi intră chiar exclusiv în limitele constatate la femele (Tabel nr.4). Dat fiind însă vîrstele de sacrificiu tinere, s-ar putea ca vîrsta şi nu sexul să fie răspunzătoare de valorile mici ale indicilor, cu atît mai mult cu cît nu ştim a se fi urmărit raportul între creşterea în lăţime şi grosime şi lungimea oaselor în funcţie de vîrstă.

Pentru a avea o mai bună imagine asupra înălţimii la greabăn a Ovinelor de la Căscioarele, s-au cuprins în tabel şi oasele întregi din nivelul Gumelniţa A (Tabel nr.4). Pentru calcularea taliei s-au folosit cei trei coeficienţi cunoscuţi în literatură (Ţalkin, Haak[12], Teichert[13]). După cum era de aşteptat, rezultatele diferă uşor în funcţie de valoarea coeficientului folosit, fără să se înregistreze însă discrepanţe supărătoare. Generalizînd, se poate spune că ovinele de la Căscioarele aveau o înălţime ce varia între 52 şi 59 cm.

Totalitatea oaselor de Capra înlesneşte apreeierea a minimum trei indivizi, avînd în vedere prezenţa a 3 radiusuri drepte. În contrast cu cele de ovine, piesele scheletice de caprine apar destul de robuste (mai cu seamă fragmentele de radius şi femur). Pe de altă parte, tot în contrast cu ovinele, toate oasele sînt compacte, cu pereţi relativ groşi, dovadă a sacrificării unor animale de vîrstă matură.

În literatura de specialitate se întîlnesc puţine date, şi acelea disparate, care să furnizeze criterii de apreciere a vîrstei şi sexului pe materialul scheletic de caprine. În eşantionul analizat există cu siguranţă şi piese provenind de la un mascul (foarte) robust, atestat printr-un proces cornular stîng deosebit de masiv. Baza sa este destul de deteriorată, aşa încît valorile dimensionale sînt numai aproximative: circumferinţa bazei = (160)mm; diametrul antero-posterior = (62)mm; diametrul transvers = (39) mm. Faţa mediană este slab bombată (convexă), bombare ce se accentuează spre vîrf. Marginea frontală este puternic muchiată. Marginea posterioară este rotunjită, fără formarea unei muchii. Faţa laterală este plată în vecinătatea muchii frontale, bombîndu-se mult posterior. Aşadar, în secţiune, se realizează un contur, ovoid uşor asimetric şi foarte ascuţit la polul anterior. Spre vîrf, conturul ovoid devine tot mai îngust şi mai asimetric. Porţiunea păstrată din piesă măsoară 260 mm.

Rezumînd cele expuse anterior, rezultă că materialul de Ovicaprine indică minimum trei indivizi de ovine de vîrstă tînără şi minimum trei indivizi de caprine, de vîrstă sensibil mai avansată, ceea ce dă un raport de 1 : 1 între cele două genuri.

Diferenţa constatată în ceea ce priveşte vîrsta de sacrificiu şi numai aceasta, ar putea fi folosită în determinarea fragmentelor mandibulare, foarte deteriorate şi arareori cu dentiţia completă. Aşa cum rezultă din Tabelul nr.5, patru din cele cinci fragmente provin de la animale între 6-12 luni, şi, pe baza raţionamentului de mai sus, ar

T A B E L nr.4

Cascioarele: Ovis aries, dimensiunile oaselor întregi şi calcularea taliei:

RADIUS

Lungime maximă	143,5
Lăţime proximală	30,5
" artic.prox.	29
minimă diafiză	16
" distală	28,5
" artic.dist.	23
$I=\frac{\text{lat.min.diaf. x 100}}{\text{lungime}}$	11,15
TALIE: x 3,96 (HAAK)	56,82
x 4,02 (TEICHERT)	57,68

METACARP

1. Lungime maximă	106,5 x	109,5	111,5	
2. Lăţime proximal	20,8	19	18,5	
3. DAP proximal	15	13	13	
4. Lăţime maximă diaf.	11,3	11,5	10,5	
5. Lăţime distal	23,4	21,5	21,5	
$I=\frac{\text{lat.min.diaf. x 100}}{\text{lungime}}$	10,6	10,5	9,4	
TALIE				$\bar{x}$
x 4.85 (TALKIN, HAAK)	51,65	53,10	54,07	52,94
x 4.89 (TEICHERT)	52,07	53,54	54,52	53,38

METATARS

1.	116	119	120	121	129 x
2.	16	16,5	16,8	18	18
3.	17	16	16,5	17	18,3
4.	10	10	9,2	10	10
5.	19	21	-	21,5	-
$I=\frac{4 \times 100}{1}$	8,62	8,40	7,67	8,26	7,75

TALIE						$\bar{x}$
x 4,68 (TALKIN	54,28	55,69	56,16	56,62	60,37	56,62
x 4,55 (HAAK)	52,78	54,14	54,60	55,05	58,69	55,05
x 4,54 (TEICHERT)	52,66	54,02	54,48	54,93	58,56	54,93

x Piesele notate cu asterisc fac parte din nivelul Boian. Restul din nivelul Gumelniţa A.

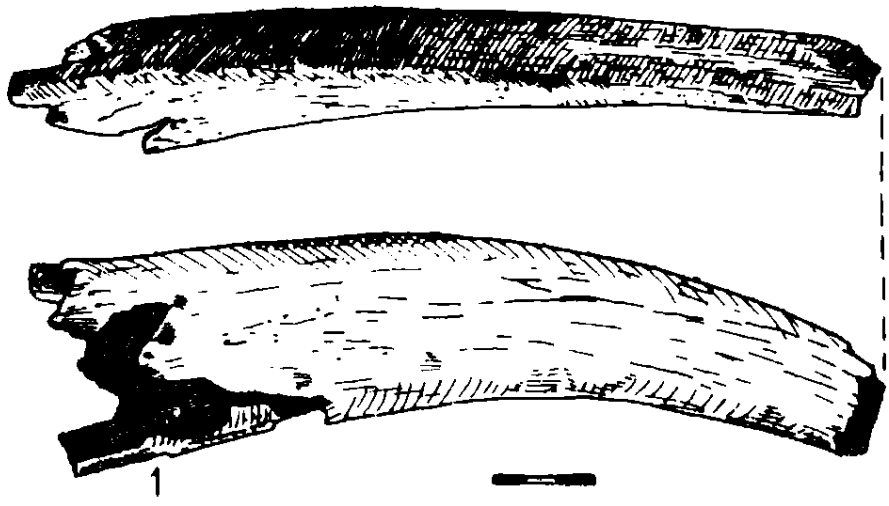

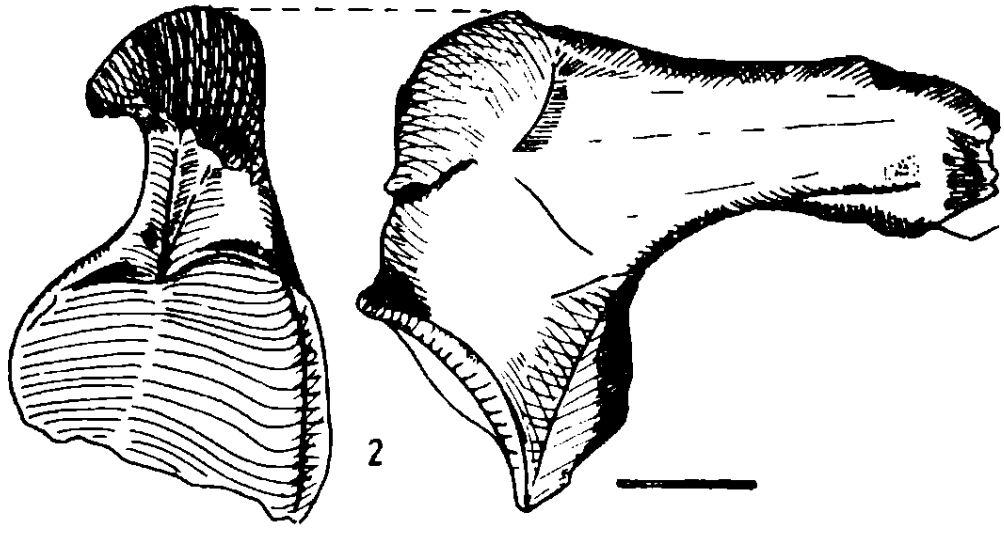

Pl.III.- 1, Capra: proces cornular stîng (normă frontală şi laterală); 2, cal: fragment scapulă stîngă.

putea fi de ovine (trei sînt drepte, corespunzînd astfel numărului minim de indivizi apreciat pe baza metacarpienelor). Fragmentul, indicînd o vîrstă de 4-6 ani, ar fi un reprezentant al caprinelor.

T A B E L nr.5

Ovicaprine: fragmente mandibulare şi aprecierea vîrstei

Dextr/ sin	Dentiţie păstrată	Stadiul de uzură după Payne[14]	Vîrsta	D_4	M_2	M_3
d.	alv.D_2+D_4-M_1+alv.M_2	C	6-12 l.	-	-	-
d.	D_2 - M_2	C	6-12 l.		?	-
d.	D_4 - M_2 izolaţi	C	6-12 l.			-
s.	D_2 - M_2	C	6-12 l.			-
s.	P_4 - M_3	G	4-6 ani			

Populaţia de Suine.

Prima constatare este numărul de indivizi relativ mare în raport cu numărul pieselor (Tabel nr.1), fapt ce se consemnează frecvent la suine, datorită bunei conservări a fragmentelor maxilare (mai cu seamă mandibulare), care oferă totodată şi bune indicii de apreciere a vîrstei (Tabel nr.6). Nu este mai puţin adevărat că, în eşantionul Boian-Spanţov de la Căscioarele, grupul suinelor ni se pare uşor suprareprezentat din punct de vedere al numărului minim de indivizi, fapt ce se repercutează în mod defavorabil asupra procentelor bovinelor. Explicaţia fanomenului rezidă probabil în caracterul eşantionului, parţial reprezentativ în raport cu suprafaţa locuită.

În condiţiile unui lot mic de piese şi acelea în mare măsură fragmentare, în condiţiile în care majoritatea indivizilor (70%) erau sacrificaţi înainte de vîrsta de 1 an este greu şi ar fi inutil să se comenteze proporţiile individuale şi talia populaţiei de suine

Alte specii.

Grupul "alte specii" din figura 1 D înglobează numai cîinii, calul şi iepurele, indivizii de cerb şi căprior fiind cuprinşi în categoria "cervide". Aici ne referim însă la toate aceste 5 specii, atestate prin atît de puţine resturi în eşantionul Boian-Spanţov analizat, încît nu merită mai mult de o menţiune. Resturile lor din acest nivel vor contribui în viitor la caracterizarea populaţiilor speciilor respective în neo-eneoliticul din regiunea Căscioarele, ele fiind mai bine sau chiar mult mai bine reprezentate în fazele de locuire ulterioare din aceeaşi staţiune.

TABEL nr.6

Suine: numărul minim de indivizi, criteriile de calculare a lor şi aprecierea vîrstei de sacrificiu

NMI	Vîrsta	Mandibula dextr/sin	Caracterele dentiţiei	Observaţii
1	2-4 luni	sin	D_4 uzură 0 - I	
2	6-7 luni	dextr+sin ambele cu simfiză	M_1 erupţie III, uzură 0	
4	7-9 luni	sin.	M_1 uzură I, M_2 în criptă	1=S. scrofa
1	14-16 luni	sin.	P_2-P_4 erupţie secundară	
1	17-21 luni	dextr.	M_3 erupţie I-II	
1	matur	dextr.	P_2-P_4 şi M_3 uzură II-III	Sus scrofa ? ♀ după canin

II. ECONOMIA ANIMALĂ ÎN CULTURA BOIAN

Dintre toate culturile neo-eneolitice din România, cultura Boian ar fi cea mai favorizată pentru caracterizarea economiei sale animale, deoarece este singura pentru care din săpăturile efectuate pînă acum în nouă aşezări mai importante, datînd din diverse faze şi etaje ale culturii, s-au recuperat şi oasele de animale[15]. Chiar dacă numai unele loturi de animale sînt semnificative statistic, prin comparare cu acestea şi cele mai reduse cantitativ capătă o valoare relativ satisfăcătoare. Pe de altă parte, aşa cum s-a mai remarcat[16], ar fi şi avantajul că toate aceste aşezări sînt localizate în sudul şi sud-estul României sub cota de 200 m altitudine, multe în imediata apropiere a Dunării, ceea ce înseamnă un biotop aproape uniform.

Ni se pare însă prematură încercarea de a analiza economia animală în funcţie de fazele de dezvoltare ale culturii[17]; nu se obţin astfel decît rezultate neconvingătoare prin însăşi datele puţine pe care sînt clădite, ştirbindu-se ceea ce - credem - este una din principalele trăsături ale economiei culturii Boian: unitatea, uniformitatea economiei sale animale.

Scopul propus în lucrarea de faţă este de a încerca să conturăm această uniformitate, să-i precizăm caracteristicele. Pentru atingerea scopului este necesară urmărirea a minimum trei categorii de date mai mult sau mai puţin independente între ele; pe de o parte, urmărirea raportului cantitativ între speciile cu pondere mai mare în economia animală a neo-eneoliticului în general; pe de altă parte, urmărirea

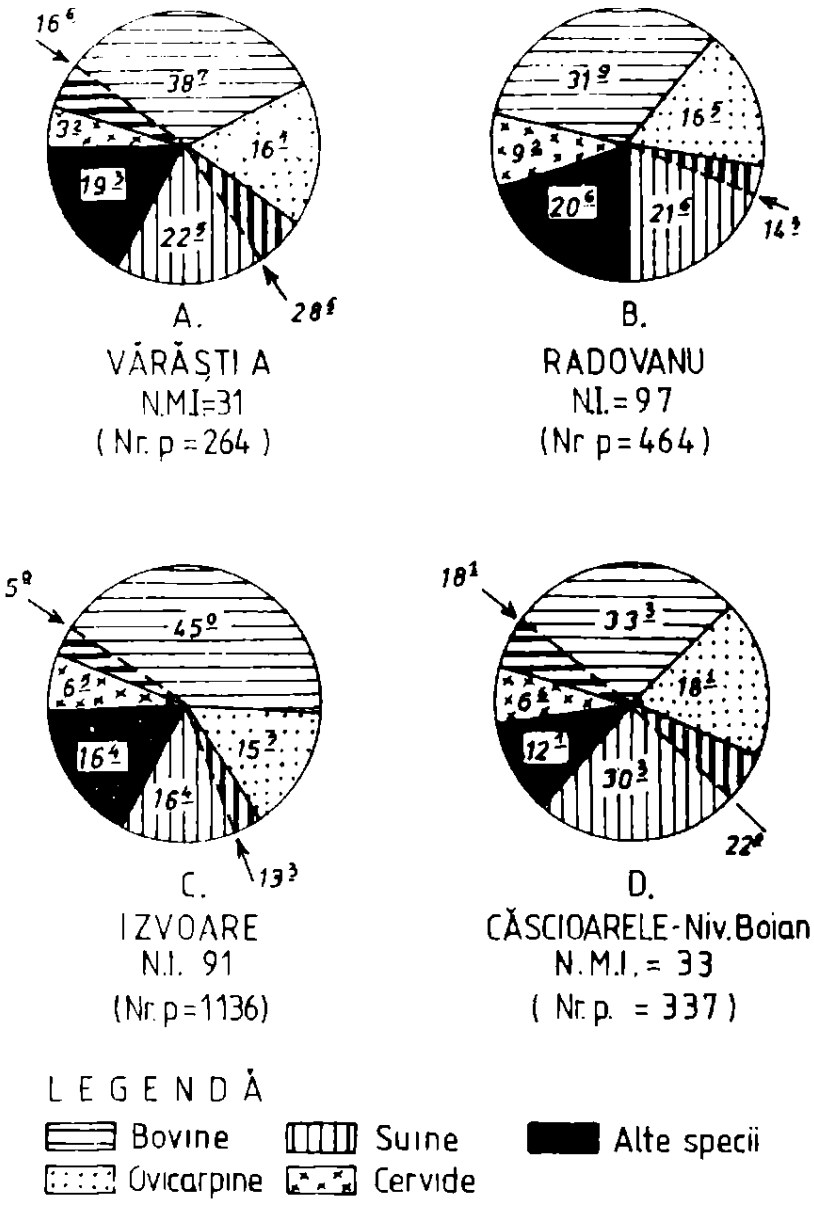

Fig. 1.–Raportul între grupele de mamifere cu importanță economică în așezări ale culturii Boian (calculat după NMI sau NI). Hașurile întunecate marchează procentul minim de bour și mistreț din totalul de bovine, respectiv, suine.

structurii fizice (dimensionale şi, în măsura posibilului, morfologice) a populaţiilor acestor specii; în fine, încercarea de a reconstitui modul în care populaţiile animale erau gospodărite.

Raportul cantitativ între speciile animale. Am formulat cu altă ocazie părerea că reconstituirea economiei animale din orice etapă preistorică ar trebui să se bazeze pe numărul de indivizi sacrificaţi şi nu pe numărul de fragmente scheletice recuperate[18]. Pornind de la raţionamentul că scheletul animal conţine aproximativ 50-60 oase (fără coaste, elemente dentare, coarne în cazul rumegătoarelor), că într-o aşezare preistorică oasele întregi sînt o raritate, înseamnă că, teoretic, cel puţin 100 oase pot proveni de la acelaşi individ, dacă el a fost adus întreg şi căsăpit în interiorul aşezării.

De bună seamă, aprecierea numărului de indivizi (=N.I.) sau a numărului minim de indivizi(= NMI) nu este lipsită de subiectivitate, fapt pentru care se reclamă consemnarea criteriilor după care ei au fost apreciaţi[19], deşi criticarea "metodei" continuă[20] şi, de fapt, în ciuda încercărilor[21], nu se poate vorbi despre o metodă unică folosită de diverşi cercetători. Cu toate acestea ni se pare că numărul minim de indivizi sacrificaţi exprimă oricum mai corect activitatea umană analizată, el dînd totodată şi posibilitatea calculării masei de carne furnizate de diferitele specii.

Pe de altă parte, în condiţiile nefolosirii cernerii ude (cu jet de apă) în teren, recuperarea materialului osteologic este incompletă, multe dintre oasele mărunte ale animalelor de talie mică şi mijlocie (ovicaprine, căprior, carnivore) fiind trecute cu vederea. În cazul analizei pe număr de piese, aceasta defavorizează mult speciile de talie mică şi mijlocie, ele apărînd subreprezentate. Deficienţa se corectează însă prin aprecierea numărului minim de indivizi, deoarece o asemenea apreciere nu se bazează niciodată pe oasele foarte mărunte(carpiene, falange, ureche internă etc.), care riscă mai degrabă să se piardă.

Din păcate, convingerea noastră în ceea ce priveşte gradul sporit de acurateţe şi posibilităţi de interpretare oferite de procedeul numărului minim de indivizi apreciaţi ne împiedică să folosim tot materialul osteologic referitor la cultura Boian, deoarece pentru o parte din aşezări s-a publicat - desigur, preliminar - numai numărul de piese per specie[22]. Aceasta ne limitează datele analizei la numai patru aşezări (din nouă): Izvoare[23], Radovanu (date parţiale)[24], Vărăşti A[25] şi Căscioarele.

Fig.1 exprimă grafic grupele de specii cu valoare economică (alimentară şi/sau alte categorii utilitare) în viaţa comunităţilor respective: bovine (bour şi bou), ovicaprine, suine (mistreţ şi porc), cervide (cerb şi căprior) şi grupa "alte specii". Această ultimă grupă conţine totdeauna cîinele, al cărui rol în economie nu este lesne de precizat (folosit în alimentaţie sau nu ?, folosit la pază sau simplu tolerat ?)precum şi specii care pot diferi de la o aşezare la alta, dar care, de regulă,

constituie apariţii accidentale. Cînd procentul acestei grupe este mare (peste 25-30%) el exprimă două situaţii posibile: fie că una din speciile cuprinse în grupă era exploatată în mod susţinut şi nu accidental, fie că erau omorîte mai multe specii diverse, deşi fiecare specie în parte este reprezentată prin numai cîţiva indivizi.

În graficele construite (fig.1) izbeşte constanţa proporţiilor (mai precis, limitele apropiate ale valorilor %) în care se exploatau două grupe: cerbul şi ovicaprinele. Într-adevăr, după marile fluctuaţii din neoliticul timpuriu se pare că o exploatare a rumegătoarelor mici în proporţie de 14-18% corespundea excedentului efectivului animal de care dispuneau locuitorii aşezărilor Boian din Valea Dunării. În ceea ce priveşte cerbul, după fluctuaţii similare în etapele cronologice precedente, în Boian indivizii omorîţi reprezintă în permanenţă sub 10% . Cauza acestor procente modeste poate fi diferită: a) lipsa cerbului în regiune; b) incapacitatea de a-l exploata; c) lipsa de interes în exploatarea lui. Către această ultimă alternativă se îndreaptă decoraudată opţiunea noastră, pentru că din sinteza culturii Boian reiese că obiectele din corn de cerb nu sînt numeroase[26], iar din punct de vedere alimentar, procentele calculate dovedesc că bovinele, suinele şi ovicaprinele erau suficiente pentru asigurarea permanentă a hranei carnate.

Grupele bovine şi suine sînt aparent fluctuante, iar fluctuaţiile lor par corelate. Credem că în orice caz pentru suine fluctuaţia este aparentă, deoarece prolificitatea mare a speciei şi folosul lor exclusiv alimentar, dar cu productivitate crescută (masa cărnii reprezintă 70-90% din greutatea animalului), constituie premise avantajoase pentru o exploatare constantă, pe care o apreciem a reprezenta în timpul culturii Boian 20-25% din totalul animalelor. Nu deţinem suficiente date asupra eşantionului de la Izvoarele pentru a încerca să ne explicăm procentul scăzut al porcinelor. În schimb, la Căscioarele, considerăm că grupul este suprareprezentat în raport cu bovinele, datorită caracterului parţial al săpăturilor, ca şi datorită faptului că maxilarele de suine se păstrează mai complete, ceea ce favorizează aprecierea vîrstei de sacrificiu a animalelor şi, în consecinţă, numărul de indivizi sacrificaţi (v. comparativ Tabelele nr.2 şi 6).

Reprezentarea bovinelor oscilează între 30-45%, oscilaţie condiţionată, după cum s-a mai amintit, mai cu seamă de proporţia suinelor.

În aşezările analizate grupa "alte specii" conţine, alături de ofine, la Izvoarele: iepure, vulpe, pisică sălbatică şi dihor (mult ofine: NI=9); la Radovanu: iepure, castor, înp şi urs; la Vărăşti A: calul; la Căscioare: cal şi iepure.

Dintre toate acestea, la Radovanu cei 10 iepuri omorîţi denotă o oarecare urmărire a lor (evident, raportînd şi la cifrele apreciate pentru specii constant exploatate). Scopul vînării lor poate fi diferit: îndepărtarea lor ca mari stricători ai culturilor, folosirea cărnii şi blănii, deşi exploatarea pentru carne nu este deosebit de rentabilă, dat fiind cantitatea mică de carne/individ.

Aşadar, în aşezările culturii Boian grupa "alte specii" deţine procente variabile (de la peste 10 pînă la mult peste 20), realizate în bună parte prin efine. Nu se întrevede mai clar conturată relaţia om-animal în legătură cu aceste specii.

Structura fizică a populaţiilor animale.

Există tendinţa să se considere că structura fizică a populaţiilor animale este o chestiune de specialitate strictă a osteologilor. Încă tabelele dimensionale, descrierea unor caractere morfologice, raportul dintre segmentele scheletice etc. constituie un material informaţional de interes mai cu seamă paleozoologic, problematica acestui capitol şi concluziile sale sînt în egală măsură de interes arheologic, pentru că ele pot reflecta relaţiile om-animal.

De-a lungul timpului speciile de mamifere şi-au modificat talia, sau proporţia dintre diferitele segmente ale corpului, sau numai unele diametre, sub influenţa unor factori de natură deosebită: oscilaţii climatice, schimbarea propriilor lor arealuri de răspîndire, intervenţie umană directă sau indirectă, factori genetici etc. Nu toate speciile au reacţionat la fel sub presiunea aceluiaşi factor[27].

Din datele acumulate pînă în prezent se constată că domesticirea bovinelor, ovicaprinelor şi suinelor a influenţat scăderea taliei, gracilizarea scheletului, modificări ale formei craniului şi coarnelor. Pe alocuri, fenomenul a putut fi continuu, prelungindu-se pe parcursul mileniilor.

In încercarea de a verifica afirmaţiile de mai sus, ne-am propus urmărirea comparativă a unor parametri scheletici în diferite etape cronologice ale neo-eneoliticului, respectiv: Cîrcea (La Hanuri), etapa culturii Dudeşti (staţiunea Fărcaşul-de-Sus), etapa culturilor Boian (staţiunile Căscioarele şi Vărăşti A) şi Gumelniţa A (Căscioarele).

Datele de care dispunem nu sînt foarte numeroase şi, deocamdată, numai materialul de bovine a îngăduit o asemenea comparaţie. Parametrii aleşi (lăţimea trohleei humerale şi lăţimea distală metacarpală) ilustrează foarte sugestiv scăderea treptată a ambelor diametre transverse de la etapa cea mai veche spre cea mai nouă, scădere manifestată atît în ceea ce priveşte limitele de variabilitate, cît şi valorile mediilor[28] (fig. 2).

Pornind de la ipoteza că descreşterea acestor parametri reflectează scăderea taliei generale a bovinelor, se pune problema dacă ea este efectul selecţiei artificiale intenţionate a omului sau intervenită independent de voinţa lui şi, indiferent de alternative, în ce măsură micşorarea taliei a fost favorabilă sau nefavorabilă populaţiei animale. Se pare că micşorarea taliei (deci a masei corporale) este avantajoasă populaţiilor care trebuie să facă faţă unor condiţii grele de viaţă (temperatură scăzută, hrană insuficientă etc.). Totodată ea poate reflecta şi un fenomen de degenerescenţă. În stadiul actual al cercetărilor este greu să ne pronunţăm pentru una sau alta din cauze.

Oricum, etapa cronologică a culturilor Boian-Gumelniţa A mar-

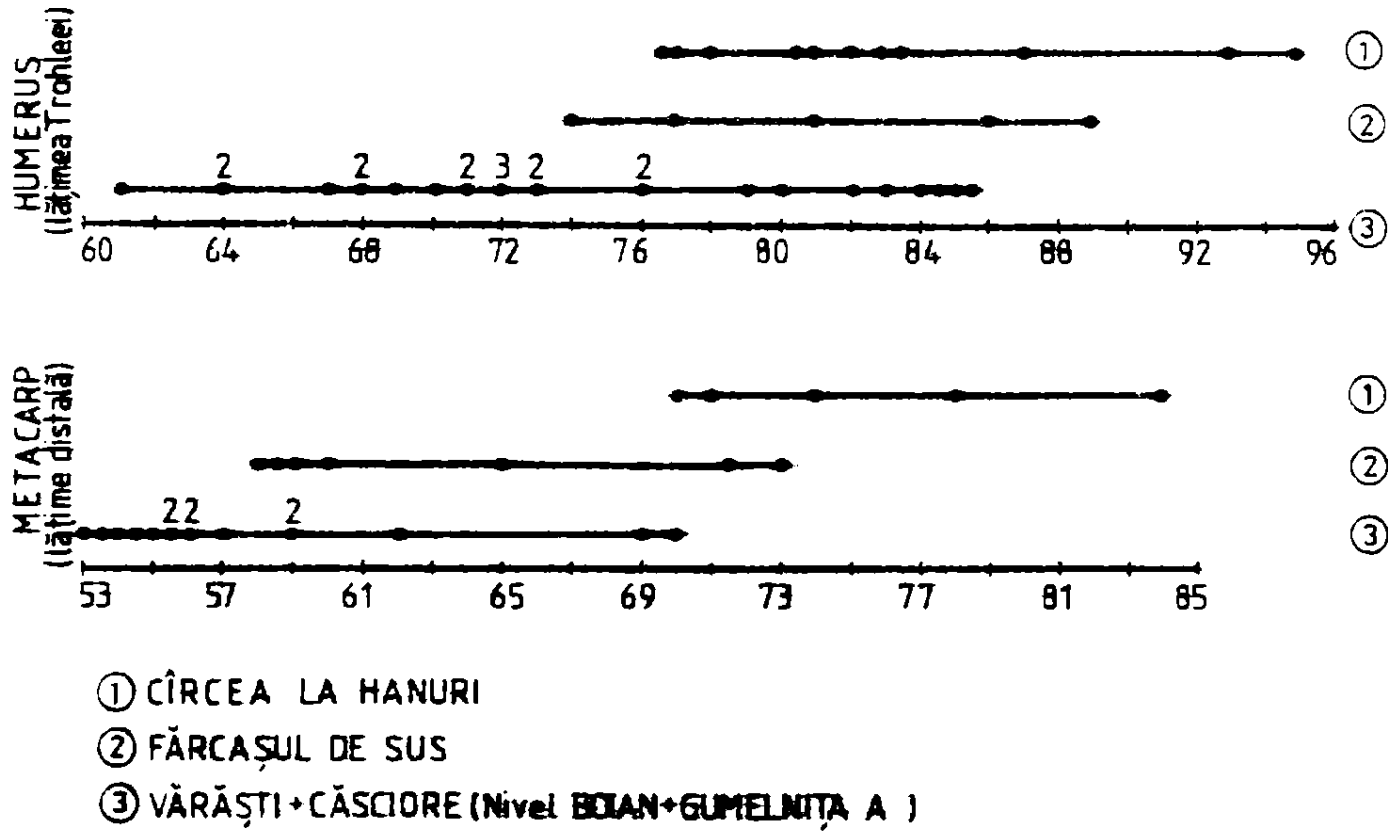

Fig.2.-Evoluția valorii unor parametrii ai populațiilor de bovine din Cîmpia Română în neoliticul timpuriu (1), dezvoltat (2) și eneolitic (3).

cheză punctul terminus al procesului de descreştere a taliei bovinelor în neo-eneoliticul din Cîmpia Română.

Ar fi interesant de urmărit prin acelaşi procedeu ce se întîmplă cu populaţiile de ovine. Din puţinele date de care dispunem pînă în prezent se desprinde impresia că talia lor nu s-a schimbat în cursul neoliticului. La Cîrcea - La Hanuri[29] şi Gura Baciului[30], precum şi la Cîrcea-Viaduct[31] sînt foarte puţine oase de ovine, şi mai puţine dimensionabile; ele sînt mici şi gracile. În nivelele Boian de la Căscioarele şi Vărăşti A oasele păstrează aceleaşi caractere.

Aceste constatări sînt unul din argumentele pe care ne bazăm în ipoteza după care ovinele au fost aduse, importate ca atare din regiunile circum-mediteraneene.

Relaţiile om-suine au îmbrăcat - credem - trăsături particulare, datorită caracterelor ecologice ale acestor animale. Cu alte cuvinte, suinele, fiind mamifere omnivore, sînt totodată ubiquiste, deci capabile de a folosi nişe ecologice variate; aceasta le conferă incomparabil mai multă independenţă decît rumegătoarelor strict ierbivore, independenţă care a creat relaţii mult mai laxe om-animal. Aşa se explică poate şi marea variabilitate morfologică şi dimensională a suinelor din neolitic, ceea ce creează mari dificultăţi în delimitarea populaţiei strict domestice, aprecierea taliei sale şi urmărirea modificărilor intervenite[32].

Gospodărirea resurselor animale.

Ambele aşezări Boian din care am prelucrat noi înşine oasele de animale au dezavantajul de a fi fost fie parţial păstrate (Vărăşti A), fie parţial săpate (Căscioare). În ce măsură eşantioanele de oase recuperate sînt reprezentative pentru gospodărirea animalelor în aşezările respective şi, deci, şi în timpul culturii Boian este destul de greu de apreciat.

Tabelul nr.7 prezintă o comparaţie între cele două aşezări în ceea ce priveşte proporţia de imaturi sexuali şi maturi sexuali de bovine sacrificaţi. Se constată că procentele sînt similare. Sacrificarea a 38-40% din imaturii sexuali ai unui efectiv de animale este o proporţie raţională[33], dar sacrificarea în proporţie de 50-60% a animalelor între 2-4 ani nu este întru totul recomandabilă. Producţia de carne la această vîrstă este avantajoasă cantitativ şi optimă calitativ. Pe de altă parte însă, sacrificarea femelelor înseamnă stoparea de la reproducere şi deci de la înmulţirea progresivă a turmei prin sporul natural. Aşadar, sub acest aspect, care trebuie să constituie principala preocupare a unei comunităţi umane, strategia adoptată de locuitorii de la Căscioarele în etapa cronologică analizată nu pare a fi fost cea mai adecvată.

Consemnam în paginile precedente impresia că s-ar fi folosit strategii diferite de gospodărire a ovinelor şi caprinelor: sacrificarea ovinelor sub 3 ani, a caprinelor abia după încheierea procesului de creştere (3 - 3.5 ani), pînă către vîrsta de 6 ani. Materialul nu permite calcularea de procente a grupelor imaturi - maturi. Dar dat fiind pre-

cocitatea maturităţii sexuale la ovine (circa 8 luni), înseamnă că până într-al treilea an de viaţă oile realizau 2-3 fătări. Aceasta, corelată cu exploatarea moderată în raport cu celelalte grupe de animale, dă indicii favorabile pentru menţinerea stocului. În schimb, s-ar părea că producţia de carne conta mai mult decît aceea a produselor secundare, în timp ce pentru caprine situaţia ar fi fost inversă.

T A B E L nr.7

Proporţiile de imaturi şi maturi sexuali la bovine. Comparaţie între două aşezări ale culturii Boian.

Grupe de vîrstă	Vărăşti A		Căscioare	
	NMI	%	NMI	%
0 - 6 luni	1	40%	2	37,5%
6 luni - 1 an	1		-	
1 a 2 ani	2		1	
2 - 2,5 ani	2	60%	1	50%
2,5 - 4 ani	4		3	
peste 4 ani			1	12,5

Despre gospodărirea suinelor nu ne vom preocupa în mod deosebit, deoarece prolificitatea (şi precocitatea) speciei, comportamentul mai independent al indivizilor, biotopul cu mult lăstăriş şi păpuriş în zona inundabilă a Dunării şi a lacurilor sale (biotop deopotrivă favorabil populaţiilor sălbatice şi domestice) înseamnă o serie de factori care nu reclamă norme foarte stricte, pe seama lor, o gospodărire chiar şi defectuoasă putînd fi lesne corectată.

Dar suinele sînt cele care oferă, după părerea noastră, o informaţie interesantă privind modul de viaţă al comunităţilor purtătoare ale culturii Boian.

O.Necrasov afirmă: "...prezenţa porcinelor atestă întotdeauna o viaţă sedentară, deoarece deplasările dese nu sînt compatibile cu creşterea acestui animal". Constatînd absenţa resturilor de porcine în staţiunile Boian de la Bogata I-IV, Greaca şi Aldeni I, le aseamănă din acest punct de vedere cu aşezările culturii Criş din Moldova şi Transilvania şi lasă să se înţeleagă lipsa de sedentarism a comunităţilor, atît a celor purtătoare ale culturii Criş, cît şi Boian[34].

Sedentarismului nu i se opune neapărat nomadismul, ci pur şi simplu mobilitatea care, în cazul comunităţilor preistorice, trebuie privită a fi fost sezonieră şi legată de un scop economic. Tocmai pentru complexele de la Bogata, E.Comşa notează: "Existenţa, pe malul de apus al lacului Gălăţuiu, a patru gropi de bordeie, în imediata vecinătate a lacului şi descoperirea mai ales în pămîntul de umplutură al gropii

bordeiului II unei mari cantităţi de oase de peşte, ne face să presupunem că în anumite cazuri, în perioada de vară, unele grupuri mici (probabil familii) părăseau aşezările lor şi veneau să se stabilească pentru "sezonul de pescuit" pe malul lacurilor, iar în timpul iernii reveneau în aşezările lor situate undeva în apropiere"(subl.ns. -A.B.)[35]

Indiferent de care din anotimpuri este vorba, indiferent dacă pescuitul era cu adevărat sau numai aparent scopul acestor deplasări, sîntem convinşi să aşa se explică absenţa oaselor din staţiunile menţionate, ele fiind sălaşuri sezoniere, legate de o aşezare cu caracter permanent. Astfel avem un bun exemplu, documentat de materialul osteologic, de ceea ce va fi fost viaţa comunităţilor primitive: alternanţa sezoanelor de viaţă "socială", de întrunire a grupurilor întregii comunităţi şi de scindare a acesteia în grupuri restrînse, care duceau o viaţă independentă, fiecare în teritoriul său.

BOVINE: TABEL DIMENSIONAL

SCAPULA

1. Lung.proces.artic.	58	62.3	63	65.2	-	68.5	
2. Lung.cavit.artic.	50	55,6	52	-	(54.5	58	)
3. Lat.cavit.artic.	45	46	42,5	45	(44.6	45.3	)
4. Lung.maximă col	44,6	-	50	-	49.2	49.5	)

HUMERUS

1. Lat.distal.maxim	72.3	74	74	76.8	80.5	81	90
2. Lat. trohlee	71	61	69	71	74	72	82
3. DAP medial al extrem. dist.	68,5	63,5	-	68	72,6	74,6	85.4

RADIUS

1. Lat.maxim extrem.prox.	76.5	77	79.6[x]	80.6	-	99[xx]
2. Lat.supraf.artic.prox.	69.2	70	72.5	72.6	73.5	90
3. Diam.ant.-post.prox.	36	36	39	37	42.5	47

METACARP

1. Lat.proximal	53	56.7	57.6	49	50	51	54.5	55	56	56
2. Diam.ant-post.prox.	35	36.7	35.7							
(continuare nr.1)	58.5	61.4	66	67						
3. Lat.maxim.dist.	55.5[xxx]	55.7	62	69	53	53.5	54	54.5	54.7	
4. Diam.ant-post.dist.	30.5	30.6	34	35	31	36				
(continuare nr.3)	55	56[xxx]	57	59	59	70[xx]				

PELVIS

1. Lung. acetabul	64	60	71	75,5
2. Inalt acetabul	45	49	-	60.6
3. Gros.marg.ventrală	7	10	-	20

Sex

TIBIE

1. Lat.dist.max.	55[xxx]	59	69.7	73	85.6[xx]
2. DAP dist.max.	40.7	42	-	49	64
3. Lat.artic.	38.5	41.7	47	51	54

x) Lungime maximă
xx) Bos primigenius
xxx) Limita epifizo-diafizară vizibilă.

N O T E

1 Materialul ne-a fost încredinţat spre studiu de către conducătorul şantierului Căscioare, prof.Vladimir Dumitrescu,căruia îi exprimăm şi pe această cale călduroasele noastre mulţumiri. Materialul face parte în prezent din colecţia osteologică a Muzeului Naţional de Istorie al R.S.România.

2 Vl.Dumitrescu, "Dacia", N.S.,XIV, 1970, p.5.

3 Idem, SCIV, 16, 1965, 2, p.215.

4 Ibidem, 21, 1970, p.5.

5 O.Necrasov şi S.Haimovici, "Dacia", N.S.,III,1959.

6 Ibidem, cf. Tabel nr.3.

7 Ute Lemppenau, Geschlechts- und Gattungsunterschiede am Becken mitteleuropäischer Wiederkäuer, München, 1964 (Diss.).

8 Al.Bolomey, SCIVA, 1976, 4.

9 J.Matolcsi, Z.f.Tierz. u.Züchtungsbiol.,87, (1970),2,p.89-137.

10 qWZ="quantitative Wertzahl" = valoarea cantitativă caracteristică mai cu seamă pentru sexul populaţiilor de bovine. Se exprimă prin $\sum m_1-m_7$, în care m_1 = lungimea osului, m_{2-4} = respectiv lăţimea proximală, lăţimea minimă a diafizei, lăţimea distală; m_{5-7} = respectiv diametrul antero-posterior proximal, minim al diafizei şi distal. În cazul unor deteriorări ale osului se poate folosi Red qWZ (=formula redusă) $=\sum m_1-m_4$. cf.idem, p.92-95 şi urm.

11 J.Boessneck, H.-H.Müller und M.Teichert,"Kuhn-Archiv",78,1964, 1-2, p.64.

12 D.Haak, Metrische Untersuchungen an Röhrenknochen bei Deutschen Merinolandschafen und Heidschnucken, München, 1965 (Diss.).

13 M.Teichert, în A.T.Clason, Archaeozoological Studies, Amsterdam/Oxford, 1975, p.51-67.
14 S.Payne, "Anatolian studies", XXIII, 1973, p.281-303.
15 O.Necrasov şi M.Bulai, VII-è Congrès Intern.des Sc.Anthrop. et Ethnogr.,Moscou, 3-10 août 1964, V, 1970, p.550-556.
16 E.Comşa, Istoria comunităţilor culturii Boian, Bucureşti, 1974, p.61.
17 Ibidem, p.56-67.
18 Al.Bolomey, "Dacia", N.S., XVII, 1973, p.45.
19 H.P.Uerpmann, Arch.Inf., 1, 1972, p.10-25.
20 Mai recent vezi S.Payne, în E.S.Higgs ed., Papers in Economic Prehistory, Cambridge, 1972, p.65-82.
21 S.Bökönyi, Am.J.of.Archaeol., 74, 1970, p.291-292.
22 O.Necrasov şi M.Bulai, op.cit., cf.Tabelele 2 şi 4.
23 O.Necrasov şi G.Gheorghiu, Materiale, IX, (1970), p.91-95.
24 O.Necrasov, Materiale, X, 1973.
25 Al.Bolomey, "Studii şi cercetări de antropologie", 3, 1966, 1, p. 27-34.
26 E.Comşa, op.cit., p.79.
27 În această privinţă vezi interesanta discuţie din M.R. Jarman and P.F.Wilkinson, în E.S.Higgs ed., op.cit., p.83-96.
28 De fapt comasarea datelor din nivelele de locuire Boian şi Gumelniţa A de la Căscioare s-a făcut numai pentru o mai bună ilustrare grafică a procesului de descreştere a taliei bovinelor. În realitate, din datele de care dispunem, descreşterea pare să se continue şi de la Boian la Gumelniţa A, dar ea se exprimă prin valorile medii şi nu prin limitele de variabilitate, care pot fi mai mari la materialul Gumelniţa A decît la materialul Boian.
29 Al.Bolomey, SCIVA, 1976, 4.
30 O.Necrasov, An.St.Univ."Al.I.Cuza", Iaşi, VII, 1961,2,p. 265-272.
31 Al.Bolomey, "Anuarul Muzeului Olteniei", 1, 1980, p.18.
32 Se cere notată o impresie a noastră, anume că cercetătorii paleo-osteologi din centrul de la Iaşi acordă populaţiei domestice limite de variabilitate mult mai largi decît noi înşine. De aici, deosebirile de procente în cazul diferenţierii mistreţ-porc.
33 O.Necrasov citează la Radovanu circa 40% resturi de imaturi şi la Isvoare 33%, ceea ce este în concordanţă cu datele obţinute de noi. Nu ştim însă dacă se referă la neatingerea vîrstei de maturitate sexuală sau a încheierii procesului de creştere.
34 O.Necrasov şi M.Bulai-Ştirbu, "Studii şi cercetări antropologice", 2, 1965, 1, p.22.
35 E.Comşa, op.cit., p.67.

BONE MATERIAL FROM CĂSCIOARELE, CĂLĂRAȘI COUNTY: A CONTRIBUTION TO THE ANIMAL ECONOMY OF THE BOIAN CULTURE

Summary

The paper has two distinct parts.

The first part contains a description and an analysis of the animal bones from the lowest living floor of the tell at Căscioarele, situated in Muntenia, in the Danube Plain. The floor contained vestiges of material culture assigned to the Boian Culture, fourth, Spanțov, phase (circa 4,000–3,800 B.C.). It was excavated on only 230 sq m. The animal bone sample includes 338 specimens (Table 1), almost two thirds of which come from bovines. Only 4 bovine bones have the structure and size of a mature male aurochs. The age of killing and the criteria of estimating it are given in Table 2. The subadult to sexually adult ratio is 3:5; the sex ratio is 2♀ 1♂. The bovine population was of small size, with a gracile skeleton.

All the sheep bones have a comparatively loose texture, pointing to killing below 3 years. Actually, sizes and gracility indices are very small (Table 4, specimens marked with asterisk).

In contrast to the sheep bones, goat bones are compact and more robust. This suggests that the shepp were killed at a younger age than the goats, which were kept to the age of 5 or 6, during which time their milk and hair were used.

In terms of MNI suids are slightly over-represented, possibly due to the incomplete excavation of the site. Some 70% were killed in their first year of life (Table 6). A considerable number of boars could be determined only among adult bones.

The deer, roe deer, hare, horse and dog are represented by a few bones.

The second part of the paper contains a brief discussion of the animal economy in the Boian Culture, regardless of its evolutionary stage. The animal remains from 9 sites have been analysed so far. However, some sites yielded quantitatively unsatisfactory samples (Bogata I–IV, Greaca, Aldeni I), while at others (Tangfru) the bones were selected in the field. Only 4 samples are suitable for comparison (fig. 1 A–D). This shows that the exploitation of caprovines and cervids, which had fluctuated widely in the Early (and Advanced) Neolithic, reached stable proportions during the Boian Culture: 14–18% for caprovines and below 10% for cervids. Bovines are constantly prevalent, ranging from 30 to 45%. Their variation is correlated with the level of pig exploitation.

Data on the build of the exploited animals are supplied by bovine remains. They show that bovines in the Danube Plain grew slender along the Neolithic and the beginning of the Chalcolithic. This is evi-

denced by a reduction in the transverse diameters of the limb (particularly of the forelegs), a shortening of the vertebrae etc. It seems that the process came to an end during the Boian Culture and the next chronological phase (Gumelniţa A).

Regarding animal husbandry, the following remarks may be made: it seems that the first domesticated animal used not only for meat, but also for byproducts was the goat. That is why goats were killed at an advanced age.

The second remark pertains to the way of life of Boian communities. The absence of the pig from certain sites (Bogata, Greaca, Aldeni) has been interpreted as a proof of "nomadism". On the other hand, pit-dwellings on a lake shore were found to contain almost exclusively fish bones. Their discoverer rightly regarded them as refuse from the "fishing season" of small groups living temporarily away from larger communities. The sites from which pig bones are missing should also be considered as seasonal dwelling places of a permanent settlement.

EXPLANATIONS OF THE FIGURES

Fig.1.-The ratio between species/groups of species based on the MNI or NI sites of the Boian culture. The thick lines show the minimum ratio of aurochs and wild boar to the total N^{0} of individuals of cattle and pigs, respectively.

Fig.2.-The evolution of some parameters of the cattle populations from the Early Neolithic (1), Developped Neolithic (2) to the Chalcolithic (3) in the Romanian Plain.

Pl.I.- Aurochs; 1, Skull fragment with left orbit; 2, fragment of left upper maxillary.

Pl.II.-1, Aurochs; fragment of right mandible; 2 and 3, sheep; left metatarsal and right metacarpal; goat: right distal metatarsal.

Pl.III.-1, goat; left horn-core (frontal and lateral view); 2, horse; fragment of left scapula.

APLICE DE BRONZ GETO-DACICE CU REPREZENTĂRI ANIMALIERE

de DAN DRĂGUȘ

În anul 1978 în colecțiile Muzeului Național de Istorie al R.S. România au intrat două piese de bronz cu reprezentări zoomorfe[1]. Ambele piese, folosite ca aplice pentru harnașament de cal, provin din descoperiri întîmplătoare.

Una dintre ele, descoperită pe teritoriul comunei Dăbulenți, jud. Dolj (pl. I/1), pe unul din grindurile fostului lac Potelu, este ușor curbată spre margini, avînd următoarele dimensiuni : înălțimea =6,4 cm; lățimea =6,7 cm ; grosimea = 0,5-0,6 cm.

Ea redă, printr-un stil zoomorf compozit, două perechi de picioare adosate, dirpuse pe același plan, fără însă a diminua imaginea perspectivei, care sînt interpretate în lumina altor descoperiri similare: cînd ghiare de pasăre[2], cînd copite de animal (ierbivor ?)[3]. Cele două perechi de picioare, fixate pe un suport în ansamblu cilindric, dar despărțit prin incizii curbe în patru segmente, se unesc spre partea centrală a piesei, de unde încep să se contureze două capete stilizate. Cel din partea stîngă reprezintă un cap de pasăre foarte schematic redat. Ciocul, care pornește de sub o prelungire conică, ce reprezintă creasta păsării, este puternic încovoiat, unindu-se cu gîtul. Puternica arcuire a ciocului este evidențiată de o gaură circulară care străpunge piesa. În partea dreaptă este reprezentată, la fel de schematic, figura unui animal, probabil carnivor, cu gura semideschisă și cu nara ridicată. Botul animalului prezintă o perforație circulară. Deasupra liniei imaginare care unește cele două perforații circulare se află o proeminență, puternic reliefată de o incizie circulară, care reprezintă ochiul comun celor două reprezentări descrise.

Pe partea inferioară, sus, se află o cheutoare semicirculară, pentru fixarea piesei de suport.

Piesa a fost obținută prin turnarea bronsului în formă prin metoda "cerii pierdute". Lipsa bavurii caracteristice turnării mono-bivalve, suprafețele piesei argumentează favorabil acest lucru. Piesa nu a fost finisată, prezentînd suprafețele cu porozități caracteristice modului amintit de turnare. Mici incizii orizontale dispuse sub capete probează folosirea numai în această zonă a unui obiect abraziv de genul pilei sau al muchiei unei pietre.

Dispunerea reprezentărilor zoomorfe în modul descris mai sus întrunește calitățile unei construcții. Analizînd elementele componente, pe părți, în funcție de atributele legate de funcționalitatea simbolico-magică a decorului, aflăm imaginea unei locuințe de suprafață, cu acope-

riş înalt în două ape, cît şi a celorlalte elemente caracteristice unei construcţii de acest tip.

Picioarele păsărilor-animale sugerează cei patru stîlpi-coloane, bine stabilizaţi pe crepidomă - fundaţie înaltă, marcată prin şirul de ove mari cu largi ondulaţii de contur.

Căpriorii ce continuă stîlpi sînt surprinşi împreună cu cornişa şi streaşina caracteristică, iar la îmbinare definesc frontonul construcţiei, care are la bază încastrată deschiderea în arcadă cu arhivoltă a intrării înguste ce are pragul pe crepidomă.

Coronamentul edificiului prezintă în vîrf, în continuarea frontonului, grupul de capete pasăre-animal carnivor. Uşoarele incizii grupate orizontal sugerează sistemul de prindere al capetelor de construcţie în genul "tubului" surprins la piesele de baldachin găsite pînă acum[4]. Credem că aplica - fiind o podoabă de harnaşament, prin importanţa decorului, a simetriei lui - ar fi împodobit pectoralul unui cal.

Simbolistica magică a decorului, ajurarea ca modalitate de execuţie problemele de elaborare tehnologică, asemănările pe care le au părţi din decor cu piese reprezentative ale artei geto-dace[5] definesc aplica drept o realizare a meşterilor geto-daci în sec. V-IV î.e.n.

Cea de a doua aplică, descoperită după toate probabilităţile într-o localitate din Dobrogea, redă, într-un stil compozit, figuri animaliere (pl. I/2).

Reprezentarea principală este un cerb în poziţie de repaos, aşezat spre dreapta, cu picioarele adunate sub el. Capul este dat pe spate, cu coarnele dispuse în volute mici pînă aproape de coadă. Botul, de formă mică, susţine un cap de raţă, cu ciocul aşezat pe gîtul animalului. Pe spatele piesei, în centru, se află inelul de prindere pe suport.

Analizînd stilistic, cît şi tehnologic piesa o datăm în sec. V-IV î.e.n. şi o socotim drept o realizare geto-dacă.

Dimensiuni : înălţime = 4,2 cm ; lăţime = 5,7 cm ; grosimea plăcii 0,4 cm.

Aplica a fost realizată prin turnare în metoda "cerii pierdute". Nu prezintă urme de finisare, avînd în schimb urme de uzură, în special la veriga de prindere.

Reprezentarea principală, cerbul, o găsim la piesele de acelaşi tip din zona carpato-dunăreano-pontică[6] şi la cele din aria de influenţă pregnantă a culturii scitice, descoperite în nordul Mării Negre[7].

Păsările şi capul de raţă pe care l-am surprins la piesa noastră cunosc o răspîndire în reprezentările zoomorfe din aria culturii geto-dace[8], un alt exemplu oferindu-l carul votiv de bronz descoperit la Bujorul[9].

Remarcăm pentru prima dată în aria culturii geto-dace, prin cele două piese ce fac obiectul studiului nostru, acest sistem compoziţional zoomorf : în primul caz, pasărea cu cioc de răpitor şi lupul, iar în al doilea caz cerbul cu raţa.

Putem afirma cu deplin temei că joncţiunea zoomorfă caracteris-

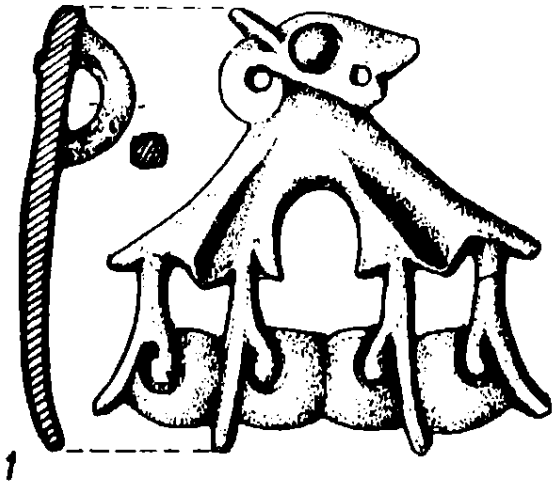

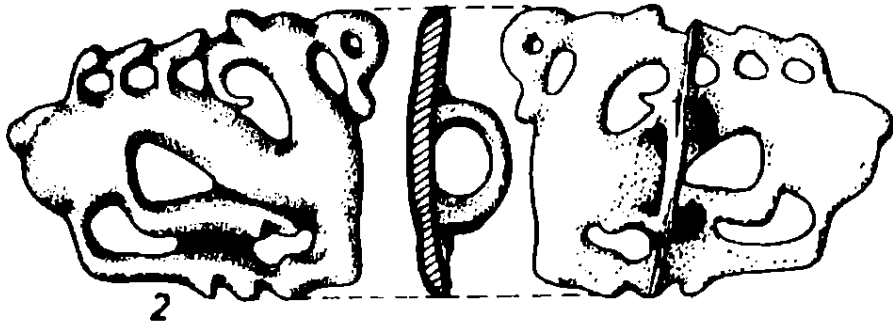

Pl.I – 1, aplica de bronz de la Dăbuleni, jud. Dolj ;
2, aplica de bronz dintr-o localitate necunoscută
din Dobrogea

tica pînă acum artei stepelor[10] era cunoscută de lumea geto-dacă departe de zonele de influenţă scitice, prin meşterii ei, ba mai mult acest mod n-a fost importat din arta scitică, unde de altfel nu întîlnim acest sistem similar, ci a fost realizat în aria artei geto-dacice ca o nevoie de exprimare artistico-simbolică a spiritualităţii existente.

Cei ce lucrau metalul nu puteau să-şi afirme arta lor, în cazul nostru cea animalier-naturalistă, dacă nu corespundea şi realităţilor existente, ei fiind exponenţii spiritualităţii artistice geto-dace, cum de altfel erau şi cei ce realizau în lemn şi os o serie de produse, care, din pucate, nu s-au păstrat pînă la noi, dar asta nu poate însemna că n-au existat.

Pe ceramică, au fost surprinse în ultimul timp[11] o serie de decoraţii făcute temeinic înainte de ardere, cu o tematică luată tot din realităţi curente. Reprezentările de pe vasul descoperit la Daia, a cărei descoperire recentă va face obiectul unui studiu separat, vin - prin prezentarea unei scene de vînătoare cu ajutorul cîinilor - să întregească şi ele elementele definitorii ale artei animaliere geto-dace din sec. V-IV î.e.n.

Piesele noastre aduc în discuţie tema largă a artei geto-dace, subliniind puterea ei de abstractizare într-un sistem unic, cît şi surprinderea unor elemente noi, definitorii în elaborarea unor piese cu un înalt grad de dificultate. Se poate afirma că procedeul surprins la piesele descrise (turnarea prin metoda " cerii pierdute ") este comun şi altor piese contemporane lor, elaborate din alte metale, dobîndit prin acumulări interne de tehnologii şi nu prin "transferări" din alte zone geografice.

NOTE

1 Aplica de la Dăbuleni, jud. Dolj, a fost găsită prin anii 1970-1975 de profesorul I. Cristescu, probabil pe grindul Gîştii al fostului lac Potelu, într-un punct numit acum Groapa M. Piesa a intrat în colecţiile Muzeului Naţional de Istorie al R.S. România, cu nr. inv. 131556. Aplica dobrogeană a făcut parte dintr-un mare lot de piese ce a fost transferat Muzeului Naţional de Istorie de la Institutul de Arheologie din Bucureşti aparţinînd Colecţiei Academiei ; ea provine probabil dintr-o localitate din Dobrogea şi are nr. inv. V.5869.

2 B. Goldman, A Scythian Helmet from the Danube, în "Bulletin of the Detroit Institute of Art", vol. 42, nr. 4, 1962, p. 63-67 ; D. Berciu, Arta traco-getică, Bucureşti, 1969, p. 54-55, fig. 26-28, p. 57, fig. 32, p. 79, fig. 60, p. 85, fig. 64, p. 91, fig. 66, p. 133-134, fig. 103/4-5 ; idem, România before Burebista, Londra, 1967, p. 135, fig. 63 ; idem, Un vas traco-scitic, în "Însemnări arheologice", I, 1941, p. 43, fig. 1/6 ; Katalog der Ausstellung, Viena, 1934,

pl.I, nr.150 ; M.Rostovtzev, Skythien und der Bosporus, I,1931,p. 534 ; M.I.Artamanov, The Splendor of scythian Art, New York,1969 pl.10, 11, 12, 21, 28, 39 ; I.Rudenko, Kultura Gornogo Altaya, pl. C I.

3 D.Berciu, Das thrako-getische Furstengrab von Agighiol in Rumänien, Berlin, 1971, p.224-227, fig.119-122, p.234-235, fig. 132/1, 133/1-2, 134/1-3, p.255, fig.138/1 ; I.Artamanov, op.cit., p.264-265; M.Petrescu-Dîmboviţa et Dinu Marin, Le trésor de Bălceni(dep. de Iassy), în "Dacia", N.S., XIX, 1975, p.112-113, fig.II/2 ; A.D. Grach, în SA, 1967, 3, p.229, fig.12.

4 V.Pârvan, Getica, Bucureşti, 1926, p.21-25, fig.10,11,12,13.

5 D.Berciu, Arta traco-getică, p.18-82 ; M.Petrescu-Dîmboviţa et Dinu Marin, op.cit., p.105-123 ; D.Berciu, op.cit., 211-264.

6 V.Pârvan, op.cit., p.24, fig.13 ; D.Berciu, op.cit., p.19-32,fig. 2,4,5, p.51, fig.18/8, p.55-59, fig.29,30 ; J.Hampel, în AE, XIII, 1893, p.393,453.

7 D. Berciu, O descoperire traco-scitică din Dobrogea şi problema scitică la Dunărea de Jos, în SCIV, X, 1, 1959, p.35-36 ; K.Schefold, Der skythische Tierstil in Sudrussland, în ESA, XII,1938, p. 46, fig.51 ; W.Ginters, Das Schwert der Skythen und Sarmaten,Berlin, 1928, pl.6 b ; D.V.Rosetti, Movilele funerare de la Gurbăneşti, în Materiale şi cercetări arheologice, VI, Bucureşti , 1959, p. 791, fig.5/II şi 6, p.795 ; From the Lands of the Scythians Ancient Treasures from the Museums of the USSR, New-York-Washington, pl.15, cat.77, pl.30, cat.170.

8 După Gooss, Skizzen, în ASL, XIII, 1876, pl.XI, p.534 , fig. 14; J.Hampel op.cit., p.135 ; V.Pârvan, op.cit., p.314, fig.200/1, p. 317, fig.200/9.

9 C.Beda, Rapoarte la prima Sesiune ştiinţifică de comunicări a M.I. R.S.R., Bucureşti, 17-18 dec.1973.

10 R.Florescu, H.Dalcoviciu, L.Roşu, Dicţionar enciclopedic de artă veche a României, Bucureşti, 1980, p.203.

11 În anul 1980 un colectiv de cercetători ai Muzeului Naţional de Istorie din Bucureşti, format din Leahu Valeriu şi Drăguş Dan, a efectuat săpături arheologice în punctul Dealul Dării aflat în raza com. Daia jud.Giurgiu, unde au fost găsite un număr de 5 vase întregi geto-dace îngropate probabil ritual, datate sec.V-IV î.e.n.

APPLIQUES EN BRONZE AVEC DES REPRÉSENTATIONS ANIMALIÈRES

Résumé

Dans les collections du Musée National d'Histoire de la R. S. de Roumanie se trouvent deux appliques qui font l objet de cette étude étant donné qu'elles présentent la jonction zoomorphe au cadre de

l'art daco-gète.

Les pièces, appliques d'harnais en bronze, réalisées par coulage dans des ateliers locaux aux Ve–IVe siècles av.n.è., soulignent le pouvoir d'abstractisation de l'art animalier dans un système unique, surpris comme tel pour la première fois dans l'aire culturelle daco-gète.

LEGENDE DE LA PLANCHE

Pl.I.– 1.Applique en bronze de Dăbuleni, dèp. de Dolj ; 2. applique en bronze provenant d'une localité inconnue de Dobroudja.

NOI DATE PRIVIND NECROPOLA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA FRĂTEȘTI, JUD. GIURGIU

de CONSTANTIN ISĂCESCU

Primele cercetări privind necropola de la Frăteşti au fost întreprinse în anii 1968-1969 de Institutul de arheologie, prin cercetătoarea Suzana Dolinescu-Ferche[1]. Au fost descoperite 22 de morminte, din care 14 morminte de incineraţie şi 8 morminte de înhumaţie.

Interpretarea rezultatelor cercetării, cu dese referiri la necropola de la Izvorul, a determinat datarea necropolei de la Frăteşti în sec.al VIII-lea e.n., contemporană unei faze mai vechi existente la Izvorul. Necropola de la Frăteşti, situată la 9 km nord de Giurgiu, la limita sudică a terasei înalte a Dunării, trebuie să fi fost mult mai întinsă, după spusele localnicilor, mare parte din ea fiind distrusă de exploatarea unei cariere de lut. Din cauza existenţei unor culturi agricole, nu toată zona presupusă a conţine morminte a putut fi cercetată în urma acestor campanii arheologice. Cercetarea a fost încheiată de mine în anul 1974, în urma unor săpături de salvare. Pe o suprafaţă de aproximativ 20 x 5 m au fost practicate patru secţiuni cu lăţimea de 1 m, pe toată lungimea suprafeţei, cu intervale între secţiuni de 0,40 m, ducînd, practic, la cercetarea exhaustivă a zonei. Secţiunile aveau orientarea N-S, perpendiculare pe ruptura terasei, paralele cu secţiunile din campaniile precedente.

Au fost descoperite 17 morminte, după cum urmează :

M. 1- Incinerat copil, depus în groapă simplă. Adîncimea gropii era de 0,35 m. Apar oase calcinate şi cenuşă în foarte mică cantitate. Nu conţinea obiecte de inventar.

M. 2- Incinerat adult, depus în groapă simplă, cu adîncimea de 0,44 m. Oasele calcinate erau în cantitate mare, unele insuficient cremate. Deranjat parţial de lucrări agricole.

M. 3-Incinerat în urnă depusă în groapă simplă, cu adîncimea de 0,37m. Urna se afla în poziţie verticală, cu o uşoară înclinare spre sud, spartă pe loc şi cu un fragment lipsă la gură - datorate lucrărilor agricole. Conţinea o cantitate redusă de oase calcinate şi cenuşă. Vasul este lucrat la roată înceată, din pastă impură, cu nisip grosier şi pietricele, de culoare cenuşie. Fundul este drept, pereţii uşor rotunjiţi, gîtul larg, buza evazată şi cu marginea rotunjită. Aproape întreg corpul vasului este decorat cu striuri orizontale, trasate neglijent (pl.VI). Dimensiunile sînt I=11,5 cm ; D.max.=13,2 cm ; D.f. =8,3 cm ; D.g.= 12 cm. Un fragment de la fundul vasului, spart din vechime, lipseşte (probabil o spargere rituală). Partea rămasă păs-

trează parţial o ştampilă de olar : un cerc în care este înscrisă o stea cu, probabil, şase braţe (pl.II/2).

M. 4-Înhumat copil, orientat ENE-VSV. Adîncimea gropii era de 0,50 m. Inhumatul fusese aşezat în poziţie pe spate, cu capul înclinat spre dreapta, genunchii uşor îndoiţi spre dreapta. Se găsea în stare proastă de conservare. Mormîntul nu conţinea obiecte de inventar.

M. 5-Incinerat adult în groapă simplă cu adîncimea de 0,47 m. Oase puţine, puternic calcinate. In partea de sud a gropii au fost depuse cîteva fragmente ceramice, arse secundar, provenite de la un vas-borcan lucrat la roată din pastă cu nisip grosier şi pietricele, de culoare brun-cărămizie. Prezintă ca decor striuri orizontale paralele.

M. 6-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,46 m. Oasele depuse indică, în general, o puternică cremare, cele de la membrele inferioare apar ca insuficient calcinate. Deasupra oaselor, grupate spre peretele de est al gropii, au fost depuse ritual fragmente ceramice, iar spre vest apar urmele unei ofrande de origine animală : un picior de ovină, o mandibulă de porc. Cele cîteva mici fragmente ceramice provin de la două vase arse secundar : fragmente de la un vas lucrat la roată din pastă impură, de culoare brună, fără elemente de decor ; fragmente provenind de la un vas-borcan lucrat la roată din pastă cu nisip grosier, de culoare brun-cenuşie, cu decor constînd din striuri orizontale (pl.IV/2).

M. 7-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,25 m. Oasele depuse prezintă o insuficientă cremare. Nu conţinea obiecte de inventar. Deranjat de lucrările agricole.

M. 8-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,49 m. Nu conţinea obiecte de inventar.

M. 9-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de o,53 m. Deasupra oaselor calcinate şi aşezate, oarecum, de jur împrejurul acestora apar oase de pasăre ca urmare a depunerii unei ofrande.

M. 10- Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,45 m. Deasupra oaselor calcinate, în partea de vest a gropii, au fost depuse ca ofrandă două fragmente ceramice şi resturi de origine animală : fragmente de membre şi craniu de ovină. Unul din fragmentele ceramice (pl.IV/3), provenind de la fundul unui vas lucrat la roată din pastă cenuşie fină, se afla depus peste ofranda animală, cu partea interioară în jos. Al doilea fragment ceramic provine dintr-un vas lucrat la roată din pastă cu nisip grosier, de culoare brună, cu decor constînd din striuri orizontale (pl.IV/5).

M. 11- Incinerat adult depus în groapă simplă, cu adîncimea de 0,40 m. Parţial deranjat de lucrările agricole. La aproximativ 0,50 m nord, la adîncimea de 0,35 m, a fost descoperit un cuţit fragmentar din fier (pl.III/1). A aparţinut, probabil, inventarului acestuia, căci la mai puţin de 3 m nu s-au găsit urmele altui mormînt.

M.12- Incinerat adult depus în groapă simplă, cu adîncimea de 0,40 m. Amestecate cu oasele calcinate şi purtînd urmele incinerării, apar ca

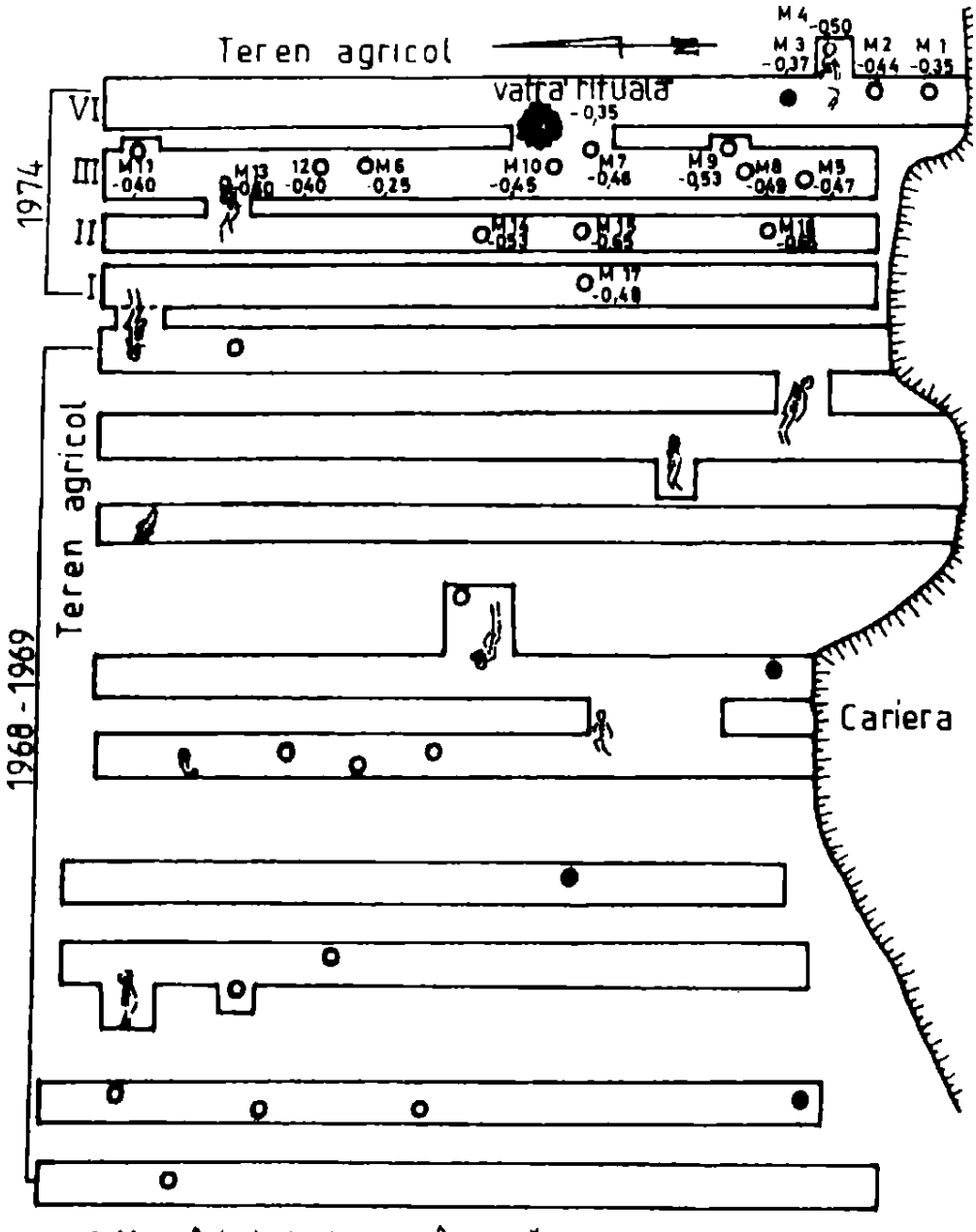

Fig. 1. – Planul săpăturilor.

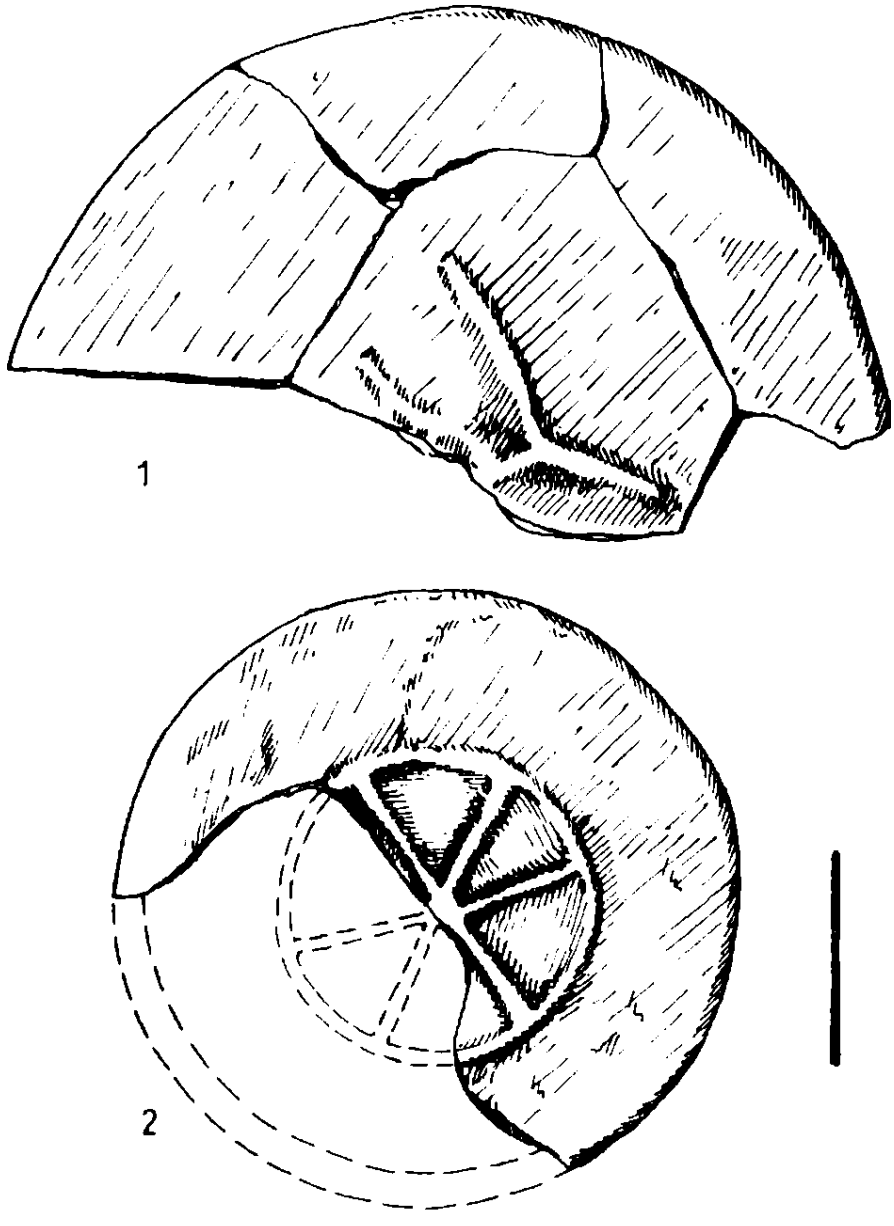

Pl.II.-Stampile de olar; 1 - fragment de vas din vatra rituală; 2 - urna din M.3.

inventar : două cuţite fragmentare din fier (pl.III/2,3) ; cercel din sîrmă de bronz cu ornament spiralat ataşat (pl.III/4) ; patru mărgele din pasta sticloasă, sudate prin ardere (pl.III/6) ; fragment de cupru provenind de la un cercel (pl.III/5).

Mormîntul a mai conţinut şi o ofrandă de animale, cum dovedeşte prezenţa cîtorva fragmente de oase aflate pe latura de est a gropii.

M. 13-Inhumat copil cu orientarea NE-SV, aşezat pe spate, uşor înclinat spre dreapta, cu genunchii uşor îndoiţi spre dreapta. Adîncimea gropii era de 0,60 m. Găsit în stare proastă de conservare. Mormîntul nu conţinea obiecte de inventar.

M. 14-Puternic distrus. Oasele calcinate, puţine, indică un mormînt de incineraţie. Resturile lui au fost găsite pe o suprafaţă de aproximativ 1 m^2, cu adîncimea de 0,45-0,53 m. Sînt prezente fragmente provenite de la 4-5 vase, aparţinînd unor categorii ceramice foarte diferite : ceramică brun-cărămizie, cu nisip destul de fin ca degresant, lucrată la roată (pl.V/5) ; ceramică de culoare brună cu nisip grosier ca degresant, modelată cu mîna (pl.V/4) ; ceramică cenuşie fină lucrată la roată (pl.V/1-3).

M. 15-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,65 m. Alături de oasele calcinate, grupate spre marginea de sud a gropii, se aflau depuse ritual un cuţit de fier (pl.III/7), ofrandă de animale şi cîteva fragmente de vase reprezentînd 2 categorii ceramice : ceramică cărămizie fină, cu decor din striuri orizontale ; ceramică cenuşie fină.

M. 16-Incinerat adult în groapă simplă, cu adîncimea de 0,65 m. Deasupra oaselor, grupate în partea de sud a gropii, au fost depuse : un cuţit fragmentar din fier (pl.III/8) ; ofrandă de animale.

M. 17-Incinerat în groapă simplă, cu adîncimea de 0,48 m. Deranjat de lucrările agricole. În apropierea oaselor calcinate, la circa 30 cm sud de acestea, a fost găsit un cuţit din fier ce a făcut, foarte probabil, parte din inventarul mormîntului (pl.III/9). În imediata apropiere au fost descoperite şi cîteva fragmente ceramice provenind, cred, de la acelaşi mormînt[2]. Ceramica aparţine categoriilor: brun-cărămizie, lucrată la roată din pastă cu nisip grosier (pl.IV/4); cenuşie fină lucrată la roată.

La limita de est a zonei cercetate a fost dezvelită o vatră formată din fragmente ceramice dispuse pe o suprafaţă plană şi aproape rotundă, cu diametrul de aproximativ 0,85 m. Se afla la adîncimea de 0,35 m, faţă de 0,40 m - adîncimea gropilor unor morminte de incineraţie apropiate, deci sub vechiul nivel de călcare. Fragmentele ceramice provin de la trei vase lucrate la roată, din pastă de culoare brună, arsă inegal, cu nisip grosier şi urme de mică. Sînt decorate cu incizii orizontale sau în val, îngrijit executate. Nu a putut fi întregită decît partea superioară a unui vas. Avea diametrul gurii de 0,22 m, buza evazată, cu marginea tăiată oblic spre exterior (pl.V/6). Un fragment provenit de la un fund de vas prezintă parţial o ştampilă de olar

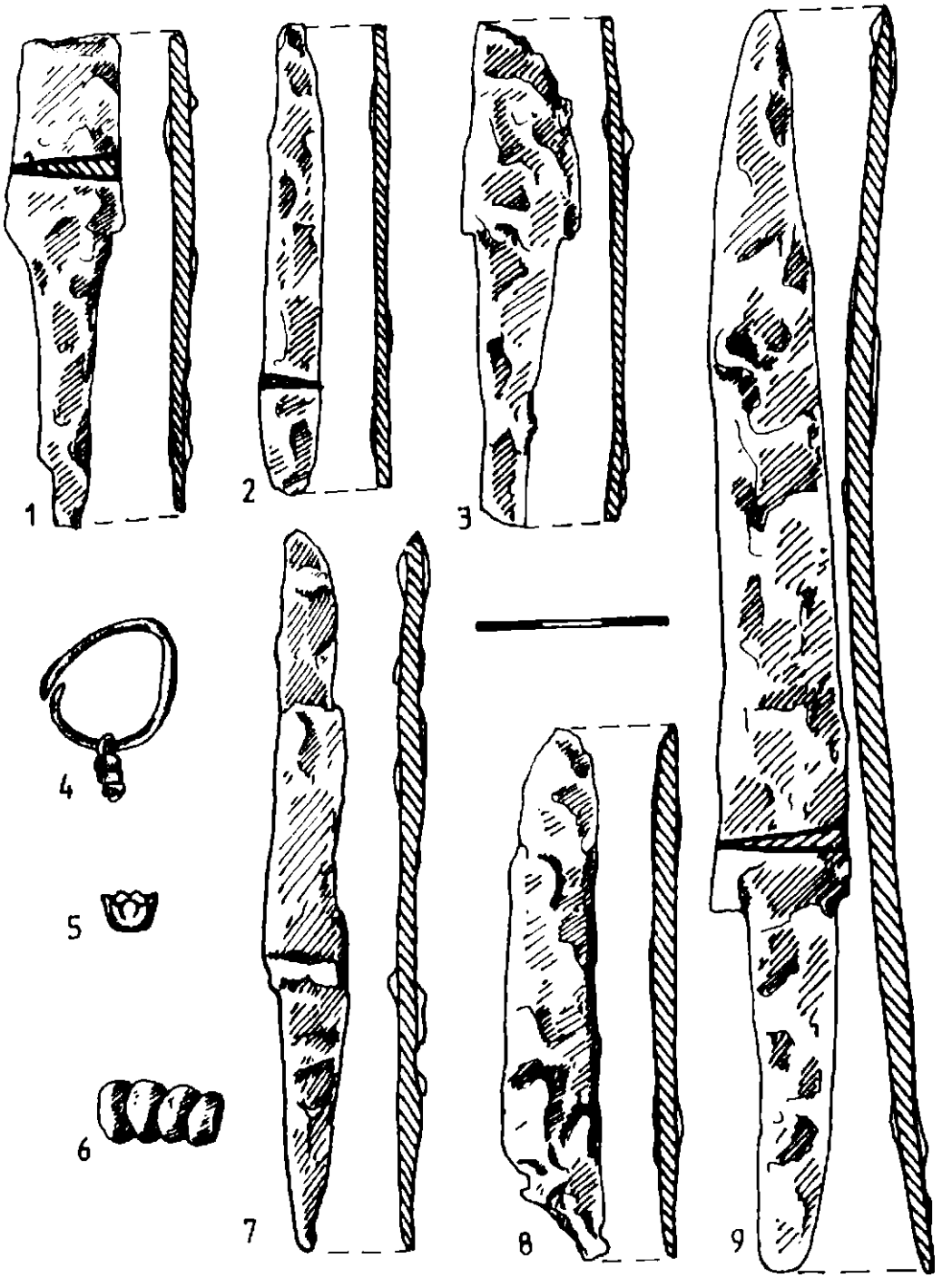

Pl.III.- Inventarul mormintelor de incineraţie: 1, cuţit (M.11); 2,3, cuţite; 4,5, cercei; 6, mărgele de sticlă (M.12); 7, cuţit (M.15); 8, lamă de cuţit (M.16); 9, cuţit (M.17).

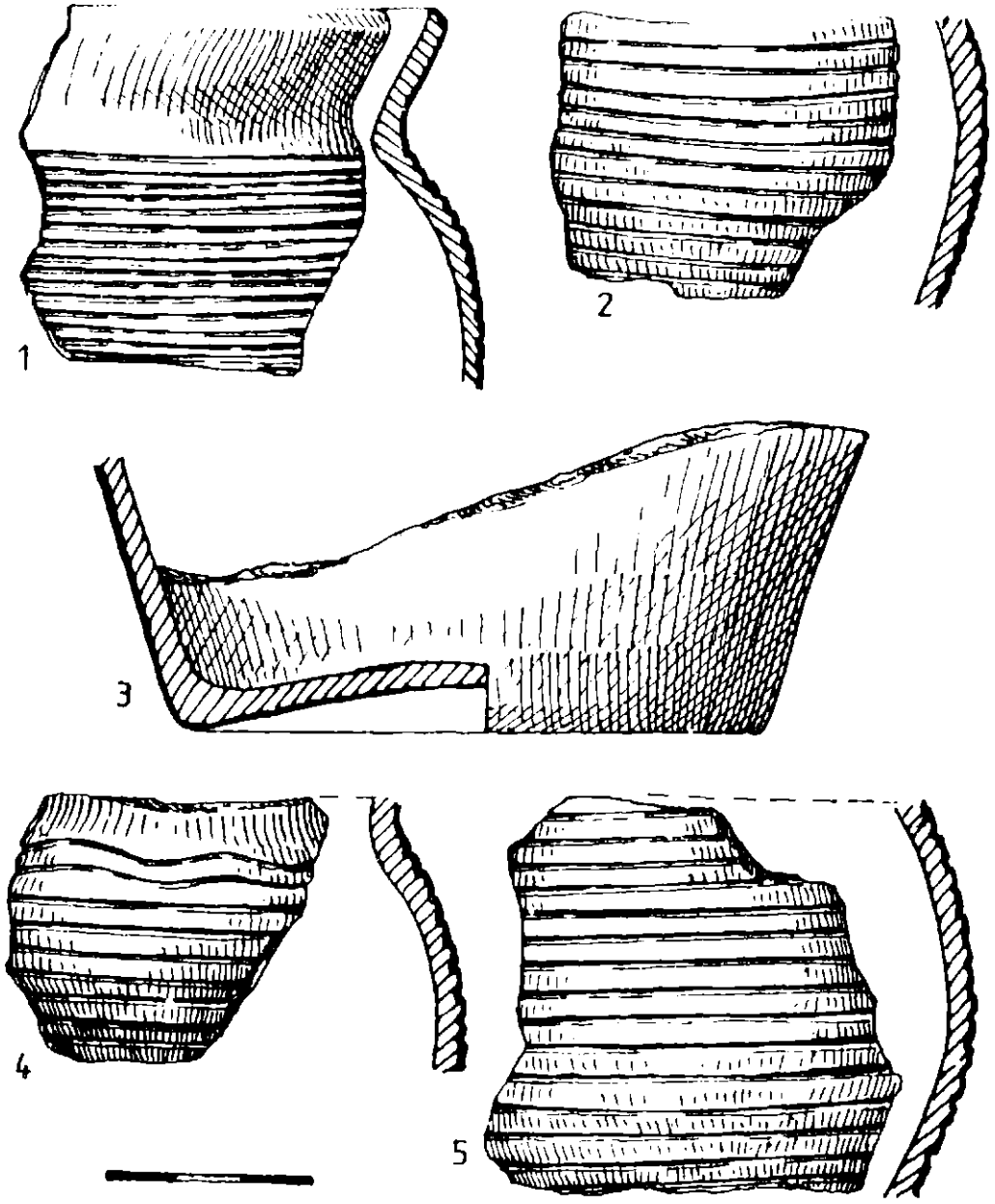

Pl.IV.–Fragmente ceramice depuse ca ofrandă la mormintele de incinerație: 1, M.5; 2, M.6; 3, M.10; 4, M.17; 5, M.10.

(pl.II/1). Fragmentele unui vas nu erau grupate, ci amestecate cu celelalte, toate (cu foarte mici excepţii) găsindu-se cu partea interioară în jos, inclusiv fragmentele de la fundul recipientelor. Nu s-au găsit oase calcinate, urme de cenuşa sau obiecte de inventar. După felul cum sînt dispuse, este sigur că fragmentele ceramice au fost aranjate astfel şi nu rezultate din distrugerea ulterioară a unor morminte. Vatra a servit probabil unei practici rituale inedite la necropolele feudale timpurii studiate pe teritoriul ţării noastre[3].

În urma acestei extinderi a suprafeţei cercetate se pot face unele observaţii şi în privinţa dispunerii mormintelor. Mormintele de incineraţie în groapă simplă, descoperite anterior, apar grupate în partea de nord-vest a zonei cercetate, în timp ce mormintele de acelaşi fel, descoperite recent, cu unul din mortimentele mai vechi în groapă simplă, aflat în apropiere, formează un al doilea grup în partea de est. Mormintele de incineraţie cu urnă se află dispuse în partea de sud a zonei cercetate, în apropierea carierei de lut, a cărei exploatare a dus, după spusele localnicilor, la distrugerea unui mare număr de morminte de acest fel. Mormintele de înhumaţie nu sînt grupate, ci intercalate celor de incineraţie, fără să le suprapună.

Cele două morminte de înhumaţie au aparţinut unor copii. Adîncimea mică a gropii, poziţia scheletelor, cu genunchii uşor îndoiţi, orientarea aproximativ est-vest, lipsa oricărui inventar sînt caracteristici şi ale altor înhumări de copii existente în necropola de la Frăteşti[4].

În cadrul unui al doilea rit de înmormîntare, cel al incineraţiei, distingem trei grupe

- morminte la care oasele calcinate se aflau într-o urnă depusă în groapă simplă (M.3) ;
- morminte la care singure oasele calcinate au fost depuse în groapă simplă (M.1,2,6,8) ;
- morminte la care oasele calcinate au fost depuse în groapă simplă însoţite de inventar, depuneri rituale de fragmente ceramice şi ofrande de animale (M.5,7,9-17).

Reţinem că această a treia grupă apare cu mare procentaj în cadrul mormintelor de incineraţie. Practica rituală, destul de des întîlnită (10 morminte), a depunerii deasupra oaselor calcinate a unor fragmente ceramice provenind, probabil, din spargerea rituală a unor vase este nou documentată la Frăteşti, dar prezentă în cadrul practicilor rituale la alte necropole feudale timpurii[5].

În cîteva cazuri ceramica a fost arsă secundar, probabil pe acelaşi rug cu incineratul, fragmente ceramice mici apărînd amestecate cu oasele calcinate.

Cantitatea fragmentelor ceramice şi numărul vaselor de la care provin diferă de la un singur fragment ceramic la fragmente provenind de la trei-patru vase (cazul M.14).

În dispunerea ofrandelor, la mormintele de incineraţie în groapă simplă nu sînt respectate anumite reguli, cu excepţia depunerilor în-

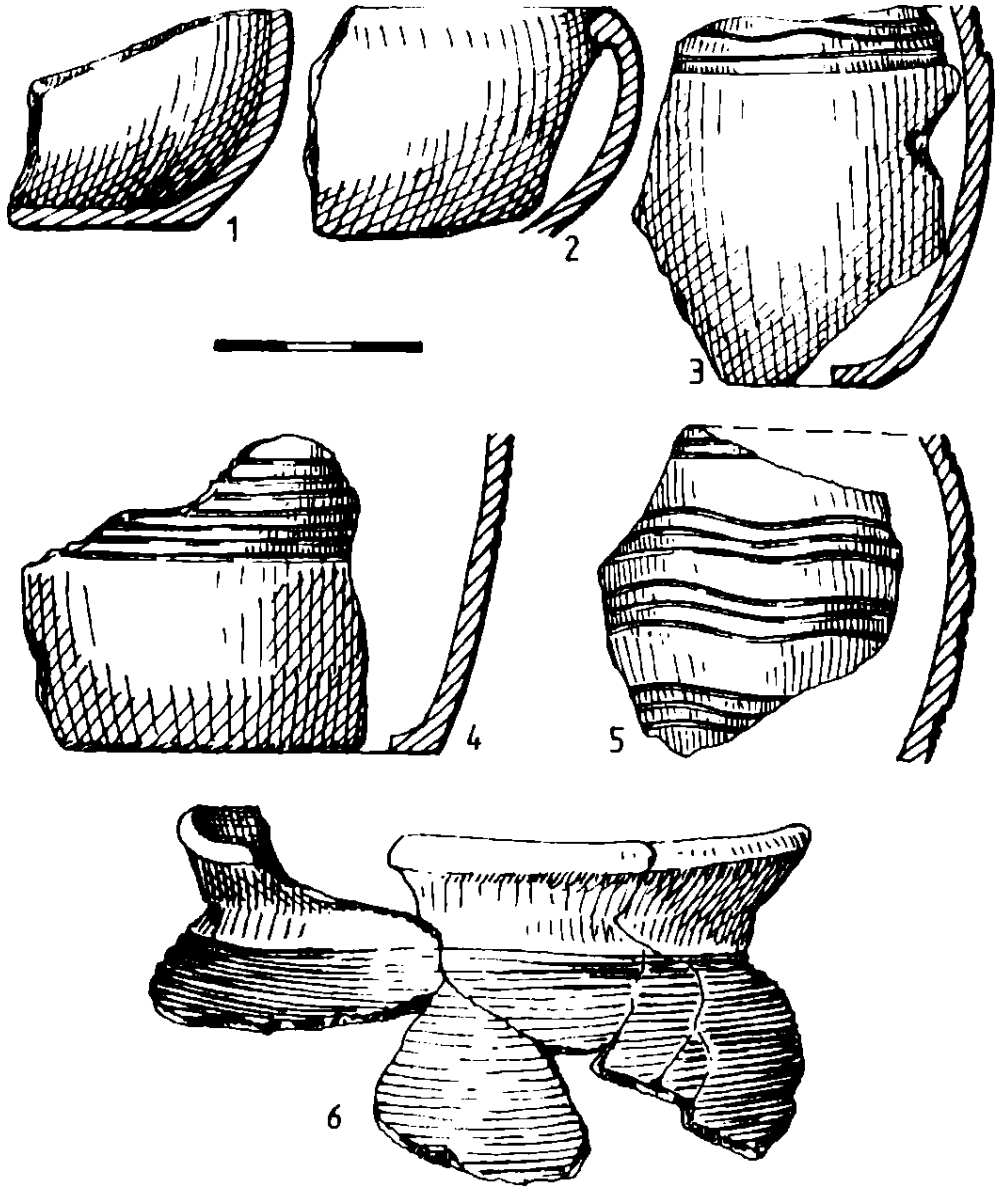

Pl.V.-Fragmente ceramice descoperite în necropola feudală timpurie: 1-5, M.14; 6, vatra rituală.

totdeauna deasupra oaselor calcinate. În cele mai multe cazuri le găsim grupate la marginea gropii.

Inventarul mormintelor este sărac, constînd, în general, dintr-un cuţit de fier, puternic oxidat în urma arderii, aflat, de cele mai multe ori, în stare fragmentară. Nu au fost găsite exemplare îndoite ritual.

Ceramica, cunoscută mai mult sub forma unor fragmente de vase, prezintă elemente suficiente pentru o clasificare generală :

- O primă grupă, preponderentă, cuprinde ceramica lucrată la roată din pastă impură, cu nisip grosier, pietricele, mică. Majoritatea sînt arse inegal. Culoarea este brună, cu nuanţe de la brun-cărămiziu la brun-cenuşiu. Decorul este reprezentat prin incizii orizontale şi în val, neglijent trasate.

- O a doua grupă o formează ceramica lucrată la roată din pastă cu nisip mai fin ca degresant, cărămizie. Incizile orizontale şi în val sînt îngrijit executate.

- A treia grupă este prezentă prin fragmentele unor vase ceramice modelate cu mîna, din pastă cu nisip grosier şi pietricele, cu decor incizat.

- Sporadic apar fragmente de vase din pastă fină, de culoare cenuşie, de tip Novli-Pazar. Rar prezintă elemente de decor incizat : două-trei incizii orizontale şi în val trasate pe umărul vasului.

După cum am arătat mai sus, mormintele de incineraţie cercetate în anul 1974, împreună cu unul din mormintele identificate în timpul campaniilor precedente, constituie, zonal, o grupă aparte. Rămîne de stabilit dacă aceasta grupare a mormintelor este întîmplătoare, dacă mormintele cercetate în anul 1974 sînt sau nu sînt contemporane celor cunoscute în urma campaniilor precedente, în acest al doilea caz trebuind stabilită succesiunea lor în timp. În urma cercetărilor arheologice din anii 1968-1969, principalele elemente pentru datarea necropolei în sec.al VIII-lea e.n. au fost furnizate de inventarul mormintelor de înhumaţie : ceramică şi obiecte de podoabă[6]. Alături de acestea apare grupul mormintelor de incineraţie în groapă simplă, ce nu conţineau decît oasele calcinate, morminte databile mai timpuriu[7] şi mormintele cu urna depusă în groapă simplă, de asemenea permiţînd o datare mai timpurie, avînd în vedere aspectul ceramicii, cu elemente specifice Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti[8].

În grupul mormintelor de incineraţie cercetate în anul 1974 sînt prezente şi cîteva morminte în groapă simplă, conţinînd doar oasele calcinate, dar majoritatea, după cum am mai arătat, o deţin mormintele de incineraţie conţinînd şi depuneri rituale de fragmente ceramice şi ofrande de animale - practică rituală frecvent întîlnită în necropolele de incineraţie datate în sec.IX-X. e.n.[9] La Frăteşti, aceste morminte pot fi datate cu certitudine, beneficiind de cele cîteva obiecte de inventar pe care le conţin. De remarcat, în acest sens, este prezenţa în inventarul mormîntului notat M.12, a doi cercei din bronz (pl.III/

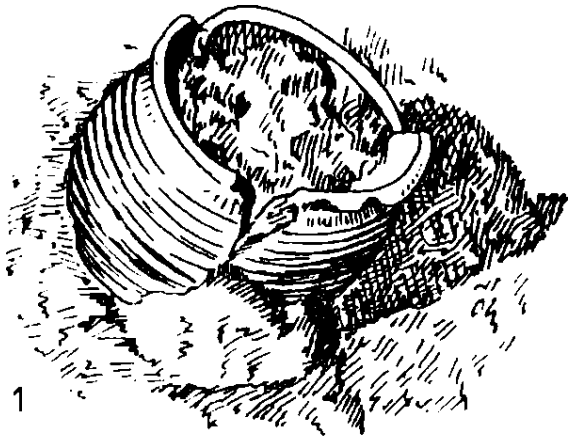

Pl. VI.–Urna mormîntului 3.

4,5), unul în stare fragmentară. Cercelul păstrat întreg are ca decor o spirală din sîrmă subţire din bronz, ataşată la verigă cu o urechiuşă, spre deosebire de cel descoperit anterior la Frăteşti[10], la care spirala făcea corp comun cu veriga. Mormîntul mai conţinea fragmentul unui cercel cu sferă goală din tablă de bronz. Ambele tipuri îşi trag originea din tipurile provincial pannonice şi sînt databile în sec. al VIII-lea e.n.[11]. Se stabileşte astfel un raport de contemporaneitate cu, cel puţin, mormintele de înhumaţie cercetate în campaniile din 1968-1969.

Mărcile de olar, prezente la Frăteşti doar pe ceramica aparţinînd grupului de morminte cercetat în anul 1974, apărute sporadic la Izvorul, sînt frecvente în necropolele predominant de incineraţie din sec. IX-X e.n. din Dobrogea.

Sînt suficiente elementele ce determină o datare ceva mai tîrzie a grupului de morminte cercetate în 1974, în raport cu grupul mormintelor cunoscute în urma cercetărilor anterioare de la Frăteşti. De altfel, ultimele consideraţii privind datarea necropolei de la Izvorul ar putea determina o datare mai timpurie a mormintelor cercetate în 1968-1969[12].

Grupul mormintelor cercetate în 1974, ce se prezintă ca o fază mai tîrzie, determină totodată prelungirea în timp a duratei de folosire a necropolei, respectiv sfîrşitul sec. al VII-lea-sec. al VIII-lea e.n. Lipsa unor probe suficiente nu ne permite să stabilim cu exactitate limitele inferioară şi superioară ale duratei necropolei.

Interpretarea rezultatelor cercetării de faţă nu aduce elemente contradictorii privind atribuirea etnică şi încadrarea istorică a necropolei, probleme aprofundat abordate în comunicarea primelor cercetări[13] şi asupra cărora nu este necesar să revin.

Necropola de la Frăteşti se înscrie, cu o notă de individualitate, în seria necropolelor aparţinînd fazei timpurii a culturii Dridu, ca o preţioasă verigă de legătură cu fondul cultural mai vechi din care s-a constituit.

NOTE

1 Suzana Dolinescu-Ferche şi Mihai Ionescu, La necropole bi-rituelle du VIIIe siecle à Frăteşti-Giurgiu, în "Dacia", NS, XIV, 1970, p. 419-430.

2 Mormîntul avea o poziţie izolată, cel mai apropiat (M.15, păstrat, de altfel, întreg) găsindu-se la circa 1,50 m vest.

3 Practică rituală inedită în literatura de specialitate, dar, după o informaţie verbală primită de la cercetătoarea Suzana Dolinescu-Ferche, o vatră asemănătoare a fost descoperită în timpul cercetărilor anterioare de la Frăteşti.

4 Suzana Dolinescu-Ferche, op.cit., p.420.

Bucur Mitrea, Necropola prefeudala de la Izvorul, în SCIV, 18, 1967, 3, p.452 - M.70 ; A. Radulescu-N. Harţuchi, Cimitirul feudal timpuriu de la Castelu, Constanţa, 1967, p.79-80.

6 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p.426, fig.5/2-3 ; p.428, fig.6/1.

7 A. Radulescu-N. Harţuchi, op.cit., p.95

8 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p.425, fig.4/4b.

9 A. Radulescu-N. Harţuchi, op.cit., p.96.

10 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p.428, fig.6/1.

11 M. Comşa, L'influence romaine provinciale sur la civilisation slave à l'epoque de la formation des Etats, în "Romanoslavica", XVI, Bucureşti, 1968, p.447, 460.

12 Considerînd necropola din sec. al VIII-lea e.n. de la Izvorul ca prototip al necropolelor în seria cărora se înscrie şi cea de la Frateşti, Suzana Dolinescu-Ferche o consideră contemporană fazei de început de la Izvorul. Extinderea, însă, a cercetărilor l-a determinat pe B. Mitrea să revină asupra datării necropolei Izvorul, prelungind în sec. al VII-lea e.n. începutul ei (B. Mitrea, Necropola din sec. VIII e.n. de la Izvorul, Giurgiu, în Ilfov file de istorie, Bucureşti, 1978, p.103-110).

13 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p.426-430.

NOUVELLES DATES CONCERNANT LA NÉCROPOLE DU MOYEN ÂGE ANCIEN DE FRĂTEŞTI, DÉP. DE GIURGIU

Résumé

Les fouilles de sauvetage éffectuées en 1974 à Frăteşti, dans une nécropole dâtant du moyen âge ancien, continuent des fouilles antérieures executées par l'Institut d'Archéologie (1968-1969).

Les nouvelles recherches ont identifié 17 tombes de plus 2 sépultures d'inhumation et 15 d'incinération. A cette occasion on a identifié des pratiques rituelles inconnues jusque-là à Frăteşti la déposition d'offrandes animales et de fragments céramiques provenant de vases cassés intentionnellement - pour la majorité des tombes à incinération ; urne cassée pendant le rituel funéraire.

Pour la première fois on a constaté à Frăteşti des marques de potier sur deux vases.

Les objets de l'invéntaire des sépultures indiquent le VIIIéme siècle de n.è., notamment une phase un peu plus tardive que celle établie par les premières recherches.

En conséquence, la période d'utilisation de la nécropole - avec la réserve dictée par l'insuffisance des preuves - peut être fixée entre la fin du VIIéme et pendant le VIIIéme de n.è.

LEGENDE DES PLANCHES

Pl. I - Plan des fouilles.

Pl. II - Estampille de potier 1, fragment de vase de l'âtre rituel; 2, l'urne de S.3.

Pl. III - L'inventaire des sépultures d'incinération : 1, cuteau (S.11) ; 2,3, couteaux, 4,5, boucles d'oreilles ; 6, perles en verre (S.12) ; 7, couteau (S.15) ; 8, lame de couteau (S.16) ; 9, couteau (S.17).

Pl. IV - Fragments céramiques déposés comme offrande dans les sépultures d'incinération : 1, S.5 ; 2, S.6 ; 3, S.10 ; 4, S. 17 ; 5, S.10.

Pl. V - Fragments céramiques découverts dans la nécropole : 1-5, S.14; 6, l'âtre rituel.

Pl. VI - L'urne de la sépultures no.3.

CONTRIBUŢII ARHEOLOGICE LA CUNOAŞTEREA PRIMULUI LĂCAŞ AL MITROPOLIEI MOLDOVEI: BISERICA MIRĂUŢILOR DIN SUCEAVA

de LIA BĂTRÎNA
şi ADRIAN BĂTRÎNA

Cunoscută fiind importanţa instituţiei ecleziastice şi a monumentelor ce o adăposteau în desăvîrşirea procesului întemeierii statelor feudale româneşti de sine stătătoare şi a afirmării lor pe plan european, ne apare firesc interesul stîrnit în istoriografia românească de problema apariţiei celei dintîi mitropolii la răsărit de Carpaţi. Deşi în cuprinsul unei bogate literaturi de specialitate[1] au fost dezbătute condiţiile interne şi internaţionale ale înfiinţării mitropoliei Moldovei, ale luptei pentru neatîrnare politică şi religioasă, o serie de aspecte - precum cele ce privesc vechimea instituţiei episcopale şi apoi metropolitane în Moldova, primul sediu al acesteia şi cei dintîi slujitori sau cele ce se referă la datarea, precizarea ctitorului şi structura lăcaşului ce va fi adăpostit instituţia amintită - sînt şi azi insuficient de bine cunoscute şi beneficiază de interpretări diferite datorită tocmai numărului redus de izvoare scrise referitoare la sec.al XIV-lea. Acestea sînt motivele pentru care am încercat să completăm ştirile oferite de izvoarele scrise privind sediul primei mitropolii a Moldovei cu cele puse la dispoziţie de izvoarele arheologice, cele ce şi-au dovedit întotdeauna capacitatea de a contribui la o mai bună conturare a realităţilor medievale româneşti. Ca urmare, cu sprijinul Muzeului judeţean de istorie din Suceava, în luna iulie a anului 1976 s-au desfăşurat cercetări arheologice[2] în jurul lăcaşului cu hramul Sf.Gheorghe, denumit şi biserica Mirăuţilor, aflat la nord-est de vestigiile Curţii Domneşti din Suceava şi acceptat în mod unanim a fi deţinut, în prima sa formă de existenţă, funcţia de primă catedrală metropolitană a Moldovei.

Cu privire la aspectul iniţial al acestui lăcaş, deşi este binecunoscută împrejurarea că monumentul a suferit numeroase transformări în cursul existenţei sale, ultima datorîndu-se arhitectului austriac Karl Romstörfer la sfîrşitul sec.al XIX-lea[3], s-a acreditat ideea că planul poate fi descifrat, cu excepţia clopotniţei, din analiza actualei biserici[4]. Încă de mai multă vreme, în ceea ce ne priveşte, am manifestat îndoieli în legătură cu această opinie, pornind de la premisa că lăcaşul vechii mitropolii - prin însăşi menirea sa de a adăposti un cler numeros şi slujbele de încoronare, precum şi de a afirma o nouă instituţie pe plan local, dar mai ales european - trebuia să dispună de dimensiuni impunătoare. Ori proporţiile şi structura actualului edificiu nu corespundeau cerinţelor primei biserici a ţării. Astfel stînd lucrurile, urma ca cel puţin o parte din fundaţiile primului lăcaş metropolitan să poată fi sur-

prinse pe parcursul cercetărilor, chiar dacă acestea nu au putut fi efectuate decît la exteriorul actualei biserici[5]

Cele şapte secţiuni plasate pe laturile de sud (S_1, S_2, S_3, S_4) şi de nord (S_5, S_6, S_7) ale bisericii (fig. 1) ne-au permis să constatăm de la bun început că ne aflăm în faţa unei succesiuni de două monumente ce au cunoscut planuri şi structuri diferite şi a căror încadrare cronologică a putut fi stabilită. Din rîndul acestora cel dintîi prezintă un interes aparte, chiar dacă, datorită caracterului limitat al cercetărilor, nu s-au putut preciza toate elementele de ordin planimetric.

Atît pe latura de nord, cît şi pe cea de sud au putut fi surprinse traseele unor ziduri suprapuse doar parţial de cele ale bisericii actuale. Pe latura de vest s-a putut constata identitatea dintre traseul celor două edificii ce se succed. Zidăria păstrată este reprezentată în general de fundaţie şi în mai mică măsură de elevaţie. Fundaţia este zidită cu o deosebită îngrijire din bolovani de piatră legaţi cu un mortar de bună calitate, deosebindu-se net de cea a edificiului existent ce este realizată prin tehnica turnării. Săpăturile efectuîndu-se pînă sub talpa fundaţiei s-au putut obţine date şi cu privire la adîncimea şi lăţimea sa. Dacă adîncimea fundaţiei nu depăşeşte 1,05 m, elevaţia se păstrează pe o înălţime ce variază între 0,20 şi 0,48 m. Lăţimea fundaţiei este de 1,54 m, iar cea a elevaţiei cu 10-15 cm mai mică, fapt explicabil dacă se are în vedere împrejurarea că între cele două intervine un decroş.

Cît priveşte dimensiunile lăcaşului identificat, acestea nu pot fi precizate, deocamdată, decît parţial. Astfel lăţimea a putut fi stabilită cu exactitate: 12,5 m. În schimb zidurile longitudinale nu au putut fi urmărite pe toată lungimea lor, dar chiar şi în această situaţie observaţiile efectuate în extremitatea de nord a S_1 - acolo unde traseul de sud al lăcaşului nu mai apare (!), în schimb este prezent M32 - ne îngăduie să apreciem că ele nu puteau depăşi 19 m, dimensiune ce pare a fi foarte apropiată de cea reală.

Că ne aflăm în faţa unui lăcaş de cult, şi nu a unei construcţii civile, ne-o dovedeşte şi necropola organizată în jurul acestuia. Pe parcursul cercetărilor au putut fi identificate şi studiate un număr de 47 de morminte, din rîndul cărora 32 (M4, M5, M6, M7, M9, M11, M12, M14, M16, M17, M18, M19, M24, M26, M27, M28, M29, M31, M32, M34, M35, M36, M37, M38, M39, M40, M41, M42, M43, M44, M46, M47) aparţin epocii de funcţionare a primei biserici, relaţiile stratigrafice probînd o atare atribuire. Din cele 32 de morminte, 3 (M28, M29, M42) au aparţinut unor copii, iar restul unor adulţi. O importanţă deosebită prezintă prin poziţia sa M31 - tăiat de absida de sud a ultimei biserici -, întrucît probează pe de o parte existenţa unui cimitir şi implicit a unui lăcaş de cult anterioare actualei biserici, iar pe de altă parte constituie o limită posibilă pentru extremitatea estică a laturei de sud şi pentru decroşul de sud-est al primului lăcaş.

Inventarul funerar este prezent în cuprinsul a nouă morminte, precum şi în unele umpluturi. Monedele[6] sînt reprezentate, în ordine crono-

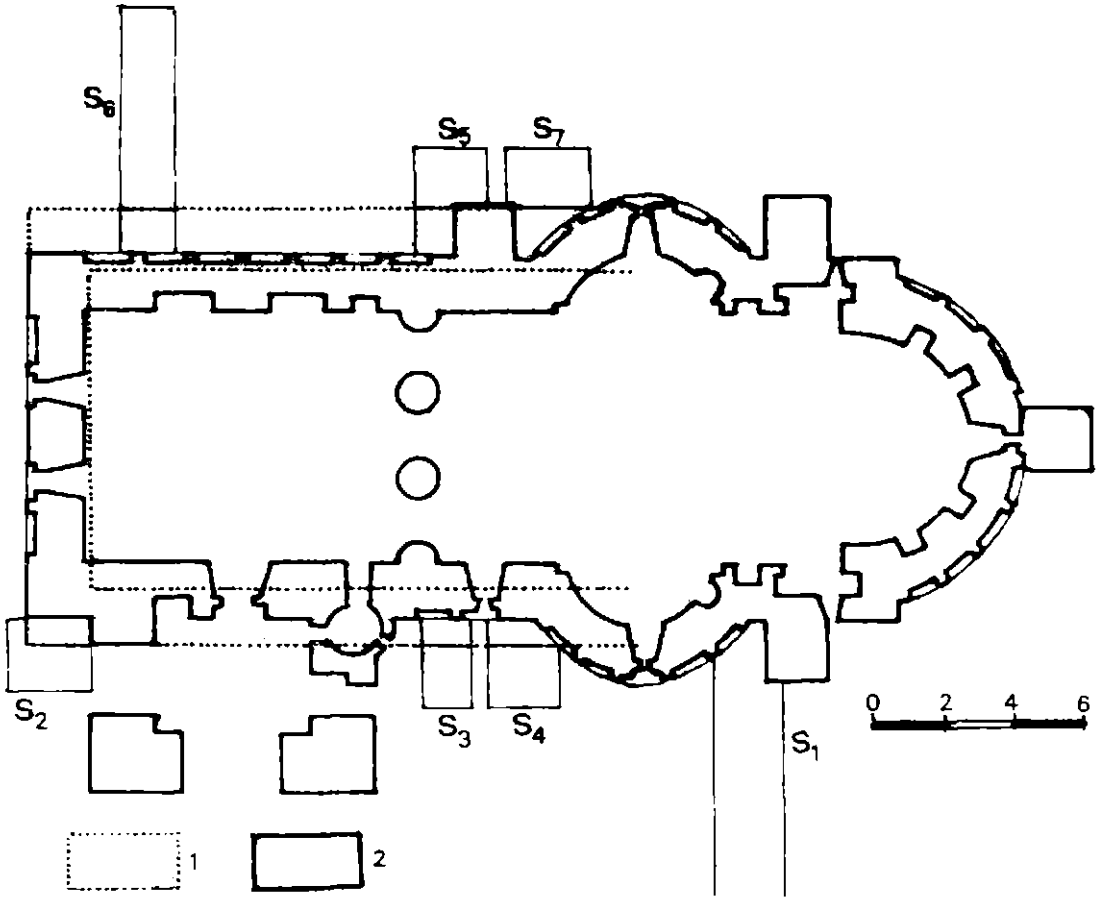

Fig.1.-Biserica Mirăuţilor-Suceava. Plan general al săpăturilor arheologice: traseul fundaţiilor primei biserici (1); traseul celei de a doua biserici (2).

logică, de doi groşi de argint emişi în timpul lui Petru I (în M32 şi M40), un gros polonez emis de Ioan Albert (1492-1501) şi aflat în M4, doi dinari ungureşti emişi de Ludovic al II-lea (1516-1526) şi de Ferdinand I (1526-1563) şi aflaţi amîndoi în M12, un dinar unguresc emis de Rudolf al II-lea (1576-1612) descoperit în M14. Alături de monede au fost descoperite accesorii vestimentare de felul acelor 8 năsturaşi globulari (5 în stare fragmentară) aparţinînd tipului cu baza teşită din M5, a năsturaşului de argint din M27 şi a celor 7 năsturaşi globulari (4 în stare fragmentară), tot cu baza teşită, din M35. Din rîndul podoabelor poate fi menţionată doar o verigheţă de argint realizată din sîrmă răsucită, prezentă în M37. Alături de piesele amintite mai sus, din umpluturile gropilor unor morminte au rezultat două calote aparţinînd tot unor năsturaşi de argint, precum şi două monede, dintre care una este emisă de Frederich Wilhelm de Brandenburg (1620-1688), iar cealaltă de Imperiul Otoman la sfîrşitul sec. al XVI-lea sau începutul celui următor.

O primă observaţie ce decurge din parcurgerea inventarului monetar este aceea că în intervalul cuprins între sfîrşitul sec. al XIV-lea şi mijlocul sec. al XVII-lea prima biserică de la Mirăuţi a funcţionat neîntrerupt, chiar dacă va fi cunoscut unele acţiuni de refacere. De altfel, existenţa sa în tot acest interval este explicabilă dacă se are în vedere că moaştele Sf. Ioan cel Nou aduse în Moldova încă de la începutul sec. al XV-lea şi adăpostite în biserica metropolitană de la Mirăuţi vor continua să rămînă aici pînă în 1589, an în care Petru Şchiopul le-a strămutat în noul sediu al mitropoliei[7], lăcaş terminat încă din 1522. În stabilirea momentului final al intervalului amintit poate fi adusă în discuţie şi acea monedă poloneză de la Sigismund al III-lea Vasa (1587-1632), descoperită de arhitectul K. Romstörfer în zidăria celei de a doua biserici[8].

Dar incomparabil mai importante şi pline de semnificaţie sînt cele două emisiuni monetare ale lui Petru I, aflate în M32 şi M40, întrucît ne îngăduie precizări de ordin cronologic cu privire la epoca în care a fost edificat primul lăcaş de la Mirăuţi. Acest moment credem că poate fi fixat în vremea domnitorului Petru I, plasînd monumentul în seria celor mai vechi exemplare de arhitectură ecleziastică cunoscute deocamdată pe teritoriul Sucevei. Cît priveşte ctitorul, acesta nu poate fi decît Petru I - patron al unei creaţii artistice ce se va afirma curînd în sud-estul Europei -, în vremea căruia se va ridica primul lăcaş de cult de proporţii impunătoare de la răsărit de Carpaţi menit să sporească, în ochii contemporanilor, prestigiul domnitorului şi al instituţiei ecleziastice nou create.

Deşi în actualul stadiu al cercetărilor nu dispunem de toate elementele de plan, întrucît nu întrevedem posibilitatea ca într-un viitor apropiat să poată fi obţinute date noi cu privire la arhitectura monumentului, vom încerca să sugerăm o ipoteză cu privire la ansamblul formelor sale iniţiale, conştienţi fiind de riscurile ce le comportă definirea unei construcţii numai în funcţie de planul ei, şi acesta incomplet.

Urmele de ziduri descoperite indică o construcţie de o amploare neobişnuită în raport cu alte lăcaşuri ale vremii, lipsită de absidele laterale şi de contraforţi, observaţii care, dacă ne îndepărtează de o posibilă identificare a sa cu una din structurile întîlnite la binecunoscutele monumente reprezentative contemporane, precum biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi sau Sf. Treime din Siret, ne permit mai degrabă să bănuim că lăcaşul primei mitropolii din Moldova va fi beneficiat de o structură "în cruce greacă înscrisă" de tip complex. Spre o atare ipoteză ne conduce şi raportul între dimensiunile construcţiei - excluzînd pe cele ale altarului -, care, în afară de un pronaos îngust, trebuie să fi dispus de o încăpere centrală (naosul) de plan cvasi-pătrat, împărţită de patru stîlpi şi acoperită de boltiri semicilindrice dispuse cruciform.

Acest tip structural cunoscînd o largă răspîndire în sec. X-XIV în Imperiul Bizantin şi în regiunile puternic influenţate de civilizaţia bizantină[9], în explicarea opţiunilor clerului ortodox din Moldova pentru un atare model arhitectonic trebuie avute în vedere, în afară de interesul şi respectul manifestate de acesta faţă de arta bizantină - cu toate neînţelegerile existente la un moment dat între biserica Moldovei şi patriarhia constantinopolitană -, acele legături pe care ierarhia ecleziastică de la răsărit de Carpaţi le va fi întreţinut cu teritoriile de cultură bizantină provincială. Ori, aşa după cum s-a arătat, tocmai legăturile ortodoxiei locale cu lumea balcanică, sîrbească[10], al cărei rol cultural sporeşte începînd cu prima jumătate a sec. al XIV-lea - în vremea în care Marea Biserică refuză să recunoască patriarhia de la Peć[11] -, par să explice, cel puţin într-o anumită măsură, apariţia în Moldova a unor structuri arhitectonice de felul triconcului sau de tipul "în cruce greacă înscrisă", precum şi a unor modalităţi de decoraţie exterioară a monumentelor. Semnificativă ni se pare şi împrejurarea că aceleaşi legături sînt bănuite atunci cînd se încearcă explicarea normelor de organizare a primelor mănăstiri moldoveneşti[12] sau a atributului de "serboepiscopos"[13] dat lui Iosif în 1401 de către patriarhia din Constantinopol[14].

Descoperirile de la Mirăuţi prilejuiesc, totodată, repunerea în discuţie a unor probleme de istorie ecleziastică a Moldovei, din rîndul cărora se detaşează cele ce privesc vechimea instituţiei episcopale şi întîiul sediu al acesteia.

Deşi pentru deceniile 7-8 ale sec. al XIV-lea ştirile în legătură cu organizarea în forme ierarhice a diocezei de la răsărit de Carpaţi lipsesc cu desăvîrşire, apariţia unei instituţii de felul celei episcopale are loc într-un teritoriu în care de mai multă vreme se cunosc unele rînduieli ale bisericii ortodoxe, dacă ar fi să ne reamintim numai de acei "pseudo-episcopi" pomeniţi de scrisoarea papală din 14 noiembrie 1234[15]. Existenţa unei mitropolii în Moldova, chiar înainte de Petru I, a fost susţinută de unii reprezentanţi ai vechii noastre istoriografii[16], invocîndu-se în acest sens un pasaj din cronica lui Grigore Ureche[17], dovedit a fi, însă, o interpolare tîrzie. Împrejurarea că la data reîn-

ființării mitropoliei de Halici (mai 1371) Moldova nu este amintită în rîndul episcopiilor sufragane - Holm, Peremisl, Turov și Vladimir[18] - constituie, așa după cum pe bună dreptate s-a observat[19], dovada că în momentul respectiv la răsărit de Carpați nu se afla vreo episcopie și nici un ierarh, nevoile clerului ortodox de aici fiind satisfăcute de scaunul halician, cu care par a fi fost întreținute raporturi chiar mai vechi. Aceste legături explică, între altele, de ce tocmai la Halici va fi hirotonit Iosif, ceva mai tîrziu - după cum se afirma în 1401 -, drept episcop "al Moldovei"[20].

Mențiunea din septembrie 1386 cu privire la înființarea unui scaun metropolitan în Moldova, condus de un mitropolit Teodosie, i-a îndreptățit pe unii autori să fixeze acest eveniment în intervalul anilor 1381-1386[21] sau 1378-1386[22]. În fapt, această inițiativă patriarhală, menită să frîneze ofensiva catolicismului polon la răsărit de Carpați[23], nu reușește, Teodosie neputînd păstori din cauza unei hotărîte opoziții autohtone. Pînă la urmă, din inițiativa domnitorului Petru I, la o dată oricum anterioară anului 1391[24], vor fi puse bazele unei ierarhii bisericești autonome în frunte cu episcopul Iosif, acțiune ce va genera un îndelungat conflict cu patriarhia constantinopolitană. Deși împrejurările hirotonisirii lui Iosif nu sînt foarte limpezi, credem că poate fi acceptată ipoteza potrivit căreia sfințirea sa a fost făcută pe seama eparhiei Cetății Albe[25], argumentelor invocate pînă acum putînd să le alăturăm și un altul. Ne gîndim la atributul de "pseudo-episcopos" cu care apare Iosif în scrisoarea adusă de protopopul Petru din partea patriarhului în mai 1395[26], și pus în ultima vreme, pe bună dreptate, pe seama necanonicității sfințirii ierarhului moldovean[27]. Întrucît nu există nici un temei să ne îndoim de faptul că Iosif va fi fost sfințit de mitropolitul Antonie al Haliciului[28] după toate prevederile dreptului canonic - adică de doi arhierei și avînd un sediu stabil recunoscut[29] - rămîne de acceptat că nerecunoașterea sa ulterioară de către patriarhia constantinopolitană se datorește unei cu totul alte cauze. Credem că este vorba de pretențiile sale de drepturi arhierești asupra teritoriului unei alte dioceze decît cea în care a fost hirotonisit. Ori din momentul ce nu i se recunosc drepturile arhierești asupra Moldovei, înseamnă că hirotonia sa se va fi produs pe seama unei alte eparhii - evident că din Rusia Mică, în care Antonie avea dreptul să sfințească episcopi -, ce nu poate fi alta decît cea a Cetății Albe, fapt ce explică atitudinea patriarhiei constantinopolitane. Odată cu intrarea Cetății Albe în cuprinsul statului românesc est-carpatic - eveniment ce credem a se fi produs încă la sfîrșitul domniei lui Petru I - inițiativele domniei de creare a unei ierarhii ecleziastice autonome cîștigă în amploare, concretizîndu-se prin înzestrarea instituției ce trebuia să o reprezinte cu un lăcaș de cult și prin aducerea lui Iosif la Suceava[30].

În ultimă instanță, însă, apariția la Suceava a unui lăcaș de cult de mari proporții pentru acea vreme, cu o structură arhitectonică ce pare a fi cea sugerată mai sus, în vremea lui Petru I și în vecinătatea

Curții Domnești a acestuia, nu constituie altceva decît reflectarea pe plan artistic a progreselor din domeniul organizării în forme ierarhice a diocezei de la răsărit de Carpați, a acțiunii de înzestrare a Moldovei cu o ierarhie bisericească autonomă. Astfel privind lucrurile, actul ctitoricesc de la Suceava are în primul rînd o semnificație politică, întrucît a dat naștere celui dintîi lăcaș episcopal și apoi metropolitan, sediul instituției ce trebuia să contribuie la desăvîrșirea procesului întemeierii statului feudal de sine stătător Moldova și totodată la afirmarea acestuia pe plan european. Chiar dacă, însă, consacrarea religioasă a independenței statului, din cauza conflictului destul de îndelungat și a negocierilor cu patriarhia constantinopolitană, a întîrziat pînă la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, cînd o stare de fapt, ce dăinuia de mai multă vreme, a fost sancționată prin recunoașterea lui Iosif ca mitropolit[31], momentul apariției unui lăcaș episcopal tocmai la Suceava, în vremea lui Petru I, are o importanță fundamentală, semnificînd ideea de neatîrnare politică și religioasă.

NOTE

1 N.Dobrescu, Întemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mănăstiri din țară, București, 1906; N.Iorga, Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV-XV, în AARMSI, seria II, t.XXXV, 1913, p.387-411; C.Marinescu, Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova, în AARMSI, seria III, t.II, 1924, p.247-268; V.Laurent, Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le mètropolite Jérémie et l'évêque Ioseph, în "Revue des etudes byzantines", Paris, V, 1947, p.158-170; Al.I.Gonța, Mitropoliile și episcopiile ortodoxe moldovene în sec.XV, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei"(=MMS), 3-4, 1958, p.21-36; S.Porcescu, Iosif, cel dintîi mitropolit cunoscut al Moldovei, în MMS, 3-4, 1964, p.126-139; R.Theodorescu, Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec.X-XIV), București, 1974, p.201-219.

2 Cu aproape două decenii în urmă au mai fost efectuate sondaje arheologice în jurul bisericii Mirăților, rămase, însă, inedite. Materialele arheologice descoperite cu acest prilej se află depuse la Muzeul județean de istorie din Suceava.

3 K.A.Romstörfer, Reconstruction der Miroutz Kirche in Suczawa. Bericht über die Arbeiten im Jahre 1898, în "Jahruch des Bukowiner Landes - Museums", 1898, p.104-107; idem, Die Restaurierung der Miroutzkirche in Suczawa, în "Mitteilungen der K.K.Central-Komission für Kunst und historischen Denkmäle", 1899, p.111-112.

4 C.Nicolescu, Arta în epoca lui Ștefan cel Mare, în vol. Cultura moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare, București, 1964, p. 291; I.Caproșu și N.Grigoraș, Biserici și mănăstiri vechi din Moldova

până la mijlocul secolului al XV-lea, Bucureşti, 1968, p.30.

5 Caracterul limitat al cercetărilor a fost determinat de o serie de factori de natură obiectivă.

6 Identificările au fost făcute de cercetătoarea Elena Isăcescu, căreia îi aducem mulţumirile noastre şi cu acest prilej.

7 Ioan Bogdan, Cronicile slavo-române din sec.XV-XVI, ed.P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p.162-163; S.Reli, În jurul unei vechi catedrale a Mitropoliei Moldovei din Suceava, în Omagiu lui Ioan Lupaş, Bucureşti, 1941, p.758.

8 K.A.Romstörfer, Die Restaurierung der Miroutzkirche...,p.112.

9 Cu privire la acest tip structural vezi G.Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris, 1916, p.55 şi urm.

10 V.Laurent, op.cit., p.161; N.Dobrescu, op.cit., p.92; S.Porcescu op.cit., p.135-136; R.Theodorescu, op.cit., p.233.

11 V.Laurent, L'archevêque de Peć et le titre de patriarche après l'union de 1375, în "Balcania", VII,2, 1944, p.303-310.

12 R.Theodorescu, op.cit., p.234.

13 Ibidem, p.233-234.

14 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.69, p.32. Termenul apare în actul de recunoaştere a lui Iosif de către patriarhul Matei din 26 iulie 1401.

15 Ibidem, I, nr.105, p.132.

16 D.Onciul, Teoria lui Roesler, în "Convorbiri literare", t.19, 1885, p.337-339; A.D.Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol III, Bucureşti, 1914, p.150 şi 256; N.Dobrescu, op.cit., p. 76-87 ; C.Auner, Câteva momente din începuturile bisericii române, Blaj , 1902, p.105-106; D.Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuţi, Viena, 1912, p.17-21 şi 27.

17 Grigore Ureche Letopiseţul Tării Moldovei, Bucureşti, 1955, p.68.

18 Actul Sinodului din Constantinopol privind reînfiinţarea mitropoliei Haliciului şi numirea lui Antonie ca mitropolit în: Hurmuzaki, XIV, 1, nr.8, p.9-10; DIR,B, Ţara Românească, veac.XIII, XIV şi XV, nr.16, p.23.

19 C.Marinescu, op.cit., p.11; Istoria bisericii române, I, Bucureşti , 1957, p.174 şi 176; S.Porcescu, op.cit., p.128; R.Theodorescu , op.cit., p.213-214.

20 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.70, p.34.

21 V.Laurent, Aux origines de l'Eglise de Moldavie...,p.163.

22 C.C.Giurescu, D.C.Giurescu, Istoria românilor, 2, Bucureşti, 1976, p.43.

23 Gh.I.Moisescu, Catolicismul în Moldova până la sfîrşitul secolului XIV , Bucureşti, 1942, p.105 şi urm.; Al.I.Gonţa, op.cit., p.23.

24 C.Marinescu, op.cit., p.16; V.Grămadă, Aspecte de viaţă din trecutul oraşului Suceava, în MMS, 10-12, 1957, p.876; Al.I. Gonţa, op.cit., p.23; Istoria bisericii române, I, p.179; R.Theodorescu, op.cit., p.214.

25 Vezi în acest sens la N.Iorga, Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor, I, Bucureşti, 1929, p.60; Istoria bisericii române, I, p.179; R.Theodorescu, op.cit., p.216; C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, op.cit., p.44.

26 Fr.Miklosich, I.Müller, Acta Patriarchatus Constantinopolitani, I, Viena, 1860, nr.488, p.244.

27 Deşi unii istorici au considerat drept canonică sfinţirea ca episcop a lui Iosif (N.Iorga, op.cit., p.61; V.Laurent, op.cit., p.158-170), în ultima vreme (R.Constantinescu, Note privind istoria bisericii române în secolele XIII-XV, în SMIM, VI, 1973, p.188-190)s-a susţinut necanonicitatea hirotoniei sale.

28 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.70, p.34.

29 R.Constantinescu, op.cit., p.188.

30 Faptul că la 26 septembrie 1387 Petru I prestează omagiu de vasalitate lui Vladislav Iagiello în faţa mitropolitului Chiprian al Kievului (Hurmuzaki, I2, p.295-296) a fost interpretat în sensul inexistenţei la acea dată a unui episcop în Moldova (N.Iorga, op.cit., p.47; N.Grigoraş, Ţara Românească a Moldovei pînă la Ştefan cel Mare, Iaşi, 1978, p.47), aşa după cum s-a socotit că această realitate "nu implică lipsa unui episcop în Moldova" (N.Dobrescu, op.cit., p.91), întrucît "era firesc ca jurămîntul să fie făcut în faţa unui prelat ortodox din ţara suzeranului" (C.Marinescu, op.cit., p.17). În ceea ce ne priveşte considerăm explicabilă absenţa lui Iosif în 1387 de la ceremonia depunerii jurămîntului, deoarece la această dată pe plan extern nu i se recunoştea calitatea de arhiereu pentru Moldova, ci doar pentru eparhia Cetăţii Albe.

31 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.69.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES À LA CONNAISSANCE DE LA PREMIÈRE LOCALISATION DE LA MÉTROPOLIE DE LA MOLDAVIE: L'EGLISE DE MIRĂUŢI DE SUCEAVA

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées pendant l'été de l'année 1976 autour de l'église de Mirăuţi de Suceava, qui est connue comme siège de la première métropolie dès le début de l'état féodal centralisé et indépendent, ont permis d'encadrer chronologiquement le monument et obtenir certaines données d'ordre planimétrique. On a pu établir que l'église a été érigée pendant le règne de Pierre Ier et qu'elle a fonctionnée ainsi jusqu'au début du XVIe siècle quand on l'a refait complètement. En ce qui concerne l'architecture du monument, les élément du plan nous suggèrent une structure du type nomme "en croix grecque inscrite de type complexe"

Les données obtenues ont permis aussi l'élaboration de certaines conclusions concernant l'histoire ecclésiastique et le processus de la dotation de l'état féodal centralisé et indépendant de la Moldavie avec une de ses institutions fondamentales.

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.-L'église de Mirăuţi - Suceava. Plan général des fouilles archéologiques: le tracé des fondations de la première église (1); le tracé de la deuxième église (2).

ASPECTE ALE CERCETĂRII ARHEOLOGICE PRIVIND ÎNCEPUTURILE URBANE ALE TÎRGOVIȘTEI

de GHEORGHE I. CANTACUZINO

Începuturile vieții urbane în Tîrgoviște, oraș cu o însemnătate aparte în istoria medievală a Țării Românești, au constituit pentru mulți cercetători o preocupare manifestată fie prin atingerea acestei probleme în studii de caracter general consacrate orașului medieval românesc[1], fie prin lucrări care abordează în mod special aspecte legate de trecutul vechii cetăți de scaun[2]. Pornind de la o analiză a condițiilor istorice specifice ale țărilor române, pe baza unor mărturii documentare, care, în special în ce privește secolul al XIV-lea, nu sînt prea numeroase, cercetarea începuturilor orașului Tîrgoviște a beneficiat de rezultatele cercetărilor arheologice care, mai ales în ultimii ani, au dus la acumularea unui volum relativ însemnat de informații. Mai multe campanii de săpături s-au desfășurat în incinta Curții Domnești[3], altele s-au concentrat asupra unor ansambluri arhitectonice medievale[4], altele, în sfîrșit, asupra unor vestigii ale locuirii medievale din diferite puncte ale orașului - cartierul Suseni, Piața centrală etc.[5], numeroase observații fiind efectuate în timpul săpăturilor prilejuite de lucrările edilitare[6].

În partea de nord a Tîrgoviștei au apărut elemente care dovedesc o locuire în perioada anterioară sec. al XIV-lea[7]. Rămîne în sarcina viitoarelor cercetări obținerea unor date cît mai complete privind această locuire, și cu deosebire așezarea existentă aici în cursul sec. X-XIII. Așezarea sătească de pe malul Ialomiței - situată în condiții geografice favorabile, la limita dintre Subcarpați și Cîmpia Română, acolo unde cursurile Dîmboviței și Ialomiței sînt apropiate, într-o zonă de mare densitate a satelor cu economie complementară, într-un punct favorabil controlului unor importante drumuri comerciale - a cunoscut un proces complex de evoluție, în cursul căreia a întrunit treptat calitățile de tîrg și apoi de oraș[8]. Modalitatea exactă în care s-a desfășurat acest proces rămîne o problemă în atenția cercetătorilor, fiind necesară îmbogățirea datelor arheologice care să constituie temeiul generalizărilor teoretice.

Dezvoltarea așezării de pe malul Ialomiței într-un tîrg, ca urmare a polarizării și specializării elementelor meșteșugărești și a intensificării activității de schimb, a continuat prin evoluția într-o localitate care, către sfîrșitul sec. al XIV-lea, avea trăsături urbane bine constituite. Alegerea Tîrgoviștei ca scaun domnesc s-a datorat desigur poziției sale favorabile din punct de vedere geografic, calităților strate-

gice ale locului, dar şi gradului de dezvoltare economică pe care ea îl atinsese. Calitatea de reşedinţă domnească a determinat o rapidă dezvoltare şi înflorire ulterioară a oraşului.

Cercetările arheologice au putut aduce pînă în prezent o serie de date privind atît dezvoltarea meşteşugurilor, cît şi stadiul la care ajunsese viaţa urbană în Tîrgovişte în ultimele decenii ale sec.al XIV-lea şi la începutul celui următor. Dezvoltarea şi specializarea meşteşugurilor este dovedită direct de descoperirea mai multor ateliere de olari sau a resturilor unor ateliere de fierari - lupe şi bucăţi de zgură de fier[9]. Numeroasele resturi de locuinţe mari de lemn, cu pivniţe, descoperite prin cercetări sau scoase la iveală de lucrări edilitare[10], sînt o dovadă elocventă a dezvoltării vieţii urbane în Tîrgovişte în perioada menţionată. Locuinţa cu indiscutabile trăsături orăşeneşti, precis încadrată cronologic, descoperită în zona Curţii Domneşti, permite concluzia că reşedinţa voievodală a fost ridicată la marginea unei aşezări care, după cum s-a remarcat[11], atinsese deja stadiul vieţii urbane, aflat într-un continuu proces de consolidare. Existenţa Curţii Domneşti[12] avea să contribuie la o puternică dezvoltare a oraşului, fapt reflectat şi de izvoarele documentare: menţionarea repetată, începînd din 1403, a Tîrgoviştei ca punct de vamă şi atestarea explicită a calităţii de oraş în 1417[13]. Desigur că primul document păstrat care menţionează explicit această calitate nu înseamnă şi actul de naştere al oraşului respectiv. De altfel, chiar din menţiunea lui Johann Schiltberger, care fusese "in den zweien Hauptstätten in der Walachei, die genandt sein Agrisch und Türkoisch"[14], se poate reţine şi sensul de "oraş de seamă" al termenului "Hauptstadt", nu numai cel de capitală.

Cercetarea arheologică poate aduce - în privinţa gradului de urbanizare a unei aşezări - dovezi referitoare nu numai la o ilustrare directă a gradului de dezvoltare şi de specializare a meşteşugurilor şi a-vîntului schimbului de mărfuri, dar şi la elemente legate de dezvoltarea urbanisticii şi arhitecturii. Densitatea locuirii, extinderea aşezării, gruparea pe cartiere a diferitelor categorii de orăşeni (meşteşugari, grupaţi pe meserii, negustori, dregători), precum şi elementele care sînt legate de viaţa urbană, de la gradul relativ de confort al locuinţelor la diferitele amenajări - conducte de apă, fîntîni, băi publice -, în sfîrşit, fortificaţiile oraşului -, pot fi mai bine cunoscute datorită cercetărilor arheologice.

Datele obţinute pînă în prezent prin săpături, deşi încă disparate şi susceptibile de a fi mult îmbogăţite, pot fi considerate destul de coacludente pentru a permite aprecierea stadiului de dezvoltare urbană la care ajunsese Tîrgoviştea în ultimele decenii ale sec.al XIV-lea şi în prima jumătate a secolului următor. Aşezarea, dezvoltată iniţial, în jurul pieţei permanente situate în zona actualului cartier Suseni, avînd ca artere principale căile comerciale spre Tîrgşor şi Brăila şi spre Cîmpulung, avea să se extindă spre sud-est într-un ritm deosebit de rapid. Întinderea sa depăşise încă la începutul ultimului sfert al sec.al XIV-lea

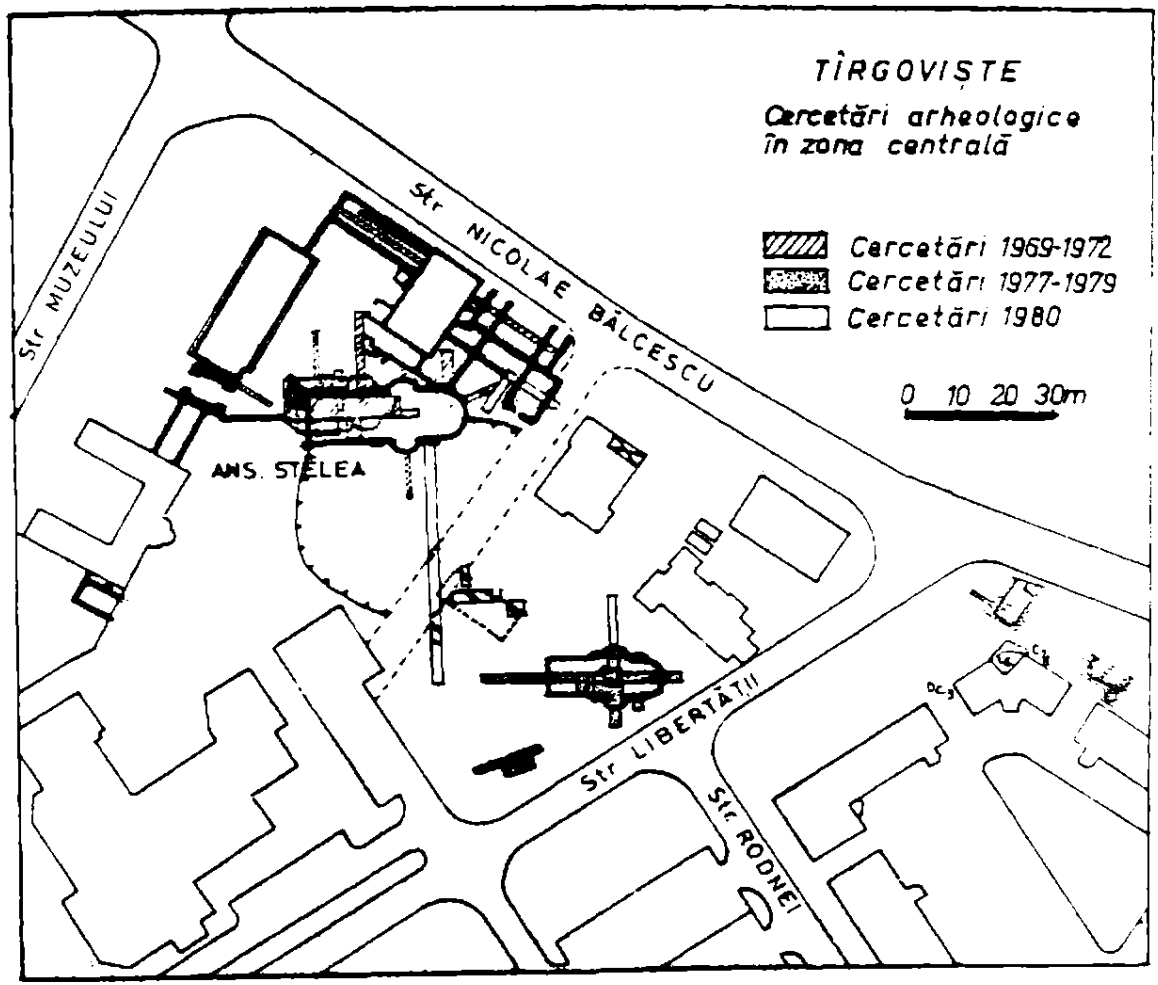
TÎRGOVIȘTE
Cercetări arheologice în zona centrală
Cercetări 1969-1972
Cercetări 1977-1979
Cercetări 1980
0 10 20 30m
Str MUZEULUI
Str NICOLAE BĂLCESCU
ANS. STELEA
Str LIBERTĂȚII
Str RODNEI

zona în care avea să se ridice Curtea Domnească, după cum o dovedește locuința cercetată aici în 1976, încadrată cronologic în perioada 1370 - 1394[15]. Este posibil ca acest proces să fi cuprins și înglobarea vreunei mici așezări învecinate. În prima jumătate a sec.al XV-lea întinderea orașului crescuse spre sud-est cu aproximativ 1 km, după cum o dovedesc resturile de locuințe sesizate pe str.N.Bălcescu nr.252, pe pe str.Rodnei și cea cercetată în 1980 pe fosta str. Dr.Marcovici, căreia moneda de la începutul domniei lui Murad II (1421-1451) îi asigură o datare în prima parte a secolului al nostru[16].

O grăitoare dovadă a gradului de dezvoltare a așezării este mărimea ei, rezultată din întinderea în suprafață și din densitatea dispunerii locuințelor. În această privință este de ajuns să comparăm Târgoviștea din ultima treime a sec.al XIV-lea cu așezarea sătească - bine cunoscută în urma cercetărilor arheologice - de lîngă Coconi, a cărei existență a acoperit ultimele două decenii ale sec.al XIV-lea și primele trei decenii ale sec.al XV-lea[17], așezare care în ultima sa fază atinsese acel grad de dezvoltare în care existau premisele transformării în târg. Încă pe la 1370-1380, Târgoviștea avea o întindere ce acoperea o suprafață care depășea în lungime 1 km (din cartierul Suseni pînă dincolo de locul în care a fost ridicată Curtea Domnească), iar în lățime cîteva sute de metri, în timp ce întreaga suprafață a promontoriului pe care se afla așezarea cercetată lîngă Coconi nu depășea cu mult în lungime și lățime 200-250 m, locuințele ocupînd o suprafață încă mai redusă. Densitatea locuințelor era le rîndul ei destul de mare în Târgoviște încă din ultima parte a sec.al XIV-lea și cu atît mai mult la începutul sec.al XV-lea, după cum s-a putut constata prin cercetările și observațiile efectuate în diferite puncte (Piața centrală, str.N.Bălcescu, str.Rapsodiei și Rodnei)[18].

Un alt aspect al urbanisticii Târgoviștei medievale poate fi de asemenea discutat în lumina unora din datele furnizate de cercetările arheologice. Observațiile efectuate în diferite zone - atît în cadrul săpăturilor sistematice, cît și prin urmărirea unor lucrări edilitare - au dovedit că încă de la începuturile dezvoltării urbane s-a conturat rețeaua stradală păstrată în cursul întregii istorii a orașului, avînd ca axe principale cele două artere însemnate de circulație care se întretăiau. Centrul economic - piața, viitorul "târg de sus" - la care s-a adăugat cel politic, Curtea Domnească erau principalele repere în cadrul orașului, a cărei siluetă urbanistică mai era marcată și de o serie de ansambluri arhitectonice legate de unele edificii de cult.

Extinderea rapidă și creșterea densității locuirii în prima jumătate a sec.al XV-lea, ca urmare a stabilirii la Târgoviște a reședinței domnești, a fost scoasă în evidență de cercetările efectuate în 1980 în zona centrală a orașului, care au dovedit că într-o perioadă scurtă aceasta ajunsese să acopere o suprafață considerabilă. Se poate presupune o interdependență între această creștere urbanistică și apariția celei de a doua piețe permanente a orașului, a cărei atestare documen-

tară la începutul sec.al XVII-lea, prin menţionarea "tîrgului de sus" şi "tîrgului de jos",a fost remarcată[19]. Apariţia acestuia din urmă trebuie pusă în legătură şi cu intensificarea legăturilor de schimb către zona Dunării şi Bucureşti. Rezultatele cercetărilor de pînă acum constituie argumente pentru stabilirea unei vechimi sensibil anterioară sec. al XVII-lea a celei de a doua pieţe a Tîrgoviştei, "tîrgul de jos".

Caracteristicele arhitectonice ale locuinţelor tîrgoviştene din ultimele decenii ale sec.al XIV-lea şi din prima parte a secolului următor sînt şi ele concludente pentru aprecierea gradului de urbanizare. Trebuie să ţinem seama că în aceeaşi perioadă locuinţele săteşti erau în general bordeie (în aşezarea de la Coconi acest tip deţine exclusivitatea) sau locuinţe de suprafaţă de dimensiuni reduse[20]. Casele avînd dimensiuni destul de mari, cu pivniţă, încălzite cu sobe de cahle, dintre care unele reprezintă realizări remarcabile în acest domeniu[21], sînt indiscutabil reprezentative pentru gradul de dezvoltare al vieţii orăşeneşti din perioada care ne preocupă. Locuinţele de lemn sînt în bună măsură caracteristice evului mediu şi în ceea ce priveşte aşezările urbane. Locuinţe asemănătoare tipologic cu cele din Tîrgovişte sînt cunoscute - dintr-o perioadă mai timpurie - şi în oraşe din Transilvania[22], unde în sec.al XVI-lea clădirile de lemn erau încă,în ansamblu, preponderente din punct de vedere numeric[23]. Locuinţe de tipul celei din apropierea viitoarei Curţi Domneşti pot dovedi caracterul urban al locuirii din Tîrgovişte în ultimele decenii ale sec.al XIV-lea.

De subliniat existenţa şi treptata înmulţire a clădirilor şi locuinţelor de zid. Dacă pînă în prezent astfel de construcţii din sec.al XIV-lea, în afara Curţii Domneşti, nu ne sînt încă cunoscute, cercetările arheologice atestă - pentru sfîrşitul sec.al XV-lea - existenţa altor clădiri de zid[24], care în veacul următor nu mai constituiau o excepţie, reprezentînd încă o dovadă a gradului de dezvoltare urbană a Tîrgoviştei.

Datele pe care cercetarea arheologică le aduce pentru cunoaşterea acestor aspecte legate de caracteristicile urbane ale Tîrgoviştei medievale sînt - după cum s-a putut vedea - semnificative, chiar în actualul stadiu al cercetărilor. Trebuie ţinut seama de faptul că în privinţa începuturilor vieţii urbane ale Tîrgoviştei aşteptările din partea cercetărilor arheologice sînt destul de mari. Vor trebui găsite mai numeroase şi concludente dovezi arheologice despre stadiul preurban al Tîrgoviştei, privind tocmai particularităţile aşezării săteşti şi ale etapelor de evoluţie a procesului de urbanizare. În privinţa începuturilor elementelor de viaţă urbană, cercetările arheologice pot aduce dovezi privind dezvoltarea şi specializarea producţiei meşteşugăreşti, a schimbului, pot completa şi preciza, prin datări mai riguroase, informaţiile privind dezvoltarea şi extinderea locuirii urbane. Un deosebit interes prezintă datele pe care cercetările arheologice le pot aduce privind elemeatele de urbanistică ale Tîrgoviştei medievale.Cunoaşterea caracteristicilor tipologice ale clădirilor de locuit şi ale altor e-

dificii, a dezvoltării reţelei stradale, a diferitelor cartiere ale oraşului, numeroase probleme care au mai stat în centrul preocupărilor unor istorici ai arhitecturii, fiind studiate cu metode specifice[25], pot căpăta un răspuns prin cercetările arheologice care să dezvolte pe cele efectuate pînă în prezent la Tîrgovişte, aducîndu-şi contribuţia la o cît mai bună cunoaştere a începuturilor şi evoluţiei vieţii orăşeneşti.

N O T E

1 Vezi de exemplu P.P.Panaitescu, capitolul "Oraşele" în volumul V. Costăchel, P.P.Panaitescu şi A.Cazacu, Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec.XIV-XVII), Bucureşti, 1957, p. 411-444 ; Şt.Olteanu, "Studii", XVI, 1963, nr.6, p.1257-1282; M.D.Matei, "Dacia", N.S., VIII, 1964, p.279-296; P.P.Panaitescu, Introducere la istoria culturii româneşti, Bucureşti, 1969, p.279-291 ; Dinu C. Giurescu, Ţara Românească în secolele XIV-XV, Bucureşti, 1973; M.D.Matei, SCIVA, t.27, 1976, nr.3, p.368-377; idem, "Revista de istorie", t.33, 1980, nr.3, p.471-486.

2 Cf.N.Constantinescu, Cristian Moisescu, Curtea Domnească din Tîrgovişte, ed.a II-a, Bucureşti, 1969; Cristian Moisescu, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-14; N.Stoicescu, C.Moisescu, Tîrgovişte a şi monumentele sale, Bucureşti, 1976; E.Fruchter si G.Mihăescu, Archiva Valachica, 8, Tîrgovişte, 1976, p.93-101; G.Mihăescu, E. Fruchter, Valachica, 9, Tîrgovişte, 1977, p.189-195; C.Manolescu, Valachica, 9, 1977, p.319-334; G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.521-524; G.Mihăescu, E.Fruchter, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLVII, 2, 1978, p.25-35; Cristian Moisescu, Tîrgovişte - oraşul şi monumentele sale, Bucureşti, 1979; M.Oproiu, Valachica, studii şi cercetări de istorie, 10-11, Tîrgovişte, 1978-1979, p.443-449.

3 N.Constantinescu, SCIV, XV, 1964, nr.2, p.225-240; vezi şi N.Constantinescu, C.Moisescu, op.cit.; Gh.I.Cantacuzino, Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare, 3, 1969, p.146-150; N.Constantinescu şi colab., Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976 la Curtea Domnească din Tîrgovişte; N.Constantinescu şi C.Ionescu, SCIVA, t.31, nr.1, 1980, p.53-75.

4 Gh.I.Cantacuzino, Valachica, 1, Tîrgovişte, 1969, p.61-70; Gh. I. Cantacuzino, G.Mihăescu, C.Moisescu, Studia Valachica, 2, Tîrgovişte, 1970, p.173-178; Gh.I.Cantacuzino, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLII, 1, 1974, p.39-42 ; I.Chicideanu, Scripta Valachiva, 4, Tîrgovişte, 1972, p.169-177 ; idem, Chronica Valachica, 5, Tîrgovişte, 1973, p.75-80; idem, Valachica, 9, Tîrgovişte, 1977, p.513-514; P.Diaconescu, Documenta

Valachica, 6, Tîrgoviște, 1974, p.77-81; Gh.I.Cantacuzino și G. Mihăescu, Cercetări arheologice în zona Pieții centrale a orașului Tîrgoviște (1974), comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului județean Dîmbovița, mai 1980, vezi și Documenta Valachica, 6, 1974, p.306; P.Diaconescu, C.Ionescu, Materiale și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p.353-358.

5 Cercetări efectuate în cartierul Suseni de Luciana Oancea în 1972 (Archiva Valachica, 8, 1976, p.55-74), G.Mihăescu în 1977, Luciana și Tiberiu Musca în 1979, 1980, 1981, iar în zona pieții centrale de G.Mihăescu în 1974 (Documenta Valachica, 6, 1974, p.306).

6 Vezi Chronica Valachica, 5, 1973, p.314; Documenta Valachica, 6, 1974, p.308; alte observații efectuate de G.Mihăescu și P. Diaconescu pe șantierele de construcții în 1976-1980.

7 In 1954 au fost găsite în mod întîmplător un fragment ceramic databil în sec.X-XI și două monede divizionare de bronz emise de Ioan I Tzimiskes (semnalate de R.Gioglovan, vezi G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.521), iar pe valea Ialomiței, în imediata apropiere a Tîrgoviștei, au fost găsite obiecte de podoabă databile în sec. XI-XIII (L.Oancea, Scripta Valachica, 4, 1972, p.109-130).

8 Vezi Șt.Olteanu, op.cit., p.1278; M.D.Matei, SCIVA, t.27, 1976, nr.3, p.369 și urm.; N.Stoicescu, C.Moisescu, op.cit., p. 7-10; G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.522. M.Oproiu, Valachica. Studii și cercetări istorice, 10-11, 1978-1979, p.443 și urm., a emis ipoteza dezvoltării Tîrgoviștei din două așezări cu nume diferite, care au cunoscut o dezvoltare independentă în zona Suseni și în cea a "Tîrgului de Jos", între care s-a ridicat Curtea Domnească. Ni se pare mai probabilă o extindere pe măsura creșterii gradului de urbanizare a așezării dinspre zona Suseni, care putea să fi înglobat și mici așezări ce se dezvoltaseră în apropiere.

9 Se pot enumera ateliere de olari în str.N.Bălcescu nr.198, 209, 221 (G.Mihăescu, Valachica, 9, p.522-523) sau pe locul unde avea să fie ridicată biserica Tîrgului - str.I.Heliade Rădulescu nr.2 (I.Chicideanu, Valachica, 9, p.513-514), precum și lupele și bucățile de zgură de fier, resturi ale unor ateliere de fierari, descoperite în 1974 în punctul ILF și în 1977 în str.Matei Basarab nr.67 (G.Mihăescu, op.cit., p.523).

10 Documenta Valachica, 6, 1974, p.306, 308; N.Constantinescu, C. Ionescu, op.cit., P.Diaconescu, C.Ionescu, op.cit.; Gh.I. Cantacuzino, P.Diaconescu, G.Mihăescu, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște (1980); L.Musca, T.Musca, Săpăturile arheologice de la Tîrgoviște, cartierul Suseni, comunicări la a XV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1980, Brașov, 26-28 martie 1981.

11 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.73.

12 Unii cercetători consideră chiar că abia după stabilirea aici a reședinței domnești Tîrgoviștea capătă pe deplin caracteristici urbane

(Cristian Moisescu, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-13; N.Stoicescu, C.Moisescu, op.cit., p.8; G.Mihăescu şi E.Fruchter, Archiva Valachica, 8, 1976, p.189-195).

13 Privilegiul dat de Mircea cel Bătrîn negustorilor lioveni în 1403 - vezi P.P.Panaitescu, Mircea cel Bătrîn, Bucureşti, 1944, p. 102; documentul din 1417-1418 - DRH, B, Ţara Românească, vol.I, nr.39.

14 Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben, ed.V.Langmantel, Tübingen, 1885, p.52.

15 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.67-68.

16 Gh.I.Cantacuzino, P.Diaconescu, G.Mihăescu, op.cit. În aceeaşi zonă există şi urme ale unor locuinţe mai modeste, semibordeie datate la sfîrşitul sec.al XIV-lea sau chiar spre mijlocul acestuia. Se poate pune problema dacă aceste locuinţe, aflate la circa 300 m de locul unde existau la acea dată locuinţe de evident caracter urban, puteau face parte, cum a presupus M.Oproiu, dintr-o aşezare dezvoltată separat de oraşul spre marginea căruia se ridica la sfîrşitul sec.al XIV-lea Curtea Domnească, sau reprezentau case mai modeste de la periferia oraşului.

17 N.Constantinescu, Coconi. Un sat din Cîmpia Română în timpul lui Mircea cel Bătrîn, Bucureşti, 1972, p.66-74. Satul cercetat la Măicăneşti cuprindea în timpul lui Mircea cel Bătrîn 10-12 case, întinzîndu-se pe o suprafaţă de circa 6000 m^2 (P.I.Panait, SCIV, t.22, 1971, nr.2, p.248).

18 Vezi mai sus nota 10.

19 M.Oproiu, Archiva Valachica, 8, Tîrgovişte, 1976, p.129-133 (care menţionează un document din 1616); idem, Valachica. Studii şi cercetări de istorie, 10-11, p.444-445, unde autorul susţine (vezi mai sus nota 8) ideea unei dezvoltări a Tîrgoviştei din nouă nuclee existente iniţial independent. Ni se pare mai probabilă o extindere a aşezării pe măsura creşterii gradului de urbanizare, dezvoltare care a determinat şi apariţia celei de a doua pieţe permanente. Caracterul urban al clădirilor din partea de sud este vădit la o dată cu cîteva decenii ulterioară celei din partea de nord a Tîrgoviştei.

20 N.Constantinescu, Coconi, p.35-53; M.Comşa, "Dacia", N.S., XXI, 1977.

21 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.69-74.

22 In urma cercetărilor arheologice este cunoscută o astfel de locuinţă, datată în ultimele decenii ale sec.al XIII-lea, la Sighişoara (R.Popa şi Gh.Baltag, SCIVA, t.31, 1980, nr.1, p.33-52).

23 P.Niedermayer, Siebenbürgische Städte, Bucureşti, 1979, p.255-264.

24 Este vorba de beciurile şi de resturile unei clădiri descoperite în zona ansamblului Stelea, în 1970.

25 Vezi Cristian Moisescu, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-14; Eugenia Greceanu, "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XLIV, 2, 1975, p.30-40; idem, "Revue Roumaine d'His-

toire", XV, 1976, nr.1; idem, "Revue Roumaine d'Histoire", XVIII, 1979, nr.1, p.133-153; Paul Niedermayer, Siebenbürgische Städte, Bucureşti, 1979; Cristian Moisescu, Tîrgovişte, oraşul şi monumentele sale, Bucureşti, 1979, p.9-29; Eugenia Greceanu, Ansamblul urban medieval Botoşani, Bucureşti, 1981.

ASPECTS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LES DÉBUTS DE LA VIE URBAINE À TÎRGOVIŞTE

Résumé

Les recherches archéologiques des dernières années ont fourni une quantité significative d'informations concernant les débuts de la vie urbaine à Tîrgovişte, ancienne résidence de la Valachie. Dans la partie nord de la ville ont été découverts des vestiges anterieurs au XIVe siècle. Les futures recherches devront fournir des données plus consistentes sur l'habitat des Xe-XIIIe siècles en cette zone.

L'habitat de Tîrgovişte, résultat du développement d'un ancien village situé près de la rivière de Ialomiţa, comportait à la fin du XIVe siècle des nettes caractéristiques urbaines. Les recherches archéologiques ont mis à jour des restes des ateliers des potiers et des forgerons. Les nombreaux vestiges des demeures en bois, de grandes dimensions, chauffées avec des poêles à carreaux et pourvues de caves, sont à leur tour des éléments de vie urbaine.

Les recherches archéologiques pouvent fournir des informations concernant l'intensité de l'habitat, la répartition des diverses catégories d'habitants dans les quartiers, les éléments d'urbanisme, les fortifications. Une preuve du développement de la vie urbaine à la fin du XIVe siècle est l'extension de la superficie de la localité et la densité des habitations. L'édification de la cour princière a contribué au développement ultérieur de la ville, qui a connue une rapide extension dans la première moitié du XVe siècle. Dès les XVe et XVIe siècles commencent a être érigées des maisons en pierre et brique, connues grace aux fouilles archéologiques. Le réseau stredal de Tîrgovişte constitué aux débuts de la ville a été conservé durant les siècles suivants.

PAGINI DIN SCRISORI, PAGINI DE ARHEOLOGIE. DIN CORESPONDENTA PROF. GHEORGHE CANTACUZINO

de GEORGE TROHANI

Recent, prin donaţia doamnei Zoe Gh.Cantacuzino, Muzeul Naţional de Istorie al R.S.România a intrat în posesia a numeroase cărţi, extrase şi însemnări, precum şi a unei părţi din corespondenţa purtată de profesorul Gheorghe Cantacuzino (1900-1977) cu diferiţi cercetători[1]. Scrisorile, unele primite, altele copii după originalele expediate de profesor, redau în parte intensa şi variata activitate desfăşurată de prof.Gheorghe Cantacuzino pentru lămurirea unor probleme ce-l frămîntau. Corespondenţa, purtată cu români şi străini, tratează diferite subiecte din neolitic pînă în epoca feudală. Ea dovedeşte încă o dată multiplele preocupări ale regretatului profesor, multe dintre ele fiind concretizate prin articole sau comunicări.

În cele ce urmează vom prezenta, pe probleme, fragmentele mai importante din diferite scrisori aflate în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie.

I

Înmormîntări pe burtă (de decubit ventral). În vederea lămuririi cauzei ce a determinat înmormîntarea a trei personaje, din aşezarea neolitică aparţinînd culturii Boian de la Căldăraru-Cernica, pe burtă, profesorul Gh.Cantacuzino a studiat o vastă bibliografie - lucrări de istorie, arheologie, filozofie, etnografie - şi a purtat o intensă corespondenţă. Rezultatul a fost publicarea cîtorva articole, ce fuseseră mai întîi susţinute drept comunicări în cadrul unor sesiuni ştiinţifice:

- "Les tombes néolithiques à inhumation sur le thorax de la nécropole de Cernica (Roumanie) et leur signification dans l'évolution des conceptions funéraires préhistoriques", în Résumés IX th. International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Chicago (28 aug.- 8 sept.1973), suplement, II, 1973, p.5 (nr. E 1915).

- "Morminte cu schelete aşezate pe torace în necropola neolitică de la Cernica şi semnificaţiile acestui ritual preistoric", în Muzeul Naţional, II, 1975, p.223-234.

- "Un rituel funéraire exceptionnel de l'époque néolithique en Europe et en Afrique Septentrionale", în "Dacia", N.S., XIX, 1975 p. 27-43.

1. Scrisoare trimisă de I.H.Delargy, din Dublin, Irlanda, la 23 aprilie 1974. Manuscrisă, în limba engleză;

"Scumpe domn,

Scrisoarea dumneavoastră din 18 aprilie mi-a parvenit azi dimineaţă. Mă grăbesc a vă răspunde.

M-am retras din profesorat de mai bine de doi ani şi de asemenea din postul de director al Comisiei Irlandeze de Folclor(1935-1971), acum fiind încadrat în Colegiul Universitar al Departamentului Irlandez de Folclor, Belfield, Dublin 4.

Sînt foarte interesat de subiectul investigaţiei dumneavoastră, dar întrucît nu mai sînt în situaţia de a întreprinde cercetări, remit scrisoarea succesorului meu, profesor Bo Almqvist (în prezent la Universitatea din Upsala) şi-l voi îndemna să urmărească chestiunea semnalată de scrisoarea dumneavoastră prin Departamentul Arheologiei din Universitate şi Muzeul Naţional.

Cu cele mai bune urări,
Al dumneavoastră sincer,
I.H.Delargy
(Profesor emerit)".

2. Scrisoare trimisă de prof.dr.Etta Becker-Donner,directoarea Muzeului de folclor (Museum für Völkerkunde) din Viena,la 1 mai 1974. Dactilografiată, în limba germană;

" Prea stimate domnule profesor,

Vă mulţumesc pentru scrisoarea dumneavoastră din 1 mai.Cu regret trebuie să vă spun că instituţia noastră, care se ocupă numai de culturile extraeuropene, nu este chiar cea mai competentă ca să răspundă la întrebările dumneavoastră. Voi îndruma scrisoarea dumneavoastră la Muzeul Austriac de Folclor, director dr.Leopold Schmidt, în al cărui atribuţii intră chestiunea şi probabil va putea răspunde la întrebările dumneavoastră.

Eu personal sînt americanistă. Printre triburile indiene din America de Sud se întîlneşte mai întotdeauna frica de spiritele morţilor, de cele mai multe ori un răstimp determinat şi anume pînă la o sărbătoare a morţilor, care are loc (eventual pînă la un an) după moartea cuiva şi fie pînă la un ritual endocanibalic sau pînă la efectuarea unei a doua înhumări. După moartea unui om se caută întotdeauna să se stabilească de ce a murit, adică dacă a murit fiindcă a contravenit chiar el unui tabu, dacă a căzut victima unui vrăjitor, sau dacă sufletul «i-a fost furat» etc. Cauzele naturale ale morţii sînt numai rareori recunoscute ca atare.

În speranţa că şi aceste indicaţii vor prezenta interes pentru dumneavoastră, sînt, cu salutări, a dumneavoastră
Dir.prof.dr.Etta Becker-Donner".

3. Scrisoare trimisă de John G.Nandris,din Londra, la 8 mai 1974. Dactilografiată, în limba engleză;

"Scumpe profesor Cantacuzino,

Poate aveţi cunoştinţă că cimitirul Bandkeramik timpuriu de la Sengkofen, lîngă Regensburg în Bavaria, conţine înhumări pe burtă? Acestea pot fi comparate cu mormintele dumneavoastră de la Cernica nr.237 A, 318 şi 149, cu toate că au obiecte în morminte. Pentru referinţe vedeţi Archäologisches Korrespondenzblatt, 3,1973, 399-402.

Cordialmente,

Dr.J.G.Nandriş".

4. Scrisoare trimisă de Richard Haworth, din Dublin, Irlanda, la 27 mai 1974. Dactilografiată, în limba franceză:

"Domnule,

În legătură cu scrisoarea voastră din 17 aprilie, am plăcerea a vă raporta micile rezultate pe care am reuşit să le adun pentru problema mormintelor ranversate pe care le-aţi descoperit în necropola neolitică de la Cernica. Dumneavoastră m-aţi întrebat dacă un ritual asemănător a fost constatat în cimitirele celtice, dar regret de a nu fi capabil de a vă spune aceasta din experienţa mea personală. În Irlanda, celţii au sosit în timpul celei de a doua epoci a fierului şi nu s-a găsit nici o necropolă a acestui populaţii, cu excepţia cîtorva morminte izolate cu rămăşiţele arse.

Dar am trimis o copie a scrisorii voastre unui coleg, un profesor de facultate pentru arheologia celtică la Universitatea din Galway, care trebuie să ştie dacă s-a găsit vreodată un astfel de ritual printre mormintele preistorice irlandeze. Pînă în acest moment nu a găsit.

Pentru celelalte ţări am trimis copii ale scrisorii voastre la trei eruditi la Londra. Unul, dr.Brothwell, este specialist în studiul resturilor umane săpate din toate perioadele; al doilea, dr.Hodson, este specialist pentru marile necropole celtice din Europa, şi este posibil să-l fi întîlnit pentru că a asistat la organizarea unui congres acum cîţiva ani în România; şi al treilea, dr.Nandriş, care se ocupă de civilizaţiile neolitice din Europa meridională. Mi-a răspuns că v-a trimis un exemplar dintr-un mormînt ca ale dumneavoastră din cultura Bandkeramic.

Finalmente, am citit azi dimineaţă (în revista "Dorset County Magazine") o descriere de popularizare a săpăturilor dintr-un mare cimitir de la Dorchester, în sudul Angliei, a populaţiei ţării în timpul epocii romane. Se pare că aceste înhumări sînt din sec.al IV-lea post şi că sînt din partea unei populaţii încă păgîne, alături de majoritatea cimitirului unde erau înmormîntate primele generaţii de creştini din oraş. Printre mormintele păgîne s-au găsit două înhumări pe torace, singurele din necropolă cu ornament din sapropelic, importat din Anglia de nord. Aceste descoperiri sînt prea recente pentru a fi deja publicate, dar dacă doriţi informaţii mai exacte asupra acestei descoperiri vă sfătuiesc să-i scrieţi directorului săpăturilor dl.Christopher Green.

Primiţi vă rog, domnule profesor, expresia sentimentelor mele foarte distinse.

Richard Hawerth".

5. Scrisoare trimisă de S.A.Tokarev, din Moscova, la 26 iulie 1974. Manuscrisă, în limba franceză. Par avion:

"Domnule şi dragă coleg,

Nu-mi este uşor de a răspunde într-un chip exact scrisorii dumneavoastră (din 17/VI), pentru că datele asupra credinţelor populare referitoare la vrăjitori, reveniţi (stafii) etc. sînt foarte vagi. Voi încerca totuşi de a vă comunica ceea ce ştiu eu însumi.

Exista altădată - şi există poate încă - la populaţia slavă orientală credinţa în morţi aşa "impuri" (spurcaţi) - o vagă categorie compusă din grupuri foarte variate de persoane care au murit într-o manieră ne-"naturală": adică sinucigaşi, asasinaţi, înecaţi, morţi de alcoolism etc. În această categorie intrau de asemenea copii nou-născuţi morţi înainte de a fi botezaţi, şi - este cel mai important - vrăjitorii şi vrăjitoarele (koldunî, vedimi - în rusă). Toate aceste grupe de morţi "impuri" ce se disting net de oamenii ce au murit de o moarte "naturală" (de bosiă sau de bătrîneţe) erau obiectul unei emoţii vagi de frică superstiţioasă.

Se atribuia influenţei lor nocive tot felul de calamităţi naturale, în primul rînd seceta, care era duşmanul cel mai periculos al agricultorului rus de altădată. Anumiţi morţi "impuri" - în special vrăjitorii - erau capabili, de asemenea, conform credinţei populare, de a-şi părăsi mormintele în timpul nopţii (upîri = vampiri, vareţ-niki - cu litere ruseşti) pentru a face rău celor vii.

Pentru a îndepărta acest pericol se luau măsuri superstiţioase, destinate a-l face pe mort inofensiv. Măsura cea mai uzitată era aceea de a străpunge cadavrul periculos printr-o ţeapă de lemn de plop. Exista şi obiceiul de a vărsa cîteva găleţi de apă pe sau în mormîntul vrăjitorului părinţilor (sau al oricărui alt mort "impur"); aceasta în special în cazurile de secetă; sau erau scoşi din mormînt şi aruncaţi într-o mlaştină ori aiurea.

Cît despre obiceiul de a înmormînta corpul vrăjitorului punîndu-l pe burtă, cu spatele în sus, nu sînt indicaţii incontestabile, cu toate că se pot găsi cîteva aluzii la un astfel de obicei în izvoarele etnografice.

Studiul cel mai fundamental al obiceiurilor şi credinţelor referitoare la morţi "impuri" este cel al lui D. Zelenin. Este în ruseşte: D.K.Zelenin, Ocerki russkoi mifologhii (Petrograd, 1916),(dactilografiat cu litere ruseşti).

Este imposibil de a obţine această carte în librării. Dar cred că o puteţi găsi în bibliotecile sovietice din Bucureşti.

Iată tot ceea ce vă pot spune despre subiectul ce vă interesează.

Primiţi, domnule şi dragă coleg, expresia consideraţiei mele cea mai înaltă.

S.Tokarev".

6. Scrisoare trimisă de prof.dr.W.Jacobeit, directorul Muzeului de Stat din Berlin (R.D.Germană), la 15 august 1974. Dactilografiată, în limba germană:

"Stimate domnule coleg !

La întrebarea dumneavoastră din 29.7.74 cu regret vă comunic că nu pot să vă dau informaţii precise, fiindcă în domeniul uzanţelor mortuare nu sînt un specialist. Am cercetat însă literatura referitoare şi cred că pot să vă spun că în Germania nu a existat uzanţa de a înhuma cadavrele pe burtă. Că şi aici a stăpînit o credinţă în vampiri este de la sine înţeles şi despre aceasta găsiţi (ştiri) în Manualul superstiţiei la rubrica "Nachzehrer" (devoratorii de după), p.815 şi 819.

V-aş sfătui să vă informaţi în regiunile slave, fiindcă acest obicei pare să fi fost slav. Mai departe v-aş recomanda să consultaţi cercetătorii austrieci, şi înainte de toţi pe prof.Leopold Schmidt... întrucît el cunoaşte mult material din regiunile de contact germano-slave.

Regret de a nu putea da un răspuns mai detaliat, sper însă că indicaţiile mele vă vor putea ajuta mai departe.

Cu salutări colegiale.

Prof.dr.W.Jacobeit.

Director".

7. Scrisoare trimisă de consilier prof.dr.Leopold Schmidt, directorul Muzeului austriac de folclor din Viena, la 26 august 1974. Dactilografiată, în limba germană:

"Prea stimate domnule coleg,

Doamna consilier prof.dr.Etta Becker-Donner mi-a remis scrisoarea dumneavoastră din 1 mai 1974, prin care întrebaţi în legătură cu mormintele în care morţii sînt aşezaţi pe burtă.

După cercetarea literaturii relative pot să afirm că aşezarea morţilor pe burtă în spaţiul de limbă germană, atît la cei de confesiune catolică, cît şi la protestanţi, este necunoscută. Expunerile competente nu vorbesc nimic despre aceasta. Mă refer la:

Paul Sartori, Sitte und Brauch (Obiceiuri şi uzanţe), vol.I Die Hauptstufen des Menschendaseins (Treptele principale ale existenţei umane), Leipzig 1910, p.123 şi urm., apoi mai ales articolul lui Paul Geiger, Bergräbnis (Înmormîntarea), în Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (Dicţionarul superstiţiilor germane), vol.I, Berlin, 1927, p.976 şi urm.

Aş vrea în acelaşi timp să nu exclud că înmormîntări de oameni izolaţi ar fi putut să aibă loc în condiţii care să constituie o deviere

de la condiţiile normale. Numai că asemenea cazuri par să nu fi pătruns pînă acum în literatură.

Cu deosebită stimă al dumneavoastră
Consilier prof.univ.dr.Leopold Schmidt
Director".

8. Scrisoare trimisă de George E.Mylonas, din Vechiul Faler, Grecia, la 5 noiembrie 1974. Manuscrisă, în limba engleză:

"Scumpe profesor Cantacuzino,

Vă rog să scuzaţi întîrzierea răspunsului meu la amabila dumneavoastră scrisoare din 17 octombrie, motivată de a mea absenţă din Atena pînă ieri. După cîte ştiu, şi după cîte cunosc şi asistenţii mei, nici o înhumare pe burtă aparţinînd neoliticului şi perioadei timpurii a epocii bronzului nu a fost găsită în Grecia. Acest tip de înhumare este foarte interesant, dar,din păcate, el nu este cunoscut în Grecia.

Cu cele mai bune urări şi mulţumiri pentru scrisoare,
Sincer al dumneavoastră
George E.Mylonas
Membru al Academiei din Atena".

9. Scrisoare trimisă de Chr.Vakarelski, din Sofia,la 16 noiembrie 1974.Dactilografiată în limba franceză. Trimisă "par avion":

"Domnule profesor,

Vă rog să binevoiţi a ierta marea întîrziere cu care răspund amabilei dumneavoastră scrisori.

Atît cît ştiu din munca mea de pe teren cît şi din folclor, la bulgari nu există obiceiul sau vreo legendă de a înmormînta morţii punîndu-i pe burta întinsă din cauza faptelor rele faţă de alţi locuitori ai comunităţii sau consideraţi răspunzători de anumite calamităţi naturale: incendii, inundaţii etc.

La noi există numeroase practici, foarte larg răspîndite în toată ţara, pentru a izgoni vampirii - astfel ca: deschiderea mormîntului şi străpungerea corpului mortului cu o ţeapă sau cu un fier înroşit la roşu; tăierea capului şi punerea lui între picioarele sale; îndesarea unui cui în craniu etc.etc. Dar practica întoarcerii corpului şi punerea pe burta întinsă nu există (vezi Chr.Vakarelski, Bulgarische Volkskunde, Berlin, 1969, p.239-240, 303).

După cîte ştiu se întoarce mortul presupus a fi un vampir (în afară de români, după cum enunţaţi în a dumneavoastră scrisoare) şi la slovaci (vezi B.Bednarik, Prispevok k pohrebnym zvykom slovenského ľudu, "Narodopisný sbornik", Turčansky/Sv.Martin,1939,p.54-88 ; J. Mjartan, Vampirske povery v Zempline, "Slovensky národopis",I,1953, Bratislava, p.107-134).

Îmi este imposibil de a menţiona ceva bibliografie de la noi,căci problema n-a fost studiată pînă în prezent de către etnologii noştri.

Avînd în vedere foarte marea diversitate de practici care există la noi, ca şi în lumea întreagă, şi a cărei idee fundamentală este împiedicarea fiinţei presupuse de a ieşi din mormînt, găsesc că omul primitiv n-a fost departe de ideea că punînd corpul pe burta întinsă - adică în poziţie inversă - va face mai dificilă scularea sa, fiindcă atît timp cît a fost culcat pe spate, se scula şi ieşea din mormînt pentru a-i înspăimînta pe cei vii. Astfel, ideea domnului profesor de a lega practicile care există la români, de a înmormînta (sau de a întoarce) corpurile strigoilor şi vampirilor punîndu-le pe burta întinsă, cu înmormîntări asemănătoare arhaice îmi pare foarte posibilă.

Vă rog să primiţi, domnule profesor, expresia distinsei mele consideraţii şi salutările mele cordiale.

Chr. Vakarelski".

10. Scrisoare trimisă de prof.dr.Otto Zerries, de la Muzeul de Stat pentru Folclor din München, la 27 mai 1975. Dactilografiată în limba germană:

"Prea stimate domnule profesor,

Scrisoarea dumneavoastră din 1 mai adresată domnului dr. Lommel nu a putut să-i parvină, întrucît domnul dr. Lommel se află în concediu pînă la sfîrşitul lunii iunie.

Aş dori totuşi să vă dau un răspuns provizoriu, în măsura în care lucrul mi-ar fi posibil ca locţiitor al dînsului. La cele trei întrebări ale dumneavoastră pot să vă răspund ca americanist următoarele:

Indienii Jivaro din Ecuadorul de Est întorc cadavrul unui duşman omorît pe burtă, pentru ca spiritul răzbunării ce iese pe gură să fie împiedicat să evadeze, căci el are misiunea de a-l urmări pe omorîtor. Este foarte posibil ca asemenea reprezentări să stea la baza ritualului de înhumare cercetat de dumneavoastră. În ceea ce priveşte Oceania şi Australia, urmează să aşteptaţi răspunsul dr. Lommel. În ceea ce priveşte populaţiile germanice nu vă poate spune nimic nici dr. Lommel, fiindcă de folclorul european ne ocupăm prea puţin. De aceea trebuie să vă trimit la prof. Kretzenbach de la Universitatea din München (...). Poate v-ar da informaţii şi domnul director general dr. Kriss-Rettenback de la Muzeul Naţional al Bav[ariei] ... De altfel, v-aş recomanda să aşteptaţi răspunsul definitiv din partea domnului dr. Lommel.

Cu salutări amicale al dumneavoastră

Prof.dr.Otto Zerries, conservator al Landului".

11. Scrisoare trimisă de Gh. Cantacuzino lui D.Ya. Telegkin, din Kiev, la 24 aprilie 1974 cu avionul. Ciornă manuscrisă:

"Stimate coleg,

Doresc de mult să vă întîlnesc şi am sperat să vă văd în 1971 la Belgrad, la Congresul VIII Internaţional de Preistorie. Nădăjduiesc

să revin în U.R.S.S. şi să trec şi pe la Kiev,dar nu pot şti cînd.

Am continuat în fiecare an cercetările arheologice de la Cernica, unde în necropolă s-au găsit pînă acum 370 morminte şi săpăturile vor fi terminate în curînd. Am început redactarea monografiei privind această necropolă.

Printre descoperirile din necropola de la Cernica vă aduc la cunoştinţă că au fost degajate trei morminte cu nr.149,237 A şi 318 conţinînd fiecare cîte un schelet aşezat pe torace şi pe burtă ,avînd părţile dorsale vizibile, precum se arată în fotografia scheletului nr. 318. Două dintre schelete (nr.149 şi 318) aveau extremităţile tibiilor secţionate în momentul înmormîntării. Nici un mormînt nu conţinea vreun obiect depus.

Un schelet culcat pe torace şi burtă a fost găsit şi într-un mormînt al culturii Gumelniţa din România.

Cercetările, pe care le-am făcut, au arătat că acest mod de înmormîntare este un act ritual, destul de rar practicat, dar atestat în cîteva culturi neolitice din Europa.

Vă rog să binevoiţi a-mi scrie asupra acestei probleme, răspunzînd la chestiunile următoare:

1) Dacă aţi găsit prin cercetările făcute în cultura Nipru-Doneţ morminte individuale avînd cîte un schelet aşezat pe torace; în caz afirmativ vă rog a-mi scrie cîte morminte de acest fel s-au găsit,în cimitirele căror localităţi, şi cîte morminte de orice categorie cuprindeau în total acele cimitire ?

2) S-au găsit în mormintele cu scheletele situate pe torace şi diverse obiecte depuse; în acest caz, rog a arăta ce fel de obiecte ?

3) Există vreun studiu publicat în U.R.S.S. cu privire la schelete înmormîntate pe torace şi burtă ? În caz afirmativ, rog a-mi semnala titlul, autorul şi data lucrării sau revista în care a fost publicată, cu data ei.

4) Rog a-mi scrie dacă asemenea înmormîntări pe burtă sînt cunoscute şi în alte culturi neolitice ori din epoca bronzului în U.R.S.S.

Vă reg mult să binevoiţi a-mi trimite informaţii cu privire la aceste probleme şi chestiuni...

Totodată vă rog să-mi scrieţi numele şi adresa unui etnograf şi folclorist sovietic, care să fie priceput şi să cunoască bine problemele de etnografie ale poporului rus şi ucrainean.

În aşteptarea răspunsului d-voastră, vă rog să primiţi, stimate coleg Teleghin, expresia sentimentelor mele emicale.

Prof.dr.Gh.Cantacuzino".

12. Scrisoare trimisă de D.Ya.Teleghin, din Kiev,la 18 mai 1974, lui Gh.Cantacuzino. Dactilografiată, în limba rusă:

"Mult stimate coleg,

Am primit scrisoarea dumneavoastră. Vă mulţumesc ! La întrebările dumneavoastră nu pot răspunde decît în parte.

I. In cultura Nipru-Donet înhumările pe burtă practic nu există. Acest fel de ritual nu le era cunoscut. In alte culturi din epoca neolitică el este, uneori, întîlnit. Am informaţii despre înhumări pe burtă în patru morminte ale culturii ceramicii cu alveole şi cu pieptănul din raionul Volga-Oka, şi anume: Kubenino - 3 morminte, Ciornaia Gora - 3, Karavaiha - 1, Pamfili - 1 ş.a. De obicei aceste morminte nu posedă inventar în afara podoabelor. Date despre aceste înhumări sînt publicate de O.N.Bader, Arheologhiceskie rabotî v derevne Lazîkovo, "Antropologhiceskii jurnal", nr.2,1931), A.Ia.Briusov (Ocerki po istorii plemen Evropeiskoi ciasti S.S.S.R. v neoliticeskuiu epoho,M.1952) ş.a. Nu demult am cules materiale în problema înhumării în epocile primitive; articolul "Ob osnovnîh poziţiah pogrebenii pervobîtnoi epohi Evropeiskoi ciasti S.S.S.R." se află sub tipar. Va apare, vi-l voi trimite. Acum vă trimit alăturat ultima mea monografie despre cultura Srednestogovsk. Acolo sînt înhumări şezînd. Vă rog mult să transmiteţi un exemplar lui Vladimir Dumitrescu.

În ceea ce priveşte un etnograf, care să cunoască vechile obiceiuri, la Kiev nu cunosc.

Vă doresc toate cele bune !

Cu respect, dr.Teleghin D.Ya.".

13. Copia dactilografiată în limba română a scrisorii lui Gh. Cantacuzino, din 3 noiembrie 1974, către D.Ya.Teleghin din Kiev.

"Bucureşti, 3 noiembrie 1974.

Mult stimate coleg,

Ca răspuns la scrisoarea mea prin care v-am cerut informaţii privind înhumaţia pe torace în culturile neolitice din U.R.S.S. aţi avut bunăvoinţa a-mi trimite ca răspuns unele date referitoare la acest ritual în U.R.S.S. Vă mulţumesc mult pentru deosebita dv.amabilitate.

Cu privire la informaţiile pe care aţi binevoiti a mi le comunica, întîmpin unele greutăţi în utilizarea lor, deoarece nu avem în bibliotecile din România cele 2 studii indicate de dv., adică studiul lui O.N. Bander, publicat în"Antropologiceski jurnal" nr.2, 1931 şi studiul lui A.Ia.Hriusov, Ocerki po istorii europeiskoi ciasti S.S.S.R. v neoliticeskuiu epohu, Moscova, 1952.

În lipsa acestor publicaţii, nu am la dispoziţie unele date necesare, de aceea sînt nevoit a vă scrie şi a vă ruga să binevoiţi a-mi trimite cîteva informaţii suplimentare.

1. Deoarece nu am găsit pe hărţile existente în Bucureşti nicăieri menţionate punctele geografice: Kubenino, Ciornaia Gora, Karavaiha, Pamfili, pe care mi le-aţi indicat şi în care s-au găsit morminte avînd schelete aşezate pe torace, vă rog stăruitor a-mi arăta printr-o scrisoare poziţia acestor localităţi sau puncte geografice, indicîndu-mi la ce distanţă se află fiecare din ele faţă de un oraş sovietic din apropiere şi anume în ce parte (sud,nord,est sau vest) faţă de acest oraş.

2. In titlul studiului lui N.O.Bander, indicat de dv., este menţionat satul Iazîkovo pe care nu l-am găsit pe hărţi şi sînt nedumerit dacă este o localitate deosebită, cuprinzînd şi alte morminte de acest fel, sau este numai o comună centrală de care depinde unul din punctele geografice mai sus-amintite.

În privinţa mormintelor avînd scheletele aşezate pe torace, pe care mi le-aţi semnalat în scrisoarea dv., rog stăruitor a-mi indica sexul şi orientarea fiecărui schelet, cît şi felul şi numărul podoabelor sau altor obiecte depuse în fiecare din cele 3 morminte găsite la Kubenino, din cele 3 morminte aflate la Ciornaia Gora, apoi într-un singur mormînt descoperit la Karavaiha şi într-un alt mormînt găsit la Pamfili.

4. Rog a-mi scrie dacă toate aceste morminte de la Kubenino, Ciornaia Gora, Karavaiha, Pamfili aparţin aceleiaşi culturi neolitice caracterizată prin ceramică decorată cu adîncituri şi cu pieptene şi de asemenea dacă această cultură aparţine perioadei neoliticului vechi, neoliticului mijlociu sau neoliticului recent.

Vă rog mult să binevoiţi a avea amabilitatea de a-mi comunica aceste informaţii, pe care le voi folosi într-o lucrare deja pregătită privind înhumaţia pe torace în Europa centrală, orientală şi sud-orientală. Vă voi trimite un exemplar din acest studiu îndată după publicarea sa. Acum v-am trimis un extras din Comunicarea pe care am prezentat-o în 1968 la Congresul VIII Internaţional de studii antropologice, ţinut în Japonia la Tokyo şi Kyoto, comunicare care a avut un deosebit răsunet, deoarece prezintă pentru prima dată 3 morminte de femei decedate în timpul naşterii, găsindu-se oasele foetusului în bazin. Aceste morminte au fost găsite sub conducerea mea în necropola de la Cernica şi reprezintă descoperiri extrem de rare în cadrul epocii neolitice.

In aşteptarea răspunsului dv., vă rog să primiţi, mult stimate coleg, salutările mele amicale şi mulţumirile mele.

Prof.dr.doc.Gh.Cantacuzino

Membru al Academiei de Stiinţe Sociale şi Politice din Romînia".

14. Scrisoare trimisă de D.Ya.Teleghin din Kiev, la 3 ianuarie 1975. Dactilografiată, în limba rusă:

"Adînc stimate coleg !

Ca o completare, la informaţiile anterioare pe care vi le-am trimis despre înmormîntările pe burtă din epoca neolitică, pot adăuga următoarele:

1. La Karavaiha, în raionul Ciaroris, reg.Vologda, unde s-au găsit 7 morminte, unul conţinea un schelet culcat pe burtă (cu faţa în jos).

Briusov A.Ia., Karavaevskii mogilnik i stoianka, Trudi GIM, XV, M, 1941; Gherasimov M.M., Vosstanovlenie lita po cerepu, Moscova, 1955, p.345; Briusov A.Ia., Ocerki po istorii plemen..., Moscova, 1952, p.35.

2. Pentru aşezarea de la Pamfili, două schelete prost păstrate,

unul pe burtă. Gherasimov M.M., op.cit., p.383.

3. Pentru Ciornaia Gora de pe rîul Pra, la nord de Riazan. Necropola este probabil post-neolitică, s-au găsit circa 30 gropi de morminte, printre care un mormînt colectiv (27 schelete). Morm(întul) 24 (schelet) pe burtă în poziţie chircită cu încheieturile mîinii la cap. Aceste date le am din raportul lui I.K.Tvetkovoi. Vezi de asemenea culegerea privind bazinul rîului Oka în epoca pietrei şi bronzului, M.(oscova), 1970.

4. Necropola de la Iazîkovo se află pe rîul Iahroma lîngă o(raşul) Kalinin.

Cred că am răspuns astfel la toate întrebările dumneavoastră. Vă doresc mult succes şi o cît mai grabnică apariţie a lucrării dumneavoastră.

Cu multă stimă D.Ya.Teleghin".

(pe verso, scris de mînă) "Despre Kubenino se poate citi în "Sovetskaia arheologhija", V, 1940 - M.E.Foss, "Stoianka Kubenino", p.39, trei morminte ce vă interesează".

15. Scrisoare trimisă de Michel Dewez, de la Universitatea din Liège (Belgia), la 3/9/(19)76", în limba franceză:

"Domnule,

Ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră din 1/8/76, vă adresez cîteva fotocopii ale fildeşurilor sculptate în doi lobi provenind din aurignacianul de la Spy şi baghete din fildeş din magdalenianul de la Brillenhöhle. Procedeul de fabricare constînd în amenajarea baghetelor de fildeş sau de os prin crestări opuse şi apoi fracturarea baghetelor în gîtuire pentru a obţine pandantive cu doi lobi sau pandantive simple pare răspîndit în mai multe culturi din paleoliticul superior occidental. Se găseşte astfel în solutreanul din Franţa şi în magdalenian, spre exemplu la Laugerie-Basse (cf.Girot şi Masséńat, Les stations de l'âge du Renne dans les Vallées de la Vézère et de la Corrèze, Paris, 1900, pl. LXXIX, fig.13 - pandantive cu doi lobi separaţi printr-o gîtuire).

Cred că este vorba din pornire de un procedeu tehnic destul de generalizat, în orice caz la sfîrşitul paleoliticului superior cînd este întîlnit chiar în industria litică. Procedeul consta în reducerea grosimii unui material prin crestări opuse pentru a fractura apoi mai uşor. În ceea ce priveşte baghetele de fildeş, procedeul era deja folosit în aurignacian. Fragmentarea se poate opri în stadiul în care rămîn doi lobi, pentru că gîtuirea forma un şănţuleţ ce permitea suspendarea printr-o legătură. În alte cazuri, obiectele cu doi lobi erau totodată fracturate pentru a se furniza două "atîrnători", care trebuiau atunci să fie perforate.

În ceea ce priveşte înhumările de corpuri întinse pe burtă, nu cunosc în Belgia, aş fi bucuros de a primi publicaţia dumneavoastră privind acest ritual. Vă mulţumesc dinainte.

Cu sincerele mele salutări, M.Dewez".

Corespondenţa purtată reflectă însă şi alte aspecte ale preocupărilor prof.Gh.Cantacuzino, ale spiritului său "enciclopedist". Astfel, într-o scrisoare adresată, la 15 noiembrie 1970, prof. M.E. Bâstani Părizi de la Facultatea de Litere din Teheran, cere lămuriri asupra unor aspecte din viaţa economică a Persiei medievale (producerea şi preţul mătăsii) (16).

În cele ce urmează ne vom mărgini însă numai la corespondenţa privind epoca romană, menţionînd mai întîi, cu titlu informativ, scrisoarea lui Mordechoi Ghicon din Tel Aviv, care are însă un pur caracter administrativ - eventuala publicare a comunicării prezentată în cadrul Congresului internaţional al Limesului de la Mamaia din 1972.

17. Scrisoare trimisă de Nicolae Gostar, din Iaşi, 13 septemvrie 1960. Manuscrisă:

"Mult stimate tovarăşe profesor,

Vă rog să mă scuzaţi că vă răspund cu atîta întîrziere, fiind extrem de ocupat cu obligaţiile la Facultate.

1. Săpăturile şi cercetările la Barboşi şi Şendreni s-au efectuat în vara anului 1959, luna iulie, începînd cu ziua de 15 şi toată luna august.

2. Din cercetările noastre pe locul castrului, nu s-a putut stabili data exactă, adică anul cînd a fost construit.

3. Cea mai veche monetă, aflată la noi, datează de la Claudiu I şi a fost aflată la circa 2,80 m adîncime, în agger, în cel mai vechi nivel roman, care suprapune cel dacic. O monetă mai veche, de la Agrippa, se cunoaşte din literatură, dar fără să se ştie nivelul în care a fost găsită. Inscripţia cea mai veche e cea de la Traian, publicată în CIL III. Alta, inedită, descoperită de noi, este de la Hadrian. Restul sînt publicate. Ţiglele ştampilate sînt: LEG V MAC, COH II MATT 6 (retrograd) şi CL FL M.

4. Nu se poate afirma cu certitudine în ce perioadă a fost construit castrul. Avem însă indicii după care s-ar putea presupune că cea mai veche fază de pămînt a castrului ar putea fi anterioară domniei lui Traian; dar deocamdată nu se poate afirma cu certitudine.

5. In ce priveşte fazele de construcţie e sigur că a avut o fază de pămînt, care a suferit unul sau mai multe (?) incendii şi cel puţin o refacere, urmînd apoi o fază de piatră, cînd castrul a fost lărgit. Deoarece partea castrului cercetată de noi a suferit mult în trecut, zidul de incintă fiind ridicat, nu s-a putut urmări evoluţia castrului de piatră. Un mare incendiu apoi, care a distrus mult, mai ales în interior, a suferit castrul în timpul domniei lui Gordian III sau Filip Arabul, mai curînd însă Filip Arabul, după cum ne îngăduie să presupunem monetele acestuia aflate într-un puternic strat de cărbune şi cenuşă.

6. Părerea noastră e că acest castru a putut fi părăsit fie pe

timpul lui Gallienus, Claudius Gothicus sau, mai curînd
Ultima monetă, aflată de noi la 0,35 m adîncime, este
la Gallienos. Sub Constantin I, sau mai curînd încă sub
construeşte numai un turn poligonal, în jurul căruia s-a găsi
din prima jumătate a sec.IV. Din literatura mai veche (fila nouă,
rotată 3) se cunoaşte apoi, ca provenind de pe Pirighiuş
Gherghina), o monetă de la Maximianus, altele de la Constan
maşii lui şi alta de la Honorius (sau Arcadius, nu-mi ad

Toate acestea însă dv. le veţi putea afla din textu
trimis de noi pentru Materiale şi Cercetări Arheologice, car
ştiu, se găseşte la tov.Matroşenco.

Cu cele mai alese sentimente de respect,

Nicolae Gostar".

18. Scrisoare a prof.Gh.Cantacuzino către Gheorghe
din Craiova, trimisă la 6 iunie 1976. Manuscrisă[2]:

"Stimate domnule Popilian,

La consfătuirea, pe care am avut-o cu tov.acad. pre
Ştefan Pascu, preşedinte al secţiei de Istorie şi Arheologi
miei R.S.R., s-a discutat situaţia lucrărilor arheologice
mileniul I e.n., adică acele care pot aduce o contribuţie nes
şterea etapelor de formare a poporului român şi care sînt
teren, putînd fi redactate şi publicate.

Ne-am gîndit că în această categorie pot intra şi une
care le ai în pregătire. - Academia R.S.R. se interesează în spe
rezultatele obţinute prin cercetările arheologice de la Locus
Dolj, unde ai săpat o necropolă dacică existentă în
unde există şi o aşezare din această epocă.

Deoarece tov.acad.Ştefan Pascu are intenţia de
sprijinul pentru terminarea şi publicarea cercetărilor arheologice
Locusteni, el m-a rugat să-ţi scriu şi să cer unele informaţii
să i le comunic cînd el va reveni în Bucureşti. De aceea te
voieşti a-mi comunica prin scrisoare de urgenţă următoarele dat

1) În ce stadiu se află acum săpăturile din cimitirul de
steni, cîte morminte şi de ce fel (înhumaţie sau incineraţie)
gajate şi cîte au fost studiate de d-ta ? Cîte mai rămîn de

2) Sînt toate aceste morminte ale dacilor sau există şi
ale coloniştilor romani ?

3) În ce stadiu sînt cercetările privind aşezarea antică
steni ? Cîte locuinţe au fost degajate pînă acum ? Sînt toate dac
există şi locuinţe romane ?

4) Cronologic cum încadraţi necropola şi aşezarea de la
steni ?

5) Aveţi deja o lucrare în elaborare cu privire la necropola
aşezarea din acest loc ? Cînd puteţi avea această lucrare de

dactată şi pregătită pentru tipar ?

6) Tov.acad.Ştefan Pascu doreşte să aibă aceste informaţii pentru a putea aprecia sprijinul ştiinţific şi material, pe care să-l acorde pentru această cercetare şi pentru publicarea rezultatelor obţinute.

7) Dacă mai aveţi şi o altă lucrare în elaborare, care ar solicita un sprijin, rog să o indicaţi în răspunsul ce-mi veţi trimite,cu condiţia ca ea să privească probleme ale formării poporului român.

Cred că este în interesul d-tale să foloseşti această conjunctură destul de favorabilă, încît te rog a-mi răspunde de urgenţă la problemele menţionate.

Te rog să primeşti salutările mele cordiale.

Profesor dr.docent Gh.Cantacuzino".

19. Scrisoarea lui George Popilian către Gh.Cantacuzino. Manuscrisă. Expediată expres.

"Craiova, 23 iunie 1976.

Stimate domnule profesor,

Vă răspund cu mare întîrziere deoarece scrisoarea dv. nu m-a găsit acasă. De abia aseară m-am întors de pe şantier.

Am fost plăcut surprins de cele scrise de dv.,de aceea mă grăbesc să vă răspund.

La Locusteni am terminat de săpat necropola din sec.II-III şiam făcut numai mici sondaje în aşezare, care se întinde pe circa 20 hectare. De notat că sub necropola şi aşezarea daco-romană mai există urme din epoca neolitică (Criş), epoca de tranziţie (Cernavoda III, Celei, Coţofeni), epoca bronzului (Verbicioara), Hallstatt (Basarabi) şi Latène.

În momentul de faţă sînt într-un stadiu destul de înaintat cu redactarea unei monografii a necropolei. Aş putea preda lucrarea la tipar la sfîrşitul anului acestuia. Aş fi foarte bucuros să fiu ajutat să public cît mai repede şi în bune condiţiuni această necropolă, care prezintă atît interes. Pentru a vă lămuri mai bine vă trimit alăturat şi o copie după rezumatul comunicării pe care o voi face la Congresul de tracologie.

Într-un stadiu destul de înaintat mă aflu şi cu monografia necropolei de la Su-(filă nouă)cidava, unde am săpat aproape 500 morminte din sec.II-IV. Sper să o termin la sfîrşitul anului viitor.

În ultimii ani am fost nevoiţi - eu şi cu Nica - să săpăm şi două aşezări din sec.al VI-lea e.n. (Ipoteşti-Cîndeşti), una la Craiova şi alta la Gropşani, un sat situat la cca 15 km nord de Balş.LaCraiova am desvelit patru locuinţe, iar la Gropşani şapte. Săpăturile din ambele aşezări continuă.

Cred că toate acestea vor interesa pe cei în drept.Trebuie însă să menţionez că de cînd am fost transferat la muzeu munca de cercetare se face din ce în ce mai greu, fiind solicitaţi şi de alte activităţi.

Ar fi bine să se intervină într-un fel pentru a ne crea condiţii de a ne continua cercetările pe care le-am început cînd funcţionam la Baza Academiei din Craiova.

Eu vă mulţumesc foarte mult pentru amabilitatea dv.

Vă rog să primiţi respectuoasele mele salutări.

G.Popilian".

III

Înmormîntări feudale cu antebraţele pe umeri. Descoperirea, în necropola feudală de la Căldăraru-Cernica şi Cătălui-Cascioarele, a unor morminte cu unul sau amîndouă antebraţele pe umeri a pus numeroase întrebări. Pentru a stabili dacă acest fapt este ceva întîmplător sau un obicei, care se întîlneşte la bogomili, profesorul Gh. Cantacuzino a purtat o amplă corespondenţă cu diferiţi cercetători din ţară (în special cu Flaminiu Mîrţu, directorul Muzeului din Cîmpulung Muscel[3]) şi străinătate. În acelaşi timp a fost redactată şi o comunicare prezentată la al XIV-lea Congres Internaţional de Studii Bizantine ce a avut loc la Bucureşti în 1973.

Pornind de la acest tip de înmormîntare, profesorul Gh. Cantacuzino s-a preocupat şi de alte aspecte legate de istoria bogomililor, de interferenţele acestei erezii cu cea a catharilor din sudul Franţei.

Tot aici este cazul să menţionăm existenţa şi a altor scrisori sau note referitoare la alte aspecte ale istoriei evului mediu.

20. Notă manuscrisă Gh. Cantacuzino:

"Profesorul Antonievici din Cracovia a cercetat capela veche de la Vişniţa lîngă Cracovia. Aci s-au găsit fundaţiile unei capele în formă de mică navă fără abside laterale, cu intrarea dinspre vest şi alături fundaţiile unei camere anexă. După Antonievici aste construcţii au suprapus o altă construcţie patrulateră, care conturează un baptisterium exterior din piatră (?). Baptisterium a precedat cu puţin construcţia capelei în formă de navă, care după Antonievici datează din a doua jumătate a sec.al IX-lea e.n. El o atribuie unor misionari trimişi de Methodiu şi Cyril pentru a creştina pop(ulaţia) slavă din Polonia sudică. Acaastă creştinare s-a făcut în sec.al X-lea e.n. în jurul Cracoviei, unde se afla capela de la Vişniţa, care este cea mai veche (capelă) creştină din Polonia. Antonievici şi V.Szafranski cred că este vorba de creştinarea după ritul ortodox bizantin.

Menţionăm că creştinarea oficială a pop(ulaţiei) din Polonia s-a făcut mai tîrziu, adică în 966 e.n., sub regii Mesko şi Boleslav cel Îndrăzneţ, deci în a doua jum(ătate) a sec.al X-lea e.n.".

21. Informaţii date, la 25/II/1970, de Helena Zoll-Adamikova.

" 1) Pînă în sec.al X-lea triburile slave din Polonia erau păgîne şi practicau ritul incineraţiei.

2) In sec.al X-lea triburile slave, în majoritate, au fost convertite la creştinism, în special în timpul domniei regelui Boleslav cel Viteaz.

După această convertire au existat în Polonia medievală două categorii de cimitire creştine, anume:

I. Cimitire create în jurul bisericilor catolice şi care au următoarele caracteristici: 1) au scheletele orientate cu capul spre vest şi cu privirea spre est; 2) mormintele cuprind adeseori sicrie de piatră sau sarcofagii; 3) mormintele conţin o mică cantitate de ofrande şi acestea sînt de calitate inferioară. Se poate chiar susţine că procentul scheletelor avînd ofrande indică dacă cimitirul respectiv aparţine unei biserici sau a fost amenajat în afara zonei unei biserici.

Cimitirele din jurul bisericilor sînt deci mai sărace, avînd mai puţine ofrande; mai puţin de 50% din mormintele lor au ofrande. Din contră, cimitirele mai îndepărtate de bisericile catolice au în majoritate ofrande multe şi variate; 4) în cimitirele din jurul bisericilor catolice, nu se găsesc arme, cuţite sau unelte, ci numai catarame, multe monede şi uneori podoabe (cercei, inele).

II. Cimitirele mai îndepărtate de bisericile catolice au următoarele caracteristici, în Polonia medievală: 1) scheletele au privirea spre vest sau spre est după sexe; numai cîteva schelete au în axă privirea spre nord sau spre sud. Toate femeile au capul spre vest şi privirea spre est, pe cînd bărbaţii, în majoritate, sînt înmormîntaţi cu capul spre est şi cu privirea spre vest; 2) Peste 70% din morminte conţin ofrande variate, adică oase de animale, arme, cuţite, unelte şi uneori podoabe. Uneori au fost depuse obiecte ca: lunule, dinţi de animale, colţi de mistreţi, adică obiecte legate de concepţii religioase şi magice.

III. In cimitirul slav de la Novi Bazar, orientarea scheletelor este, în general, cu capul spre vest şi cu privirea spre est.

IV. La triburile slavilor baltici de est, locuind în jurul localităţii Letgallen din Estonia, unde populaţiile erau păgîne, toate femeile sînt înmormîntate cu capul spre vest şi cu privirea spre est, iar bărbaţii au capul spre est şi privirea spre vest.

V. În Polonia medievală cimitirele din sec.X-XII e.n. sînt toate de înhumaţie, aparţinînd celor două categorii de necropole mai sus arătate. Nu mai existau atunci în Polonia morminte cu incineraţie.

VI. La triburile slave din Pomerania, ritul incineraţiei a persistat şi mai tîrziu, încît se găsesc morminte de incineraţie chiar în primul sfert al sec.al XII-lea.

VII. În Polonia medievală, obiectele de factură creştină sînt foarte rare în cimitirele din sec.X-XII e.n. S-au găsit cruci creştine numai în unele morminte de episcopi, abaţi sau preoţi.

VIII. În privinţa introducerii creştinismului în Polonia, Helena Zoll-Adamikova arată că s-au susţinut două păreri opuse de învăţaţii

poloni, şi anume: a) creştinismul ar fi fost introdus din apus, prin misionari trimişi de la Roma, care au convertit pe regele Boleslav cel Viteaz şi au adus, începînd de la 966 e.n., creştinarea triburilor slave din Polonia; b) crestinismul ar fi fost mai întîi introdus din regatul Moraviei Mari prin discipoli ai lui Metodiu, în sec.al X-lea, în partea sudică a Poloniei. Această părere este criticată de Helena Zoll-Adamikova, deoarece nu s-au găsit urme arheologice doveditoare care să indice o stăpînire sau o influenţă a Moraviei Mari asupra Poloniei Sudice.

IX. Prof. W. Antoniewicz, în lucrarea: Recenti scoperte d'arte preromanica e romanica a Wislica in Polonia, studiu publicat de Academia Polacca de scienze e lettere, Biblioteca di Roma, conferenza 13, a susţinut că la Vislica a existat o biserică creştină de origine bizantină pe baza descoperirii unei cristelniţe de piatră (Baptisterium) şi unei cupe de metal. Însă Helena Zoll-Adamikova a criticat această opinie şi susţine că aceste obiecte sînt de origină romanică şi că biserica de la Vislica a fost catolică, creată de misionari sau preoţi veniţi de la Roma.

X. In cimitirele medievale din Polonia este importantă problema copiilor. S-a putut dovedi că în multe din aceste cimitire copiii erau îngropaţi la mică adîncime, în stratul de humus de la suprafaţa solului. Această concluzie a fost stabilită de cercetătoarea polonă M.Miskiewirowa, în lucrarea privind cimitirul de la Ponirowska, în districtul Pinirów, publicată în "Rozprawy zespodu Badán nad Polkim Sredmiowiewrem UW i PW", vol.IV, 1967, p.95-139 (= Disertaţiuni ale colectivului de cercetători ai evului-mediu de la Universitatea şi de la Politehnica din Varşovia). În lucrare s-a stabilit că în acest cimitir 30-40% sînt morminte de copii, dintre care circa 70% au fost amenajate la mică adîncime în stratul de humus al solului.

De asemenea J.Gassowki, în lucrarea sa privind cimitirul de la Sandomierska în districtul Sandomier, publicată în "Wiadomosli Archeologizni", vol.XIX, 1953, p.80-92, arată că s-au găsit puţine morminte de copii şi că acestea erau amenajate la mică aoîncime, lîngă suprafaţa solului.

Apoi cercetătorul ceh Jan Eisner, în manualul de arheologie slavă (Kukorót Slowanski Archeologie), editat în limba cehă, ediţia I, 1966, Praga, arată la p.358 că în general mormintele de copii ai slavilor erau amenajate aproape de suprafaţa solului.

V.Sikulova, Mährische Gräberfelder aus der jungeren Burgwalzeit, studiu în limba germană, în revista cehă "Pravek vychodni Moravy", vol.I, 1959, p.88-162, pomeneşte mormintele de copii situate în cimitirele din Moravia aproape de suprafaţa solului.

XI. În cimitirele din Polonia datînd din sec.XI-XII e.n.antebraţele sînt întinse de-alungul trupului, în proporţie de 70% sau îndoite şi aşezate pe abdomen indiferent de sexe, iar cîteodată sînt îndoite şi aşezate pe piept.

În cimitirele din jurul bisericilor catolice au fost observate mai multe antebraţe depuse pe abdomen.

Mormintele din cimitirele mai timpurii ale Poloniei medievale au antebraţele întinse de-alungul trupului. Acest obicei s-a păstrat în sec. XI-XII e.n. Astfel, un abate polon din a doua jumătate a sec.al XI-lea e.n., al cărui trup este cuprins într-un sarcofag ornamentat cu o cruce, are antebraţele întinse de-alungul trupului.

In anul 1118 e.n., episcopul Maurus a fost înmormîntat în catedrala Wavel din Cracovia, în Polonia, cu braţele întinse de-a lungul trupului.

XII. Un autor bizantin, Johannes din Claudiopolis, care a trăit în sec. al XI-lea e.n., şi un mitropolit din Kiev, Niceforos I, au criticat pe creştini că ei îngroapă morţii cu antebraţele întinse de-alungul trupului ca şi evreii şi nu după obiceiul creştin de a avea antebraţele îndoite, încrucişate, aşezate pe clavicule. Aceste două izvoare au fost utilizate şi în studiul lui W.Dziewulski, indicat la p.2 (la sfîrşit) din lista de lucrări selecţionate în bibliografia întocmită de Helena Zoll-Adamikov. Acest autor polon menţionează şi pe un autor rus de la începutul sec.al XX-lea, care a pomenit primul din aceste izvoare.

XIII. În cimitirele aparţinînd culturii Bielo-Brdo şi în cimitirele din Moravia Mare antebraţele scheletelor sînt îndoite şi ridicate spre bărbie, adică apropiate de partea de sus a trupului.

XIV. In monografia intitulată Vechiul Kiev a învăţatului sovietic Karger se arată că mormintele din Kiev, datînd din sec.al IX-lea şi al X-lea e.n., au antebraţele întoide spre bărbie sau îndoite şi aşezate pe piept ".

22. Scrisoare trimisă de prof.Gh.Cantacuzino către Helena Zoll-Adamikowa din Cracovia. Dactilografiată.Concepută pe 29 iunie 1971, în limba română, tradusă apoi în limba germană şi expediată pe 7 iulie 1971, recomandat, cu avionul:

"Bucureşti, 29 iunie 1971 (7 iulie 1971).

Stimată doamnă,

Am primit cu plăcere interesanta dv.carte cu privire la mormintele de înhumaţie din Polonia mică în perioada medievală timpurie,şi vă mulţumesc mult pentru bunăvoinţa arătată. Lucrarea dv.,bine documentată şi expusă cu claritate, prezintă rezultate noi, deosebit de utile pentru cercetarea cimitirelor medievale din centrul şi din estul Europei. Imi este de mare folos pentru cercetările pe care le am în curs privind cimitirele medievale din România şi cimitirul medieval de pe teritoriul comunei Cernica, pe care l-am descoperit prin săpăturile arheologice.

Doresc să păstrez, prin corespondenţă, legătura cu dv.şi să vă trimit extras din comunicarea pe care o pregătesc şi care reprezintă o primă etapă în cercetarea mormintelor medievale din ţara noastră.

Vă adresez încă o stăruitoare rugăminte într-o problemă despre care am vorbit împreună, cînd aţi stat în Bucureşti.

Am nevoie ca să binevoiţi a-mi comunica datele exacte privind in-

formaţiile procurate de autorul bizantin Johannes din Claudiopolis şi de mitropolitul Niceforos I din Kiev, care au criticat depunerea în morminte a morţilor creştini cu antebraţele şi cu mîinile întinse de-a lungul trupului şi au recomandat aşezarea antebraţelor îndoite şi încrucişate pe piept sau pe abdomen. Vă rog să binevoiţi a-mi comunica referinţele exacte din lucrările în care aceşti autori au arătat această situaţie şi au dat această recomandare.

Totodată, amintesc că în convorbirea noastră din Bucureşti aţi menţionat, în lista bibliografică prezentată, un studiu al autorului polon W.Dziewulski, editată în limba polonă în 1964 şi intitulat: Postepy chrystianizacji i proces likwödacji poganstwa w Poláce wczesnofeudalnej (Răspîndirea creştinismului şi dispariţia păgînismului în perioada feudală timpurie din Polonia) (sec.X e.n.).

Vă rog mult să binevoiţi a avea amabilitatea de a-mi procura şi trimite,...,acest studiu de care am neapărată şi urgentă nevoie.

.....

Prof.dr.G.Cantacuzino
Membru titular al Academiei de Stiinţe Sociale şi Politice
Membru al Institutului de Arheologie".

23. Scrisoare trimisă de prof.Gh.Cantacuzino către I. Hîncu din Chişinău. Dactilografiată. Trimisă la 19 noiembrie 1971 cu trenul, recomandat - cf.unei însemnări cu creionul făcută de expeditor:

"Bucureşti,18 noiembrie 1971.

Stimate tovarăşe Hîncu,

La întîlnirea noastră în cadrul Congresului XIV de studii bizantine, în septembrie 1971, în Bucureşti, mi-aţi comunicat că aţi găsit, prin săpăturile executate pe teritoriul Republicii Moldoveneşti din U.R.S.S., un număr de morminte, care conţin schelete omeneşti, cu antebraţele ridicate pe omoplaţi. Mi-aţi cerut unele informaţii în legătură cu aceste morminte.

Am arătat, în comunicarea mea, în limba franceză, prezentată la 10 septembrie a.c. la congresul amintit, că pe teritoriul României s-au descoperit pînă acum, prin săpături arheologice, 45 de morminte de acest fel, care se pot data din sec.al XIII-lea pînă în sec. al XVIII-lea şi care au fost găsite în patru zone deosebite: teritoriul şi împrejurimile Bucureştiului, teritoriul şi vecinătatea oraşului Cîmpulungul-muscelean, partea de sud a Moldovei şi partea de sud a Banatului. Toate aceste morminte se referă la credincioşi eretici, aderenţi ai bogomilismului.

In privinţa mormintelor descoperite de dv.în Republica Moldovenească, vă rog să binevoiţi a-mi comunica printr-o scrisoare: a) în ce locuri s-au găsit aceste morminte şi în ce raport, în fiecare loc, faţă de totalul mormintelor din acel cimitir; b) care este datarea atribuită acestor morminte; c) dacă s-au găsit în aceste morminte un coşciug

sau eventual alte obiecte depuse, precum pot fi podoabe de fier, cupru, argint sau aur, monede, vase, unelte, obiecte casnice etc; d) vă rog să-mi comunicaţi dacă, în afară de scheletele având ambele antebraţe aduse spre omoplaţi, aţi găsit şi schelete având un singur antebraţ în această poziţie, iar celălalt adus pe abdomen sau pe piept şi dacă în asemenea morminte s-au găsit coşciuge şi obiectele mai sus arătate, depozitate.

Primind aceste date, aş putea să vă dau îndrumări suplimentare pentru cercetările dv.

În aşteptarea răspunsului dv., vă rog să primiţi salutările mele colegiale.

Prof.dr.docent Gh.Cantacuzino..."

24. La scrisoarea de mai sus, prof.Gh.Cantacuzino a primit o scrisoare în limba română, manuscrisă:

"Stimate tovarăşe profesor,

Vă rog să mă scuzaţi că vă răspund la scrisoarea dumneavoastră cu întîrziere. Am fost în deplasare.

În legătură cu tipul de morminte ce vă interesează vă pot comunica următoarele date:

În lucrarea mea Limbari - srednevekovîi mogilinik XII-XIV vekov v Moldavii" (cu litere ruseşti), editată în 1970 la Chişinău, sînt menţionate 13 astfel de morminte. În carte sînt descrise 96 de morminte, însă în total pînă acuma au fost găsite 100 morminte.

Din cele 13 morminte, 11 au o mînă pe abdom(en), iar alta adusă lîngă barbă sau omoplat, şi anume:

mormîntul nr.89, p.34		mormîntul nr.57, p.37-38	
"	27, p.34-35	"	63, p.38
	74, p. 35	"	70, p.38
	95, p. 35	"	84, p.38
	28, p. 35-36	"	44, p.38
	30, p.36		

În lucrare sînt toate datele în legătură cu cele găsite în morminte.

Au mai fost găsite 2 morminte: nr.79, p.38 (din aceeaşi carte), cu antebraţele aduse spre omoplaţi, şi nr.73, p.48, cu antebraţele lîngă barbă.

În alt cimitir al aceleiaşi aşezări de lîngă satul Hansca, cimitirul se datează în sec.X-XII, au fost găsite 4 morminte de tipul ce vă interesează. Două din ele, cu nr.30 şi 50, au cîte o mînă pe abdomen, iar alta adusă spre omoplat. În ele n-au fost găsite coşci(u)guri şi obiecte. Alte 2 morminte au antebraţele aduse pe piept lîngă barbă (nr.36 şi 66).

În mormîntul nr.36 au fost găsite resturile unui vas de lut. Fragmentele vasu(lu)i au fost găsite în umplutura mormîntului, deasupra capului. În mormîntul nr.66 au fost găsite 2 catarame de fier şi un cuţitaş tot de fier.

În acest cimitir, care a fost numit, după denumirea locului, "Căprăria", au fost descoperite 75 de morminte. Tînd să editez acest cimitir în cursul anului 1973.

Morminte de acest tip au fost descoperite de F.P.Bîrnea(verso f.) în cimitirul Orheiului medieval. Cimitirul a fost săpat în cursul anului trecut şi materialul încă n-a fost prelucrat. Vă puteţi adresa direct lui tov.Bîrnea, pe aceeaşi adresă ca şi a mea, şi el vă va comunica datele necesare.

Tov.profesor, vă rog să-mi trimiteţi şi mie articolul dv.despre mormintele de acest tip, cînd va apare.

Cu stimă I.Hîncu".

25. Scrisoare trimisă de Daniel Rochette din Bruxelles,la 24 noiembrie 1971. Manuscrisă, în limba franceză:

"Domnule profesor,

Am primit cu bine frumoasele dumneavoastră broşuri-studii privind mănăstirile. Vă mulţumesc.

O să «relansez un profesor al universităţii din Bruxelles, domnul Lamure,pentru ca să accelereze demersurile în vederea venirii voastre.

Vă trimit alci alăturat o mică notiţă asupra uneia din cele mai mari păduri din Belgia, situată la marginea oraşului Bruxelles.

Această pădure este plămînul cetăţii noastre poluate.

Ea este un vestigiu al marii păduri galice.

Studierea ei este foarte importantă pentru a studia situaţia economică şi socială a regiunilor noastre în epoca feudală.

Sper că sănătatea voastră este bună şi vă urez mult succes, poate şi în Belgia.

Bien au vous; omagiile mele.

D(aniel) Rochette".

(este vorba de broşura-extras din "Cahiers bruxellois",t.XI,fasc.I şi II, p.1-12 - "Que savons-nous de l'exploitation de la forêt de Soignes au XVe siècle ? ").

26. Scrisoare trimisă de René Nelli, secretar general al publicaţiei "Folklore, revue d'étnographie méridionale" din Carcassonne - Franţa, la 10 iunie 1976. Manuscrisă, în limba franceză:

"Stimate profesor,

Am primit cu bine remarcabilul dumneavoastră studiu şi vă mulţumesc foarte mult. Ceea ce spuneţi mi se pare deosebit de important.Vă trimit,..., probe pe care le-am regăsit,ale prefeţei mele la traducerea franceză a lui (Iordan) Ivanov, două fotografii şi un număr din Folklore , în care este vorba de stelele discoidale de la Lavalette.

Aceasta răspunde la întrebarea dumneavoastră 1. Dar nu pot a-

firma că oranta cu mîna ridicată este ... cathară. Indoiala subzistă. Si în acelaşi timp, de altfel, la toate monumentele asemănătoare atribuite dualismului cathar.

2) Stelele discoidale cu cruce, cu braţele egale (desen) aparţin unui tip foarte vechi de cruce solară. Dar nimic nu se opune ca ele să fi fost adoptate (filă nouă) de cathari, care respingeau crucea latină: (desen: spînzurătoare), dar nu crucea greacă (simbol al lui Christ solar sau: Christ purul spirit) - nici, în consecinţă, toate formele de "rozase" (desen), inclusiv crucea "zisă de Toulouse" (desen) (poate de origine manicheană (din orient). - Aceste rozase figurează pe stelele jugoslave (Bosnia) şi crucea greacă (desen), pe stele bulgare, dar, atît printre semnele bosniace şi bulgare, cît şi printre stelele cathare, imposibilitatea de a le data cu exactitate interzice de a le atribui, cu toată certitudinea, catharilor sau bogomililor.

3) Imposibil de a data aceste stele (franceze). Ele aparţin artei "populare", care nu ascultă de cronologie. Sînt stele iberice (protoistorice, ibere, romane ..., sînt altele din secolele XIII, XIV, XV...). Am văzut la Carcassonne o stelă discoidală (versoul primei file, numerotat 3) datată în 1654 !! (cf: stelele germanice descoperite Karl Azzola, în Hessa, Germania federală).

4) Tradiţia stelei discoidale depăşeşte cu mult aria Gască. Sînt aceleaşi stele în Suedia şi în Maroc (unde ele sînt berbere, arabe, evreieşti; aparţin tuturor secolelor). Cathari au putut împrumuta stela discoidală vechilor iberi: ipoteza unui împrumut bascilor este inutilă şi puţin probabilă. (Nici un raport între cele două etnii, bască şi occitană).

5) Anexarea catharismului de către ideologia nazi-hitleristă este o IMPOSTURA. Este scriitorul german Otto Rahn (căruia, de altfel, i-am tradus lucrarea Luzifers Hofgesind) care a inventat această ... poveste. Catharii n-au fost nici odată anti-semiţi. Ei nu recunoşteau zeul evreu Jehovah şi Vechiul-Testament (ca şi bogomilii), dar nu se poate numi aceasta anti-semitism !! Ei credeau de altfel în Christos, care este un evreu şi el. Şi problemele de rasă (rasa este înscrisă în materie, în corpul satanic) n-aveau nici o importanţă pentru ei (vezi p. 4) (versoul filei a doua, numerotat 4) cartea lui Michel Angebert, de care îmi vorbiţi: Hitler et la tradition cathare, n-are nici o valoare ştiinţifică.

Este exact că în 1941-1943, Otto Rahn şi ofiţeri germani, au explorat grotele cathare din Sabarthes (regiunea Ariège). Ei căutau, se pare, rune (cele mai vechi vestigii ale rasei ariene) (?). Ei căutau de asemenea Graalul pe care Otto Rahn îl credea păstrat la Montségur (Ariége). Totul este fals ! Nu este nici un raport între catharism şi rune, sau între cathari şi Graal ! (pe margine: Graalul din romanele Graal-ului, sec. XIII).

Este exact că Otto Rahn, totuşi, a descoperit numeroase semne cathare şi obiecte. Nu ştiu ce au devenit. Otto Rahn a fost împuşcat de

naziști. Este posibil ca să fi descoperit și obiecte vizigote (se descoperă peste tot în miază-zi, și chiar la Montségur).

Credeți, stimate domn, în sentimentele mele foarte amicale și devotate, René Nelli".

Prin prezentarea tuturor acestor scrisori primite sau trimise de prof.Gh.Cantacuzino sperăm să fi contribuit la o mai bună cunoaștere, eventual chiar să fi dezvăluit unele aspecte inedite ale unor descoperiri arheologice atît de la noi,din țară, cît și din străinătate.

Totodată, sperăm ca, într-un viitor nu prea îndepărtat, eventuala publicare și a corespondenței aflate la Arhivele Statului din București să aducă noi date la clarificarea unor noi aspecte ale cercetării arheologice și istorice românești și străine.

N O T E

1 Un alt lot de cărți, circa 3000 volume, a fost donat Muzeului de Istorie a Municipiului București, iar majoritatea însemnărilor și a corespondenței a fost donată Arhivelor Statului din București.
2 Originalul obținut și consultat prin bunăvoința destinatarului.
3 Corespondența se referă însă la amănunte și cereri de desene și fotografii, de aceea nu o redăm în prezentele pagini.Ea datează din perioada 1969-1972.

PAGES DE LETTRES, PAGES D'ARCHÉOLOGIE

- La correspondance du prof.Georges Cantacuzino -

Résumé

Récemment, par la donation de Mme Zoe G.Cantacuzino, le Musée National d'Histoire de la R.S.de Roumanie a reçu une partie de la correspondance du prof.Georges Cantacuzino (1900-1977).

Les lettres, reçues ou les copies de celles envoyées, nous montrent un côté de l'activité du professeur. La correspondance,avec des savants roumains et étrangers, traite différents sujets à partir du néolithique jusqu'a l'époque féodale.

La présentation des lettres - seulement les fragments les plus intéressants - est faite par problèmes: I. enterrement sur le thorax, II. l'époque romaine, III. enterrements féodaux avec les avant-bras sur l'épaule et références sur les cathares.

À travers cette correspondance on éspère avoir apporté des nouvelles données sur quelques découvertes archéologiques de Roumanie ou de l'étranger.

CUPRINS

Pag.

FLORIAN GEORGESCU - Introducere V

1. RAPOARTE DE SĂPĂTURI

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Săpăturile arheologice de la Ariuşd, jud. Covasna..... 3

DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Săpăturile arheologice din tell-ul cucutenian Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău..... 9

DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Şantierul arheologic Preuteşti "Cetate", jud. Suceava..... 23

OSTACHI BUZDUGAN - Săpăturile arheologice din anul 1980 de la Giurcani, jud. Vaslui..... 29

AUGUSTIN ULANICI - Săpăturile de la Valea Iaşului, jud. Argeş.. 37

VALERIU LEAHU - Săpăturile arheologice efectuate la Daia..... 43

ALEXANDRU OANCEA - Săpăturile arheologice de la Petrişoru - Racoviţeni, jud. Buzău..... 53

GEORGE TROHANI - Săpăturile arheologice din com. Valea Argovei, jud. Călăraşi..... 59

GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Cercetările arheologice din com. Nicolae Titulescu, jud. Olt..... 65

LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Săpăturile arheologice din castrul Micia (com. Veţel), jud. Hunedoara..... 73

BOGDAN FILIPESCU - Săpăturile arheologice de la Fierbinţi-Malu Roşu, jud. Ialomiţa..... 77

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Cercetările de la Netezi, jud. Neamţ..... 83

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Cercetările arheologice de la Curtea de Argeş..... 95

LUMINIŢA MUNTEANU - Date arheologice referitoare la Mănăstirea Partoş, jud. Timiş..... 109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Cercetările arheologice de la Polata, jud. Gorj..... 119

LUCIAN CHIŢESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Oraşul de Floci), jud. Ialomiţa. 129

LAURENȚIA GEORGESCU - Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit la Piua Petrii (1979-1980)..... 159

II. STUDII ȘI NOTE

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribuție la cunoașterea economiei animale a culturii Boian în lumina materialelor de la Căscioarele, jud.Călărași..... 169
DAN DRĂGUȘ - Aplice de bronz geto-dacice cu reprezentări animaliere 195
CONSTANTIN ISĂCESCU - Noi date privind necropola feudală timpurie de la Frătești, jud.Giurgiu..... 201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș al mitropoliei Moldovei: biserica Mirăuților din Suceava..... 215
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Aspecte ale cercetării arheologice privind începuturile urbane ale Tîrgoviștei..... 225
GEORGE TROHANI - Pagini din scrisori, pagini de arheologie. Din corespondența prof.Gheorghe Cantacuzino..... 235

SOMMAIRE

Page

FLORIAN GEORGESCU - Introduction..... XI

I. RAPPORTS SUR LES FOUILLES

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Les fouilles archéologiques d'Ariușd, dép.de Covasna..... 3

DAN MONAH, ȘTEFAN CUCOȘ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Les fouilles archéologiques du tell appartenant à la culture de Cucuteni au point nommé "Dealul Ghindaru", commune de Poduri, dép.de Buzău..... 9

DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Le chantier archéologique de Preuteşti-Cetate, dép.de Suceava..... 23

COSTACHI BUZDUGAN - Les fouilles archéologiques de l'année 1980 de Giurcani, dép.de Vaslui..... 29

AUGUSTIN ULANICI - Les fouilles de Valea Iaşului, dép.de Argeş..... 37

VALERIU LEAHU - Les fouilles archéologiques effectuées à Daia..... 43

ALEXANDRU OANCEA - Les fouilles archéologiques de Petrişoru-Racoviţeni, dép.de Buzău..... 53

GEORGE TROHANI - Les fouilles archéologiques de la commune Valea Argovei, dép.de Călăraşi..... 59

GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Les recherches archéologiques de la commune Nicolae Titulescu, dép.de Olt..... 65

LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Les fouilles archéologiques du camp romain de Micia (commune de Veţel, dép.de Hunedoara).. 73

BOGDAN FILIPESCU - Les fouilles archéologiques de Fierbinţi-Malu Roşu, dép.de Ialomiţa..... 77

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Les recherches de Netezi, dép.de Neamţ 83

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Recherches archéologiques à Curtea de Argeş 95

LUMINIŢA MUNTEANU - Données archéologiques concernant le Monastère de Partoş, dép.de Timiş 109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Les recherches archéologiques de Polata, dép.de Gorj..... 119

LUCIAN CHIȚESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Recherches archéologiques à Piua Petrii (la Ville de Floci), dép. de Ialomița 129

II. ETUDES ET NOTES

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribution à la connaissance de l'économie animale de la culture Boian à la lumière des matériaux de Căscioarele, dép. de Călărași 169

DAN DRĂGUȘ - Appliques en bronze avec des représentations animalières 195

CONSTANTIN ISĂCESCU - Nouvelles dates concernant la nécropole du moyen âge ancien de Frătești, dép. de Giurgiu 201

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribution archéologiques a la connaissance de la première localisation de la Métropolie de la Moldavie; l'eglise de Mirăuți de Suceava 215

GHEORGHE I. CANTACUZINO - Aspects des recherches archéologiques concernant les débuts de la vie urbaine à Tîrgoviște 225

GEORGE TROHANI - Pages de lettres, pages d'archéologie - la correspondance du prof. Georges Cantacuzino..... 235

CONTENTS

Page

FLORIAN GEORGESCU - Introduction XIX

I. EXCAVATION REPORTS

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Excavations at Ariuşd, Covasna county..... 3

DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Excavations at the Cucuteni-tell at Dealul Ghindaru, com. Poduri, Bacău county..... 9

DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - The Archaeological site at Preuteşti "Cetate", Suceava county.... 23

COSTACHI BUZDUGAN - The 1980 Excavations at Giurcani, Vaslui county..... 29

AUGUSTIN ULANICI - Excavations at Valea Iaşului, Argeş county. 37

VALERIU LEAHU - The Archaeological Excavations at Daia..... 43

ALEXANDRU OANCEA - The Archaeological Excavations at Petrişoru-Racoviţeni, Buzău county..... 53

GEORGE TROHANI - The Archaeological Excavations at Valea Argovei, Călăraşi county..... 59

GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Archaeological Researches at com. Nicolae Titulescu, Olt county..... 65

LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - The Archaeological Excavations at Micia Castrum, Veţel, Hunedoara county..... 73

BOGDAN FILIPESCU - The Archaeological Excavations at Fierbinţi-Malu Roşu, Ialomiţa county..... 77

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - The Archaeological Researches at Netezi, Neamţ county..... 83

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archaeological Survey at Curtea de Argeş 95

LUMINIŢA MUNTEANU - Archaeological Data on Partoş Monastry, Timiş county 109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - The Archaeological Researches at Polata, Gorj county..... 119

LUCIAN CHIŢESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - The Archaeological Researches at Piua Petrii (Oraşul de Floci), Ialomiţa county..... 129

LAUTENȚIA GEORGESCU - Preliminary Anthropologic Data on Human Remains Discovered at Piua Petrii (1979-1980).. 159

II. STUDIES AND NOTES

ALEXANDRA BOLOMEY - Bone Material from Căscioarele, Călăraşi county. A Contribution to the Animal Economy of the Bolan Culture..... 169

DAN DRĂGUŞ - Geto-Dacian Bronze Appliqués with Animal Engravings..... 195

CONSTANTIN ISĂCESCU - The Latest Data about the Early Feudal Necropolis at Frăteşti, Giurgiu county..... 201

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archaeological Data about the First Settlement of the Metropolitan Church in Moldova: "Mirăuţilor" Church at Suceava 215

GHEORGHE I.CANTACUZINO - Aspects of Archaeological Researches Regarding the Urban Beginnings of Tîrgovişte..... 225

GEORGE TROHANI - Pages of Letters, Pages of Archaeology From Prof.Gh.Cantacuzino's Correspondence..... 235

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Стр.

ФЛОРИАН ГЕОРГЕСКУ - Введение V

I. ДОКЛАДЫ И РАСКОПКИ

ЕВГЕНИЯ ЗАХАРИЯ, ДОЙНА ГАЛБЕНУ, ЗОЛТАН СЗЕКЕЛИ - Археологические раскопки в Ариуше уезд Ковасна 3
ДАН МОНАХ, ШТЕФАН КУКОШ, ДРАГОМИР ПОПОВИЧ, НИКОЛАЙ УРСУЛЕСКУ, Археологические раскопки в "телл" кукутенские Деалул Гиндару, село Подурь, уезд Бакэу 9
ДРАГОМИР ПОПОВИЧ, НИКОЛАЙ УРСУЛЕСКУ - Археологические раскопки Праучешти "Замок" уезд Сучава 23
КОСТАКИ БУЗДУГАН - Археологические раскопки в 1980 году в Чиурканах уезд Васлуй 29
АУГУСТИ УЛАНИЧ - Раскопки в Валя Яшулуй уезд Ардуш 37
ВАЛЕРИУ ЛЕАХУ - Археологические раскопки сделаны в Дая 43
АЛЕКСАНДРУ ОАНЧЕА - Археологические раскопки в Петришору - Раковицени уезд Бузэу 53
ГЕОРГИЙ ТРОХАНИ - Археологические раскопки в селе Валя Арговей, уезд Калараш 59
ГЕОРГИЙ ТРОХАНИ, ТРОЯН ЗОРЗОЛИУ - Археологические раскопки в "кастре" Мигия (село Вецел) Хунедора 65
БОГДАН ФИЛИПЕСКУ - Археологические раскопки в Фиербинц Малу Рошу уезд Яломица 77
ЛИЯ БАТРЫНА, АДРИЯН БАТРЫНА, ИОН ВАТАМАНУ - Исследования в Нетезь уезд Неамцу 83
ЛИЯ БАТРЫНА, АДРИЯН БАТРЫНА - Археологические исследования в Куртя де Ардуш 95
ЛУМИНИЦА МУНТЯНУ - Археологические данные что касается Монастыря Партош евда Тимиш..... 109
ВЕНЕРА РЭДУЛЕСКУ, ГЕОРГИЙ КАЛОТОЙ - Археологические исследования в Полата уезд Горж 119
ЛУЧИАН ГИЩЕСКУ, ТУДОР ПАРАСИМА, ПЕТРЕ ВЛАДИЛА, ВЕНЕРА РЭДУЛЕСКУ, АНКА РЭДУЛЕСКУ- Археологические исследования в Пиуа Петрии (Орашул де Флоч) уезд Яломица 129
ЛАУРЕНЦИЯ ГЕОРГЕСКУ - Предварительные антропологические данные над человеческим остологическим материалом, найденным в Пиуа Петрии (1979-1980) 159

П. ИССЛЕДОВАНИЕ И ЗАМЕТКИ

АЛЕКСАНДРА БОЛОМЕЙ - Контрибуция в познании животной экономии в культуре Боян в свете материалов найденных в Кэшчиоареле уезд Кэлэраши 169
ДАН ДРЭГУШ - Накладка (накладной орнамент) гетодаков в изображении животных 195
КОНСТАНТИН ИСАЧЕСКУ - Новые данные в отношение раннего феодального некрополя найденного в Фратештях уезд Джурджу 201
ЛИЯ БАТРЫНА, АДРИАН БАТРЫНА - Археологические внесения в отношение познания первого училища митрополией Молдавии: церковь Мираучилор в Сучаве 215
ГЕОРГИЙ И.КАНТАКУЗИНО - Виды археологических исследований в отношении начала урбанизации Тырговиштей 225
ГЕОРГЕ ТРОХАНИ - Страницы из писем, страницы археологии. Их корреспонденции профессора Георгия Кантакузино 235

INHALTSVERZEICHNIS

Seite

FLORIAN GEORGESCU - Einleitung V

I. AUSGRABUNGSBERICHTE

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Archäologische Ausgrabungen Ariuşd, Bezirk Covasna... 3

DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Archäologische Ausgrabungen aus Cucuteni Hügelsiedlung bei Dealul Ghindaru, Poduri, Bezirk Bacău..... 9

DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Die archäologische Ausgrabungsstelle Preuţeşti "Cetate", Bezirk Suceava..... 23

COSTACHI BUZDUGAN - Die archäologische Ausgrabungen 1980, Giurcani, Bezirk Vaslui..... 29

AUGUSTIN ULANICI - Die archäologische Ausgrabungen Valea Iaşului, Bezirk Argeş..... 37

VALERIU LEAHU - Archäologische Ausgrabungen Daia, Bezirk Giurgiu 43

ALEXANDRU OANCEA - Archäologische Ausgrabungen Petrişoru-Racoviţeni, Bezirk Buzău..... 53

GEORGE TROHANI - Archäologische Ausgrabungen Valea Argovei, Bezirk Călăraşi 59

GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Archäologische Forschungen bei Gem. Nicolae Titulescu, Bezirk Olt.. 65

LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Die archäologische Ausgrabungen in Kastell Micia, Gem. Veţel, Bezirk Hunedoara..... 73

BOGDAN FILIPESCU - Archäologische Ausgrabungen Fierbinţi-Malu-Roşu, Bezirk Ialomiţa..... 77

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Archäologische Forschungen bei Netezi, Bezirk Neamţ..... 83

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archäologische Forschungen bei der Siedlung Curtea de Argeş, Bezirk Argeş.. 95

LUMINIŢA MUNTEANU - Archäologische Daten über die Kirche von Partoş, Bezirk Timiş 109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Archäologische Forschungen bei Polata, Bezirk Gorj 119

LUCIAN CHITESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Archäologische Forschungen bei Piua Petrii (Oraşul de Floci), Bezirk Ialomiţa 129
LAURENŢIA GEORGESCU - Anthropologisches Vorbericht über die ausgegrabenen menschlichen Knöchern Piua Petrii (1979-1980)..... 159

II. STUDIEN UND BEMERKUNGEN

ALEXANDRA BOLOMEY - Beiträge zum Kenntnis der Tierökonomie der Boian Kultur von den Materialen aus Căscioarele, Kezirk Călăraşi..... 169
DAN DRĂGUŞ - Geto-Dakische Einlegearbeiten aus Bronze mit tiergestaltigen Figuren..... 195
CONSTANTIN ISACESCU - Neue Daten über die Nekropolis aus dem Frühfeudalismus bei Frăţeşti, Bezirk Giurgiu 201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archäologische Beiträge zum Kenntnis der ersten Siedlung der erzbischöflichen Kirche aus Moldau die Kirche "Mirăuţilor" bei Suceava 215
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Anblicke über die archäologischen Forschungen betreffs der städtischen Anfänge bei Tîrgovişte-Siedlung..... 225
GEORGE TROHANI - Brief - und Archäologieseiten Aus dem Briefwechsel Professors Gheorghe Cantacuzino..... 235

SUMARIO

Pág.

FLORIAN GEORGESCU - Introducción..... XXV

I. INFORMES SOBRE LAS EXCAVACIONES

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Las excavaciones arqueológicas de Ariuşd, dep.de Covasna 3

DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Excavaciones arqueológicas en el tell perteneciente a la cultura de Cucuteni del punto llamado Dealul Ghindaru, pueblo de Poduri, dep.de Bacău..... 9

DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Las obras arqueológicas de Preuteşti "Cetate", dep.de Suceava.. 23

COSTACHI BUZDUGAN - Las excavaciones arqueológicas del año 1980 de Giurcani, dep.de Vaslui..... 29

AUGUSTIN ULANICI - Las excavaciones de Valea Iaşului, dep. de Argeş..... 37

VALERIU LEAHU - Las excavaciones arqueológicas hechas a Daia..... 43

ALEXANDRU OANCEA - Las excavaciones arqueológicas de Petrişoru-Racoviteni, dep.de Buzău..... 53

GEORGE TROHANI - Las excavaciones arqueológicas del pueblo de Valea Argovei, dep.de Călăraşi..... 59

GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Las investigaciones arqueológicas del pueblo de Nicolae Titulescu, dep. de Olt 65

LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Las excavaciones arqueológicas del campo romano de Micia (pueblo de Veţel) dep.de Hunedoara 73

BOGDAN FILIPESCU - Las excavaciones arqueológicas de Fierbinţi, Malu Roşu, dep.de Ialomiţa..... 77

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Las investigaciones de Netezi, dep.de Neamţ 83

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Las investigaciones arqueológicas de Curtea de Argeş..... 95

LUMINIŢA MUNTEANU - Datos arqueológicos concernientes al Monasterio de Partoş, dep.de Timiş..... 109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Las investigaciones arqueológicas de Polata, dep.de Gorj..... 119
LUCIAN CHIȚESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU Las investigaciones arqueológicas de Piua Petrii (La Ciudad de Floci) dep.de Ialomița 129
LAURENȚIA GEORGESCU - Datos preliminares antropológicos concernientes al material osteológico humano descubierto a Piua Petrii (1979-1980)..... 159

II. ESTUDIOS Y NOTAS

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribuciones al conocimiento de la economía animal de la cultura de Boian a la luz de los materiales de Căscioarele, dep.de Călărași..... 169
DAN DRĂGUȘ - Apliques de bronce geta-dacios con representaciones animales..... 195
CONSTANTIN ISĂCESCU - Nuevos datos concernientes a la necrópolis feodal anciana de Frățești, dep.de Giurgiu. 201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribuciones arqueológicas al conocimiento de la primera sede de la iglesia metropolitana de Moldavia: la iglesia de Mirăuți de Suceava 215
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Aspectos de la investigación arqueológica concerniente a los comienzos de la urbanidad en Tîrgoviște 225
GEORGE TROHANI - Páginas de las cartas, páginas de la arqueología. De la correspondencia del profesor Gheorghe Cantacuzino..... 235